

Doktori értekezés

Budaházi Árpád

Pécs

2012

Pécsi Tudományegyetem

Állam- és Jogtudományi Kar

Doktori Iskola

Budaházi Árpád

**A vallomás szinteségének m szeres
ellen rzése, különös tekintettel
a poligráfós vizsgálatra**

Doktori értekezés

Témavezet :

Fenyvesi Csaba

habilitált egyetemi docens

Pécs

2012

TARTALOMJEGYZÉK

I. Bevezetés	6
II. A vallomás szinteségének m szeres ellen rzése, mint az igazságkeresés eszköze	9
1. Az igazság keresése	9
2. M szeres szinteségvizsgálati fogalommeghatározások	13
2.2. A poligráf	17
III. A poligráf története	21
1. szinteségvizsgálat a tradicionális jogban	21
1.1. Ókor	21
1.2. Igazságkeresés a középkorban	23
1.3. A m szeres igazságkeresés a modern jogban	25
IV. A poligráf alkalmazásának egyes külföldi jellemz i, példái, modelljei	37
1. Az amerikai kontinens	37
1.1. Amerikai Egyesült Államok	37
1.2. Jamaica	44
2. Európa	45
2.1. Az els modellbe tartozó, a poligráfot tiltó országok	45
2.2. A második modellbe tartozó országok, amelyek csak szakmai háttérvizsgálatként tekintenek a poligráfos vizsgálatra, és nem rendelkeznek róla jogszabályban	46
2.3. A harmadik modellbe tartozó országok, amelyek törvény(ek) keretében szabályozzák a poligráfos vizsgálatot	49
2.4. A negyedik modellbe tartozó országok, amelyek önálló poligráfos jogszabályt alkottak	51
2.5. A vegyes modellbe tartozó országok	52
3. Ázsia	54
3.1. India	54
3.2. Izrael	56
3.3. Japán	56
V. A poligráf jogi szabályozása hazánkban	58
1. Poligráf a magyar büntet ügyekben	58
2. A poligráf nem büntet jogi célzatú felhasználása és annak szabályozása	62
2.1. Ombudsmani állásfoglalások	63
2.2. A poligráf és az adatvédelmi törvény	67

2.3. A poligráf és a munka törvénykönyve	69
2.4. A poligráf, mint haditechnikai termék és szolgáltatás	69
2.5. A poligráf és a Hjt.	71
VI. A poligráf és a büntet eljárás alapelvei	73
1. A büntet eljárási alapelvek	75
2. Az ártatlanság védelme.....	76
3. Az önvádra kötelezés tilalma.....	79
4. A védelem joga	83
5. Az eljárási feladatok megoszlása.....	86
6. A bírósági eljárásnak az alapja	87
7. Az anyanyelv használata	87
8. A közvetlenség	88
9. A nyilvánosság elve.....	89
10. A jogorvoslati jog	89
11. A poligráf és az alkotmányos büntet jogi elvek	91
12. A poligráf az Emberi Jogok Európai Bírósága határozatainak tükrében.....	95
VII. A poligráfós vizsgálat alanya.....	101
1. A terhelt és a poligráfós vizsgálat.....	101
2. A tanú és a poligráfós vizsgálat.....	106
VIII. A poligráfós vizsgáló.....	119
1. A szaktanácsadó megjelenése a régi Be.-ben	119
2. A szaktanácsadó az új Be.-ben	120
3. A szaktanácsadó igénybevétele	121
4. A poligráfós vizsgáló a régi és az új Be.-ben	121
5. Ki lehet poligráfós vizsgáló?	123
6. A poligráfós vizsgáló jogi helyzete	128
IX. A poligráf m ködése.....	132
1. A vizsgálat feltételei	132
2. A vizsgálat menete.....	133
2.1. A kérdezéstechnikák	133
2.2 A poligráfós vizsgálat befejezése.....	145
X. A poligráf alkalmazásának egyes gyakorlati kérdései	148
1. Emberölési ügyekben	148
2. Az elt nési ügyekben.....	149

3. A gyanúsítottak körének szűkítése és bővítése.....	155
4. A hamis beismerés problematikája.....	156
5. A tanúból gyanúsított is válhat	158
6. A szexuális jellegű cselekmények és a poligráf	160
7. A poligráfós vizsgálat időzítése.....	161
8. A média és a poligráfós vizsgálat	163
XI. A poligráf validitása.....	166
1. Validitás, megbízhatóság, hitelt érdemlőség	166
2. Poligráfós ellentevékenységek	178
3. A justizmord és a poligráfós vizsgálat.....	183
XII. A poligráfós vizsgálat helye és szerepe a felderítésben és a bizonyításban	188
1. A felderítés és a poligráfós vizsgálat	188
2. A bizonyítás és a poligráfós vizsgálat	192
3. A bizonyítási tilalmak.....	204
4. A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások.....	208
5. A poligráfós vizsgálat összevetése a bizonyítási cselekményekkel	213
5.1 A poligráfós vizsgálat és a kihallgatás.....	213
5.2. A poligráfós vizsgálat és a szembesítés	215
5.3. A poligráfós vizsgálat és a felismerésre bemutatás	216
5.4. A poligráfós vizsgálat és a szemle	216
5.5. A szakértői vizsgálat és a poligráf	217
5.6. A szaktanácsadói vizsgálat és a poligráf.....	218
6. A poligráfós vizsgálat és a közvetlen vagy közvetett bizonyíték kérdése.....	221
7. A pótbizonyítékok	225
XIII. A vallomás színteségének ellenőrzésére szolgáló egyéb módszerek	228
1. A komputeres grafometriás vizsgálat	228
2. A rétegzett hangelemzés	232
3. A hőkamera.....	235
4. A funkcionális mágneses rezonancia vizsgálat	235
5. A monofotó.....	237
6. Egyéb módszerek.....	238
XIV. A kutatási eredmények összefoglalása	245
Irodalomjegyzék.....	260
Melléklet.....	276

I. BEVEZETÉS

A mottóként választott szentírási idézet szerint egy határozott igen vagy egy szinte tagadás hitelesebb, mint egy hosszas magyarázat, ami valótlanosságokat rejt magában. A büntet eljárásban is állandó dilemma, hogy az „igen” valóban igen-e, vagy a terhelti és a tanúi „nem” ténylegesen tagadás-e. A büntet ügyekben eljáró hatóságoknak folyamatosan vizsgálniuk kell a terhelt és a tanú szinteségét, hogy a bíróságnak, amikor határozatot hoz, ne azzal kelljen szembesülnie, hogy a rendelkezésére álló bizonyítékok némelyike - Tremmel Flórián szavaival élve - „rossz” vagy másképpen „ál” bizonyíték¹, mivel a hiteltérdeml ségi vizsgálaton a tanú-, illetve terhelti vallomások megbuktak. Elek Balázs szerint ugyanis „a vallomás mérlegelésénél a bíróság végigköveti és ellen rzi a büntet jogilag releváns jelenségr l eredetileg szerzett tudomás keletkezésének, meg rzésének és közlésének pszichikai folyamatát és az eljárás egyéb adatainak segítségével kiküszöböli a vallomás kialakulását befolyásoló azon tényez ket, amelyek nem az eredeti tudásszerzés, hanem egyéb körülmények folytán hatnak.”² A bíróságban az szintétlen vallomás kétséget kell, hogy ébresszen, ha ez nem történik meg, akár hibás ítélet is születhet. A helyes bírósági mérlegelést segítheti az a körülmény, hogy már a nyomozás során lehet ség nyílik a vallomás szinteségének ellen rzésére, amelyre egyebek mellett a krimináltaktika fogalmaz meg ajánlásokat, így a büntet eljárási törvény adta kereteken belül a büntet ügyben eljáró hatóság meggy z dhet a vallomásból nyert adatok igaz vagy hamis voltáról. A vallomás hitelességének ellen rzése - nézetünk szerint - egyben igazságkeresés is, mert az igazság megtalálásához „jó” bizonyítékokra van szükség, és ki kell mindenkoron sz rni a rendelkezésre álló bizonyítékok közül a „rossz” bizonyítékokat. Ebben a sz r tevékenységben kaphat hipotézisünk szerint szerepet a m szeres igazságkeresési módszerek közül a poligráfos vizsgálat, azonban nem vetjük el azt a lehet séget sem, hogy mellette vagy helyette - a jogi szabályozás adta garanciák betartása mellett - más eszköz is felhasználható legyen a büntet eljárásban.

További hipotéziseink:

- A m szeres szinteségvizsgálat alternatíva lehet a vallomás hitelességének a megállapítására.
- A m szeres szinteségvizsgálat krimináltaktikai, valamint krimináltechnikai

¹ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 79-81. o.

² ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 14. o.

eszköz és módszer.

- A terheltre és az eljárás más szereplőire (tanú, sértett) is kiterjeszthetjük a módszert, és beszélhetünk.
- Fakultatív alkalmazása és alkalmazhatósága elősegítheti a kriminalisztikai adatgyűjtést, ezzel gyorsíthatja és egyszerűsítheti az eljárást.
- Új módszertani ajánlásokkal és jogalkotási javaslatokkal hatékonyabbá tehető az alkalmazhatósága.
- A vallomás színtességének mérésére ellenőrzésben a bizonyítási eszköz származhat.
- A vallomásellenőrzést szolgáló mérési vizsgálatok elhelyezhetők a bizonyítási eljárások között.
- A poligráfós vizsgálat során nem sérülnek a büntető eljárás alapelvei, a mérési igénybevétele összhangban van az alkotmányos és az Emberi Jogok Európai Egyezményében nevesített elvekkel.

A hipotézisek figyelembe vételével céljaink közé tartozik annak vizsgálata, hogy a poligráfnak, és más mérési szereknek helye van-e a magyar kriminalisztikai gyakorlatban. Ha igen, akkor megvizsgáljuk, milyen modern krimináltaktikai módszertani ajánlások tehetőek hatékonyabbá az alkalmazását. Arra a kérdésre is választ kívánunk adni, hogy a hazai szabályozása elősegíti-e a büntető eljárás hatékonyságát, és a hazai normák megfelelnek-e a nemzetközi szándékoknak. Kardinális kérdés az is, hogy a poligráfós vizsgálat és más mérési szerek alkalmazása eléri-e a kellő validitást.

Azért választottuk kutatási témául a vallomás színtességének mérésére ellenőrzésben, mert nem született a témával kapcsolatos áttekintés, koncentrált monográfia. Célunk az, hogy vizsgálódásunk a magyar és a külföldi monográfiákra, valamint tudományos igényű cikkekre is kiterjedjen. A mérési színtességvizsgálat komplex intézmény, amelynek van büntető eljárásjogi és kriminalisztikai aspektusa is, ezért az egyes mérési szerek igénybevételét - különös tekintettel a poligráfra – mind kriminalisztikai, mind büntető eljárásjogi szempontból vizsgálni fogjuk. Nézetünk szerint bizonyításra szorul, hogy alkalmazásuk segíti-e a büntető eljárást, nem vezet-e tévútra az igénybevétele. Éppen ezért azt is megvizsgáljuk, hogy hozzájárulnak-e a nyomozás feladatának teljesítéséhez, és alkalmasak-e arra, hogy elvezessenek a bizonyítási eszközökhöz.

A kitűzött célok eléréséhez a jogtudományi kutatás eszköztárát alkalmazzuk, amelynek része a tételes jog értelmezése és elemzése, a külföldi szabályozási minták vizsgálata, az összehasonlító feldolgozási módszer, valamint a történeti módszer. Áttekintjük

a m szeres szinteségvizsgálat jogtörténeti vonatkozásait a tradicionális jogtól egészen napjainkig, és vizsgáljuk a külföldi országok poligráffal, valamint más m szerekkel kapcsolatos jogi szabályozását, továbbá az adott államra vonatkozó krimináltaktikai ajánlásokat. Figyelembe vesszük és elemezzük az Emberi Jogok Európai Bíróságának témánk szempontjából releváns döntéseit, valamint a magyar Kúria és az egykori Legfelsőbb Bíróság, továbbá az Alkotmánybíróság iránymutatásait (BJE, BK), eseti döntéseit (BH, ABH). Összevetjük és vizsgáljuk a m szeres szinteségvizsgálattal kapcsolatos hazai és külföldi elméleti, szakirodalmi állásfoglalásokat, mind kriminalisztikai, mind büntet eljárásjogi aspektusból. Saját kriminalisztikai és büntet eljárásjogi aspektusú ismereteinket, kutatási eredményeinket és álláspontjainkat megjelenítjük, legvégül összegezzük. Igyekszünk gyakorlati ismereteket is szerezni a m szeres szinteségvizsgálat alkalmazásáról, e célból interjúkat készítünk bírókkal, ügyészekkel, nyomozókkal, vizsgálókkal és védőkkel, továbbá olyan szaktanácsadókkal és szakértőkkel, akik végeznek m szeres szinteségvizsgálatot. Kérdéseket juttatunk el európai országok poligráfos vizsgálóihoz, hogy a külföldi alkalmazásról is legyenek tapasztalataink.

A kutatástól azt várjuk, hogy megbizonyosodjunk arról, a validitási adatok nem zárják ki a poligráf és más szinteségvizsgáló m szerek felhasználhatóságát a felderítésben.

II. A VALLOMÁS SZINTESÉGÉNEK M SZERES ELLEN RZÉSE, MINT AZ IGAZSÁGKERESÉS ESZKÖZE

1. Az igazság keresése

Az igazság a büntet eljárásban központi fogalom, annak ellenére, hogy magát a szót a büntet eljárási törvényben csak összetételekben olvashatjuk. Jóllehet, az eljárásjog kerüli az igazság említését³, Erdei Árpád szerint az eljárás „*körülötte forog*”.⁴ Az igazság felfogása a különböző eljárási rendszerekben nem azonos, az inkvizitórius eljárásban a materiális (anyagi) igazság megállapítása volt a cél, ami a vegyes rendszerben is fennmaradt, és elvben ma is ez érvényesül. A vádelv rendszerekben keresett igazság ett l eltér en a formális (alaki) igazság, vagyis azt állapítják meg, hogy a terhelt b nösségét állító vádlónak, vagy az ezt vitató terheltnek van-e igaza.⁵

³ - Az 1896. évi XXXIII. tc. a b nvádi perrendtartásról (továbbiakban: I. Bp.) 210. §-a említi a valóságot, azonban ez nem a valóságkereséssel függ össze, hanem a vallomástétellel: „*A kihallgatás megkezdése el tt figyelmeztetend a tanú, hogy köteles legjobb tudomása és lelkiismerete szerint a tiszta és teljes valóságot vallani és hogy vallomását esetleg esküvel kell meger sítenie.*”

Az I. Bp. kommentárja valóságról és tárgyi igazságról is ír, amikor úgy fogalmaz, hogy „*a büntet törvénykezés feladata: a való tényállás felderítése, a tárgyi igazság megállapítása...*” In: BALOGH Jen - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferencz: A B nvádi Perrendtartás magyarázata 3. kötet. Grill Károly Császári és Királyi Udvari Kereskedése. Budapest, 1899. 479. o.

- Az 1951. évi III. törvény (továbbiakban: II. Bp.) az igazságról és a valóságról sem szól, csupán a miniszteri indokolása tartalmaz utalásokat az anyagi igazságra: „*az eljárás gyorsaságához és eredményességéhez f z d érdekeket a javaslat úgy szolgálja, hogy az anyagi igazság érdekei sérelmet ne szenvedjenek; a javaslat minden rendelkezésével az anyagi igazság eléréséhez kíván a bíróságok részére hatékony eszközt nyújtani.*” „*Az eljárásban az anyagi igazság kiderítésének biztosítása érdekében a szabad bizonyítás rendszere érvényesül, amelyben a kötött (formális) bizonyítás egyik alakjának sincs helye.*”

- Az 1962. évi 8. sz. törvényerej rendelet és a miniszteri indokolása sem tartalmaz utalást a valóságra vagy az igazságra.

- Az 1973. évi I. törvény a büntet eljárásról (továbbiakban régi Be.) 5. § (1) bekezdése a hatóságok feladatai kapcsán fogalmazza meg a valóság megállapításának követelményét: „*A hatóságok feladata, hogy az eljárás minden szakaszában a tényállást alaposan és hiánytalanul tisztázzák, a valóságnak megfelel en állapítsák meg...*”

A 131. § (1) bekezdés is említi a valóságot: „*A nyomozás során a valóságnak megfelel tényállás felderítése érdekében haladéktalanul meg kell tenni minden törvényes és célszer intézkedést.*”

A régi Be. miniszteri indokolása az eljáró hatóságok alapvet feladataként írja el , hogy „*azokat a tényeket, amelyeket intézkedéseik, rendelkezéseik alapjaként elfogadnak, az anyagi igazságnak megfelel en állapítsák meg.*” A nyilvánosság alapelvénél pedig szintén az anyagi igazságot említi: „*A bírósági tárgyalás nyilvánossága az anyagi igazság felderítésének és megállapításának szolgálatában áll; kifejezi az igazságszolgáltatás demokratizmusát, segíti a bírósági eljárás nevel szerepét.*”

A 148. § kapcsán ismét utal a miniszteri indokolás az anyagi igazságra: „*A (6) bekezdés módot ad a határid n túl el terjesztett, vagy a nem jogosulttól származó panasznak érdemi elbírálás nélküli elutasítására, de az anyagi igazság érvényesülése érdekében lehet séget nyújt érdemi elbírálására is.*”

A valóságot egy helyen, a 60. §-hoz f zött miniszteri indokolás említi: „*A bizonyítás törvényessége nem ellentétes a bizonyítékok szabad értékelésének alapelvével, hanem éppen annak gyakorlati érvényesülését, a tényállás valóságnak megfelel megállapítását szolgálja.*”

⁴ ERDEI ÁRPÁD: Mi az igazság? In: ERDEI ÁRPÁD (Szerk.): A büntet ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 9. o.

⁵ ERDEI ÁRPÁD: Tanok és tévtanok a büntet eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 30. o.

Bár több hazai szerző is alkalmazza és definiálja az anyagi igazság fogalmát, a hatályos büntető eljárás törvény⁶ (továbbiakban: Be.) a „valóságot” említi helyette.⁷ Király Tibor az igazság megállapítását a büntető eljárás feladatának tekinti: „erre épül a büntető ítélet, amely a bncselekményről és annak elkövetőjéről szól, vagy arról, hogy a bncselekmény meg sem történt.”⁸ Erdei szerint „bár mindhárom hatóság eljuthat a ténybeli igazsághoz, a nyomozó hatóság, valamint az ügyész helyes ténymegállapításai nem a jogi értelemben vett igazságot jelentik.”⁹ Irk Albert az anyagi igazság jelentését abban látja, hogy „a bírői határozatban megállapított tény és a valóság egymást fedik. Az anyagi igazság tehát a történeti valóságnak megfelelő igazság.”¹⁰ Vámbéry Rusztem is kizárólag a bírósághoz köti az anyagi igazság megállapítását: „Az anyagi igazság a bírői határozatban megállapított tények és a valóság egybeesése.”¹¹ Cséka Ervin szembeállítja a nyomozót a bíróval, a nyomozónak ugyanis „a ténymegállapítás folyamán kezdetén, rendszerint meg kell elégednie a valószínűséggel, ellentétben a bíróval, aki a belső meggyőződése alapján, mindenkor a hitelt érdemlőleg, a bizonyosság erejével köteles megállapítani a tényeket.”¹² Úgy véljük, hogy a hazai jogalkalmazásban még mindig benne él az anyagi igazság megállapításának igénye, az arra való törekvés, hogy a bíróság, amikor ítéletet hoz, a megállapított anyagi igazság azonos legyen a valósággal. A magunk részéről is csatlakozunk ahhoz a nézethez, hogy az anyagi igazsághoz már az ügyész és a nyomozó hatóság is eljuthat, azonban a bíróság az, aki jogosult arra, hogy ezt a – valósággal egybeeső – anyagi igazságot a Be. által előírt módon, az ítélethozatallal megállapítsa.

Ahhoz, hogy a bíróság meg tudja állapítani az anyagi igazságot, megismerő tevékenységet kell folytatnia, azonban ez a megismerés nem kizárólagos, mert a bíróságon kívül az ügyész és a nyomozó hatóság is részt vesz benne. „Ha a megismerés tárgya (a feltételezett múltbeli esemény, a bncselekmény) az egész eljárás alatt azonos is, a megismerés alany cserélődik: előbb a nyomozó hatóság, majd az ügyész, végül a bíróság foglalkozik az

⁶ 1998. évi XIX. törvény a büntető eljárásról

⁷ A Be. 75. § (1) bekezdésében: „A bizonyítás a tényállás alapos és hiánytalan, a valóságnak megfelelő tisztázására kell törekedni...” vagy a minősített adat megismerésével kapcsolatban a Be. 70/C § (4) bekezdése: a (3) bekezdés c) pontja esetén a kézbesítés előtt a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság ellenőrizni, hogy a címzett nyilatkozata a valóságnak megfelelő-e.

⁸ KIRÁLY Tibor: Büntető ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 9. o.

⁹ ERDEI Árpád: Mi az igazság? in: ERDEI Árpád (szerk.): A büntető ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 17. o.

¹⁰ IRK Albert: A magyar büntetőper jog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 27. o.

¹¹ VÁMBÉRY Rusztem: A bírói perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1916. 47. o.

¹² CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1968. 304. o.

ügyel”¹³ - véli Bócz Endre. A bíróság azonban az a hatóság, amely kimondhatja a b nösséget, büntetést szabhat ki, és az határozata az, amely igazság erej .¹⁴ Az igazság megállapítása tehát a bíróság feladata, azonban ehhez a nyomozó hatóság és az ügyész „el készít ” munkájára is szükség van, hiszen a bíróság az ügdyönt határozat meghozatalakor a nyomozás eredményeit is felhasználja. Amennyiben úgy tekintünk a törvényes vádra, mint a nyomozás végs eredményére, akkor a vádhoz kötöttség miatt a bíróság számára nemcsak lehet ség, hanem kötelezettség is az, hogy figyelembe vegye a nyomozás eredményeit. A nyomozás egyik feladata az elkövet felderítése, a nyomozó hatóság által meggyanúsított személy az ügyészi akarat következtében vádlottá válik, akir l döntenie kell a bíróságnak: megállapítja a b nösségét vagy felmenti. A bíróságnak nincs joga ahhoz, hogy a vádban nem szerepl személyr l döntsön, és a vádiratban megfogalmazott tényálláshoz is kötve van, amelyet az ügyész nem tudott volna nyomozás nélkül megállapítani.

A nyomozás mindig is fontos helyet foglalt el a büntet eljárásban, ezért igényként fogalmazódott meg, hogy önállóan is rendelkezzen tudományos igény ismeretekkel és módszerekkel. Így alakult ki a kriminalisztika tudománya, amely az igazság megállapításához eszkörendszer ad a büntet eljárásban eljáró hatóságok számára. Finszter Géza szerint „*a kriminalisztika, miközben megszületését és meghatározó kutatási területét a büntet jognak köszönheti, számos olyan bizonyításelméleti kérdést fejt meg – módszert és eszközt alakít ki vagy hoz létre -, megismerési taktikára és technikára tesz ajánlást, amelyek a jogalkalmazás majd minden ágában felhasználhatóak.*”¹⁵ A kriminalisztikai eszközök és módszerek hiányában nem m ködhet eredményesen a nyomozás. A kriminalisztikát három részre tagolhatjuk: krimináltechnikára, krimináltaktikára és kriminálmetodikára. Vizsgálódásunk szempontjából a krimináltechnika és a krimináltaktika bír jelent séggel, ezért a kriminálmetodikával a kés bbiekben csak érint legesen foglalkozunk.

A krimináltechnika a természettudományos és m szaki-technikai eszközök, módszerek célszer és szakszer felhasználását szolgálja a b nfelderítés területén. Ezek lehetnek minden változtatás nélkül más tudományágak, szakterületek olyan eredményei, amelyeket a krimináltechnika hatékonyan felhasználhat (például fizikai, kémiai m szerek,

¹³ BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntet eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 84-85. o.

¹⁴ ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: ERDEI Árpád (Szerk.): A büntet ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 17. o.

¹⁵ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 79. o.

mérési eljárások, optikai, informatikai berendezések, stb.), avagy már részben éppen a krimináltechnikai továbbfejlesztés következtében hasznosíthatók a bünygi nyomozásban (például bünygi fényképezés, hangazonosítás, szerológiai vizsgálatok, stb.). Végül vannak olyan jelentős szakágak, diszciplínák, amelyeket a krimináltechnika hozott létre és dolgozott ki, alapozott meg (például a bünygi nyomtan (trazológia), az ujjnyomatrendszeren alapuló nyilvántartás és személyazonosítás (daktiszkópia), az igazságügyi írásvizsgálat, az igazságügyi l fegyvertan (ballisztika), stb.).¹⁶ Látni fogjuk, hogy az szinteségvizsgálati módszerek története igazolja azt, hogy a poligráfot és a hozzá hasonló elven m köd más m szereket is a krimináltechnikai továbbfejlesztés hozta létre, hiszen az szintétlenséghez köthet fziológiai változások megfigyelései adottak voltak, ezt tökéletesítették (és ez a folyamat még ma sem ért véget) annak érdekében, hogy a különböz módszerek elérjék azt a validitást, ami már alkalmas a vallomás szinteségének ellen rzésére. Nézetünk szerint – amit a további fejezetekben igazolni fogunk - az szinteségvizsgálatra alkalmas m szerekre úgy tekinthetünk, mint krimináltechnikai eszközökre, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a büntet eljárásban eljáró hatóságok számára a szaktanácsadón, illetve szakért n keresztül megjelenítsék, nyilvánvaló tegyék, hogy a vizsgált személynek a b ncselekménnyel összefügg kérdésekre adott válaszok során milyen fziológiai változásai voltak.

A krimináltaktika már nem a tárgyi jelleg információhordozókra összpontosít, hanem sokkal inkább a személyi jelleg (terheltek, sértettek, tanúk, az eljáró személyek és a közrem köd szakemberek részvételével) végbemen bizonyítékszerzési mozzanatok f bb sajátosságaival és összefüggéseivel foglalkozik.¹⁷ Ez a m szeres szinteségvizsgálati módszerekre is igaz lehet, hiszen azok szorosan kapcsolódnak a vallomáshoz. Bár nem min sül kihallgatásnak a módszer igénybevétele, – mint a kés bbiekben err l részletesen szólunk – tartalmaz kihallgatásszer elemeket.

„A krimináltaktika általában a nyomozási cselekmények célszer és hatékony foganatosítását segíti el , minthogy rámutat az egyes bizonyítékok keletkezésével és beszerzésével kapcsolatos veszélyforrásokra, és ezen túlmen en a nyomozást végz szerv vagy személy magatartásának hiányosságaira, a nyomozás tervezésével és szervezésével kapcsolatos követelményekre, az adatok beszerzésével és feldolgozásával kapcsolatos

¹⁶ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005. 36. o.

¹⁷ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005. 37. o.

*m veletek kell összehangolására.*¹⁸ Ezek a jellemzők a m szeres szinteségvizsgálatra is igazak, mivel a nyomozó hatóság tagjának kell a nyomozás tervezése és szervezése során döntenie arról, hogy igénybe veszi-e m szert. A döntés során tisztában kell lennie azzal, milyen előnyei és hátrányai vannak a kiválasztandó eszköznek, és azt is tudnia kell, milyen validitással rendelkezik. Ha az ügy, valamint az ellenrizendő személy is alkalmas a vizsgálat lefolytatására, és az szinteségvizsgálat mellett dönt, az ideális időzítés szabályainak figyelembe vételével kirendeli a szaktanácsadót/szakértőt, és segítséget nyújt abban, hogy a különleges szakismerettel/szakértelemmel rendelkező szakember megtervezhesse az szinteségvizsgálat menetét. Megfelelően kell meghatároznia, hogy a vizsgálat során milyen tartalmú kérdéseknek szükséges elhangozniuk. Miután megszületik a vizsgálat eredménye, döntenie kell, hogy milyen irányban folytatódjon a nyomozás, stb. Láthatjuk, hogy a m szeres szinteségvizsgálatnak számos szabálya van, amelyről nem lehet, és nem is lenne célszerű jogszabályban rendelkezni. Ehelyett a krimináltaktikai ajánlások azok, amelyek segíthetik a mindenkori nyomozót abban, hogy tudja, mikor mely m szeres szinteségvizsgálati módszer vehető igénybe, és hogyan alkalmazható az eredményes nyomozás érdekében.

A kriminalisztika két része, a krimináltechnika és a krimináltaktika szorosan összefüggnek egymással. Gödöny József is ezt erősíti meg, amikor arról ír, hogy *„ma már általánosan elfogadott nézet, hogy a krimináltechnika önmagában vajmi keveset ér, ha nincs hozzákapcsolódó megfelelő taktika.*”¹⁹ Hiába áll rendelkezésre a poligráf, ha a vizsgálatot a testi adottságai miatt arra alkalmatlan, például légzési zavarokkal küzdő személyen végzik el, vagy ha rossz kérdéssort állít össze a szaktanácsadó (ehhez is szükség van krimináltaktikai ajánlásra!), és az is hiba lehet, ha rossz a vizsgálat időzítése, stb. Gödöny szerint a krimináltaktika mutatja meg, *„hogy a rendelkezésre álló krimináltechnikai lehetőségeket az egyes nyomozási cselekmények végrehajtásánál vagy egyes bűntettek nyomozásánál miként lehet célszerűen és eredményesen felhasználni. Vagyis a technika csak a taktika útján érvényesülhet.*”²⁰

2. M szeres szinteségvizsgálati fogalom meghatározások

Az igazság keresésének igen sok módja ismert, és ugyanez jellemzi az igazságot valamely m szerrel kereső módszereket is. Király Tibor arra figyelmeztet az igazságkeresési módszerek esetében, hogy *„vannak közöttük olyanok, amelyek teljesen alkalmatlanok az igazság megállapítására és olyanok, amelyek a tudás magas fokára vezetnek el. Úgyszólván*

¹⁸ TREMMEL Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminalisztikai tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005. 37. o.

¹⁹ GÖDÖNY József: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 59-60. o.

²⁰ GÖDÖNY József: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 60. o.

minden tudományág az igazságkeresés más-más módját alkalmazza."²¹ Valóban így van, a jogalkotónak ügyelnie kell arra, hogy csak a megfelelő igazságkeresési módszereket és m szereket engedje alkalmazni, mert egy csekély validitással rendelkező módszer nemcsak, hogy nem járul hozzá az igazság megállapításához, hanem könnyen vezethet arra a lejtőre, aminek a vége a justizmord, azaz a jog halála lehet.

2.1. A m szeres szintésévizsgálat

A terhelt vagy a tanú vallomása önmagában is hozzásegíti a bíróságot ahhoz, hogy eljusson az anyagi igazsághoz, a vallomás hiteltérdemlőségét azonban a bíróságnak vizsgálnia kell, mert soha nem lehet kizárni azt, hogy a terhelt vagy a tanú vallomása esetlegesen valótlanosságokat tartalmaz. Számos módszert ismer a Be. és a krimináltaktika a valótlanosságok kiszűrésére, a magunk részéről a m szeres szintésévizsgálattal foglalkozunk ezen alponban, és arra teszünk kísérletet, hogy definiáljuk, mit értünk a vallomás m szeres ellenrzése alatt.

Hazánkban a legelterjedtebb m szeres szintésévizsgálati módszer a poligráf, de alkalmazzák a komputeres grafometriás vizsgálatot és a rétegzett hangelemzést is, valamint a h kamerát. Ha a határainkon kívülre tekintünk, ismert a funkcionális mágneses rezonancia vizsgálat (fMRI), a monoszkenner, a tulajdonságszűrés technológia (Future Attribute Screening (FAST) Technologies), a csendes beszélő (Silent Talker), a pszichológiai stresszértékelés (PSE) és a szemhőmérő, hogy csak a legfontosabbakat említsük. A poligráf alternatíváit jelentő m szerekre az jellemző, hogy némelyüket alkalmazzák ugyan büntető eljárásban, azonban a validitásuk megállapítása még folyamatban van, a m szerek fejlesztés alatt állnak, azt is mondhatjuk, hogy többségük még csak kísérleti fázisban van. Ennek az oka abban kereshető, hogy a felsorolt m szerek némelyikét csupán néhány éve tesztelik.

A későbbiekben részletesebben is bemutatjuk az egyes m szereket, most csak annyit jegyzünk meg, hogy mindnyájukkal a vallomás szintéségét vizsgálják, azt, hogy a vallomásban elmondottak megfelelnek-e a valóságnak. Jellemzője a vizsgálatoknak, hogy szakértő vagy szaktanácsadó végzi, és az is közös bennük, hogy a vizsgált személy fiziológiai változásait mérik, amelyből a szakértő, illetve a szaktanácsadó von le következtetéseket a szóban kifejtettek valóságtartalmára vonatkozóan.

Mielőtt definiáljuk a m szeres szintésévizsgálatot és a hozzá szorosabban kapcsolódó fogalmakat, szükséges meghatározni, hogy mit is értünk „m szer” alatt. A Pallas

²¹ KIRÁLY Tibor: A védelem és a védelem a büntető ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1962. 119. o.

Nagy Lexikona a következőképpen tesz különbséget a m szer, a szerszám és a készülék között: a m szer „általában oly szerszám, melyet tudományos, m vészeti, vagy technikai célokra használnak; els sorban a készítés módjának pontosságában, továbbá még abban is különböznek a szerszámoktól, hogy csupán egy bizonyos célra szolgálnak, s éppen ezért a m szer és szerszám, vagy pedig a m szer és készülék közötti pontos határt megállapítani nem lehet. Mivel a m szerek el állítása szakismeretet is igényel, m szergyarak csak kulturállamokban vannak.”²² Amennyiben visszatekintünk az el z ekben felsorolt szinteségvizsgálati eszközökre, nyilvánvaló, hogy azok szerszámnak nem nevezhet ek, mivel bonyolultabbak, mint egy szerszám, és egy bizonyos célra szolgálnak, így a m szer és a készülék megnevezés az, ami alkalmazhatónak t nik. Úgy véljük, mivel a m szer az, amellyel vizsgálatot lehet végezni, másrészt, ha figyelembe vesszük a magyar nyelv szóképzési gyakorlatát, abban az esetben is a m szer tekinthet az alkalmasabb kifejezésnek.²³

Bennünk is megfogalmazódott a kérdés, hogy a hazai és a külföldi szakirodalomban elterjedt „*hazugságvizsgálat*”²⁴ kifejezést, vagy a Hautzinger Zoltán által meghonosítani kívánt „*szinteségvizsgálat*”-ot alkalmazzuk-e.²⁵ Hautzinger a következőképpen érvel az szinteségvizsgálat kifejezés mellett: „*a magunk részér l némileg értetlenkedve tapasztaljuk, hogy míg a modern büntet eljárás alapvet követelménye a tisztesség vélelmezése (praesumptio boni viri) és a kétséget kizáróan nem bizonyított tény terhelt terhére történ*

²² A Pallas Nagy Lexikona, X. kötet. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/073/pc007325.html#8> (letöltés ideje: 2012. augusztus 6.)

²³ További fogalom meghatározások:

- Az szinteségvizsgálati m szer: egy olyan eszköz, amely a vizsgált személy állítása(i) és/vagy tagadása(i) során keletkez fiziológiai változásokat méri.
- A m szeres szinteségvizsgáló: az a szakért vagy szaktanácsadó, aki a vizsgált személy állítása(i)-tagadása(i) során, annak – egy szinteségvizsgálati m szer segítségével megjelenített és rögzített - fiziológiai változásaiból következtetéseket von le arra vonatkozóan, hogy az állítás vagy a tagadás megtéveszt volt-e, és a vizsgálat eredményér l szakvéleményt vagy szaktanácsadói jegyz könyvet készít.
- A m szeres szinteségvizsgálat alanya: az a terhelt, tanú vagy sértett, akinek az állítása(i) vagy tagadása(i) során bekövetkez fiziológiai változásaiból a m szeres szinteségvizsgáló következtetéseket von le arra vonatkozóan, hogy az állítás vagy a tagadás megtéveszt volt-e.
- A m szeres szinteségvizsgálat: az az eljárás, amelynek során a m szeres szinteségvizsgáló a vizsgált személy állítása(i)-tagadása(i) során, annak fiziológiai változásaiból következtetéseket von le arra vonatkozóan, hogy az állítás vagy a tagadás megtéveszt volt-e, és a vizsgálat eredményér l szakvéleményt vagy szaktanácsadói jegyz könyvet készít.
- A m szeres szinteségvizsgálati módszer: a m szeres szinteségvizsgálat egyik fajtája. Ilyen szinteségvizsgálati módszer például a poligráfos vizsgálat.

²⁴ JANZA Frigyes szerint a hazugság „*egy konkrétan bizonyítható tényállás tudatos cáfolata, tagadása vagy ferdítése. A hazugság mindig tudatos, mert célirányos, mert szándék vezérli. A szándék lehet az önvédelem vagy a támadás konfliktusos helyzetekben, lehet befolyásolás, lehet a kérdéses tényállás megváltoztatása.*” JANZA Frigyes: A rend ri hazugságokról. In: Pécsi Határ r Tudományos Közlemények XI. Tanulmányok a Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság cím tudományos konferenciáról. Pécs, 2010. 47. o.

²⁵ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szinteségvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 43-51. o.

értékelésének tilalma (*in dubio pro reo*), addig a kriminalisztikai tanulmányok el szeretettel írják az emberi hazugság vizsgálatáról, szinte azt sugallva, hogy a vizsgálat alá vont személy szava f szabályként kétségbevonható.”²⁶ Úgy véljük, hogy nem indokolt a „hazugságvizsgálat” kifejezéshez ragaszkodni, mivel a m szeres szinteségvizsgálati módszerek egyébként sem a hazugságot mérik, vizsgálják, hanem a releváns (vagy másképpen: kritikus) szavak elhangzásához f z d , stressz okozta fiziológiai változásokat. Kertész Imre szerint sem alkalmas a poligráf a hazugság mérésére, hanem „a fiziológiai változások és kiváltó okai együttes tanulmányozása – bizonyos határok között – lehet vé teszi a következtetés levonását, hogy a vizsgált személy valamely feladott „kritikus” kérdésre miért reagált másképpen, mint a többiekre, vannak-e ismeretei az adott b ncselekmény körülményeir l.”²⁷ A szakvélemény/szaktanácsadói jegyz könyv sem azt tartalmazza, hogy az alany valamelyik szónál hazudott-e, hanem azt vizsgálják, hogy megtéveszt volt-e az állítás vagy a tagadás. Mindezekre figyelemmel, a magunk részér l az szinteségvizsgálat kifejezést alkalmazzuk, egyetértve a Hautzinger-i érveléssel.

Végül definiálnunk kell az szinteségvizsgálati m szerek kapcsán, hogy mit értünk validitás és megbízhatóság alatt.²⁸ Kertész Imre szerint a vizsgálatok validitása mértékének a valóságnak megfelel és az attól eltér eredmények arányát tekintik.²⁹ Ha azt mondjuk egy m szer esetében, hogy a validitása 100%-os, ez azt jelenti, hogy a szakért , illetve a szaktanácsadó, amikor azt állapítja meg egy állításról vagy tagadásról, hogy megtéveszt volt, akkor ez a megállapítás megegyezik a valósággal, vagyis a megtéveszt „nem” válasz, nemcsak a vizsgáló szerint, hanem a valóságban is „igen”. A megbízhatóság az eredmények reprodukálhatóságával függ össze, azonban Kertész Imre szerint „a reprodukálhatóság vizsgálata nem oldható meg, ugyanis minden utólagosan megismételt mérés eredményébe belejátszik az el z mérésekre való emlékezés. Ehelyett külön vizsgálják az eredmények értelmezésének reprodukálhatóságát, vagyis azt, hogy különböző szakemberek, egymástól függetlenül, ugyanazon mérések regisztrátumának értékelése alapján milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre.”³⁰

²⁶ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szinteségvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 43. o.

²⁷ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vattatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 649. o.

²⁸ Mindkét fogalommal a kés bbiekben részletesebben is fogunk foglalkozni.

²⁹ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 117. o.

³⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 117. o.

2.2. A poligráf

A m szeres szinteségvizsgálati módszerek közül nemcsak hazánkban, hanem külföldön is a poligráfos vizsgálat a legismertebb és a legelterjedtebb. A poligráf szó görög eredetű, „többféle írást” jelent. Az elnevezés is arra utal, hogy a készülék olyan sokcsatornás m szer, amely egy időben több, az emberi szervezetben végbemenő fiziológiai változást mér³¹, amit írótk segítségével papírszalagra rajzolt görbék formájában, vagy számítógép merevlemezére rögzít. Ahhoz, hogy egy eszközt poligráfként lehessen igénybe venni, minimum három biológiai paraméter mérésére alkalmas egységgel kell rendelkeznie: pneumograph (légzésváltozást mér egység), sphygmograph (vérnyomásváltozást mér egység) és GBR (bőr elektromos ellenállását vagy vezetőképességét mér egység).

A mai korszerű készülékek minimum négycsatornásak, vagyis négy fiziológiai paraméter regisztrálására képesek:

- a légzésben bekövetkezett változások (a mellkasfal kitérései, valamint a ki- és belélegzett levegő áramlási sajátosságai);
- a légzésben bekövetkezett változások (a hasfal kitérései, valamint a ki- és belélegzett levegő áramlási sajátosságai);
- a bőr elektromos ellenállása vagy vezetőképessége változásai (az ujjakra vagy a tenyérre helyezett elektródákkal);
- a vérnyomás változásai (a felkarra felhelyezett vérnyomásmérő mandzsetta segítségével).

Lehetőség van más paraméterek mérésére is:

- az egyes végtagokon átáramló vérmennyiséget (pletismogram) regisztrálják az ujjakra kapcsolt fotóérzékelővel;
- a vizsgált személy mozgás aktivitását detektálják, a vizsgálati szék lábai alá vagy a vizsgálati szék párnájára helyezett érzékelőkkel;
- a spontán izomfeszülés mértékét regisztrálják, a karra helyezett elektromos érzékelővel.

A hazai büntetőügyekben alkalmazott poligráfok az összes ismertetett csatornával rendelkeznek, minőségüket tekintve pedig világviszonylatban is korszerűek. Ez azonban nem mindig volt így, ugyanis a poligráf az elmúlt évtizedekben változásokon ment keresztül. A modern m szer szinte ugyanazokat a fiziológiai reakciókat méri (bár több csatornán keresztül), mint a kezdetekkor igénybe vett eldobje, de a korszerűség jelét mutatják a

³¹ American Polygraph Association: What is a Polygraph? <http://www.polygraph.org/section/resources/frequently-asked-questions> (letöltés ideje: 2011. november 20.)

kifinomultabb érzékelők, valamint az írókat felváltó laptopos digitális technika. A hazai kezdet a 70-es évek végére tehető, mivel a titkosszolgálat ekkor kezdte el alkalmazni a poligráfot, majd a 80-as évek elejétől már nyílt büntető eljárásban is igénybe vették.³²

1976 óta eltelt három és fél évtizedben a technika folyamatosan fejlődött, és a tendenciákra tekintettel várható, hogy néhány évtized múlva fel sem lehet ismerni majd a hasonlóságot a jelen és a jövő poligráfja között. Azt azonban nyomban hozzá is tesszük ehhez a gondolathoz, hogy ennek az a feltétele, hogy a jövőben is legyen olyan jellegű mérési vizsgálat, amely a leleplezésnél való félelem generálta fiziológiai reakcióváltozásokat mutatja meg. Ha más irányt vesz a mérési igazságkeresés, a jogalkotó egy poligráf nélküli utat választ, akkor viszont a technológiai fejlesztés és a további igénybe vétel sem várható.

A poligráf alkalmazása évtizedek óta azon alapszik, hogy a leleplezés és következményeit való félelem váltja ki az észlelt reakciókat, testi változásokat. A közvélekedéssel ellentétben a mérési önmagában nem alkalmas arra, hogy mérje a vizsgált személy válaszainak szinteségét. Ezt a szaktanácsadó állapítja meg a poligráf által rögzített adatokból, amelyek a feltett kérdések által kiváltott élettani változásokat jelzik. Az értelmezhető fiziológiai változások létrejöttéhez különböző, de egymáshoz kapcsolódó, konjunktív feltételek megléte szükséges. A feltételek közé tartozik, hogy az adott élethelyzetben fennálljon a hazugság leleplezésének veszélye, továbbá a leleplezés bekövetkezése esetén, annak következménye negatív hatással legyen a valótlan állító személy számára. Az is fontos feltétel, hogy ezeket a kellemetlen következményeket a valótlan állító személy el is akarja kerülni.

Minél súlyosabb a kilátásba helyezett szankció, a leleplezésnél való félelem annál nagyobb.³³ Ekman szerint azonban a félelmet a megtévesztéssel kapcsolatos bűntudat is okozhatja,³⁴ vagy a hazugság felett érzett öröm. A kihívás izgalmát, illetve a mások megtévesztése felett érzett öröm olyan érzés, amely akkor jelentkezhet a legerősebben, ha a célponttól azt feltételezik, hogy nehéz megtéveszteni. Ekman úgy véli, hogy a poligráf megtévesztése lehet ilyen kihívás, ráadásul ez különösen erős érzéseket generálhat, ha nincsenek egyéb érzelmek – bűntudat vagy félelem –, amelyek oldják az intenzitását.³⁵ A

³² KRISPÁN István elmondása szerint 1976-ban a szovjet titkosszolgálat megbízásából szereztek be egy 1938-as modellt, amellyel az első vizsgálatok is történtek. In: FERENTZI Tünde: Hazudj, ha tudsz. Zsaru Rendéségi Magazin 2011/48. szám. 26. o.

³³ Az szinte ember azonban attól is félhet, hogy ügyében igazságtalan ítélet születik, úgy ítélik meg, mint egy hazugot, aki attól tart, hogy leleplezik.

³⁴ A bűntudat erősebb, ha a hazugnak és áldozatának azonos az értékrendje. In: Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 218. o.

³⁵ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 218-219. o.

poligráfós vizsgálóknak tisztában kell lenniük az Othello-hibával³⁶ és a Brokaw³⁷-veszéllyel, vagyis az érzelmi megnyilvánulásokban tapasztalható egyéni különbségekkel. Megvan ugyanis annak a veszélye, hogy valakiről tévesen feltételezik, hogy hazudik vagy igazat mond.³⁸

Edwards szerint vannak szakértők, akik különféle készülékekkel állnak elő, és azt állítják, hogy képesek leleplezni a hazugságot.³⁹ Sokan vitatkoznak az szinteségvizsgálatok eredményességéről, azonban van, amiben mindnyájan egyetértenek:

- Az szinteségvizsgáló módszerek csupán akkor megfelelőek, ha jó a vizsgáló és ideálisak az általa feltett kérdések.
- A legjobb szinteségvizsgáló eszközzel megállapított eredménynek magasabb a validitása, mint annak, ha valaki módszer nélkül állítja a terheltről, hogy hazudik, pusztán azért, mert felismerte a hazugságot.
- A legjobb szinteségvizsgáló készülék, és a legjobb képességű vizsgáló körülbelül olyannyira jó, mint az a személy, aki a legjobban veszi észre a hazugságot.
- A módszeres szinteségvizsgálók, és a hazugságot módszer nélkül leleplezők hasonló jelekből vonják le a következtetéseket.⁴⁰

Nagy Lajos úgy látja, hogy a poligráfós vizsgálat logikai felépítése a következő: (1) az egyén szubjektív állapota bizonyos sajátos megnyilatkozásokon, szimptomákon keresztül jelentkezik; (2) a szimptomák a feltett kérdések által kiváltott fiziológiai reakciók következményei. A vádlott esetében összetett következtetésről van szó: a reakció formájáról következtetés történik a tudati állapotról, és a tudati állapotról következtetés az elkövetett cselekményre. A tanú esetében szintén megfigyelhető a kettős módszer: ha a reakció szintétlenséget jelez, ebből lehet következtetni a hamis vallomástételi szándékra, és ebből a szándékból a fontos kijelentés hamisságára. Úgy véli, hogy az ilyen következtetések hagyományosak, a pszichometriai módszerek (ezek közül a poligráf a legjelentősebb)

³⁶ Shakespeare OTHELLO, a velencei mór c. drámájában OTHELLO nem ismerte fel, hogy DESDEMONA félelme nemcsak egy házasságtörő lebukástól való félelme lehet, hanem egy hárséges feleségé is, aki attól retteg, hogy férje nem hisz neki.

³⁷ Tom BROKAW, az NBC TV Today Show című műsorának riportere. Állítása szerint nem a fizikális, hanem legtöbbször a verbális dolgokra figyel. Nem az emberek arcát nézi, hogy hazugságra utaló jeleket találjon, hanem a „nyakatekert válaszokat” és a „finom kitéréseket”. Ennek az a veszélye, hogy vannak olyan szintese emberek, akiknek ilyen a beszédmódjuk. In: Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 94-95. o.

³⁸ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 95. o.

³⁹ Carl N. EDWARDS: Responsibilities and dispensations. Behavior, science & American justice. Four Oaks Press. Dover, Massachusetts, USA, 2001. 303. o.

⁴⁰ Carl N. EDWARDS: Responsibilities and dispensations. Behavior, science & American justice. Four Oaks Press. Dover, Massachusetts, USA, 2001. 303. o.

segítségével viszont pontosabban és biztosabban fel lehet deríteni a hazugságokat a kérdéses lényeges pontokban.⁴¹

A magunk részéről úgy definiáljuk a poligráf vizsgálatot, mint a büntető ügy szempontjából releváns információt szolgáltató módszeres szinteségvizsgálati módszert, amely a szaktanácsadó közreműködésével a vizsgált személy tagadásaival együtt járó fiziológiai változásokból arra enged következtetni, hogy a tagadás szinte-e, vagyis nem volt-e megtévesztő a szaktanácsadói kérdésre adott válasz. Ezen túlmenően, a későbbiekben látni fogjuk, hogy arra lehet alkalmas a módszer, hogy segítse annak megállapítását, hogy a vizsgált személy követte-e el a bűncselekményt, van-e neki „*tettestudomása*”, vagyis rendelkezik-e olyan információkkal az ügyről, amelyekről csak az elkövetőnek lehet tudomása. Nem elhanyagolható az a tulajdonsága sem a módszernek, hogy a terhelti/tanú/sértetti válaszok valóságtartalmának vizsgálata során a hatóság az ismeretlen helyen lévő tárgyi bizonyítási eszközökhöz is eljuthat (például az elrejtett holttest helyének meghatározása, amikor a gyanúsított tagadja, hogy a kútba dobta, de megtévesztő választ jelez a fiziológiai reakciója).

Az értekezésben önálló fejezetet szentelünk a poligráf validitásának, mert a megfelelő validitás az előfeltétele annak, hogy a módszer teljesíthesse a tényleg elvárt eredményeket.

⁴¹ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntető perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 559-560. o.

III. A POLIGRÁF TÖRTÉNETE

A büntető eljárás mindenkor jellemzője, hogy a hatóságok az igazság megtalálása érdekében korszakról-korszakra új krimináltechnikai, krimináltaktikai és kriminálmódszereket dolgoznak ki, és alkalmaznak a gyakorlatban. Az igazságkeresés során elengedhetetlen, hogy az igazságszolgáltatási funkcióval rendelkező bíróság, avagy a büntetőbírói funkciót gyakorló ügyész és nyomozó hatóság meggyőződjön a vallomások színtességéről, hiszen - mint fontos bizonyítási eszköz - a terhelt vagy tanú vallomása alapja lehet a megvádolt személy büntetése megállapításának vagy felmentésének, és ezzel az igazság megállapításának. A fejezetben bemutatjuk, hogy a tradicionális igazságkeresési eszközök mellett a kezdetekben léteztek misztikusságot magukban hordozó módszerek, amelyek a XIX. századra már szerte terjedtek. A módszeres igazságkeresés lehetősége világszerte foglalkoztatta a tudósokat, aminek az lett a következménye, hogy a kutatómunka és a kísérletezések eredményeként az 1950-es évekre megalkották a modern poligráfot. A folyamat nem állt meg, napjainkban is sorra jelennek meg az újabb és újabb módszeres színtességvizsgáló módszerek.

1. színtességvizsgálat a tradicionális jogban

1.1. Ókor

A kezdetek az ókorra nyúlnak vissza, már akkoriban is törekedtek arra, hogy megbizonyosodjanak a terhelt színtességéről. Mindezt a legkülönbözőbb módokon próbálták elérni. Kínában Kr. e. a II. évezredben rizspúdert tettek a szájába a kihallgatás időtartamára.⁴² A kihallgatás befejeztével kivették a rizsport, és megvizsgálták - ha száraz maradt, abból a büntetésre követték. Hasonló eljárás volt Afrika egyes területein alkalmazott „bírói bab”. A rizspróba és a bírói bab is arra az élettani jelenségre épült, hogy izgalmi, félelmi állapotban a száj nyálkahártyái kiszáradnak, és ebben a kiszáradt állapotban a nyelés is megnehezül. Angliában ugyanez volt az elve a „bírói szelet” eljárásnak, amelynek során a kihallgatott személynek száraz kenyeret kellett sajttal együtt elfogyasztania. A nyelés megnehezülését a hazugság jeleként értékelték.

Indiában a gyanúsítottak szavakat olvastak fel, amelyek között volt néhány olyan szó is, amelyek kapcsolatosak voltak az alapüggel. A vizsgált személynek minden szó elhangzása után meg kellett ütnie egy gongot. Úgy gondolták, hogy az elkövető nagyobb erővel üti meg a gongot a büntetési eredménnyel összefüggő szó elhangzása után, mint az

⁴² SZÚJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni büntetési eredmények felderítésében. Tansegédlet. Rendészeti F iskola, Budapest, 1990. 7. o.

irreleváns szavaknál.⁴³ A hindu eljárásban a b nösség egyértelmű bizonyítékának tartották, ha a gyanúsított kihallgatás közben a nagy lábujjait mozgatta.⁴⁴

Az ókori Spárta is rendelkezett igazságkeresési módszerrel. Mielőtt a spártai ifjak megkezdheték volna a tanulást, a sziklafal szélére állították őket, és megkérdezték tőlük, hogy félnek-e. Bár mindig „nem” volt a válasz, az arcszínét nem tudta befolyásolni a vizsgázó. Ha sápadtnak találták, tudták, hogy hazudik. Gyáva férfiakra pedig nem volt szüksége Spártának, ezért lelökték a sziklafalról. Az ókori Rómában is hasonló módszert alkalmaztak. Provokatív kérdéseket szegeztek a test r-jelölteknek. Akik elpirultak, azok megkapták a munkát. Azt feltételezték ugyanis, hogy aki elpirul a provokatív kérdésre, nem vesz majd részt összeesküvésben.⁴⁵

A Szentírás is bemutat egy történetet, amely igazságkeresési módszert rejt magában: a házasságtöréssel vádolt asszonynak átokhozó vizet kellett innia, hogy kiderüljön az igazság.⁴⁶

„Ha valamely férfinak a felesége félrelép, és h tlenne válik azáltal, hogy valaki más hál vele, a dolog azonban rejtve marad a férje előtt, mivel titokban szennyezte be magát, s tanúk sem lépnek fel ellene, mert hisz vigyázott, nehogy rajtakapják, (...) az illető férfi vezesse feleségét a pap elé, s egyszersmind áldozati adományt is vigyen magával, egy tized efa árpalisztet. (...) A pap vezesse el (az asszonyt), s állítsa az Úr elé. A pap merítsen el vizet egy cserépedénybe, s a hajlék padozatának porából is vegyen egy keveset a pap, és tegye a vízbe. Most a pap állítsa az asszonyt az Úr elé, s bontsa meg az asszony fején a haját, adja kezébe az emlékeztető ételáldozatot (...), közben a keserves sírás átokhozó vize maradjon a pap kezében. Most a pap vegye ki az esküt, így beszélve az asszonyhoz: Ha senki nem hált veled, s nem váltál férjedhez magadat beszennyezve h tlenne, a keserű sírásnak ez az átokhozó vize nem lesz büntetésedre. Ha ellenben h tlen voltál férjedhez, és beszennyezted magad azzal, hogy férjedden kívül valaki más is hált veled -, ekkor a pap eskesse meg az asszonyt átok terhe alatt, s közben így szóljon az asszonyhoz: Az Úr tegyen eskü és átok tárgyává néped körében, sorvassza el az Úr csípődet, méhed dagadjon meg, s ez az átokhozó víz hatoljon be beleidbe, hogy méhed megdagadjon és csípőd elsorvadjon. Az asszonynak közben ezt kell mondogatnia: Úgy legyen, az történjen! Ekkor a pap írja fel ezeket az átkokat egy lapra, és mossa bele a

⁴³ SZLAVIKOVICS István Gábor: A poligráf alkalmazásának lehetőségei és korlátai. In: DRINÓCZI Tímea (Szerk.): Studia Iuvenum Iurisperitorum. Pécs, 2006. 319. o.

⁴⁴ SZIJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tanszégjelentés. Rendvédelmi Főiskola, Budapest, 1990. 7. o.

⁴⁵ Andryi VOLYK: History of the Polygraph. <http://www.argo-a.com.ua/eng/history.html> (letöltés ideje: 2012. szeptember 8.)

⁴⁶ F. Allan HANSON: Testing testing. Social consequences of the examined life. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, California, 1993. 26. o.

keserves sírás vizébe. (...) Akkor adja oda a vizet az asszonynak, hogy igya meg. Mihelyt odaadja az asszonynak a vizet meginni, ha csakugyan beszennyezte magát és h tlenne vált férjéhez, az átokhozó víz keser fájdalomra belehatol, úgyhogy méhe megdagad és csíp je elsorvad, és az asszony átkozottá válik népe körében. Ha azonban az asszony nem szennyezte be magát, tehát ártatlan, nem éri büntetés, s t gyermekei lesznek.”⁴⁷

Alkalmaztak olyan eljárásokat is, amelyek némi félrevezetéssel és misztikummal elegyítve tartalmaztak pszichológiai elemeket.⁴⁸ Ilyen volt például az arab keleten a kádik titka, az ún. „bölc s számár”-ként elhíresült módszer.⁴⁹ A kihallgatott személyt egy sötét helységbe küldték be, ahol egy számár farkát kellett megfognia. A közhiedelem szerint - a sohasem téved számár - csendben marad, ha ezt nem b nös ember teszi, és felb g akkor, ha az elkövet fogja meg a farkát. Miután a gyanúsított kijött a helységb l, a kezét felt és nélkül megvizsgálták. A sötétben persze nem látszott, hogy a számár farkát el zetesen bekormozták. Az elkövet - félve a biztos leleplez dést l - nem merte megfogni a számár farkát, így tiszta kézzel lépett ki a helységb l.⁵⁰

1.2. Igazságkeresés a középkorban

A középkorban az igazságkeresés egyik legfontosabb módja az istenítélet volt, amelyet arra a vallásos meggy z désre alapozva alkalmaztak, hogy Isten, mint legf bb bíró a becsületest (nem b nöst) oltalmába veszi és ezt kifejezésre is juttatja. Magyarországon az istenítéletek közül a „próbák” és a „baj” terjedtek el. A forró- és a hideg vízpróbákat a XII. századig alkalmazták, a vaspróba még a XIII. században is szokásban volt. A büntet ügyekben az alperesnek, más esetekben általában a felperesnek kellett hordozni a vasat, de a felperes helyettesíthet volt, mást is küldhetett maga helyett a próbára. Ha a próbán valamelyik fél nem jelent meg, az perveszteséggel járt. A próba eredményér l az

⁴⁷ Számok Könyve 5, 12-28. In: Biblia. Szent István Társulat. Budapest, 1979. 142-143. o.

⁴⁸ Nincs benne misztikum, de félrevezetés annál inkább, amikor az Amerikai Egyesült Államokban a poligráfós vizsgálók napjainkban is gyakran alkalmazzák azt a trükköt, hogy arra kéri az alanyt, mossa meg a kezét, mert a poligráfós vizsgálat nem lesz eredményes, ha szennyezett marad a keze. Ilyenkor bemegy a vizsgált személy az üresnek hitt mosdóba, és nem látja, hogy a helységet megfigyeli a vizsgáló. Ha nem mos kezét, ebb l azt a következtetést vonja le a poligráfós vizsgáló, hogy az alany el akarja kerülni a leleplez dést. In: George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 138. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. szeptember 8.)

⁴⁹ MÓRA Ferenc kisregényében hasonló módszerhez folyamodott Dobróka is, amikor valaki – sejtése szerint Pali - összetörte a szekrény tetejére tett gyümölcsöstányért. A testvéreknek meg kellett simogatniuk a sötét szobába tett kakast. Ha a hibás hozzáér, „a kakas rikkant akkorát, hogy elhallik Seholsincsíg.” Pali nem nyúlt hozzá a kakashoz, így az csöndben maradt. Amikor kinyílt az ajtó, Dobróka arra kérte a gyerekeket, hogy emeljék fel a kezüket, amellyel megsimogatták a kakast. A többieknek csupa korom volt a keze, csak Palié maradt fehér. Dobróka ugyanis bekente a kakast korommal, mert arra számított, hogy aki b nösnek érzi magát, nem mer majd hozzányúl. In: MÓRA Ferenc: Hogyan tanultam meg írni? Mesék a diákévekr l. Anno Kiadó, 2005. 61-66. o.

⁵⁰ ANTI – BARTA – BÓCZ – KRISPÁN – LAKATOS - ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2004. 242. o.

eljárást lefolytató egyházi megbízottak a poroszló és a tanúk jelenlétében nyilatkoztak. Ha a forró vassal megpróbált sebe gyógyult, tisztázta magát, elfogadták az igazát, ha nem, elmarasztalták. A fél akkor is vesztes lett, ha megszegte a próba valamely elírását (például a kezére göngyölt és lepecsételt kötést megbontotta).⁵¹ Egy 1213-ból fennmaradt írás a következő esetről ír: „*Hegunnak Váradon a vashordás után, midn az oldásnak kellett volna következni, a kezét meg sem vizsgálták a kanonokok, mivel a pecsétet nem találták épnek*”⁵².

A próbák alkalmazását már az 1215. évi IV. lateráni zsinat tilalmazta, azonban hazánkban csak az 1279-es budai Zsinat tiltotta meg „*az egyház tagjainak a forró víz és tüzes vas próbákon való részvételt.*”⁵³

A próbák után egészen a XV. századig az igazságkeresés egyik legáltalánosabb módszere a „*baj*” lett. Bajra súlyosabb büntetvényekben a bíró rendelése, egyéb esetekben a felek megállapodása, vagy a kihívás elfogadása alapján kerülhetett sor. A kihívás egy facövek átadásával történt, amit a fél helyett a bajnoka is megtehetett, ugyanis a papok, a n k és a zsidók csak bajnok által vívhattak.⁵⁴ A baj eredményét a jelenlévő bíró állapította meg, a küzdelem akkor fejeződött be, amikor a bajvívót lefegyverezték vagy kiszorították a küzdelemtől, illetve ha a bajvívó vesztesnek nyilvánította magát. Az alperesnek az elbukás, a bajbukás a per elvesztését jelentette, a felperes számára pedig az örök hallgatást. A felek a bajkezdetétől, sőt a bajvívás alatt is kiegyezhettek, amennyiben ez megtörtént, a bírónak békebíróságot kellett fizetni.⁵⁵ A viadal lefolyásáig a felperes szabad maradt, az alperest azonban a bíró fogva tartotta, s ha a bajnoka elbukott, feje és jószágai elvételére átadta a felperesnek. A felperes, bajnokának elbukását csak 10 márkával, sátra, lovai, fegyverei és ott található ingói vesztesévével fizette meg.⁵⁶ Nem kellett így azzal számolnia a felperesnek, hogy a feje és az összes jószága elveszik, amennyiben vereséget szenved a bajnoka. A próbák megszüntetését követően az igazság megállapításának hiteles eszközeként tekintettek az

⁵¹ BÉLI Gábor: Magyar Jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 1999. 272. o.

⁵² MEZEY Barna: A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygyűjtemény. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 185. o.

⁵³ BLASKÓ Béla: Magyar Büntető jog Általános Része. Rejtjel Kiadó. Budapest-Debrecen, 2010. 45. o.

⁵⁴ Nem volt ismeretlen a n k és a papok védelme más területen sem: „*II. Richárd angol király egy 1385-ben elfogadott törvényben (Articles of War) az angol hadsereg minden katonáját halálbüntetéssel fenyegette, ha a n k és papok ellen erszakot alkalmaznak, illetve házakat vagy templomokat gyújtanak fel. I. Ferdinánd és I. Miksa magyar király 1526-ban és 1570-ben, valamint II. Gusztáv Adolf svéd király 1621-ben hasonlóképpen rendelkezett.*” In: M. NYITRAI Péter: Nemzetközi és európai büntető jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 43. o.

⁵⁵ BÉLI Gábor: Magyar Jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 1999. 274-275. o.

⁵⁶ BÓNIS György: Középkori jogunk elemei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 214. o.

esküre, amelynek során az eljáró hatóság a tanút igazmondásra esketve hallgatta ki. Ez azon a közhiedelmen alapult, hogy a hamisan esküv t közvetlen és azonnali isteni büntetés sújtja.⁵⁷

Míg a XIII. századtól kezdve a tortúrát tartották a legjobb eszköznek a b nösség vagy nem b nösség megállapítására⁵⁸, addig a tizennyolcadik századra nemcsak hazánkban, hanem Európa szerte egyre kevésbé tolerálták. Az 1700-as évek elején Daniel Defoe javasolta el ször, hogy a kínzás helyett inkább a pulzus változásait mérjék. 1764-ben Cesare Beccaria is a tortúrával szemben foglalt állást az egyik írásában: „*ezzel a módszerrel az er s megmenekül, a gyengét pedig elítélik. Ez azzal jár, hogy az igazság látszatát kelti.*”⁵⁹

1.3. A m szeres igazságkeresés a modern jogban

1.3.1. A kezdetek

A XIX. századra a misztikus módszereket az objektívebb jelleg m szerek kifejlesztésének és alkalmazásának igénye váltotta fel. Az szintétlenség m szeres úton történ feltárására irányuló els kísérletek 1875-re nyúlnak vissza, amikor Lombroso, a turini törvényszéki orvos és Mosso (olasz fiziológus) kísérleteket mutattak be a „*hazugság leleplezésére*” olyan eszköz segítségével, amely a vérnyomás és a pulzus gyakoriságának ingadozását írja le. Az orvostudományban akkor már alkalmazott hidroszfigmográfot használták, amelynek eredeti funkciója a pulzus és a vérnyomás mérése volt. Maga a berendezés egy vízzel teli vázához hasonlított, amelybe a vizsgált személynek bele kellett tennie a kezét. A víz felszínén egy kaucsuk membrán úszott. A pulzusban és a vérnyomásban hirtelen beállt emelkedések hatására a víz felszíne megváltozott, és a membrán segítségével ezt grafikusán is lehetett ábrázolni.⁶⁰ Lombroso érdeme volt, hogy a vérnyomás változásából, a testrészek térfogatából, valamint az esetleges fiziológiai változásokból a vallomás valótlanosságára következtetett.⁶¹ Mosso kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy a leleplez dést l való félelem hatására emelkedik a pulzusszám.⁶²

A francia Étienne-Jules Marey újító kutatásokat folytatott az emberi test vérkeringése megismerésének terén is. Egy apró m szert állított össze, amely a pulzust mérte. A

⁵⁷ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szintességvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 43. o.

⁵⁸ F. Allan HANSON: Testing testing. Social consequences of the examined life. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, California, USA, 1993. 40. o.

⁵⁹ Darcia HELLE: Lie Detection - A History Of. <http://ezinearticles.com/?Lie-Detection---A-History-Of&id=3828314> (letöltés ideje: 2011. július 19.)

⁶⁰ SZIJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehet sége az élet elleni b ncesekekények felderítésében. Tanszégdlet. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 7. o.

⁶¹ AGÁRDI Tamás - KÁRMÁN Gabriella: A hazugságvizsgálatról más szemmel. Belügyi Szemle, 47. évfolyam, 1999/10. szám. 92. o.

⁶² James Allan MATTÉ: Forensic psychophysiology using the polygraph: scientific truth verification, lie detection. J.A.M. Publications. Williamsville, New York, USA, 1996. 12. o.

szfigmográfnek elnevezett eszközében a nyomásmér kapszula (kaucsukcs) író berendezéssel volt összekötve. A m szer az artériás nyomás időbeli alakulását detektálta, illetve azt egy bekormozott papírra írt görbévé transzformálta. A vizsgálat eredménye egy olyan regisztrátum volt, amely az adott személyre jellemző, és mintegy „lefordítja” annak érzékelését.⁶³ A XX. század elején az amerikai pszichiáter, Munstemberg is bekapcsolódott a m szer fejlesztésébe, aki szerint a test mérhető fiziológiai változásainak – így a pulzus, a véráramlás, a b rellénállás és a légzés – vizsgálata választ adhat arra, hogy a gyanúsított követte-e el a b n cselekményt.⁶⁴

Lombroso és az amerikai V. M. Martson⁶⁵ kísérletei a vérnyomás és a pulzus változásait vizsgálták. Ennek továbbfejlesztéseként – hasonlóan Benussihoz – Mosso a légzésváltozás és a hazugság közti összefüggéseket tanulmányozta. Elkészített egy eszközt, amelyet „tudományos bölcs nek” nevezett el. Egy nagy tálat használt, amely keresztirányú tengelyen nyugodott, ami lehet séget kínált arra, hogy tanulmányozni lehessen az ember egyensúlyi állapotát. A kísérleti alanyt a bölcs re fektették, és az el életének tanulmányozása során feltárt félelemkelt szóval stimulálták, melynek hatására a bölcs a fej irányába kilengett. Ebből arra következtettek, hogy a félelem során a vér a fejbe tódul.⁶⁶

Lombroso hatását tükrözi a plethysphymagraphe kísérleti alkalmazása. Ez egy olyan készülék volt, amelynek segítségével a vérnyomás időszaki emelkedésének a légzési ciklusra gyakorolt hatását vizsgálták. A kísérletek alapját az a hipotézis adta, hogy a félelem hatással van az agy pulzusára: megfigyelése szerint a pulzusszám emelkedésével az agy volumene megnövekszik.⁶⁷ Lombroso kísérleteivel egy időben, de attól elkülönülten az ismert pszichológus, Carl Gustav Jung is arra a következtetésre jutott a zürichi pszichiátriai klinikán, hogy az elkövetők kihallgatásánál az egyes pszichológiai folyamatok fiziológiai hatásainak kutatása használható eredménnyel szolgálhat. Hautzinger Zoltán szerint „*ezek a tudományos eredmények alapozták meg az emberi szinteség vizsgálatának ma is elfogadott hipotézisét, miszerint a b n cselekmény elkövetésével összefüggésbe hozható személyben – tagadó*

⁶³ BSZKI Poligráfós Vizsgáló Osztály: A poligráf rövid története. <http://www.bszki.hu/page.php?556> (letöltés ideje: 2011. július 21.)

⁶⁴ John L. ANDREASSI: Psychophysiology: human behavior and physiological response. Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, New Jersey, USA. 509. o.

⁶⁵ MARSTON 1915-ben, még pszichológus hallgatóként kezdte el vizsgálni a vérnyomás ingadozást, mint olyan tünetet, amely az színtétlen válasz esetén jelentkezik. In: Henry T. GREELY – Judy ILLES: Neuroscie-Based Lie Detection: The Urgent Need for Regulation. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 385-386. o.

⁶⁶ SZÚJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehet sége az élet elleni b n cselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 8. o.

⁶⁷ SZÚJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehet sége az élet elleni b n cselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 8. o.

nyilatkozata ellenére – a b nceselemnnyel kapcsolatos lényeges ismérvek (helyszín, esemény, tárgy, stb.) felidézése kapcsán olyan stresszállapot alakul ki, amelyet m szerekek mérhet élettani változások követnek.”⁶⁸ Meglátásunk szerint nem lehet teljes bizonyossággal kijelenteni, hogy a b nceselemnnyel kapcsolatos lényeges ismérvek megemlítése minden emberben stresszt okoz, ami ki is lenne mutatható a m szerekek segítségével. Vannak olyanok, akik képesek arra, hogy manipulálják a vizsgálatot, vagyis szándékosan olyan magatartást tanúsítanak, amely megakadályozza azt, hogy a m szer fiziológiai változást jelezen a releváns szavaknál. Azoknál sem igazolt a hipotézis, akiknél a vizsgálatra való alkalmatlanságuk ellenére végzik el a m szeres vallomásellen rzést. Ilyenek például a pszichiátriai jelleg betegségben, tudatzavarban, személyiségzavarban szenved k, mivel a mérés során a vizsgált személy emlékei alapozzák meg a fiziológiai reakciókat, ezen emlékek hiánya vagy megbízhatatlansága egyben a hiteles mérést is kizárja.

Az olasz pszichológus, Benussi megfigyelései a légzésre irányultak. Megállapítása szerint a leleplez dést l való félelem azt eredményezi, hogy hazugság esetén megváltozik a légzés.⁶⁹ 1914-ben Benussi kísérletének az volt az alapja, hogy a belégzés és a kilégzés tartamának vizsgálata alkalmas lehet arra, hogy megállapítsák az szintétlenséget. Korábban is tudták azt, hogy az adott érzelmi állapotnak megvan a kihatása a légzési ciklusokra, azonban a komoly kísérletek 1914-ig elmaradtak. Benussi fiktív tanúzási szituációt teremtett, és valódi élethelyzetben is ellen rizhette kísérleteit: a kísérleti személynek el kellett játszania a tanú szerepét egy képzeletbeli bíróság el tt. A kezébe kártyát adtak, melyre meghatározott szisztéma szerint bet ket és számokat írtak. A kártya tartalmáról kellett az alanynak hamis vagy valódi állítást tennie. Aki a bíró szerepét játszotta, megkérdezte, hogy a kártya felirata bet ket vagy számokat tartalmazott-e, végül fel kellett a tanúnak olvasnia, hogy mi állt a kártyán. Ha az volt a feladata, hogy hazudjon, hamis válaszokat kellett adnia, de hazugságát igaznak kellett feltüntetnie. A kísérletben részt vev bíró csak a tanú viselkedéséb l tudta leolvasni azt, hogy igazat mondott-e vagy hazudott, a kísérletet végz személy azonban a légzés grafikus ábrázolása során mondott véleményt. Kimutatta, hogy a belégzés és a kilégzés ciklusai között nagymértékben a hamis állítás után jelentkezik az eltérés. Ezt a kísérletet Harold Burt, Landis és Gulette többször megismételték, és ugyanarra az eredményre jutottak,

⁶⁸ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szintességvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 44. o.

⁶⁹ John GALIANOS: Brief History of the Polygraph.

http://home.total.net/~galcar/html/brief_history_of_the_polygraph.html (letöltés ideje: 2011. július 20.)

mint korábban Benussi.⁷⁰

1921-ben új korszak kezdődött a m szeres igazságkeresés történetében. John Larson kaliforniai rendőr tiszt és a kaliforniai egyetem orvostanhallgatója kifejlesztette az első szinteségvizsgálati módszert, a poligráfot, amely egyidejűleg volt alkalmas mérni a vérnyomást, a pulzusszámot és a légzést.⁷¹ 1921 tavaszán Larson kiprobálta a poligráfot Vollmeren, a Berkeley rendőrség vezetőjén és az állományon is. A kísérletek eredményei meggyőzték Vollmert arról, hogy Larson módszerében nagy lehetőségek rejlenek. Nem sokkal ezután a gyakorlatban is kiprobálta Larson a találmányt: sikerült felderítenie a kaliforniai egyetem kampuszán elkövetett lopássorozat elkövetőjét.⁷²

Ugyanebben az évben San Franciscóban is bevetették a poligráfot, ahol egy papot hurcoltak el a templomból, akiről azt feltételezték, hogy megölték. Néhány nap múlva egy helyi pék egy holttestet talált a tengerparton, amelyről kiderült, hogy a keresett pap holtteste. A felfedező tanú érdeklődött, hogy jár-e neki a nyomravezető jutalom, azonban a hatóság a poligráfot annak megállapítására alkalmazta, hogy kiderítsék, köze van-e az emberöléshez. A módszer által jelzett hazugságra utaló eredményeket közölték a kihallgatottal, melynek hatására beismerő vallomást tett.⁷³

Ferri vezetésével már 1888-ban folytak a bioelektrikus jelenségek vizsgálatai, amelynek során arra a megállapításra jutottak, hogy a bőr elektromos ellenállása igen nagy. Egy kísérleti alany alkarjába gyengeáramot vezettek, és az áramkörbe egy galvanométert kapcsoltak, ami lehetővé tette a bőr ellenállás mérését. Jacques-Arsène d'Arsonval állította fel azt a hipotézist, hogy a bőr ellenállását bizonyos mirigyek izgatása idézi elő. Ezzel egy időben Tarsanoff megállapította, hogy a bőr két pontjának összekapcsolása egy galvanométerrel olyan különbséget mutat, amely gyenge belső szervezeti áram jelenlétére utal. Ilyen kis áramkörökben érzékelhető változásokat idéz elő az érzékszervek stimulálása, vagy az agyműködés aktivizálódása. Tarsanoff a bőr két pontja közötti áramerősség különbségének kiegyensúlyozására egy külső áramkört használt fel, az így biztosított elektromos egyensúly alapján mérhető volt a stimulálásokra adott hatás, amely a vizsgált személy szomatikus

⁷⁰ SZIJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest, 1990. 7-8. o.

⁷¹ International League of Polygraph Examiners: Polygraph/Lie Detector FAQs http://www.theilpe.com/faq_eng.html (letöltés ideje: 2011. július 23.)

⁷² Jim FISHER: The Polygraph Wars. <http://jimfisher.edinboro.edu/forensics/polywar1.html> (letöltés ideje: 2011. július 23.)

⁷³ SZLAVIKOVICS István Gábor: A poligráf alkalmazásának lehetőségei és korlátai. In: DRINÓCZI Tímea (Szerk.): Studia Iuvenum Iurisperitorum. Pécs, 2006. 321. o.

rendszerében keletkezett elektromos áram jelenlétét bizonyította.⁷⁴

1897-ben Stickernek sikerült az agy izgatásával galvanometrikusan kimutatható reakciókat felfedeznie, Veragouth ezt 1907-ben összekapcsolta az asszociációs szóteszttel, tíz évvel később Martson pedig már ezt a módszert alkalmazta az szinteségvizsgálat során. 1935-ben C. M. Wilson a galvanikus reakciók pontos megfigyelésére alkalmas m szerzt készített a Northwestern University kriminalisztikai laboratóriumában. Ugyanebben a laboratóriumban kutatott Keeler is, aki továbbfejlesztette a poligráfot.⁷⁵ 1939-ben megszületett a poligráf, ugyanis Keeler galvanográfot kapcsolt a vérnyomás, a pulzus és a légzésmér berendezéshez. Ezzel a m szerrel szisztematikusan lehetett mérni a pszichogalvanikus válaszreakciót.⁷⁶ Népszerűségét mutatta, hogy azon a nyáron több ezer ember látogatott a laboratóriumba, ahol különösen a poligráfról kérdezték Keelert és munkatársait.⁷⁷ A Keeler-féle poligráf elterjedéséhez nagyban hozzájárult, hogy az amerikai kémelhárítás a II. világháború végén széles körben alkalmazta a Nyugat-Németország területén lévő hadifogolytáborokban.⁷⁸ 1948-ban Chicagóban Keeler létrehozta a világ első poligráf iskoláját, ahol számos későbbi prominens poligráfós vizsgáló sajátíthatta el a vizsgálat fortélyait.⁷⁹

1945-ben Reid továbbfejlesztette a m szerzt, így az képessé vált az izmok mérésére is. Reid egy fotelt alkotott, a kezeket és a lábakat feltámasztották, így mozgásuk érzékelhetővé vált. Felfedezte, hogy akaratlagos izommozgással a mért értékek befolyásolhatóak. 1949-ben a poligráf tökéletesített változatát már gyártani kezdték.⁸⁰ A modern poligráf szabványkövetelményeit az Amerikai Poligráf Társaság fogalmazta meg. Ezt követően folyamatosan elterjedt a poligráf használata, gyártásával iparvállalatok foglalkoztak, és egyes országokban – köztük az Amerikai Egyesült Államokban – nemcsak a büntető eljárásjog

⁷⁴ SZÚJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendvédelmi Főiskola, Budapest, 1990. 10. o.

⁷⁵ Jennifer DEVROYE: The rise and fall of the American Institute of Criminal Law and Criminology. In: The Journal of Criminal Law & Criminology, 100. évfolyam, 1. szám. Northwestern University, School of Law, USA, 2010. 30. o.

⁷⁶ SZÚJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendvédelmi Főiskola. Budapest, 1990. 10-11. o.

⁷⁷ Ken ALDER: The lie detectors: the history of an American obsession. Simon&Schuster. New York, USA, 2007. 137. o.

⁷⁸ A. M. LARIN: Poligráf és személyiségi jogok a büntető eljárásban. Magyar Jog, huszonkilencedik évfolyam, 4. szám, 1982. április. 354. o.

⁷⁹ Andryi VOLYK: History of the Polygraph. <http://www.argo-a.com.ua/eng/history.html> (letöltés ideje: 2011. december 20.)

⁸⁰ AGÁRDI Tamás - KÁRMÁN Gabriella: A hazugságvizsgálóról más szemmel. Belügyi Szemle, 47. évfolyam, 1999/10. szám. 92. o.

területén használták, hanem a civil szférában is.⁸¹

1.3.2. Igazságkeresés a XX. század második felében

A poligráf tökéletesedése nem jelentette azt, hogy a XX. században felhagytak volna az igazságkeresés más módszereivel. A második világháború során, majd azt követően a nagyhatalmak arra törekedtek, hogy feltalálják az „igazságszérumot”, amellyel nemcsak vallomásra kívánták bírni a terhelteket, hanem valós információkhoz is akartak jutni a kihallgatások során. A náci Németországban, Lengyelországban és Ukrajnában is kutattak az igazságszérum után. Az auschwitz-i kísérletekbe azért kezdtek bele, mert a Gestapo a fizikai fájdalom révén nem volt képes megtörni a szövetséges katonákat.⁸² A következő kérdés így az volt – emlékezett vissza egy korábbi kutató –, hogy *„miért nem csináljuk úgy, mint az oroszok, akiknek sikerült beismerni a vallomásokat kicsikarniuk a moszkvai kirakatperekben?”*⁸³ Ugyanis köztudott volt, hogy az oroszok kábítószeret használnak. Dachauban is folytatók kísérletek, ahol gyanútlan foglyoknak adtak be kábítószeret, majd kihallgatták őket, és azt vizsgálták, hogy milyen információkat árulnak el. A legjobb eredményeket a kávéval kevert meszkalin hozta. A kérdező, ha jól tette fel a kérdéseket, minden esetben sikeresen tudta kihúzni a foglyokból akár a legszemélyesebb titkaikat is.⁸⁴

Hosszú múltra tekint vissza a narkotikumok használata a kihallgatások során. Több mint kétezer évvel ezelőtt Kínában erre a célra az indiai kender (hasist) alkalmazták, az aztékok kaktuszkivonatot használtak. Madagaszkárban a terhelteknek igazuk bizonyítására egy fa nedvét kellett inniük és a bűnösség elbírálása a mérge által kiváltott hatástól függött. A XIX. században leginkább az alkohol alkalmazása terjedt el. *„Hogy a szeszitalok megoldják a nyelvet, ez régen ismeretes, de az is tény, hogy az alkoholos részegség állapotában lévő inkább a semmiségekről beszélnek, fantáziálnak, mintsem igazat mondanak.”*⁸⁵ Az alkohol nem hozta meg a kívánt eredményt.

1942. október 31-én az Amerikai Kutatási Tanács – mivel aggasztó hírek érkeztek az oroszok és a németek igazságszérumaival kapcsolatban – felállított egy bizottságot, amely a vallatószer alkalmazási lehetőségeit volt hivatva vizsgálni a hadifoglyok esetében.⁸⁶ Nyolc évvel később a CIA engedélyt adott az agy mosást és más tudatkontrollálási technikákat vizsgáló titkos projekt, a BLUEBIRD elindítására. A BLUEBIRD keretén belül kitört

⁸¹ PETH Erzsébet Margit: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történő értékelése a büntető eljárásban. http://www.fovarosi.birosag.hu/szellemimuhely/dr_petho_erszebet_margit.pdf (letöltés ideje: 2011. július 20.)

⁸² Dominic STREATFIELD: Agy mosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 44-45. o.

⁸³ Dominic STREATFIELD: Agy mosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 45. o.

⁸⁴ Dominic STREATFIELD: Agy mosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 45. o.

⁸⁵ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 73. o.

⁸⁶ Dominic STREATFIELD: Agy mosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 49. o.

feladatok között első helyen az igazságszérum kutatása szerepelt. 1951-ben a CIA a Hadsereggel, a Haditengerészettel és a Légierővel közösen új projektet indított, az ARTICHOKE-t, amelynek négy fő célja volt:

- a) A nem együttműködő személyektől információhoz jutni.
- b) Meggátolni, hogy az amerikai ügynökök től információkat szedjenek ki.
- c) Egyének tevékenységének irányítása, akár beleegyeznek, akár nem.
- d) Meggátolni, hogy az amerikai ügynököket mások irányítsák.⁸⁷

Jean Rolin, az 50-es évek egyetlen, igazságszérumokról szóló tanulmányának szerzője azonban így összegezte véleményét: ugyanakkora esély volt arra, hogy a nem bűnösök vallanak be el nem követett bűncselekményeket, mint arra, hogy az elkövetők letagadnak olyanokat, amelyeket nyilvánvalóan elkövettek.⁸⁸ 1961-ben Louis A. Gottschalk, a CIA által finanszírozott kutató szerint „nem létezik olyan igazságszérum, ami minden egyes informátort képes lenne arra kényszeríteni, hogy beszámoljon az összes birtokában lévő információról.” George Bimmerle, a szintén CIA alkalmazott is ezt erősítette meg: „Az igazságszérum néven ismert varázsszer nem létezik.”⁸⁹ Reidlich és munkatársai kísérletekkel bizonyították, hogy a narkoanalízis alkalmazásával való kihallgatás során csak azok az emberek tárulkoznak ki, akik korábban is készek voltak vallomást tenni, és akiktől könnyen lehet vallomást szerezni narkoanalízis nélkül is. A kísérleti személyeknél azt figyelték meg, hogy a narkózis alatt vagy kitartottak a korábban, a narkózis előtt választott állításaik mellett, vagy fantáziáltak és összekeverték a valóságot a képzelet világával. Csak ketten mondtak el valamilyen negatív epizódot az életükből.⁹⁰

Sikerrel próbálkoztak az LSD-vel a későbbiekben, de voltak különböző olyan egzotikus nyersanyagok is szem előtt, mint például egy különleges mérég, amelyet a tanganyikai krokodil epehólyagjából vontak volna ki.⁹¹ Arra törekedtek, hogy bármilyen áron is, de eljussanak a tökéletes igazságszérumhoz.

A kábítószerrel való kísérletezések nem zajlottak titokban, a híre nemcsak a nyugati világban terjedt el, hanem a Keleti Blokkba is eljutott. Nagy Lajos – még a 60-as években – a következőket írta monográfiájában a narkoanalízisekkel kapcsolatban: „Teljesen egyértelműen elutasító az álláspont nemcsak a szocialista irodalomban, hanem a nyugati országok irodalmában is az ún. narkoanalízisnek felhasználásával kapcsolatban. Az

⁸⁷ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 55. o.

⁸⁸ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 62. o.

⁸⁹ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 64. o.

⁹⁰ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 75. o.

⁹¹ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 87. o.

*igazságszérumnak nevezett gyógyszerek hatásától várt eredmény azonban elmaradt. Az irodalom általában megengedhetetlennek tartja az ilyen módszerek alkalmazását mint az emberi szabadságjogokba ütközőt.*⁹²

A kábítószer mellett a gombákra is úgy tekintettek, mint lehetséges igazságszérumra. Moore Allen egy 1953-ban rendezett ARTICHOKE-konferencián azt mondta: „*sok jel mutat arra, hogy néhány gomba er teljes hatást képes kifejteni az emberi agyra, ezáltal pedig ideális igazságszérum válhat belük.*”⁹³ Egy héttel később, miután felkutatatta a rendelkezésre álló szakirodalmat, Allen meger sítette, hogy a gombákat mexikói boszorkánydoktorok használják különleges szertartások alkalmazásával jövendőmondásra. „*Alapvet fontosságúvá*” vált, jegyezte le Allen, hogy a CIA projektet indítson a kérdéskör tanulmányozására.⁹⁴ Azonban a kísérletek rámutattak arra, hogy a gombák sem használhatóak igazságszérumként, hiszen a hatóság nem lehet teljesen biztos abban, hogy helyes vallomást eredményeznek.

Kertész Imre egy másik módszerrel, a hipnózissal való kihallgatásról is említést tesz. Bevezetését Lombroso javasolta először, de a Gestapo is próbálkozott vele és az amerikai bűnügyi folyóiratokban is fel-felbukkantak. A huszadik század elején a magyar rendőrségi és csendőrségi lapokban is több cikk foglalkozott a hipnózis kihallgatásnál való alkalmazásával. Azt feltételezték, hogy a hipnotizáló befolyásolni tudja a terhelt azon agykérgi központjait, amelyek az igazmondást gátolják.⁹⁵

1.3.3. A poligráfós vizsgálat hazánkban

Míg a huszadik század második felében a nyugati világban – igazságszérum híján – a poligráf ígérekedett a m szeres igazságkeresés leghatékonyabb eszközének, addig Kelet–Közép Európában, az akkor még szocialista országokban sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy alkalmazni lehessen. Büntető eljárásjogi és kriminalisztikai irodalmuk, valamint a joggyakorlatuk hosszú ideig mereven elzárkózott a poligráfós vizsgálat igénybe vételétől. A technikai és a módszertani alapok létrejötte után az 1970-es évek végén a magyar bűnüldöző szervek fegyvertárába is bekerült a poligráf. Ez egyrészt annak volt köszönhető, hogy titkosszolgálati szükséglet volt egy referencia háttérre az általuk éppen akkor bevezetendő eljáráshoz, hogy legalább közvetett módon ellenőrizni tudják, milyen a validitása a poligráfós vizsgálatnak. Krispán István szerint „*a titkosszolgálati tevékenység sajátosságaiból adódott,*

⁹² NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 561. o.

⁹³ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 87. o.

⁹⁴ Dominic STREATFIELD: Agymosás. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007. 87. o.

⁹⁵ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 71-77. o.

hogy egy ilyen területen elvégzett vizsgálat diagnózisának helytállósága vagy téves volta nagyon hosszú idő eltelte után vagy sohasem derült ki; ennek következtében a poligráfos vizsgáló nem kapta meg időben azokat a szükséges visszajelzéseket, amelyek nélkülözhetetlenek a kritériumszint optimális – a legpontosabb diagnózis irányába ható – beállításához.” A büntető jogi céllal végzett vizsgálatok ezzel szemben általában igen gyors kontrollal járnak mind a helyes, mind a téves diagnózisok vonatkozásában. Krispán úgy véli, hogy *„nem kerülhetett volna sor a b ügyi alkalmazásra, ha nincs meg a b ügyi szolgálat akkori vezetésének a fogadókészsége, amit hatékonyan érsíthetett néhány középszintű b ügyi vezető támogató állásfoglalása is.”*⁹⁶

Az 1980-as évek elejétől a Pest Megyei Rendőrfőkapitányság kezdte el először alkalmazni a poligráfot. 1984-ben a kriminálpszichológiai laboratóriumában elkészült egy hangszigetelt helyiség, ahová beszereztek egy hatcsatornás poligráfot. Eközben az ORFK kriminálpszichológiai osztályán is elkezdtek a kísérletek, ahol egy mobil táskapoligráfot vásároltak. A gyakorlat mellett tisztázó jellegű viták, újságcikkek, szaktekintélyek hallatták szavukat a módszer mellett és ellen, ami segítette a hazai elterjedést és a vizsgálati eredmények megfelelő kezelését.⁹⁷

A bevezetés évében, 1984-ben két ügyben, hét-nyolc személyre kiterjedő vizsgálatot folytattak le. A módszeres ellenőrzés mindkét esetben eredményes volt. Az egyik emberölési ügyben nemcsak azt sikerült kimutatni, hogy az addigi gyanúsított, aki már több hónapja elzetes letartóztatásban volt, nem bűnös, hanem azt is, hogy kik a valódi elkövetők. A másik ügyben kiderült, hogy több szóba jöhető személy közül ki tehet felelőssé egy elhunytként körözött ember haláláért, valamint az is, hogy az elkövető az áldozatot hol, milyen körülmények között rejtette el.⁹⁸ A kezdeti sikerek ellenére nem növekedtek rohamosan a felhasználás iránti igények. Ennek – Krispán szerint – az egyik akadálya az volt, hogy a rendőrség nem rendelkezett saját módszerrel és szakemberrel, a másik pedig az, hogy az eljárást szinte csak emberölési ügyekben alkalmazták, és azokban is csak akkor, ha a nyomozás hosszabb idő után sem vezetett el az elkövető felderítéséhez, és már minden egyéb azonosítási lehetőséget kimerítettek.⁹⁹ Ebben az is szerepet játszott, hogy az 1970-es évek végén és az 1980-as évek elején még igen alacsony volt azoknak az emberölési ügyeknek a

⁹⁶ KRISPÁN István: A poligráfos hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 42. o.

⁹⁷ SZIJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 32. o.

⁹⁸ KRISPÁN István: A poligráfos hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 42. o.

⁹⁹ KRISPÁN István: A poligráfos hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 42-43. o.

száma, amelyeknek az elkövet jét a b nügyi szolgálat nem derítette fel. A gyorsabb elterjedést az is akadályozta, hogy az eljárás lényege, valamint az, hogy lehet ség van az alkalmazására, még a rend rségen belül is csak igen sz k körben volt ismert.¹⁰⁰ Olasz József így emlékezett vissza a poligráf alkalmazásának kezdeteire: „*minden esetben nagy társadalmi veszélyesség , életellenes b nügyek nyomozásához kaptunk segítséget, és mindig olyankor, amikor a nyomozásból már hosszabb id telt el, bizonyítékokkal alig rendelkezünk, s több személy közül kellett kiválasztanunk a tettest, majd bizonyítani, hogy követte el az emberölést.*”¹⁰¹

A poligráf alkalmazásának els éveiben a legtöbb aggály a vizsgálat tudományosságával kapcsolatban merült fel, amelynek az volt az egyik legf bb oka, hogy az 1960-as években a „*kapitalista áltudomány*” címkéjét ragasztották rá. Ennek Krispán szerint az lett a következménye, hogy a tudományosság látszatának fokozása érdekében azt kezdték el hangsúlyozni, hogy ezt – mint pszichológiai vizsgálatot – csak orvos vagy pszichológus végezheti, és gyakran utaltak az orvosi vagy pszichológiai vizsgálathoz hasonló struktúrájára, amelyb l Krispán szerint „*egy szó sem igaz.*”¹⁰² Egészen a 90-es évek elejéig a felhasználás lassú emelkedése volt tapasztalható, amely azonban nem haladta meg az évenkénti 30-40 vizsgálatot. A bevezetést l eltelt b egy évtized alatt a b nügyi szolgálat egyre több munkatársa ismerte meg az eljárást, és tapasztalta meg a hasznosságát. B vült a vizsgálattal érintett ügyek köre is, bár még mindig els sorban az életellenes b nceselemények adták a vizsgálatok túlnyomó többségét. Ha lassan is, de változások történtek a felhasználás szemléletében, kezdték felismerni a korai alkalmazás el nyeit, hogy a nyomozó hatóság id t és munkát takaríthat meg vele.¹⁰³

Az ezredfordulóra több megyei rend r-f kapitányság (Budapesti Rend r-f kapitányság, Békés Megyei Rend r-f kapitányság, Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Rend r-f kapitányság, Csongrád Megyei Rend r-f kapitányság, Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Rend r-f kapitányság) is használatba vette saját m szerét, így az eljárás szinte napi gyakorlattá vált. A vizsgálatok száma az elmúlt tizenöt év alatt megtízszerez dött, évente

¹⁰⁰ KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend rségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövő je. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 43. o.

¹⁰¹ OLASZ József: Poligráfról – a nyomozó szemével. Belügyi Szemle, 36. évfolyam, 1988/1. szám. 62. o.

¹⁰² KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend rségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövő je. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 44-45. o.

¹⁰³ KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend rségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövő je. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 43. o.

450-500-ra kerül sor. Az érintett b nceseletek köre is szélesedett, ma már nincs olyan ügytípus, amelyben ne történt volna már poligráf vizsgálat.¹⁰⁴

2011 tavaszától a B nügyi Szakért i és Kutatóintézet (továbbiakban: BSZKI) Poligráf Vizsgálati Osztálya koordinálja és végzi országos hatáskörrel a poligráf vizsgálatokat, azonban a fent felsorolt megyék - Jász-Nagykun-Szolnok megye kivételével¹⁰⁵ – továbbra is rendelkeznek önálló laboratóriummal, ahol a BSZKI szakmai felügyelete mellett szintén folynak poligráf vizsgálatok. A tervek szerint a jöv ben a Dunántúlon két további régióban alakítanak ki laboratóriumot. A m szerek a BSZKI-ban rendelkezésre állnak, már csak a fogadókésztségre van szükség a rend r-f kapitányságok részér l.

Nem véletlenül tettük, hogy ezen fejezeten belül az szintesévizsgálati m szerek közül csak a poligráf hazai és külföldi fejl éstörténetével foglalkoztunk. A további m szerek bemutatására külön fejezetet szentelünk, amit abból a megfontolásból teszünk, mivel a poligráf lehetséges alternatíváinak inkább csak jelene és jöv je van, hiszen csak a közelmúltban születtek meg.

Áttekintve a poligráf, valamint az igazságkeresés hazai és külföldi fejl éstörténetét, arra a következtetésre jutottunk, hogy az emberiség csak a XIX. században kezdett el m szerben gondolkodni, mint az szintesévizsgálat lehetséges eszközében. Az ókori és a középkori igazságkeresési módszerek els sorban népi megfigyeléseken és a misztikán alapultak, amelyek mai szemmel nézve nem t nnek objektívnek. Ezek nem tekinthet ek a poligráf el deinek, azonban mutatják azt az igényt, hogy az emberiség rá kíván találni arra a biztos módszerre, amely segítséget nyújt az igazság megállapításához. A XIX. századra véget vetettek a tortúrának és más középkori szubjektív módszereknek. Megfogalmazódott az igény, hogy – kihasználva a természettudományok fejl ését - olyan m szert készítsenek, amely objektív jelleg . A kísérletek a poligráf létrejöttét készítették el , amely a XX. században be is következett, hiszen az szintesévizsgálati m szerek közül els ként a poligráf született meg, amely ezt követ en folyamatosan elterjedt a világban. A poligráf mellett más módszereket is fejlesztettek a nagyhatalmak, keresték az „igazságszérumot”, de a kutatások nem hozták meg a várt eredményt.

Az elmúlt négy évezred alatt a Kínában alkalmazott rizspúdert l eljutottunk a modern poligráfhoz. A fejl és nem állt meg – err l részletesen fogunk még szólni -, a technikai lehet ségek tárának b vülése arra sarkallja a kutatókat, hogy eljussanak a m szeres

¹⁰⁴ KRISPÁN István: A poligráf hazugságvizsgálatok rend rségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jöv je. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 43. o.

¹⁰⁵ Jász-Nagykun-Szolnok megyében jelenleg is van m szer, azonban a szaktanácsadó 2010-ben nyugdíjba ment, így nem lévén utánpótlás, nem végeznek poligráf vizsgálatokat.

igazságkeresés megfelelő módszeréhez. Láthattuk, hogy a múltban több példa is volt arra, hogy a büntető eljárás oltárán emberi jogokat és sorsokat áldoztak fel, azonban ez figyelmeztetésül is szolgál a jövőre nézve: az eljárásoknak mindenkor a jogállamiság által megkövetelt törvényesség keretein belül kell maradniuk.

IV. A POLIGRÁF ALKALMAZÁSÁNAK EGYES KÜLFÖLDI JELLEMZŐI, PÉLDÁI, MODELLJEI

Alig több mint fél évszázaddal ezelőtt az Amerikai Egyesült Államokban kezdték el alkalmazni a poligráf modern típusait, így hat évtizede volt a világnak arra, hogy megismerje a vizsgálat elnyeléseit és visszasságait. Az évtizedek alatt öt modell alakult ki:

- 1) vannak olyan országok, amelyek tiltják a poligráf alkalmazását;
- 2) mások csak szakmai háttérvizsgálatként tekintenek rá, és nem rendelkeznek róla jogszabályban;
- 3) egyes országokban törvény(ek) keretében szabályozzák a poligráfos vizsgálatot;
- 4) vannak önálló poligráfos jogszabályt alkotó országok;
- 5) egyes országok vegyes modell ek, több modell ismerveivel jellemezhet ek, vagy a poligráfos vizsgálat - tiltás nélküli – hiányával.

A fejezet alapjául szolgáló kutatás során a külföldi szakirodalom tanulmányozása mellett kérdéseket küldtünk el európai országokba, amelyekkel poligráfos vizsgálatokat kerestünk meg. A fejezetben ismertetni kívánjuk a kérdéseinkre adott válaszokat is.

1. Az amerikai kontinens

1.1. Amerikai Egyesült Államok

A poligráf szülő hazája, az USA a vegyes modell országok közé tartozik, mivel a poligráfot megengedő államok államszintű törvényben rendelkeznek az alkalmazhatóságról¹⁰⁶, más államok azonban tiltják az igénybevételeit. 1988-ban megszületett az önálló poligráf-törvény is, az Employee Polygraph Protection Act of 1988 (EPPA), amely ugyan nem a büntető eljárásban alkalmazott poligráffelhasználásra tartalmaz szabályokat, azonban fontos rendelkezések találhatók benne.

Ha visszatekintünk a poligráf alkalmazásának kezdeteire, az tapasztalható, hogy az Amerikai Egyesült Államokban sokan feltételek nélkül lettek a módszer hívei. William J. Majeski szerint „1955-ig talán még a század sem érte el azok száma az Egyesült Államokban, akik tudták, hogyan kell elvégezni egy poligráfiai tesztet.”¹⁰⁷ Ez a hatvanas évek közepére megváltozott, mivel a magánvállalatok elkezdtek érdeklődni a poligráf iránt. Ennek okát

¹⁰⁶ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2012. 270. o.

¹⁰⁷ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 89. o.

abban látja Majeski, hogy „*megn ttek a lopások a kisebb boltokban és a nagykereskedéssel foglalkozó vállalatoknál. Az ilyen b ncselekmények legtöbbje bels emberek munkája, és számuk az rök számának jelent s növekedése ellenére sem csökkent.*”¹⁰⁸ Néhány évvel kés bb azonban egyre többen kezdtek kételkedni a poligráfos vizsgálat validitásában. A Moss ajánlások¹⁰⁹ miatt a 60-as és 70-es évek fordulóján jogi, kriminalisztikai és pszichológiai lapokban kérd jelezték meg a poligráf validitását, a problémával még az Amerikai Kongresszus is foglalkozott.¹¹⁰

Nixon elnök a stábjával folytatott Fehér Ház-beli hivatalos beszélgetéseit rögzít Watergate szalagok tanúsága szerint a poligráfot eképpen kritizálta: „*Nem tudok semmit a poligráfokról, és nem ismerem a validitásukat, azonban abban biztos vagyok, hogy halálra rémisztik az embert.*”¹¹¹ Az USA igazságszolgáltatásának jelent s személyiségei is a poligráf ellen foglaltak állást. E. Warren, az USA Legfels bb Bíróságának egykori elnöke például a következőket mondta: „*Nem er sítem meg, hogy a poligráf feltárja az igazságot*”. „*A magam részér l nem javasolnám a poligráfos vizsgálatot az igazság megállapítására.*” J. Hoover, az FBI egykori vezetője szerint „*a poligráf-technikának számos fogyatéka van. Ezek részben a vizsgálandó személy pszichikai alkalmasságával és pszichikus állapotával függnék össze.*”¹¹² „*Az FBI úgy véli, hogy a poligráf nem eléggé pontos ahhoz, hogy kétséget kizáróan tegyen különbséget igazság és hazugság között.*”¹¹³

A poligráffal kapcsolatban felmerül viták azokban az id kben sem voltak újkelet ek, ugyanis a poligráfra évtizedekre rányomta a bélyegét egy 1923-as Legfels bb Bírósági döntés a Frye v. United States ügyben, amikor is kimondták, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye a bíróság el tt nem használható fel bizonyítékként, mivel az a pszichológus szaktekintélyek

¹⁰⁸ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 89. o.

¹⁰⁹ John MOSS, Demokrata párti képviselő vezette a Moss albizottságot, amely ajánlást fogalmazott meg a poligráffal kapcsolatban. Az ajánlás szerint a poligráf alkalmazása csak súlyosabb b ncselekmények és nemzetbiztonsági ügyek esetén kívánatos, továbbá garanciákat kell biztosítani a vizsgálat lefolytatásához. Az ajánlás azt is tartalmazta, hogy poligráfos bizottságot kell felállítani, amelyben részt vesznek a Védelmi Minisztérium, a CIA, az Igazságügyi Minisztérium, a Tudomány- és Technológiapolitikai Hivatal, valamint a Költségvetési Iroda képviselői. A bizottság megalakult, és ugyanarra a megállapításra jutott, mint a Moss albizottság. Ennek következtében a kormányban kialakult az az általános meggy zés, hogy a poligráf használatot korlátozni szükséges, és szabályozni kell a poligráfos vizsgálatot, valamint a vizsgálók képzését és ellen rzését. In: Priscilla M. REGAN: Legislating privacy: technology, social values, and public policy. The University of North Carolina Press. USA, 1995. 151-152. o.

¹¹⁰ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, 2009. 53. o.

¹¹¹ Kerry SEGRAVE: Lie detectors: a social history. McFarland & Company. Jefferson, North Carolina, USA, 2003. 128. o.

¹¹² A. M. LARIN: Poligráf és személyiségi jogok a büntető eljárásban. Magyar Jog, huszonkilencedik évfolyam, 4. szám, 1982. április. 354. o.

¹¹³ Lee M. BURKAY: The Case Against Polygraph. American Bar Association Journal, 51. évfolyam, September 1965. American Bar Association, Chicago, Illinois, USA, 1965. 857. o.

között még nem érte el a megfelelő tudományos szintet.¹¹⁴ Annak ellenére, hogy az akkor alkalmazott poligráf kezdetleges volt (William Martson csupán a vérnyomást vizsgálta)¹¹⁵, csaknem 70 évig az amerikai bíróságok erre az ítéletre hivatkoztak, amikor elutasították a poligráfós vizsgálat eredményének bizonyítékként való felhasználását.¹¹⁶ A 70-es évek végére a „Frye-szindróma” kezdett megszűnni. Ebben a folyamatban az első lépés az volt, hogy a Legfelsőbb Bíróság 1976-ban megállapította, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye közvetett bizonyíték. Ezt követően a 1977. július 20-i (V KZ 54/77) és az 1983. május 6-i (IV KR 74/83) döntéseiben a hatóságok kötelezettségévé tette, hogy a büntető eljárásban a szakértői véleményét a „modern tudományok tükrében” értékeljék.¹¹⁷ A Legfelsőbb Bíróság a Schreiber v. California esetben „kommunikatív vagy vallomás jelleg” bizonyítéknak minősítette a poligráfós vizsgálatot, mert „a testi funkciók változásainak mérése arra is irányulhat, hogy olyan válaszokat csaljon el, amelyek lényegükben vallomás jellegűek.”¹¹⁸ Végül az 1999. november 5-i (V KKN 440/99) döntésben a poligráfós vizsgálat validitása kapcsán a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy a módszer önmagában is megfelelő validitással kell, hogy rendelkezzen.¹¹⁹

A módszer ellenzői mindvégig azzal érveltek a poligráfós vizsgálat eredményének bírói figyelembe vétele ellen, hogy korlátozott a validitása. Véleményük szerint a poligráf nem alkalmas arra, hogy a gyanúsítottak közül kiszűrje vele a valódi elkövetőket. Voltak azonban a poligráf számára kedvező folyamatok is: a fokozódó kritikák hatására jelentősen nőtt a poligráfós vizsgálatok validitásával kapcsolatos kutatások száma, mely egyre több kételyt oszlatott el. Az amerikaiak egy idő után lemondtak arról az illúzióról, hogy 100%-os pontosságot hozhat a vizsgálat eredménye. Ezt azzal indokolták, hogy nem egy élettelen

¹¹⁴ Frye v. United States, 293 F. 1013 (D.C. Cir., 1923)

¹¹⁵ FRYE-t 19 évesen rablással és emberöléssel vádolták. MARSTON a vizsgálat eredményeképpen arra a következtetésre jutott, hogy FRYE igazat mondott, amikor tagadta a rablás és az emberölés elkövetését. Bár a bíróság nem vette figyelembe bizonyítékként a vizsgálat eredményét, és arra sem adott engedélyt, hogy a bíróság elítélje újra elvégezze a vizsgálatot, annyi pozitívum azért volt Marston számára az ítéletben, hogy a bíróság nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy kell tudományos megalapozottság esetén a jövőben bizonyíték származzon a vizsgálat eredményéből. In: Leonard SAXE - Gershon Ben SHAKHAR: Admissibility of Polygraph Tests. Psychology, Public Policy, and Law. American Psychological Association. Washington, USA, 1999/1. szám. 6-7. o.

¹¹⁶ Donald M. KELLY: Polygraphs ("Lie Detectors"). <http://criminal.findlaw.com/crimes/more-criminal-topics/evidence-witnesses/polygraphs-lie-detectors.html> (letöltés ideje: 2011. augusztus 6.)

¹¹⁷ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 53. o.

¹¹⁸ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtartási F iskola, Budapest, 1991. 4. o.

¹¹⁹ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 53-57. o.

tárgy, hanem az ember a poligráfós vizsgálat alanya, amely rizikófaktorokat hordoz magában.¹²⁰

Néhány évvel a Moss jelentést követően a kormányzat is változtatott poligráfpolitikáján, 1982-ben a Védelmi Minisztérium módosításokat javasolt a poligráfós vizsgálatok szabályozásában. A javaslatok értelmében a biztonsági jogosultságok kibocsátása eltt gyakrabban lehetett volna alkalmazni a vizsgálatokat, és a már meglévő jogosultságokkal rendelkező alkalmazottak szűrőpróbaszerű poligráfós vizsgálatát is lehetővé tették volna, a vizsgálatot megtagadó jelentkezőknek pedig „kedvezetlen következményekkel” is szembe kellett volna nézniük. Reagan elnök 1983-ban javasolta a poligráfós vizsgálatok körének további kiterjesztését, aminek következményeként engedélyezték a hivatalok számára, hogy alkalmazottaikat poligráfós vizsgálatra kötelezzék a bizalmas információk engedély nélküli kiszivárgását vizsgáló nyomozások során. A védelmi minisztérium által javasolt változtatásokhoz hasonlóan a poligráfós vizsgálat megtagadása közigazgatási szankciókat és a biztonsági jogosultságok visszavonását is eredményezhette.¹²¹ A folyamat a Pentagont is elérte, 1985-ben döntöttek el, hogy 3500 munkatárson végeznek poligráfós vizsgálatot.

Csaknem egy évtized alatt a kormányzati poligráf alkalmazás több mint háromszorosára nőtt. Míg 1973-ban 7 ezer vizsgálatot végeztek, addig 1982-ben 23 ezret. A civil szférában is megnőtt a poligráfós vizsgálatok száma: míg 1974-ben 300 ezret végeztek, addig 1982-ben ez a szám több mint 1 millió volt. A növekedés a következő években sem állt meg, 1985-ben már 4 millió munkavállalót érintett a poligráfós vizsgálat.¹²² A munkáltatói visszaélések megakadályozása érdekében 1988-ban megalkották a munkavállalókat védő, The Employee Polygraph Protection Act-ot (továbbiakban: EPPA). A törvény fő szabályként kimondja, hogy a munkavállaló, valamint az állást betölteni szándékozó pályázó nem kötelezhető és nem kérhető poligráfós vizsgálatra, valamint nem bocsátható el, nem alkalmazható vele szemben szankció vagy diszkrimináció, ha visszautasítja a vizsgálatot.¹²³ A törvény hatálya alá nem tartoznak a szövetségi, a tagállami és a helyi kormányzati szervek munkavállalói.¹²⁴

¹²⁰ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 53. o.

¹²¹ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 202. o.

¹²² Christine M. WISEMAN: Invasion by polygraph: an assesment of constitutional and common law parameters. Saint Louis University Law Journal, 32. évfolyam, 1987/1. szám. Saint Louis, Missouri, USA, 1987. 27-28. o.

¹²³ The Employee Polygraph Protection Act. <http://www.dol.gov/dol/compliance/comp-eppa.htm> (letöltés ideje: 2012. január 7.)

¹²⁴ Employee Polygraph Protection Act of 1988 (EPPA) §801.1 (a)

Az Amerikai Egyesült Államokban a poligráfot több területen alkalmazzák: a rendészeti szervek mellett a magánszektorban, de felhasználják az ügyészségek, valamint a véd ügyvédek is.¹²⁵ Az évi több mint 1 millió poligráfos vizsgálatból kb. 300 ezret végeznek magáncégeknél. Poligráf felhasználó az Amerikai Hadsereg, a B nügyi Nyomozó Hatóság, a Légier Különleges Nyomozóiroda, a Tengerészgyalogság B nügyi Nyomozati Részleg, a Nemzetbiztonsági Hivatal, a titkosszolgálat, az FBI, a Postai Nyomozati Szolgálat, az Alkohol-, Dohánytermék- és L fegyver Hivatal, a Kábítószerellenes Hivatal, a CIA, a Rend rbírók, a Vámhivatal és a Munkaügyi Minisztérium.¹²⁶

A szövetségi hader (US Army) kötelékébe tartozó katonák esetében a b nceselexmények felderítése alkalmával alkalmazható a poligráf, amit a nyomozati büntet parancs (US Army Criminal Investigation Command) tesz lehetővé.¹²⁷ Az igénybe vehet poligráfos vizsgáló hivatásos állományú és civil is lehet.¹²⁸

Amennyiben visszatekintünk az elmúlt évekre, megállapítható, hogy a poligráf még ma is megosztja az amerikai közvéleményt, azonban ennek – és az EPPA – ellenére az USA-ban több mint egymillió vizsgálatot végeznek évente. Ez a hatalmas szám is szerepet játszik abban, hogy jogvéd k karolták fel a poligráf alkalmazása miatt hátrányt szenved ket, társadalmi szervezetek alakultak védelmükre.¹²⁹ A validitás vitatása azt eredményezte, hogy csak a tagállamok kevesebb mint felében engedélyezett a büntet eljárásban poligráfot igénybe venni.¹³⁰ Vannak olyan államok, amelyek „fenntartások nélkül fogadták be a bizonyítási eszközt és az abból nyert bizonyítékokat mindenben elfogadhatónak értékelik. Olyannyira, hogy egyes államokban a poligráfos vizsgálat terhelti megtagadása felállítja a b nösség vélelmét.”¹³¹

Van olyan állam is, ahol alkalmazható ugyan a poligráf, de minden b nceselexmény esetén. New York Államban a szexuális b nceselexmények sértettjeivel szemben nem

¹²⁵ American Polygraph Association: Who uses the polygraph? <http://www.polygraph.org/section/resources/frequently-asked-questions> (letöltés ideje: 2011. augusztus 6.)

¹²⁶ Paul EKMAN: Beszédés hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 199. o.

¹²⁷ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Fels oktatási Kiadó. Szeged, 2012. 270. o.

¹²⁸ Army Regulation 195–3. Acceptance, Accreditation, and Release of United States Army Criminal Investigation Command Personnel. Headquarters Department of the Army Washington, DC, 22 April 1987. http://www.apd.army.mil/pdf/AR195_3.pdf (letöltés ideje: 2012. szeptember 8.)

¹²⁹ ZOMBOR Ferenc: Új hatalmak, alattvalók. In: MAJTÉNYI László (Szerk.): Az információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdek adatok nyilvánossága. Complex Kiadó. Budapest, 2006. 104-105. oldal.

¹³⁰ Alabama államban például az 1975-ben alkotott Code of Alabama 25. fejezetének 34-25-6. szakasza mondja ki, hogy a bíróság nem veheti bizonyítékként figyelembe a poligráfos vizsgálatot eredményét.

¹³¹ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Fels oktatási Kiadó. Szeged, 2012. 271. o.

végezhet poligráfós vizsgálat. A tiltás okául az ügyészség és a bíróság is egyaránt azt jelölte meg, hogy nem állnak rendelkezésre megbízható értékelések arra, hogy a módszer megfelelő mérték bizonyossággal szolgáltathat bizonyítékot (ment t és terhel t egyaránt).¹³²

A poligráfós vizsgálatot támogatók közül a legtöbben büntető szerveknél, hírszerző ügynökségeknél, a kisebb lopásoktól és sikkasztásoktól tartó cégeknél dolgoznak, illetve vannak közöttük elméleti szakemberek, kutatók is. A kritikusok táborában jogvédők, jogászok, ügyészek és kutatók vannak.¹³³

1.1.1. Louisianai jogesetek az 1970-es években

Az 1923-as Legfelsőbb Bíróság-i döntés a *Frye v. United States* ügyben évtizedeken keresztül USA szerte rányomta bélyegét a poligráfra. A louisianai jogesetek is igazolják, hogy a 70-es években még létezett a „*Frye-szindróma*”.

1973-ban a louisianai Fifth Circuit Court of Appeal a *United States v. Frogge* ügyben a *Frye* ügyre hivatkozott, amikor nem vette figyelembe a poligráfós vizsgálat eredményét. A védelem ugyanis indítványozta az első fokú bíróságnál, hogy fogadja el bizonyítéknak a poligráfós vizsgálat eredményét.¹³⁴ A Fifth Circuit jogszerűnek tekintette azt, hogy az első fokú bíróság nem adott helyt az indítványnak. Az indokolás szerint szövetségi ügyekben nem lehet figyelembe venni a poligráfós vizsgálat eredményét, ugyanis a *Frye* ügy óta ez a gyakorlat. Azonban ehhez azt is hozzátette, hogy valószínűleg a poligráfós bírósági megítélése a jövőben változni fog.

Egy évvel később ismét poligráfós ügyben kellett eljárnia a Fifth Circuit-nak (*United States v. Gloria*). A marihuána birtoklással megvádolt Gloria indítványozta az első fokú bíróságnál, hogy a tárgyalás eltt elvégzett, vallomását alátámasztó poligráfós vizsgálat eredményét vegye figyelembe. Mivel nem tette, a Fifth Circuithez fellebbeztek.¹³⁵ A Fifth Circuit elutasította a fellebbezést, mivel az amerikai bíróságok gyakorlata szerint a poligráfós vizsgálat eredménye nem használható fel bizonyítékként, mert az egy olyan módszer, amelynek a validitása tudományosan megkérdőjelezhető, amikor az igazságról vagy a hazugságról foglal állást. A Fifth Circuit ismét a *Frye* ügyre hivatkozott.¹³⁶ A *United States v. Clark* ügyben a Fifth Circuit újra helyben hagyta a helyi bíróság döntését, amikor az nem

¹³² KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged, 2012. 271. o.

¹³³ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 197. o.

¹³⁴ United States Court of Appeals, Fifth Circuit. 476 F.2d 969 April 11, 1973.

¹³⁵ Matthew A. WOOLF: Poligraph Evidence: The Determination of the Admissibility of Scientific Evidence in the Fifth Circuit and State Courts of Louisiana. Tulane Law Review. 74. évfolyam, 3. szám, Tulane University Law School, New Orleans, USA, february 2000. 1100. o.

¹³⁶ United States Court of Appeals, Fifth Circuit. 494 F.2d 477 June 12, 1974.

vette figyelembe bizonyítékként a poligráfos vizsgálat eredményét.¹³⁷ Ugyan a Fifth Circuit a Frye ügyre alapozta a döntését, azonban azt is fontolóra vette, hogy a poligráfos vizsgálatok tudományos fejl désen mehettek át a Frye ügy óta, amikor még a módszer igen primitív volt.¹³⁸

1979-ben a louisiana-i Supreme Court-nak is állást kellett foglalnia a poligráfról. A State v. Catanese ügyben¹³⁹ ismét a poligráf ellen született döntés, amelynek alapja ezúttal is a Frye ügyben hozott ítélet volt. A Supreme Court három okra hivatkozott a Frye ügyön kívül, ami megalapozta a döntését:

- Az esküdtek fenntartás nélkül elfogadnák a poligráfos vizsgálat eredményét.
- Louisiana-ban egy bizonyos min séget el kell érnie a bizonyítékoknak, hogy azt a bíróság figyelembe vegye.
- A bírói gyakorlat és a jogszabályok hiánya áll fenn, amelyek megalapoznák a szükséges garanciákat.

A Supreme Court azt is sérelmezte, hogy a poligráf megfosztja attól a bíróságot, hogy ténykérdésben önállóan döntsön, mivel a vizsgálat eredménye, miszerint a vizsgált személy b nös vagy nem b nös, korlátozná a bíróság mérlegelési jogát. A Supreme Court bírója, Albert Tate azonban a döntéssel kapcsolatban megjegyezte, hogy a poligráf azon az alapon való tiltása, hogy ez „magától értet d szabály” (per se rule), nem ad megfelelő választ a problémára. Úgy vélte, hogy a „magától értet d szabály” alkalmazása gátolja az olyan megbízható módszer felhasználását, amely megalapozhatná a vádlott nem b nösségét.¹⁴⁰

A State v. Davis ügyben¹⁴¹ a Supreme Court újra a poligráf ellen foglalt állást akkor, amikor új eljárásra kötelezte a bíróságot. Azzal indokolta döntését a Supreme Court, hogy az els fokú bíróság, bár nem fogadta el bizonyítékként a poligráfos vizsgálat eredményét, azonban az esküdtszék befolyásolta a döntésében az a körülmény, hogy tudatában voltak annak, a sértett poligráfos vizsgálata azt támasztotta alá, hogy igazat mond.¹⁴²

¹³⁷ United States Court of Appeals, Fifth Circuit.622 F.2d 917, July 31, 1980.

¹³⁸ Matthew A. WOOLF: Poligraph Evidence: The Determination of the Admissibility of Scientific Evidence in the Fifth Circuit and State Courts of Louisiana. Tulane Law Review. 74. évfolyam, 3. szám, Tulane University Law School, New Orleans, USA, february 2000. 1100-1101. o.

¹³⁹ Louisiana Supreme Court. 368 So.2d 975 (La.1979)

¹⁴⁰ Matthew A. WOOLF: Poligraph Evidence: The Determination of the Admissibility of Scientific Evidence in the Fifth Circuit and State Courts of Louisiana. Tulane Law Review. 74. évfolyam, 3. szám, Tulane University Law School, New Orleans, USA, february 2000. 1107. o.

¹⁴¹ Louisiana Supreme Court. 407 so. 2d 702 (La. 1981)

¹⁴² Matthew A. WOOLF: Poligraph Evidence: The Determination of the Admissibility of Scientific Evidence in the Fifth Circuit and State Courts of Louisiana. Tulane Law Review. 74. évfolyam, 3. szám, Tulane University Law School, New Orleans, USA, february 2000. 1108. o.

Bár az amerikai Legfelsőbb Bíróság 1976-ban megállapította, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye közvetett bizonyítékot eredményezhet, ennek ellenére a louisiana-i bíróságok még mindig a Frye ügyre hivatkozva foglaltak állást a poligráffal szemben. Éveknek kellett még eltelni ahhoz, hogy ne a Frye-ügy alapján ítéljék meg a m szer validitását.

1.2. Jamaica

Jamaica a második modellbe tartozik, vagyis azon országok közé, amelyek csupán szakmai háttérvizsgálatként tekintenek a poligráfos vizsgálatra, és nem rendelkeznek róla jogszabályban. Egy jogeset kapcsán a Privy Council foglalkozott a poligráfos vizsgálatral, és annak bizonyítékként való felhasználásával.

A Privy Council döntése a Bernal and Moore v. R ügyben¹⁴³ nagy hatással volt a jamaicai jogra, amikor helybenhagyta az első fokú bíróság döntését, amely szerint a poligráfos vizsgálat eredményéből nem származhat bizonyíték. A jogeset tényállása szerint Moore megkérte Bernalt, hogy Kingstonból repüljön el Washingtonba és a testvérének vigyen magával néhány ananász dzsúzt. Bernal vallomásaiban elmondta, hogy tudta Moore testvéréről, hogy a Jamfest-en van egy standja. Gondolta, eleget tesz a kérésnek, és együtt mentek a boltba, ahol Moore egyedül megvette a dzsúzókat, ezt követően Bernal segített neki betenni azokat az autóba. Néhány nappal később Bernalt keresték a repülőtéren, mivel mind a 96 konzervdobozban marihuánát találtak, összesen 43 kg-ot. Az kiderült a büntető eljárás során, hogy a dobozokba a marihuána a bolt és a repülőtér közötti időben kerülhetett be, azonban Bernal és Moore is azt vallotta, nem tudtak róla, hogy marihuánát tartalmaztak a konzervdobozok. Bernal poligráfos vizsgálatnak vetette magát alá, amely megerősítette a vallomását, valóban nem tudta, hogy marihuána van a dobozokban. Ez volt az első poligráfos ügy Jamaicában. A bíróság azzal utasította el az indítványt a poligráfos vizsgálat eredményének figyelembe vételére, hogy az nem fogadható el bizonyítékként. Érvelése szerint a poligráf nem tévedhetetlen és az eredménye megsértené a bíróság döntési jogkörét, amikor arról határoz, hogy a vádlott bűnös-e vagy nem bűnös-e megállapítható-e. A bíróság megállapította ítéletében, hogy a vádlottak elre kitervelték, marihuánát csempésznek Jamaicából az USA-ba, és mindketten tudtak arról, hogy marihuána van a konzervdobozokban. A Court of Appealhez benyújtott fellebbezésben sérelmezték, hogy a bíróság nem fogadta el bizonyítékként a poligráfos vizsgálat eredményét. A Court of Appeal szerint ez nem volt jogsértés a bíróság részéről. Downer JA, a Court of Appeal bírójának szerint

¹⁴³ (1997) 51 WIR 241, PC (Privy Council, Jamaica)

„a poligráf hasznos lehet a civil szférában, hogy meg tudják valakiről igazat mond-e vagy hazudik, azonban a büntető eljárásban nem vehet igénybe a bíróság a nem bűnösség vagy a nem bűnösség megállapítására. A poligráfos vizsgálónak különleges szakértelme van, azonban nem készíthet szakvéleményt arról, hogy szinte-e terhelt, ugyanis erről csak a bíróság foglalhat állást.”

Ezt követően újabb fellebbezés következett, a Judicial Committee of the Privy Councilhoz fordultak. Egyrészt az első fokon eljáró bíróság döntését sérelmezték, hogy nem vette figyelembe a poligráfos vizsgálat eredményét, másrészt feltették a kérdést, megengedhető-e, hogy a védelem arra hivatkozzon, hogy poligráfos vizsgálat eredménye szerint a terheltnek nincs tette tudomása. A Privy Council álláspontja szerint a konkrét ügyben az első fokú bíróság nem követett el jogsértést. Azonban azt is hozzátette, nem zárható ki, hogy más ügyekben figyelembe vegyék a poligráfos vizsgálat eredményét.¹⁴⁴

2. Európa

Nemcsak az amerikai kontinensen, hanem Európa több országában is lehetőség van a poligráf alkalmazására. Az európai országok sem alkotnak egységes modellt, mind az öt modellre vannak példák.

2.1. Az első modellbe tartozó, a poligráfot tiltó országok

Hollandiában a Legfelsőbb Ügyészség azért nem teszi lehetővé a poligráf alkalmazását, mert annak alacsony a validitása¹⁴⁵, azonban 2003 előtt voltak poligráfos vizsgálatok, főként nem erkölcs elleni büntetőcselekményeknél.¹⁴⁶ A 2003-as legfelsőbb ügyészségi utasítás erősítette meg a holland legfelsőbb bíróság 2004-es döntése, amely ismét megállapította, hogy a poligráfnak alacsony a validitása.¹⁴⁷

Az Egyesült Királyságban sem alkalmazzák büntetőügyekben a poligráfot. Az 1990-es években a kormányzat kifejezte szándékát, hogy mérjék fel a poligráf hatékonyságát. A Brit Pszichológus Kamara 2004-ben nyilvánosságra hozta megállapításait, amelyben az állt, hogy a poligráfnak vannak gyenge pontjai és a vizsgálat hibaszázaléka is nagy. Bár ennek következményeként nem alkalmazzák a poligráfos vizsgálatot, a kérdés máig napirenden van.

¹⁴⁴ Graeme BROADBENT: Polygraph evidence in Jamaica – the door left ajar. The Journal of Criminal Law, 62. évfolyam, 1998/6. szám. 585-586. o.

¹⁴⁵ 2003I001. sz. utasítás

¹⁴⁶ Ewout H. MEIJER - Peter J. van KOPPEN: Lie Detectors and the Law: The Use of the Polygraph in Europe. In: David CANTER - Rita ZUKAUSKIENÉ (Szerk.): Psychology, crime and law. Ashgate Publishing Company. Burlington, USA, 2008. 31. o.

¹⁴⁷ Hoge Raad der Nederlanden, 18 June 2004, LJN AU 5496

Abban egyetértenek a poligráf támogatói, hogy esetleges alkalmazása esetén se min süljön bizonyítéknak a poligráfos vizsgálat eredménye. Franciaország is azon országok között van, ahol nincs lehetőség arra, hogy poligráfot vegyenek igénybe.¹⁴⁸

2.2. A második modellbe tartozó országok, amelyek csak szakmai háttérvizsgálatként tekintenek a poligráfos vizsgálatra, és nem rendelkeznek róla jogszabályban

2.2.1. Belgium

A második modellbe tartozó Belgium rendése a 90-es években azzal szembesült, hogy számos ügy nyomozása eredménytelen volt. Az így kialakult helyzeten poligráffal kívántak változtatni. A módszer alkalmazása eleget tett a várakozásoknak, számos ügyben eredményessé tette a nyomozást. A poligráfos vizsgálat arra készítette a gyanúsítottakat, hogy még a vizsgálat alatt, vagy azt követően beismerő vallomást tegyenek. A szövetségi rend az eredmények láttán megkezdte Brüsszelben saját munkatársainak kiképzését a poligráfos vizsgálatok elvégzésére. Ezt követően három poligráfos vizsgáló évente 300 gyanúsítottat vizsgált.¹⁴⁹ A belga bíróságok egy része bizonyítékként fogadja el a poligráfos vizsgálat eredményét, míg mások kategorikusan elzárkóznak tőle.¹⁵⁰

2.2.2. Oroszország

Oroszországban 1993-ban értek véget azok az évtizedek, amikor a rendészet területén elutasították a poligráf alkalmazását. Abban az évben ugyanis az Igazságügyi Minisztérium lehetővé tette, hogy a Szövetségi Biztonsági Szolgálat poligráfot vegyen igénybe. Ezzel törvényessé vált Oroszországban a poligráfos vizsgálat, amely egy évvel később belügyminisztériumi felügyelet alá került. 1996-ban az adónyomozók kezdték el alkalmazni a poligráfot, majd két évvel később a katonai ügyészség is bekapcsolódott a felhasználók sorába: a módszer egyre gyakrabban vették igénybe.¹⁵¹

Az orosz bíróságok a terhelt nem bűnösségének vagy bűnösségének bizonyítékeként fogadják el a poligráfos vizsgálat eredményét. Bár 18 év óta legális a poligráf alkalmazása, azonban hiányzik a vizsgálat jogszabályi alapja, ezért többen is sürgetik a jogalkotót, hogy szülessen meg a poligráftörvény, amely segítené a nyomozást, a korrupció elleni harcot, a

¹⁴⁸ Iris CHENG: New technologies: novelty lie detector a hit among techno buffs. <http://www.com.cuhk.edu.hk/varsity/0211/science.htm> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

¹⁴⁹ Ewout H. MEIJER - Peter J. van KOPPEN: Lie Detectors and the Law: The Use of the Polygraph in Europe. In: David CANTER-Rita ZUKAUSKIENÉ (Szerk.): Psychology, crime and law. Ashgate Publishing Company, Burlington, USA, 2008. 31. o.

¹⁵⁰ Philip TRAEEST: Judicial control on the gathering and reliability of technical evidence in a continental criminal justice system. <http://www.isrcl.org/Papers/Traest.pdf> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

¹⁵¹ Yuri I. KHOLODNY - Pavel V. AKENTIYEV: Criminalistics use of polygraph in Russia: modern level and development prospects. <http://en.lie-detector.ru/2008/01/12/criminalistics-use-of-polygraph-in.html> (letöltés ideje: 2011. július 29.)

megbízható munkavállalók felvételét és a poligráfós vizsgálók magas színvonalú képzését. A poligráf népszerűsége mutatja, hogy Oroszországban évente több mint 100 ezer vizsgálatot végeznek el.¹⁵²

2.2.3. Románia

Romániában 1972-ben, a Babe-Bolyai Tudományegyetemen hozták létre az első poligráf laboratóriumot. Az oktatást és a tudományos kutatásokat Ioan Bucea pszichológus vezette, aki Romániában elsőként lett poligráfós vizsgáló. 1974-ben a román rendőrség vizsgálta annak a lehetőséget, hogy a nyomozás során igénybe lehet-e venni a poligráfot. Kísérletképpen olyan ismeretlen tetteses ügyekben alkalmazták, amelyeknél csekély esély mutatkozott arra, hogy felkutassák és elfogják az elkövetőt. A kísérletek sikerrel jártak, hiszen számos esetben hozott figyelemre méltó eredményt a poligráfós vizsgálat. Azonosítani tudták például egy 12 évvel korábban elkövetett emberölés fiatalos elkövetőjét. Az eredményességnek is köszönhetően 1975-ben a bukaresti, 1980-ban a kolozsvári, 1981-ben pedig a temesvári rendőrségen hoztak létre újabb poligráfós laboratóriumokat.¹⁵³

Romániában nem nyilvános utasítások rendelkeznek a poligráfós vizsgálat lefolytatásáról, amelyre a büntető eljárás mindkét szakában sor kerülhet. A nyomozás kezdetén szívesen kitérnek, illetve bízni kívánják segítségével a gyanúsított kört, úgy vélik, a nyomozás során erősíti a bizonyítékok bizonyító erejét, a bírósági eljárásban pedig mélyíti a bíróság belső meggyőződését az ügyről, és segíthet elkerülni az ítélezési hibákat, nézetük szerint csökkenti annak lehetőséget, hogy olyanoknak mondják ki a bűnösségét, akik nem vettek részt a bűncselekmény elkövetésében.

Romániában első sorban a terhelti vallomás színtességét vizsgálják a poligráffal, valamint azt, hogy az alany részt vett-e a bűncselekmény elkövetésében. Ahhoz, hogy el lehessen végezni a vizsgálatot, írásbeli beleegyezésre van szükség a vizsgálandó személytől. Úgy vélik, hogy a poligráffal időt is meg lehet takarítani, hiszen a nyomozó hatóságnak nincs szüksége arra, hogy eleve eredménytelen nyomozási cselekményeket végezzen.

Romániában sincs kizárva az, hogy tanúnak végezzenek el poligráfós vizsgálatot, ezt azonban csak ritkán teszik, általában akkor, ha ellentét van a vallomások között, vagy a tanú folyamatosan megváltoztatja a vallomását.¹⁵⁴

¹⁵² The Voice of Russia: Lie detectors should get green light in Russia. <http://english.ruvr.ru/2010/11/02/31213342.html> (letöltés ideje: 2011. július 29.)

¹⁵³ Euro Poligraf Center: Polygraph in Romania. <http://www.poligraf-center.ro/index.php?page=101&lang=en> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

¹⁵⁴ Magyar szaktanácsadók szerint ekkor nem feltétlenül ajánlatos poligráfot alkalmazni, mert gyakran fordul elő, hogy a tanú valóságként éli meg a vallomásában eladott valótlanosságokat.

A román büntető eljárási törvény hasonlóságot mutat a magyar régi Be.-vel, ugyanis a román jogalkotó is felsorolta a bizonyítás eszközeit, azonban nem nevesítette az összeset, így a román büntető eljárásban technikai újítások, találmányok is segíthetnek az igazság megtalálásában és a tényállás megállapításában. Például a genetikai ujjnyomat technikája még nem volt ismert a büntető eljárási törvény megalkotásakor, ennek ellenére bizonyítási eszközként veszik figyelembe.¹⁵⁵ A román jogi szabályozás nem rendelkezik arról, hogy a poligráfos vizsgálat eredményéből bizonyíték származik-e, azonban azt nem is tiltja. A poligráf a bírósági eljárásban bizonyos kérdésekben bizonyító erővel bír – véli a poligráfos kérdőívünket kitöltő szakember.

Romániában 31 poligráf laboratórium működik, ahol 32 szakértő és poligráfos szakember végzi a poligráfos vizsgálatokat. A vizsgálat eredményéről írásbeli szakvélemény készül.

2.2.4. Szlovákia

Szlovákiában sem rendelkeznek jogszabályok a poligráfról, csupán krimináltaktikai ajánlások vonatkoznak rá, valamint a bazini vezető szakértők által adott iránymutatások.¹⁵⁶ Szlovákiában is mind a nyomozás során, mind a bírósági eljárásban sor kerülhet a poligráf alkalmazására, azonban az utóbbi szakban ritkán veszik igénybe.

A szlovák jogalkalmazók abban látják a poligráf jelentőségét, hogy a gyanúsított, szembesülve a poligráfos vizsgálat eredményével, általában beismeri vallomást tesz. A szlovák rendőrség kriminalisztikai kutatóintézetének Bazinban működő pszichofiziológiai osztály szakértői végzik általában a poligráfos vizsgálatot, amelynek alanya elsősorban a gyanúsított és a tanú, ritkábban a vádlott. Szlovákiában a poligráfos vizsgálat eredményét nem fogadják el bizonyítéknak, mivel 2003-ban egy jogeset kapcsán a bíróság kizárta a bizonyítékok köréből. Talán nem véletlen a kérdőívet kitöltő poligráf kutató észrevétele, miszerint hazájában a bírók tiltanak a poligráf alkalmazását és az ügyészek egy része is ezen az állásponton van. A nyomozó hatóság is megosztott: tagjaik egy része tiltaná, másik részük pedig támogatja a poligráf igénybevételét.

¹⁵⁵ Euro Poligraf Center: Legality and the proof force of the examinations. <http://www.poligraf-center.ro/index.php?page=104> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

¹⁵⁶ A vezető szakértők a szlovák rendőrség kriminalisztikai kutatóintézetének Bazinban működő pszichofiziológiai osztályán dolgoznak.

2.3. A harmadik modellbe tartozó országok, amelyek törvény(ek) keretében szabályozzák a poligráfós vizsgálatot

2.3.1. Horvátország

A magyar Be.-hez hasonlóan a horvát büntető eljárási törvény¹⁵⁷ is utalást tesz a poligráf igénybevételére. A 177. § (1) bekezdése alapján, ha megalapozott gyanú van arra, hogy az ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekményt követtek el, a rendőrségnek meg kell tennie a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy felderítsék az elkövetőt, megelőzzék az elkövető vagy bűntársa menekülését, felderítsék és biztosítsák a bűncselekmény nyomait, a bizonyítási eszközöket, valamint minden olyan információt, amely hasznos lehet a büntető eljárás során. A rendőrségnek ezekről az intézkedésekről tájékoztatnia kell az államügyészt. A szakasz második bekezdése nevesíti azokat az eszközöket, amelyeket a rendőrség igénybe vehet: információt gyűjthet például a lakosságtól, poligráfot és hangelemzést is alkalmazhat.

A horvát rendőrségi törvény¹⁵⁸ felsorolja, melyek azok az eszközök, amelyeket a rendőrség igénybe vehet. A nyolcadik pontban említi a poligráfot. A jogszabály úgy rendelkezik, hogy a rendőrség – információszerzés céljából – jogosult poligráfós vizsgálatot végezni olyan személyen, aki a poligráfós vizsgálatról való tájékoztatást követően írásban beleegyezett a vizsgálatba. A rendőrség azonban köteles megszakítani a vizsgálatot, ha a vizsgált személy visszavonja a beleegyezést.¹⁵⁹

Nem végezhető el a poligráfós vizsgálat, ha a vizsgálandó személy alkohol, kábítószer vagy más pszichotróp anyag befolyása alatt áll; súlyos szívbetegségben szenved; stresszes, vagy nyugtatókat szed. Az sem alkalmas a poligráfós vizsgálatra, akin nyilvánvaló jelei mutatkoznak mentális betegségnek vagy elmezavarnak; akinek erős fizikai fájdalmai vannak, és várandós nő sem lehet alanya a vizsgálatnak.¹⁶⁰

2.3.2. Lengyelország

1963-ban, az egykori szocialista országok közül elsőként Lengyelországban alkalmazták a poligráfot. A lengyel jogászok nézetei ellentmondóak, „*holott több szimpóziumot is szenteltek a probléma tisztázásának és a Legfelsőbb Bíróság is többször állást foglalt a kérdésben.*”¹⁶¹ Míg Csehszlovákiában a kérdés elméletével és a vizsgálatokkal

¹⁵⁷ Zakon o kaznenom postupku – ZKP. Narodne novine 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 62/2003

¹⁵⁸ Zakon o policiji Narodne novine 129/00 16. szakasz

¹⁵⁹ Zakon o policiji Narodne novine 129/00 46. szakasz

¹⁶⁰ Zakon o policiji Narodne novine 129/00 47. szakasz

¹⁶¹ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendőrtiszt F iskola. Budapest, 1991. 3. o.

egyaránt a jogi egyetemek kriminalisztikai tanszékein foglalkoztak, Lengyelországban a BM Kriminalisztikai Intézete hozott létre erre a célra laboratóriumot.¹⁶² A lengyel kriminalisták kifejtették, hogy a poligráffal folytatott vizsgálatok diagnosztikai értéke semmivel sem kisebb az egyéb rutinszer kriminalisztikai vizsgálatokénál.¹⁶³ A lengyel bíróság kimondta, hogy „*az ilyen jelleg vizsgálatok kiegészítő jellegűek és nem képezhetik konkrét megállapítások alapját, nem szolgálhatnak önálló bizonyítékkul. E vizsgálatok célja elsősorban az, hogy kimutassák a vizsgált személy érzelmi kapcsolatát az adott eseményt illetően.*”¹⁶⁴

Lengyelországban nemcsak a szocializmus éveiben volt jelentős szerepe a poligráfnak, hanem napjainkban is. Figyelemre méltó a lengyel Be.¹⁶⁵ szabályozása, amely érinti ugyan a poligráfós vizsgálatot, azonban nem nevesíti azt. A Be. 2003-as módosításával született meg a 199.a cikk¹⁶⁶, amelynek alapján csak a vizsgálandó személy beleegyezésével folytatható le olyan vizsgálat, amely az emberi szervezet nem tudatos reakcióit vizsgálja. Ezzel a lengyel Be. nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a poligráfon kívül más módszert is alkalmazzanak a büntető eljárásban.

A lengyelek elsősorban az elkövető azonosítása céljából veszik igénybe a poligráfot. Abból indulnak ki, hogy a központi idegrendszer raktározza a különböző emlékképeit, amelyek a poligráf segítségével elhívhatóak. Bár a módszert egyaránt alkalmazzák a nyomozati szakban és a bírósági eljárásban is, az a legeredményesebb, ha a nyomozás kezdetén veszik igénybe. Lengyelországban igazságügyi szakértő végzi a vizsgálatot, amelynek tanú és terhelt is lehet alanya. A poligráfós vizsgálat eredményéből akár bizonyíték is származhat, az csupán az eljáró bírő mérlegelésétől függ.

A lengyel jogalkalmazókat is megosztja a poligráf. Általában a bírók és az ügyészek ellenzik, hogy bizonyíték származzon belőle, mivel érvelésük szerint annak limitált a validitása. A lublini Fellebbviteli Bíróság is foglalkozott a poligráffal: 1996-ban elismerte a poligráfós vizsgálat eredményét közvetett bizonyítéknak.¹⁶⁷

¹⁶² KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F. iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendőrtiszti F. iskola. Budapest, 1991. 3. o.

¹⁶³ SZÍJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendőrtiszti F. iskola. Budapest, 1990. 19. o.

¹⁶⁴ SZÍJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendőrtiszti F. iskola. Budapest, 1990. 19. o.

¹⁶⁵ Kodeks Postepowania Karnego, az 1997. június 6-tól hatályos lengyel büntető eljárási kódex

¹⁶⁶ Piotr HOFMANSKI - Eduard KUNŠTEK: Criminal Procedure System of the Republic of Poland. In: Berislav PAVIŠIĆ (ed.): Transition of criminal procedure systems. Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, Horvátország, 2004. 235. o.

¹⁶⁷ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 57. o.

2.4. A negyedik modellbe tartozó országok, amelyek önálló poligráfus jogszabályt alkottak

2.4.1. Litvánia

1992-ben a litván Belügyminisztérium megvásárolt egy poligráfot, majd betanította munkatársait a kezelésére, így megkezdhettek a poligráfus vizsgálatok. A poligráf igénybe vételére általában ügyészi kezdeményezésre került sor, de alkalmazták a Belügyminisztérium alkalmazottainak felvételekor és a „bels” ügyek nyomozásában is.¹⁶⁸

Litvánia azon néhány ország közé tartozik, ahol külön törvény¹⁶⁹ szabályozza a poligráf használatát. Különlegessége a jogszabálynak, hogy a magánszférában tiltja a miniszter alkalmazását.¹⁷⁰ A tizenhárom cikkből álló törvény a 3. cikk második bekezdésében fogalmazza meg, hogy csak a jogszabályban meghatározott esetekben lehet poligráfus vizsgálatot végezni. A felsorolás is érezteti azt a körülményt, hogy a poligráfus törvény 2000-ben született, amikor Litvánia a NATO csatlakozásra készült. A poligráfus vizsgálatra ugyanis elsősorban olyan személy esetében kerülhet sor, aki hivatásánál fogva minősített adatokhoz juthat. Ilyenek például a köztisztviselők, a hivatalnokok vagy a hivatásos állományban lévő katonák, de ide tartoznak azok is, akik az említett munkakörök valamelyikében kívánnak dolgozni. A minősített adattal összefüggésben a megbízhatóságukat is lehet ellenőrizni, illetve a felvételük előtt azt is, hogy az életrajzukban feltüntetett és más, a leendő munkáltató számára szolgáltatott információk megfelelnek-e a valóságnak.¹⁷¹ Olyan jogsértéseknél is igénybe vehető a poligráf, amely operatív, vagy „bels” nyomozással van összefüggésben.¹⁷²

A törvény 7. cikke arról rendelkezik, hogy poligráfus vizsgálat csak a vizsgálandó személy beleegyezése esetén végezhető el. Amennyiben a poligráfus vizsgálat a vizsgált személy számára kedvezőtlen eredménnyel végződik, és más terhelő adatok is vannak, a 10. cikk alapján elbocsátható, vagy – pályázó esetén – elutasítható a felvételi kérelme. Azonban azt a megoldást is választhatja a munkáltató, hogy állásban tartja, illetve felveszi, de nem teszi lehetővé számára a minősített adatokhoz való hozzáférést.

¹⁶⁸ Laimutis KRAUJALIS - Aleksandr KOVALENKO - Vitas SALDZIUNAS: Legal and practical aspects of using the polygraph in the Republic of Lithuania. Lithuanian polygraph, 1. évfolyam, 2007/1. szám. Litvánia, 2007. 14. o.

¹⁶⁹ 2000.08.29 No. VIII-1906

¹⁷⁰ Juozas VENCKUS: This site was started to spotlight a polygraph tests usage in Republic of Lithuania. <http://www.polygraph.lt/page2.html> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

¹⁷¹ 2000.08.29 No. VIII-1906 5. cikk

¹⁷² Laimutis KRAUJALIS - Aleksandr KOVALENKO - Vitas SALDZIUNAS: Legal and practical aspects of using the polygraph in the Republic of Lithuania. Lithuanian polygraph, 1. évfolyam, 2007/1. szám. Litvánia, 2007. 11. o.

2.5. A vegyes modellbe tartozó országok

2.5.1. Németország

Németország az első és a második modellbe is beletartozik. A szövetségi büntető eljárási törvény (Strafprozessordnung – „StPO”) 1998-tól hatályos szövege nem tesz említést a poligráfos vizsgálatról, azonban a StPO 81. és 136a. (tiltott bizonyítás) szakaszainak értelmezése kapcsán keresztül zbe került az intézmény.¹⁷³ Az ítélet bíróságok gyakorlatát vizsgálva azonban megállapítható, hogy kialakult egy, a magyar régi Be. szabályozásához hasonló helyzet, ugyanis a német hatóságok alkalmazták a poligráfot, erre vonatkozó különös eljárási szabályozás hiányában is. A Szövetségi Alkotmánybíróság konkrét ügyben ugyan a folyamodó terheltnek idevágó indítványával kapcsolatosan nemleges foglalt állást, de kiderül, hogy a német gyakorlat akár első-, akár másodfokon is megengedi bírósági szakban a poligráf alkalmazását. *„A többrendbeli megrontás miatt indult ügyben a terhelt kérte, hogy vizsgálják meg poligráffal, de mind az első, mind a másodfok elutasította az indítványát. Ezt támadta a terhelt alkotmányjogi panasszal, de gyér volt az indítványa. A BVerfG érdemi vizsgálatot nem folytatott, azaz nem fogadta be a panaszos indítványát. Ezt azzal indokolta, hogy a panaszos gyakorlatilag a Be. szabályait támadta, illetve Be-sértésekre hivatkozott, és megjelölt ugyan alkotmányi cikkelyeket, de nem vezette le, hogy azokat a bizonyítási indítvány elutasítása miatt sértené. A panasz befogadhatóságának tartalmi kritériuma lett volna az alkotmányosértés részletes kifejtése. Ez azonban elmaradt. A döntésből tehát nem következik, hogy a poligráf használata (vagy mellőzése) ne lenne támadható, vagy tágabban: a bizonyítási indítványok elbírálásának kérdése ne lenne támadható (pl. önkény kimutatása esetén igen, mondja a BVerfG), pusztán arról van szó, hogy a gyérül megírt panasz elvázott a szigorú befogadhatósági szűrőn.”*¹⁷⁴

Az első modell is jellemzi Németországot, vagyis a tiltás. Ennek az egyik elzmenye az, hogy 1954-ben a Német Szövetségi Bíróság kimondta, hogy a poligráf alkalmazása még a terhelt beleegyezése esetén is kizárt a büntető eljárásban, mert sérti a német alkotmányt és a büntető eljárási törvényt. A másik elzmenynek az Alkotmánybíróság 1981-es döntése tekinthető. Az 1970-es évek végén ugyanis felmerült, hogy a terhelt beleegyezésével legalább ment bizonyítékként felhasználható legyen a poligráfos vizsgálat eredménye, az Alkotmánybíróság azonban az erre irányuló alkotmányossági panaszt 1981-ben érdemi

¹⁷³ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 269. o.

¹⁷⁴ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2012. 270. o.

vizsgálat nélkül elutasította.¹⁷⁵ „A döntést követően az addigi heves kritika alább hagyott, és a poligráfért küzdő szószólói is beletörték abba, hogy a gyakorlat, tekintet nélkül a heves vitákra, tartja magát a Legfelsőbb Bíróság 1954-es döntéséhez, amely alapján a poligráf alkalmazása büntet eljárásban akkor sem megengedhető, ha a terhelt abba beleegyezik, vagy maga indítványozza a poligráfos vizsgálatát.”¹⁷⁶ Az alkotmánybírósági döntés elveti a vitákat. Frister szerint az váltotta ki, hogy 1975-ben Udo Undeutsch megjelentette a „Kérdés a pszichológiai oldalról” („Anfrage von psychologischer Seite”) című tanulmányát, „amelynek az lett a következménye, hogy a poligráfot elutasítók védekező pozícióba kerültek, ugyanis ezt követően – amire a korábbi években nem volt példa – számos érv hangzott el a poligráf alkalmazása mellett. Ennek hatására a mások ellenzói elbizonytalanodtak, csupán aggályokat fogalmaztak meg a poligráf megbízhatóságával és alkalmasságával kapcsolatban.”¹⁷⁷

1998-ban a Szövetségi Bíróság újra poligráfos ügyben döntött, és kimondta, hogy bizonyítékként nem használható fel az eredménye. A döntést követően egy jogi szakfolyóiratban a következő gondolatokkal állt ki egy védőügyvéd a poligráf mellett: „Mi, védőügyvédek majdnem fél évszázadig hazudtunk magunknak, hogy a poligráf megsérti az emberi méltóságot. A jogállamiságba vetett hitünket azzal nyugtattuk meg, hogy a tanú nem tudatos reakcióit vizsgáló módszer megsérti az emberi méltóságát és alapvető szabadságjogainak gyakorlását. Azonban szándékosan figyelmen kívül hagytuk azt a körülményt, hogy például a testbeszédet is bizonyítékként veszi figyelembe a bíróság, amikor döntést hoz az ügyben. A különböző testi jeleket (elpirulás, nyugtalan mozdulatok, kéz ökölbe szorítása) mind a tanúknál, mind a terheltéknél vizsgálják, amelyek a vádlott számára enyhítők, de súlyosító körülmények is lehetnek. Az alkotmányjogi gondolkodás elutasítja a poligráfos vizsgálatot, mint pszicho-fiziológiai eljárás felhasználását, ami abból adódik, hogy a poligráffal a hatóság „bepillant az ember lelkébe”. A tiltás nem indokolt, hiszen a nem tudatos reakciókat, ha más módszerrel vizsgálják (például észreveszik az elpirulást), akkor jogszerű, amennyiben viszont poligráfot vennének igénybe, az már jogellenes.”¹⁷⁸

¹⁷⁵ Helmut FRISTER: *Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode?* Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 106. évfolyam, 1994/2. szám. Berlin, Németország, 1994. 302. o.

¹⁷⁶ Helmut FRISTER: *Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode?* Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 106. évfolyam, 1994/2. szám. Berlin, Németország, 1994. 302. o.

¹⁷⁷ Helmut FRISTER: *Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode?* Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 106. évfolyam, 1994/2. szám. Berlin, Deutschland, 1994. 302. o.

¹⁷⁸ Rainer HAMM: *Monokeltests und Menschenwürde.* Neue Juristische Wochenschrift, 52. évfolyam, 1999/13. szám. Frankfurt a. M., Németország, 1999. 922. o.

Németország esetében azt állapíthatjuk meg, hogy a poligráfós vizsgálat a bírósági gyakorlat alapján nem vehet figyelembe bizonyítékként,¹⁷⁹ azonban ez nem jelenti azt, hogy a büntető eljárásban ne lehetne szakmai háttérvizsgálatként alkalmazni.

2.5.2. Szlovénia

Szlovéniában nem tiltják, de nem is alkalmazzák a poligráfot, viszont szorgalmazzák, hogy a profilalkotás mellett a poligráfot is igénybe vegyék a terrorizmus elleni küzdelemben.¹⁸⁰

3. Ázsia

Az Amerikai Egyesült Államok után Ázsia az a kontinens, ahol a legjelentősebb a poligráf alkalmazása és tudományos kutatása. Az ázsiai országok mindegyike a második modellbe tartozik, vagyis azon országok közé, amelyek csak szakmai háttérvizsgálatként tekintenek a poligráfós vizsgálatra, és nem rendelkeznek róla jogszabályban. Japánra és Izraelre jellemző leginkább a módszer igénybevétele, de népszerű olyan országokban is, mint Szingapúr, Tajvan vagy Malajzia.¹⁸¹ Vannak azonban olyan részei is Ázsiának, ahol nem tulajdonítanak jelentőséget a poligráfós vizsgálatnak. Ilyen például Hong Kong, ahol a rendszer nem alkalmaz poligráfot, és a bíróság sem értékeli bizonyítékként a vizsgálat eredményét.¹⁸²

3.1. India

Indiában 1969-ben a központi nyomozóiroda kriminalisztikai laboratóriuma mellett megalakult a poligráf osztály. 1985-ben a 6. Összindiai Kriminalisztikai Konferencián az indiai belügyminisztérium rendszeri fejlesztési főcsoportfőnöke „*e tudományosan megalapozott vizsgálati módszer*” széles körű alkalmazására szólította fel a résztvevőket.¹⁸³

Az indiai Legfelsőbb Bíróság is foglalkozott a poligráffal. A 2010-ben hozott döntésében utalt arra, hogy vitatott a büntető eljárásban való alkalmazása.¹⁸⁴ A Legfelsőbb Bíróság a döntéshozatal során figyelembe vette, hogy a nyomozók bíznak poligráfós

¹⁷⁹ Holm PUTZKE – Jörg SCHEINFELD – Gisela KLEIN – Udo UNDEUTSCH: Polygraphische Untersuchungen im Strafprozess. Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft, 121. évfolyam, 3. szám. De Gruyter Recht. Berlin, 2009. 610. o.

¹⁸⁰ Polona SELIC - Andrej JURATOVEC: Compensating information gaps through complementary use of profiling and polygraph methods. In: Alojz ŠTEINER (Szerk.): Counterterrorism challenges in South Eastern Europe. Bilten Slovenske vojske, September 2008. Tiskarna Oman. Oman, Szlovénia, 2008. 192. o.

¹⁸¹ European Polygraph: Introduce of the scholarly journal European Polygraph. <http://www.polygraph.pl/index.php> (letöltés ideje: 2011. július 22.)

¹⁸² Iris CHENG: New technologies: novelty lie detector a hit among techno buffs. <http://www.com.cuhk.edu.hk/varsity/0211/science.htm> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

¹⁸³ Vitalij MITRICSEV - Jurij HOLODNIJ: Poligráf mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. Rendészeti Szemle, 42. évfolyam, 1994/2. szám. 98. o.

¹⁸⁴ Supreme Court of India, Criminal appellate jurisdiction, Smt Selvi and Others Vs State of Karnataka, Judgment in Criminal Appeal No. 1267 of 2004

vizsgálatban, abban, hogy leleplezi a hazugságot, és megerősíti az igazságot. Az is jellemző, hogy a magabiztos terhelt azért kéri a vizsgálatot, hogy bizonyítsa nem bűnösségét. Tanúnak is végeznek poligráfos vizsgálatot, melynek az a célja, hogy meggyőzzenek vallomása hitelességéről.¹⁸⁵

A Legfelsőbb Bíróság szerint a poligráfot, ugyanúgy, mint a másik két vitatott technikát (narkóanalízis és az agy elektromos tevékenységének profilja), minimum nyomozást orientáló eljárásnak kell tekinteni. *„Amennyiben új bizonyítékokhoz jut általa a hatóság, azokat fel lehet használni a bizonyítás során.”* A poligráf eszerint nem minősül olyan tiltott eljárási cselekménynek, amely felhasználhatatlanná tenné a további bizonyítékokat. Majd így folytatja a Legfelsőbb Bíróság: *„Ha a vizsgálat alanyát kényszerítenék a vizsgálatra, nem lehetne bizonyítéknak tekinteni az eredményét.”* Ez esetben *„sérülne az önvádra kötelezés tilalma is”*. Amennyiben tehát önkéntesség áll fenn, ebből az a következtetés is levonható, hogy a poligráfos vizsgálat akár bizonyítékot is eredményezhet, azonban döntésének végén megjegyzi a Legfelsőbb Bíróság, hogy abban az esetben sem lehetnek a vitatott technikák bizonyítékok önmagukban, ha a vizsgált személy beleegyezésével kerülne sor a vizsgálat lefolytatására, mivel nem kontrollálhatja a vizsgálat során kifejtett reakcióit. Amennyiben a hatóság más bizonyítékokhoz jutna a vizsgálat során, azok minden további nélkül felhasználhatóak.

Az indiai Legfelsőbb Bíróság hangot adott annak az aggodalmának is, hogy *„a bírósági eljárásokban indokolatlanul megnövekedne a jogviták száma, amennyiben korlátlanul lehetne alkalmazni a három vitatott technikát.”*¹⁸⁶ A vita abból fakadna, hogy a vád, a védelem, valamint a bíróság között nézeteltérés támadna, hogy az alkalmazott technika, adott esetben a poligráf kell-e validitással rendelkezze-e.

Az indiai Emberi Jogok Nemzeti Bizottsága (National Human Rights Commission) is foglalkozott a poligráffal: *„mivel az indiai jogban nincsenek olyan rendelkezések, amelyek engedélyeznék a rendőrség által lefolytatott hazugságvizsgálatot, a vizsgálat alanyának önkéntessége az egyetlen lehetősége annak, hogy a poligráf alkalmazható legyen az igazságszolgáltatásban.”*¹⁸⁷

¹⁸⁵ Supreme Court of India, Criminal appellate jurisdiction, Smt Selvi and Others Vs State of Karnataka, Judgment in Criminal Appeal No. 1267 of 2004

¹⁸⁶ Supreme Court of India, Criminal appellate jurisdiction, Smt Selvi and Others Vs State of Karnataka, Judgment in Criminal Appeal No. 1267 of 2004

¹⁸⁷ National Human Rights Commission: Guidelines on Administration of Lie Detector Test. New Delhi, India. <http://nhrc.nic.in/dispatch.asp?fno=167> (letöltés ideje: 2011. július 25.)

3.2. Izrael

Izraelben a Legfelsőbb Bíróság vezetésével egy olyan testületet hoztak létre, amelynek az volt a feladata, hogy megvizsgálja a poligráf alkalmazásának megengedhetőségét az izraeli bíróságokon. A tanácsadó testület azt a javaslatot tette, hogy büntető eljárásban a poligráfos vizsgálat eredményét ne használják fel bizonyítékként. Azt is megfogalmazták, hogy a bíróság azt se vizsgálja, hogy a vádlott beleegyezett-e a poligráf alkalmazásába vagy megtagadta azt. Bár a Legfelsőbb Bíróság nem bocsátott ki állásfoglalást a poligráfos vizsgálat eredményének felhasználásáról, az izraeli bíróságok a javaslat hatására nem veszik figyelembe bizonyítékként.¹⁸⁸

3.3. Japán

Japánban 1956-tól kezdődően alkalmazzák a poligráfot, ami 90%-ban a rendőrség munkájához köthet. Az 1960-as évek elején évente mintegy 3500-4000 vizsgálatot végeztek, míg az 1970-es évek elején ez a szám elérte az évenkénti ötezret.¹⁸⁹ Napjainkban is hasonló a vizsgálatok volumene, a japán rendőrség évente több mint 5000-et végez.¹⁹⁰ Japánban gyakori, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét a bíróság bizonyítékként veszi figyelembe.¹⁹¹

Ázsiában is látható, hogy nem egyforma a poligráf megítélése. Ha valamely országban engedik is az igénybe vételét, eltér annak megítélése, hogy a bíróságok figyelembe vehetik-e bizonyítékként. Európában sem tapasztalhatunk mást, és az is megfigyelhető, hogy a poligráf alkalmazását tiltó országok nem jogszabályban rendelkeznek a tilalomról, hanem legfelsőbb bírósági, alkotmánybírósági vagy legfőbb ügyészségi szinten.

Vizsgálódásunk során azt is tapasztaltuk, hogy a validitást nem csak a poligráfot tiltó, hanem az azt engedélyező országokban is vitatják, éppen ezért általában ritka az, hogy bizonyítékként értékeljék a poligráfos vizsgálat eredményét, inkább szakmai háttérvizsgálatként tekintenek rá.

Az is megállapítható, hogy azokban az országokban, amelyekben alkalmazzák a módszert, nemcsak gyanúsítottat, hanem tanút is vizsgálnak vele, és arra is lehetőség van, hogy a bírósági eljárásban is igénybe vegyék. Igaz, ez utóbbi ritkának számít. Az USA-ban, Kanadában, Indiában, Izraelben és más országban is több feladatot poligráf segítségével kívánnak megoldani:

¹⁸⁸ Leonard SAXE - Gershon Ben SHAKHAR: Admissibility of Polygraph Tests. Psychology, Public Policy, and Law. American Psychological Association. Washington, USA, 1999/1. szám. 31-32. o.

¹⁸⁹ Vitalij MITRICSEV - Jurij HOLODNI: Poligráf mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. Rendészeti Szemle, 42. évfolyam, 1994/2. szám. 98. o.

¹⁹⁰ Takehiko YAMAMURA - Yo MIYATA: Development of the polygraph technique in Japan for detection of deception. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S037907389090256X> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

¹⁹¹ Junichi FUKOMOTO: Psychophysiological Deception in Japan - The Past and the Present. <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=87282> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

- a gyanúsítottak körének bővítése, illetve szűkítése;
- annak megállapítása, hogy történt-e bűncselekmény;
- az elkövető azonosítása;
- a vallomás színteségének ellenőrzése;
- a vallomásokban előforduló hiányok és túlzások feltárása;
- újabb adatok és bizonyítási eszközök gyűjtése az adott bűncselekménnyel kapcsolatban.¹⁹²

¹⁹² Vitalij MITRICSEV - Jurij HOLODNIJ: Poligráf mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. Rendészeti Szemle, 42. évfolyam, 1994/2. szám. 97-98. o.

V. A POLIGRÁF JOGI SZABÁLYOZÁSA HAZÁNKBAN

Láthattuk, hogy a nemzetközi gyakorlatban vannak olyan országok, amelyek önálló poligráftörvényt alkottak, mások egyéb jogszabály(ok)ban helyeztek el rendelkezéseket a m szerr l, de az is járható útnak t nt, hogy a jogalkotó nem szabályozta a poligráfot, szabad kezet adott a jogalkalmazónak a döntés meghozatalában, hogy lehet vé teszi-e a poligráfhasználatot, és abba sem szólt bele a jog eszközeivel, hogy bizonyítékként vegye-e figyelembe a vizsgálat eredményét. Hazánk – hasonlóan Horvátországhoz és Lengyelországhoz, valamint az Amerikai Egyesült Államok egyes államaihoz - a harmadik modell országokhoz tartozik, amelyekre az a jellemz , hogy törvények keretében szabályozzák a poligráfos vizsgálatot.

1. Poligráf a magyar büntet ügyekben

Amikor az 1980-as évek elején büntet ügyekben kezdték el alkalmazni a poligráfot, jogszabályi háttér nem állt rendelkezésre. A vizsgálat elvégzése kérelem alapján történt, amir l véleményt írtak, de a nyomozati anyagba nem került be, csupán orientálta a nyomozást. Fordulatot hozott a Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 40/1987. számú utasítása (továbbiakban: NYUT), amely a bizonyítási eszközök között felsorolta a poligráfos vizsgálatot. A 188. pontja szerint:

„A megyei bíróságok hatáskörébe tartozó, els sorban élet elleni b ncselekmények nyomozása során a b ncselekmények felderítése érdekében az érintett személy (a gyanúsított, esetleg sértett, a tanú) el zetes, írásban foglalt beleegyezése esetén m szeres (poligráfos) vizsgálatot lehet elrendelni.

A vizsgálat elrendelésére a nyomozó hatóság vezet je jogosult.

A vizsgálatot a BM Központi Pszichológiai Laboratórium végzi. A vizsgálat elvégzéséhez szükséges el feltételek meglétét els sorban a kirendel hatóság köteles vizsgálni és biztosítani. Nem vizsgálható a kóros elmeállapotú, az ittas vagy bódult, továbbá súlyos keringési vagy légz szervi megbetegedésben szenved személy. A m szeres (poligráfos) vizsgálat eredményét az ügy iratai között kell elhelyezni.”

A NYUT jelent sége, hogy az els magyar jogforrás, amely rendelkezést tartalmaz a poligráfról, másrészt m szeres vizsgálatról tesz említést, amely a zárójelben lév „poligráf” ellenére azt is sejteti, hogy a poligráfon kívül más m szer alkalmazására is az utasítás szabályai vonatkoznak. A NYUT a gyanúsított mellett a sértettet és a tanút is megemlíti a m szeres vizsgálat alanyaként, bár az „*esetleg*” szó alkalmazása arra utal, hogy inkább a gyanúsított az, akivel szemben elvégezhet a vizsgálat. Az önkéntesség garanciáját jelenti az

írásba foglalt beleegyezés el írása, hiszen a régi Be. alapján a poligráfós vizsgálatot szakért végezte, így nem lett volna annak semmilyen akadálya, hogy kötelező legyen a poligráfós vizsgálatot, mivel a szakértői vizsgálatnak az a jellemzője, hogy annak a vizsgálandó személy köteles magát alávetni, kivéve, ha más tét, illetve azzal egy tekintet alá eső orvosi beavatkozás.

A NYUT-tal szemben az volt aggályos, hogy nem a büntető eljárási törvénnyel, hanem egy utasítással vált bizonyítási eszközzé a poligráfós vizsgálat eredménye. A régi Be. 61. § (1) bekezdése szerint: *„A bizonyítási eszközök különösen a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat, a szemle, a helyszínelés, a bizonyítási kísérlet, a felismerésre bemutatás és a terhelt vallomása.”* A „különösen” jelző miatt a bizonyítási eszközök felsorolása nem volt lezárva, ezért a NYUT - mintegy kiegészítve a régi Be.-t - a nem nevesített bizonyítási eszközök közé sorolta a poligráfós vizsgálat eredményét.¹⁹³ A szabályozásbeli problémát a belügyminiszter 15/1990. számú utasítása azzal orvosolta, hogy a poligráfós vizsgálat szabályozásáról szóló részt hatályon kívül helyezte.

Az újabb változást a rendőrségi törvény¹⁹⁴ (továbbiakban: Rtv.) hozta meg, amelynek 41. §-a kimondja, hogy:

„A rendőrség a büntető eljárásban vagy a körözött személy felkutatásakor az ügyben érintettet, ha elzárva írásban hozzájárul, illetve gyermekkorú vagy fiatalkorú esetén törvényes képviselőjének írásos hozzájárulásával, más szerez (poligráfós) vizsgálat alkalmazásával is ellenőrizheti. Fiatalkorú gyanúsított esetében a más szerez (poligráfós) vizsgálatot alkalmazni nem lehet.”

Az Rtv. a büntető eljárással és a körözéssel kapcsolatban rendelkezik a poligráfós vizsgálatról. Ugyanúgy, mint korábban a NYUT, az Rtv. is írásos hozzájáruláshoz köti a vizsgálat elvégzését, és nem csupán a gyanúsítottot teszi lehetővé a poligráfós vizsgálatot.

A gyermekkorúaknál és a fiatalkorúaknál az írásos hozzájárulás a jogszabály alapján a törvényes képviselőtől kell, hogy származzon. A poligráfós vizsgálat jellege azonban megkívánja a vizsgált személy nagyfokú közreműködését, ezért a gyakorlat az, hogy a törvényes képviselő beleegyezésén kívül a vizsgálandó személynek a hozzájárulása is szükséges a más szerez ellenőrzés lefolytatásához. Végül hasonlóan a Be.-hez, az Rtv. is tiltja a fiatalkorú gyanúsítottal szembeni poligráfós vizsgálatot. A jogszabály a gyanúsított szót használja, ezért ez arra enged következtetni, hogy a fiatalkorúakkal szemben csak a

¹⁹³ KRATOCHWILL Ferenc szerint a régi Be. „bizonyítási eszközöket felsoroló rendelkezése – bár dogmatikailag példálódzóknak minősíthető, de tartalmilag zárt rendszert alkot – csak a tanúvallomásról szól” és nem tesz például külön említést a sértett vallomásáról sem. In: KRATOCHWILL Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárási jogban. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 1990. 53-54. o.

¹⁹⁴ 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről

büntet eljárásban nem alkalmazható a poligráf. A körözött személy felkutatása céljából folytatott eljárás során érintett fiatalokra ez a kitétel nem vonatkozik, így a törvényes képviseljük és a – gyakorlat alapján – az hozzájárulásuk alapján elvégezhet velük szemben is a poligráfos vizsgálat.

Az Rtv. sem szakít a NYUT megoldásával, ugyanis m szeres vizsgálatot említ, ismét zárójelbe téve a poligráf szót. Így újra levonható a következtetés, hogy nem csupán a poligráfos vizsgálatra vonatkoznak a törvény rendelkezései. Az Rtv. azóta is hatályos, így nézetünk szerint az szinteségvizsgálati m szerek mindegyikére alkalmazhatóak ezek a szabályok.

2003. július 1-jén hatályba lépett az új Be., amely szakítva a régi Be.-vel, rendelkezéseket tartalmazott a poligráfos vizsgálattal kapcsolatban:

180. § (2) *„A gyanúsított beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.”*

182. § (2) *„Szaktanácsadó igénybevétele kötelez , ha a terhelt vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják.”*

453. § (3) *„ A fiatalkorú terhelt vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.”*

A három szakasz ma is hatályos, ugyanúgy, mint a következő jogforrás, a NYOR¹⁹⁵ is, amely a Be.-hez kapcsolódóan fogalmazott meg a korábbiakra nem jellemző, részletesebb szabályokat a poligráfos vizsgálatot illetően:

127. § *„A nyomozás el segítése érdekében a nyomozó szerv elrendelheti – a Be. 453. §-a (3) bekezdésben meghatározott kivétellel – a gyanúsított poligráfos vizsgálatát.*

128. § *A gyanúsított saját maga, illetve leg a b ncselekmény más gyanúsítottjának; a véd az általa védett gyanúsítottnak, illetve leg a b ncselekmény más gyanúsítottjának a poligráfos vizsgálatát indítványozhatja. Az indítványról a nyomozó szerv dönt.*

129. § (1) *A poligráfos vizsgálatra a gyanúsított írásos beleegyez nyilatkozata esetén kerülhet sor. A beleegyez nyilatkozatot a nyomozó szerv eljáró tagja foglalja írásba, azt a nyomozás iratai között kell elhelyezni.*

(2) *A beleegyez nyilatkozatnak tartalmaznia kell:*

a) *az eljáró nyomozó szerv megnevezését, az ügy számát és tárgyát,*

b) *a gyanúsított nevét, születési helyét és idejét, anyja nevét,*

c) *a gyanúsított arra vonatkozó kifejezett nyilatkozatát, hogy a poligráfos vizsgálatnak aláveti*

¹⁹⁵ 23/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet a belügyminiszter irányítása alá tartozó nyomozó hatóságok nyomozásának részletes szabályairól és a nyomozási cselekmények jegyz könyv helyett más módon való rögzítésének szabályairól

magát, továbbá hogy tudatában van annak, hogy beleegyezését az eljárás bármely szakaszában, hátrányos következmények nélkül visszavonhatja.

130. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálat megkezdése előtt – a vizsgálati metodika által megengedett mértékig – tájékoztatja a gyanúsítottat a vizsgálat lényegéről és menetéről.

131. § (1) A vizsgálati helyiségben azon kívül, akinek jelenlétét a törvény megengedi, a szaktanácsadó és a vizsgálat lefolytatásához szükséges technikai személyzet lehet jelen.

(2) Ha a gyanúsított nem magyar anyanyelvű, tolmácsot kell kirendelni és a vizsgálatot – tolmács alkalmazásával – a gyanúsított anyanyelvén, illetve az általa megjelölt nyelven kell lefolytatni.

132. § A szaktanácsadó a poligráfós vizsgálatról jegyzőkönyvet vezet. A jegyzőkönyvnek az érintett személyre vonatkozó első része tartalmazza a vizsgálatra való felkészítés során tisztázandó adatokat. A jegyzőkönyv első részét lezáró nyilatkozat aláírásával az érintett személy elismeri, hogy a vizsgálat lényegét és menetét, valamint a jegyzőkönyv tartalmát – beleértve a vizsgálat alá kerülő témaköröket és kérdéseket is – megismerte, és a vizsgálaton való részvételre vonatkozó beleegyezését fenntartja, továbbá hozzájárul a jegyzőkönyvben szereplő egészségügyi adatainak kezeléséhez.”

A rendelet foglalkozik a beleegyezés nyilatkozattal, a vizsgálat néhány feltételével és menetével, valamint a dokumentálással, továbbá a nem magyar anyanyelvűek poligráfós vizsgálatával. A rendelet arra is tartalmaz rendelkezést, hogy ki indítványozhatja a vizsgálatot. Eszerint a gyanúsított saját maga számára, valamint a bncselekmény más gyanúsítottjának, de indítványozhatja a védő is az általa védett gyanúsítottnak, illetve a bncselekmény más gyanúsítottjának. A rendelet nem szól arról, hogy tanú indítványozhatja-e saját maga számára, illetve legfeljebb az ügyvédje a tanú érdekében. A poligráf hivataltól is alkalmazható, ezért az indítványtételi jog csupán arra ad lehetőséget, hogy a gyanúsított és a védője kérje a poligráfós vizsgálat elvégzését, ha a nyomozó hatóság korábban nem rendelte azt el. Természetesen a hivataltól alkalmazott poligráf sem kötelező a gyanúsított számára, hiszen a Be. és a rendelet is megköveteli az írásos beleegyezését.

2001-ben született meg a Személy- és tárgykörözésről szóló törvény¹⁹⁶, mely a poligráfról is rendelkezik:

12. § (1) „A Rendőrség a körözés végrehajtása során az ismeretlen helyen lévő személy, illetve tárgy felkutatása, valamint az ismeretlen személy, illetve holttest

¹⁹⁶ 2001. évi XVIII. törvény a személy- és tárgykörözésről

személyazonosságának megállapítása érdekében adatgyűjtést végezhet, amelynek keretében

a) azokat a személyeket, akik a körözött személlyel, holttesttel, tárggyal kapcsolatban feltehetően információval rendelkeznek

aa) meghallgathatja, valamint

ab) ha ahhoz az ellenrizni kívánt személy - illetve gyermekkorú vagy fiatalos esetében törvényes képviselője - elzeten írásban hozzájárult, poligráf alkalmazásával is ellenrizheti.”¹⁹⁷

Egy 2007-es kormányrendelet¹⁹⁸ is tartalmaz poligráfós rendelkezést, amelyben a poligráfós vizsgálatokkal kapcsolatos feladatokat a BSZKI-hoz rendeli 2011. január elsejétől: 10/A. § (1) „A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet az országos rendőrfőkapitány közvetlen irányítása alatt országos illetékességgel, önálló szervként ellátja a büntető eljárásról szóló törvényre tekintettel, a meghatározott szakkérdésekben kizárólagosan eljáró és egyes szakterületeken szakvéleményt adó szervezetekről szóló kormányrendelet alapján a szakértői, és ezen kívül a bűnügyi technikai feladatokat, ennek keretében”

„...”

d) „ellátja a megyei (fővárosi) rendőrfőkapitányságok, a Nemzeti Nyomozó Iroda, a Repülőtéri Rendőrigazgatóság, a rendőrfőkapitányságok és a határrendészeti kirendeltségek bűnügyi technikai, és a szakértői tevékenység szakmai irányítását, továbbá bűnügyi pszichológia és poligráfós hazugságvizsgálat, illetve a bűnügyi orvosi tevékenység szakmai irányítását,”

„...”

f) a költségvetés keretei között biztosítja a rendőrség szakértői, bűnügyi technikai, bűnügyi pszichológia és poligráfós hazugságvizsgálat, bűnügyi orvosi tevékenységéhez szükséges egységes feltételeket,”

A poligráf szabályozásának legutolsó állomása 2011. július 4-e volt, amikor is az Országgyűlés elfogadta a Be.-t is módosító törvényt¹⁹⁹, amely kimondja:

„554/E. § Kiemelt jelentőségű ügyben a tanú vallomása beleegyezése esetén poligráf alkalmazásával is vizsgálható.”

2. A poligráf nem büntető jogi célzatú felhasználása és annak szabályozása

¹⁹⁷ 2001. évi XVIII. törvény 12. § (1) bekezdés

¹⁹⁸ 329/2007. (XII. 13.) Korm. Rendelet a Rendőrség szerveiről és a Rendőrség szerveinek feladat- és hatásköréről

¹⁹⁹ 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról

Szabálysértések esetén a szabálysértési hatóság nem alkalmazza a poligráfot. A polgári ügyekben²⁰⁰ és a munkaügyi perekben²⁰¹ is ritkán fordul el az igénybevétele, a magánszférában azonban gyakoriak a poligráfos vizsgálatok. Számos olyan szabályozási probléma merül fel a magánszférában eljáró szaktanácsadók esetében, amelyekre később a – büntető ügyekben részt vevő – poligráfos vizsgálóknál részletesen kitérünk, azonban ehelyütt is fontosnak tartjuk, hogy röviden rámutassunk ezek közül a legfontosabbakra:

- a) A nem büntető jogi célzatú poligráfkezelés számára nincs meghatározva milyen végzettséggel/képzettséggel kell rendelkezniük.
- b) Nem érvényesül a minőségbiztosítás.
- c) A poligráfos vizsgálat alanya, illetve a vizsgálatot megrendelő cég számára nem biztosított, hogy jogorvoslattal élhessen a szaktanácsadói jegyzék könyvében foglaltakkal szemben, amennyiben vitatja valamelyik fél az eredményt.

2.1. Ombudsmani állásfoglalások

Az elmúlt években jogszabály szinte nem, ombudsmani állásfoglalás viszont annál több született a poligráf nem büntető jogi célzatú felhasználásával kapcsolatban. 2000-ből származik az első, amelyet Majtényi László fogalmazott meg a Pszichológiai Tanácsadó Kft. poligráfos vizsgálata kapcsán.²⁰² Az adatvédelmi biztos állásfoglalásában az adott ügyben helytelenítette a poligráfos vizsgálatot, mivel *„a bncselekmények felderítése és üldözése az arra hivatott szervek, a nyomozóhatóságok, az ügyészség és a független bíróság feladata. Egy gazdasági társaságnak nem állhatnak rendelkezésére a múltban történt események felderítésére olyan eszközök, amilyenekkel a bncüldöző szervek rendelkeznek.”*²⁰³

²⁰⁰ A Debreceni Ítéltábla szerint „a tudomány mai állása szerint azonban még nem igazolt a poligráfos vizsgálat eredményének bizonyító ereje, ezért polgári perben a poligráfos vizsgálat nem tekinthető elfogadott bizonyítási eszköznek.” Debreceni Ítéltábla, Pf.II.20.638/2008/4. szám

Ugyan a Pest Megyei Bíróság nem utasította el a poligráfos vizsgálat eredményét, mint bizonyítékot, azonban hangsúlyozta, hogy más bizonyítékok is szükségesek ahhoz, hogy az alperes nyilatkozatát megalapozott bizonyítéknak fogadja el: *„az I. r. alperes azt állította, hogy 10.000.000 Ft-ot fizetett vissza egy év alatt. Ezt az állítását poligráfias vizsgálattal is alátámasztotta. Kétségtelen, hogy az I. r. alperes által elvégzett vizsgálat az I. r. alperes állítását alátámasztja, de ez nem egy I. r. alperestől független külső bizonyíték. Amennyiben az I. r. alperes nyilatkozatát a bíróság megalapozott bizonyítéknak fogadhatná el - mert más I. r. alperestől független bizonyítékok is alátámasztják - akkor az e vizsgálat nélkül is elfogadható lenne, ha viszont egyéb bizonyítékok nem támasztják alá az I. r. alperes nyilatkozatát, akkor arra a poligráfias vizsgálat (amire lényegében az I. r. alperes fel is készülhetett) önmagában nem lesz alkalmas.”* Pest Megyei Bíróság, 11.P.22.732/2006/28

²⁰¹ A kutatás során számos munkaügyi per ítéletét tanulmányoztuk át, és a megvizsgált ügyek alapján arra a következtetésre jutottunk, ha meg is említette a bíróság a poligráfos vizsgálatot, annak megbízhatóságáról és felhasználhatóságáról nem foglalt állást, ugyanis csupán a – munkaügyi bíróság eljárását megelőzően végzett - nyomozás során igénybe vett poligráfos vizsgálat eredményét közölte. Álláspontunk szerint a büntető ügy ismertetése mellett mást nem is tehetett volna, hiszen arra a büntető eljárásban a büntető bíróság lett volna jogosult.

²⁰² OBH 354/A/2000. számú ügy

²⁰³ OBH 354/A/2000. számú ügy

Majtényi László állást foglalt arról is, lehet-e a poligráfot alkalmazni bizalmas munkakörben dolgozó munkavállalóval szemben, illetve felvételkor: „*A munkakörre jelentkezők ugyanis egészen más helyzetben vannak, mint a már munkaviszonnyal rendelkező dolgozók, akik nem veszélyeztetik már meglévő egzisztenciájukat a hozzájárulás megtagadásával. A munkaviszony elnyerése után azonban ez a veszély fennáll – legalábbis a munkavállaló szerint –, még akkor is, ha a munkáltatónak valóban nem áll szándékában a t a vizsgálat eredményét l, illetve a hozzájárulás megadásától függően elbocsátani vagy más munkakörbe áthelyezni. Mindezek következtében míg az állásra pályázók esetében elképzelhető a vizsgálat elvégzéséhez való önkéntes hozzájárulás, a régi munkavállalóknál nem.*”²⁰⁴

Lenkovics Barnabás és Péterfalvi Attila ombudsmanok két évvel későbbi jelentésbe foglalták poligráffal kapcsolatos észrevételeiket.²⁰⁵ A jelentésben az ombudsmanok ismét rámutattak, hogy „*poligráfos vizsgálatot – törvényi felhatalmazás alapján – csak büntet eljárás során és csak a nyomozó hatóság és a bíróság, valamint azon kívül csak a személy- és tárgykeresés keretében a rendőrség alkalmazhat.*”

2005-ben Péterfalvi Attila adatvédelmi biztos újra véleményt mondott a poligráfról, amikor több szempontból is kifogásolta, hogy a Nemzetbiztonsági Hivatal közel 100 tisztjét poligráfos vizsgálatnak vetették alá a román-magyar kémügy kapcsán.²⁰⁶

2008-ban Szabó Máté az állampolgári jogok országgyűlési biztosa is állásfoglalást²⁰⁷ adott ki a poligráf civil szférában való igénybevétellel szemben. Az állásfoglalás szerint „*poligráf alkalmazására hatósági engedély nem adható ki, mert az a használat jogszerűségének látszatát keltené. Hazugságvizsgálót csak törvényben meghatározott alkotmányos garanciákkal, kizárólag büntet eljárásban szabad alkalmazni.*”

²⁰⁴ Nemcsak hazánkban, hanem az Amerikai Egyesült Államokban is fogalmaztak meg olyan kritikákat, amelyek az emberi méltóság megsértését látták a poligráfban, amikor azt a civil szférában alkalmazták. Egy tengerentúli tanulmány George STEINBRENNER, a New York Yankees baseballcsapat tulajdonosának példáját hozza fel, aki poligráfos vizsgálatra kötelezte a klubot - mivel minden, amiről az irodában beszéltek, másnap megjelent a lapokban -, hogy megtudják, ki szivárogtatta ki az információkat. WISEMAN szerint az amerikai kormányzat is ugyanezt teszi, mint STEINBRENNER, amikor poligráfot alkalmaz azon munkavállalókkal szemben, akik bizalmas információhoz juthatnak. Úgy véli, a hatalom rátelepszik a munkavállalók magánéletére, és ezt úgy teszi, hogy közben nem tartja tiszteletben az alkotmányban deklarált emberi méltóságot. WISEMAN mind a magánszféra, mind a kormányzat által alkalmazott poligráfot elutasítja, mivel az sérti az alkotmányos garanciákat. In: Christine M. WISEMAN: Invasion by polygraph: an assessment of constitutional and common law parameters. Saint Louis University Law Journal, 32. évfolyam, 1987/1. szám. Saint Louis, Missouri, USA, 64-65. o.

²⁰⁵ OBH 6580/2001. számú ügy

²⁰⁶ <http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=mediaszemle/archivum/2005/11/08&dok=9133> (letöltés ideje: 2011. november 12.)

²⁰⁷ http://abiweb.obh.hu/abi/index201.php?menu=sajtokozl2008&dok=ABI_940_K_2008-3 (letöltés ideje: 2011. november 12.)

A legutóbbi ombudsmani állásfoglalást 2009-ben, Jóri András adta ki. Az adatvédelmi biztos az állásfoglalásban ismét rámutatott, ha „*a munkaviszony fennállása alatt b n cselekmény történt volna, a poligráf alkalmazásának célja szintén megkérd jelezhet , tekintettel arra, hogy annak felderítése, a nyomozás lefolytatása a jogállami demokratikus követelmények alapján nem a munkáltató – sokszor önkényes és éppen ezért jogsért –, hanem az erre törvény által felhatalmazott nyomozószerv feladata.*”

Az ismertetett ombudsmani állásfoglalások a poligráf civil szférában való felhasználásáról születtek, amelyek alapját a büntet eljárási igénybevételt szabályozó jogi normák mellett – hogy a legjelent sebbeket említsük - az Alkotmány, az adatvédelmi törvény, valamint a munka törvénykönyve jelentette. Bár 2000-ben kimondta az els ombudsmani állásfoglalás, hogy a civil szférában nem lehet poligráfot alkalmazni, ennek ellenére – és ezt a további ombudsmani állásfoglalások is igazolják – továbbra is igénybe vették a munkáltatók a poligráfos vizsgálatot mind a munkaviszony fennállása, mind annak keletkezése el tt. A cél egyrészt a munkavállaló megbízhatóságának, valamint a munkakör betöltésére való alkalmasság ellen rzése volt, másrészt vélt jogsértéseket kívántak a poligráffal felderíteni. Többször is utaltak rá az ombudsmanok, hogy b n cselekmény felderítésére a nyomozó hatóság, az ügyész, valamint a bíróság jogosult, és nem a munkáltató. A nyomozó hatóság igénybe veheti a tettestudomás vizsgálata érdekében a m szert, a munkáltató azonban nem. Az ombudsmani állásfoglalásoknak nem lett foganatja, ma is alkalmaznak felderítési jelleggel poligráfot. Úgy véljük, jogszabálynak kellene megtiltani, hogy a munkáltató b n felderítési céllal bizzon meg poligráfos szaktanácsadót, még akkor is ezt az álláspontot képviseljük, ha a szaktanácsadók szerint sokkal eredményesebb a poligráf a felderítéskor, mint a megbízhatóság vizsgálatakor. Amennyiben a munkáltató tudni akarja, hogy ki követte el a jogsértést, tegyen feljelentést a rend rségen, és ne vegye át a büntet bíróság szerepét, amelynek kizárólagos joga, hogy megállapítsa b n cselekmény elkövetése esetén a vádlott b nösségét és t szankcióval sújtsa.

Az elmúlt három évben nem született ombudsmani állásfoglalás a poligráffal összefüggésben, amelynek okát a szaktanácsadók abban látják, hogy már megvalósul a „*tájékozott*” beleegyezés. A vizsgálendő személy az adatvédelmi törvényben el írt tájékoztatás következtében tudatában van annak, hogy mi fog történni vele és az adataival, ki fogja kezelni az adatokat, mennyi ideig kezelik, és a poligráfos vizsgálat során milyen kérdéseket tesznek fel neki. Nemcsak a vizsgálat el tt, hanem a közben is bármikor megtagadhatja a hozzájárulást a vizsgálathoz, valamint az egyes kérdésekre a választ, s t miután ismertetik vele a poligráfos vizsgálat eredményét, akkor is megtilthatja annak közlését

a munkáltatóval. Utóbbi a büntet eljárásokban nem érvényesül, ami álláspontunk szerint nem aggályos, mivel a büntet eljárás során az állam büntet igényének érvényesítését fölé kell, hogy rendeljük a személyes adatok védelméhez való jognak.²⁰⁸ Ugyanezt támasztja alá az ombudsmani állásfoglalás, amely szerint a poligráfós vizsgálat célja büntet eljárás esetében olyan általános társadalmi érdek, amely indokolja más alkotmányos jogok korlátozását. Ez az alkotmányos érdek azonban hiányzik a munka világában történő igénybe vételnél, ezért ott maradéktalanul be kell tartani az adatvédelmi törvény rendelkezéseit.

Vajon a büntet eljáráson kívül alkalmazott poligráfós vizsgálat esetén szükséges-e egy újabb garanciát beiktatni azzal, hogy a vizsgált személynek hozzá kell járulnia a vizsgálati eredmény munkáltatóhoz történő továbbításával? Úgy véljük, hogy nem, mivel a tájékozott beleegyezést, ha megadja a vizsgált személy, nem indokolt még egy olyan garanciát is elhelyezni az adatvédelmi folyamatban, amely értelmetlenné teheti a poligráfós vizsgálat alkalmazását. Egy munkakör betöltésénél fontos lehet, hogy a pályázó ne legyen tériszonyos, de szeressen csapatban dolgozni és legyen becsületos, azonban a poligráffal kiderülhet, hogy a jelölt a fiziológiai reakciói alapján titkolja tériszonyosságát. Az adatvédelmi szabályok alapján azonban - miután szembesül a poligráfós vizsgálat eredményével – megtilthatja például, hogy a tériszonyával kapcsolatos adatot közöljenek a vizsgálatot megrendelő munkáltatóval. Mivel a szaktanácsadói jegyzet könyvben nyoma sem lesz a tériszonynak, így a pályázó megkapja az állást, viszont a munkáltató egy olyan embert vesz fel állványozónak, aki alkalmatlan a feladat ellátására. A példa is érzékelteti, el kellene dönteni, alkalmazható-e a poligráf a büntet eljáráson kívül. Ha igen, úgy véljük, nincs szükség erre az adatvédelmi korlátozásra.

Az ombudsmani állásfoglalások utaltak arra, hogy a munkavállaló alá van rendelve a munkáltatónak, közöttük függőségi viszony áll fenn, ezért megkérdjelezhető, hogy a munkavállaló önként vállalja-e a poligráfós vizsgálatot. Ezen állásponttal szemben a pszichológusok azzal érvelnek, hogy a tájékoztatás elhangzása után, ha a munkavállaló nem tudja eldönteni, beleegyezzen-e a poligráfós vizsgálatba, akkor más helyzetekben sem tud majd megfelelő döntéseket hozni, amelyek azonban elengedhetetlenek a munkavégzés során. Például a munkáltatója ragaszkodik ahhoz, hogy valamilyen eredményt hozzon létre a munkavállaló, azonban a beosztott tudja, hogy az nem lehetséges, döntenie kell,

²⁰⁸ Amennyiben büntet eljárás során a poligráfós vizsgálatba beleegyeznek az alany és a vizsgálat alatt sem kéri annak leállítását, indokolatlan lehet vétni, hogy megtilthassa a számára kedvezőtlen eredmény büntet eljárásban való felhasználását. Ha például a terhelt elmeállapotát figyelik meg a szakértők, akkor is abszurd lenne a terhelt számára megadni azt a jogot, hogy megtilthassa a szakértői megállapítások, és a vizsgálat adatainak továbbítását a kirendelt hatóság számára.

engedelmeskedik-e a f nőkének, vagy marad a racionalitás talaján, és felvállalja a másik eredményt. Még akkor is, ha döntése munkaszerződésének felmondásával jár. Az új munka törvénykönyve megoldja a problémát, hiszen kifejezetten rendelkezik a technikai eszközök, és ezzel a poligráf alkalmazásának lehetőségéről. Továbbra is azt a gyakorlatot érdemes azonban követni a munkáltatóknak, hogy felvételnél a poligráf mellett más alternatívákat is felkínáljanak, mert lehet, hogy a jelölt csak azért nem egyezik bele a poligráfos vizsgálatba, mert fél t le, vélt vagy valós tapasztalatai vannak róla, esetleg mástól hallotta vagy egy filmben látta, hogy nem is rendelkezik nagy validitással az eszköz. Ilyenkor egy alternatív módszer adhatja azt az eredményt, hogy a bizalmi munkakör ellátására alkalmas a személy. Amint felveszik, a gyakorlatban elfordul, és ennek folytatása a jövőben is várható, hogy aláírtnak vele egy szerződést, amelyben vállalja, hogy évente biztonsági ellenőrzésen esik majd át, amelynek a módszere a poligráf. A tapasztalat az, hogy miután a jelöltek megkezdik a munkát, és érzik a munkáltató bizalmát, a poligráfos vizsgálatba is beegyeznek, amikor eljön a biztonsági ellenőrzés ideje. Úgy véljük, hogy a biztonsági ellenőrzés során is lehetőséget kellene adni az alternatív módszereknek, mert a poligráf nem tévedhetetlen.

2.2. A poligráf és az adatvédelmi törvény

Az ombudsmani állásfoglalások első sorban az adatvédelmi törvény rendelkezéseiből indultak ki, amikor a nem büntető jogi célzattal igénybe vett poligráffal kapcsolatos aggályokra mutattak rá.²⁰⁹ Azóta új adatvédelmi törvény²¹⁰ született, így a továbbiakban az új jogszabályt vizsgáljuk, azonban megjegyezzük, hogy a törvény nem hozott olyan változást, amely módosítaná a poligráf alkalmazás korábbi gyakorlatán.

Az új törvény 5. § (1) bekezdése értelmében személyes adat akkor kezelhető, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete közérdeken alapuló célból elrendeli. Ez utóbbi eset kötelező adatkezelést jelent, ami nem releváns a poligráf szempontjából, azonban a beleegyezés annál inkább, nélküle nem lehet poligráfos vizsgálatot végezni. A jogszabály 3. § 2. pontja határozza meg, mit ért személyes adat alatt: az érintettel kapcsolatba hozható adat – különösen az érintett neve, azonosító jele, valamint egy vagy több fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző ismertetőjel –, valamint az adatról levonható, az érintettre vonatkozó következtetés.

²⁰⁹ Az ombudsmanok, amikor az adatvédelmi törvény rendelkezései alapján megvizsgálták a poligráf alkalmazását, egyikük sem fogalmazott meg aggályt a büntető eljárásban, illetve a közérdekezés során igénybe vett poligráffal szemben, így az a következtetés is levonható, hogy az adatvédelmi törvény rendelkezései csupán a nem büntető jogi célzatú poligráfhasználatot érintik.

²¹⁰ 2011. évi CXII. törvény az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról

Mivel a poligráf alkalmazása különleges adatok²¹¹ megállapítására alkalmas, ezért a törvény 5. § (2) bekezdés a) pontja értelmében az eszköz alkalmazása csak akkor jogszerű, ha az adatkezeléshez az érintett írásban hozzájárul.

A 3. § 7. pontja alapján a hozzájárulás az érintett kívánságának önkéntes és határozott kinyilvánítása, amely megfelelő tájékoztatáson alapul, és amellyel félreérthetetlen beleegyezését adja a rá vonatkozó személyes adatok - teljes körű vagy egyes műveletekre kiterjedő - kezeléséhez.

Az 5. § alapján személyes adat kizárólag meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében kezelhető. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie az adatkezelés céljának, az adatok felvételének és kezelésének tisztességesnek, törvényesnek kell lennie. Csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas. A személyes adat csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig kezelhető.

Mielőtt sor kerülne a poligráfos vizsgálatra, a „tájékozott” beleegyezés megszerzése érdekében a 20. § alapján tájékoztatni kell a vizsgálandó személyt az adatkezelésről. Az érintettel közölni kell, hogy az adatkezelés írásbeli hozzájáruláson alapul. Ezen kívül a 20. § alapján vizsgálandó személyt az adatkezelés megkezdése előtt egyértelműen és részletesen tájékoztatni kell az adatai kezelésével kapcsolatos minden tényről, így különösen az adatkezelés céljáról és jogalapjáról, az adatkezelésre és az adatfeldolgozásra jogosult személyről, az adatkezelés időtartamáról, arról, ha az érintett személyes adatait az adatkezelés a törvény 6. § (5) bekezdése alapján kezeli²¹² (ennek azért van jelentősége, mivel ha később nem fogadják el a vizsgálat eredményét, ellenrizni lehet a vizsgálat adatai alapján, hogy megfelelő volt-e szakmailag a vizsgálat), illetve arról, hogy kik ismerhetik meg az adatokat. A

²¹¹ Különleges adat:

a) a faji eredetre, a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdek-képviselői szervezeti tagságra, a szexuális életre vonatkozó személyes adat,

b) az egészségi állapotra, a kóros szenvedélyre vonatkozó személyes adat, valamint a bűnügyi személyes adat.

Bűnügyi személyes adat:

a büntető eljárás során vagy azt megelőzően a büntető eljárással összefüggésben, a büntető eljárás lefolytatására, illetve a büntető eljárási cselekmények felderítésére jogosult szerveknél, továbbá a büntetés-végrehajtás szervezeténél keletkezett, az érintettel kapcsolatba hozható, valamint a büntetett életre vonatkozó személyes adat.

²¹² 6. § (5) Ha a személyes adat felvételére az érintett hozzájárulásával került sor, az adatkezelő a felvett adatokat törvény eltérő rendelkezésének hiányában

a) a rá vonatkozó jogi kötelezettség teljesítése céljából, vagy

b) az adatkezelő vagy harmadik személy jogos érdekének érvényesítése céljából, ha ezen érdek érvényesítése a személyes adatok védelméhez fűződő jog korlátozásával arányban áll további külön hozzájárulás nélkül, valamint az érintett hozzájárulásának visszavonását követően is kezelheti.

tájékoztatásnak ki kell terjednie az érintett adatkezeléssel kapcsolatos jogaira és jogorvoslati lehetőségeire is.

2.3. A poligráf és a munka törvénykönyve

A 2012. július 1-jén hatályba lépett új munka törvénykönyve szintén tartalmaz olyan adatvédelmi rendelkezéseket, amelyek érintik a munkavállaló esetleges poligráfós vizsgálatát. A jogszabály 10. § (1) bekezdése szerint a munkavállalótól csak olyan nyilatkozat megtétele vagy adat közzétevése kérhető, amely személyhez fűződő jogát nem sérti, és a munkaviszony létesítése, teljesítése, vagy megszűnése szempontjából lényeges. A továbbiakban az első bekezdés az alkalmassági vizsgálatot szabályozza: „A munkavállalóval szemben csak olyan alkalmassági vizsgálat alkalmazható, amelyet munkaviszonyra vonatkozó szabály ír elő, vagy amely munkaviszonyra vonatkozó szabályban meghatározott jog gyakorlása, kötelezettség teljesítése érdekében szükséges.” Ez a rendelkezés fontos lehet a bizalmi állások betöltésénél, amikor is a bizalmi jellegű jogosultságok gyakorlását és kötelezettségek teljesítését poligráfós vizsgálatokhoz és/vagy pszichológiai tesztek alkalmazásához kötik. Miután átesett a vizsgálatokon, csak azt követően töltheti be a bizalmi munkakört. A 11. § (1) bekezdése alapján a munkáltató a munkavállalót csak a munkaviszonnyal összefüggő magatartása körében ellenőrizheti, azonban a munkáltató ellenőrzése és az annak során alkalmazott eszközök, módszerek nem járhatnak az emberi méltóság megsértésével. A jogszabály megtiltja a munkavállaló magánéletének ellenőrzését. A 11. § (2) bekezdése a munkáltató kötelelességeként írja elő, hogy elzetesen tájékoztatnia kell a munkavállalót azoknak a technikai eszközöknek az alkalmazásáról, amelyek a munkavállaló ellenőrzésére szolgálnak.

Ezzel az új munka törvénykönyve tulajdonképpen lehetővé teszi, hogy akár poligráffal is ellenőrizhetővé váljon a munkavállaló, feltéve, hogy a poligráf nem sérti az emberi méltóságot. Mivel a bírói gyakorlatban a kutatás során találkoztunk poligráfós ügyvel, ezért megállapítható, hogy lehetőség van a poligráf igénybe vételére a „tájékozott” írásbeli beleegyezést követően.

2.4. A poligráf, mint haditechnikai termék és szolgáltatás

Mind a büntető ügyekben, mind a civil szférában alkalmazott módszerekkel kapcsolatban előírást tartalmaz a haditechnikai termékek gyártásának és a haditechnikai szolgáltatások nyújtásának engedélyezéséről szóló 2005. évi CIX. törvény, amely alapján a Magyar Kereskedelmi Engedélyezési Hivatal Hadiipari és Haditechnikai Külkereskedelmi Osztálya végzi a poligráf engedélyeztetését. A jogszabály melléklete tartalmazza a haditechnikai termékek és szolgáltatások jegyzékét, amelynek XXV. fejezete szerint bűnfelderítési eszköznek minősül a 4 vagy több csatornás poligráf. A törvény 1. §-a

értelmezi a haditechnikai termék, szolgáltatás fogalmát: eszerint „a védelem terén alapvető biztonsági érdekeket érintő, kifejezetten katonai, nemzetbiztonsági, rendvédelmi és rendészeti célokra alkalmas, az e törvény melléklete szerinti I–XXVI. fejezetekbe tartozó termék, illetve szolgáltatás”. Mivel a poligráf függetlenül attól, hogy alkalmazták-e rendészeti célokra vagy sem, alkalmas arra, így a civil szférában való felhasználására is vonatkoznak a törvényben leírtak.

A jogszabály 2. §-a rendelkezik a hadiipari tevékenység, így a poligráf engedélyezésének feltételeiről:

„(5) bekezdés

a) a tevékenység nem ellentétes Magyarország nemzetközi kötelezettségeivel,

b) a kérelmező vagy valamely felelős vezető rendelkezik a termék gyártásához vagy a szolgáltatás nyújtásához szükséges – külön jogszabályban megjelölt – szakirányú végzettséggel és gyakorlattal,

c) a kérelmező rendelkezik olyan székhellyel (telephellyel) és eszközökkel, melyek megfelelően alkalmasak teszik a kérelmezett tevékenység végzésére, azok biztonságtechnikailag alkalmasak a haditechnikai termék biztonságos mozgatására, szállítására, tárolására és kezelésére,

d) a kérelmező felelős vezető rendelkezik a külön jogszabály szerinti nemzetbiztonsági ellenőrzéssel,

e) a tervezett gyártáshoz vagy a szolgáltatás nyújtásához kapcsolódó munkakörben alkalmazottak megfelelnek az 5. §-ban meghatározott követelményeknek,

f) a kérelmező vállalja, hogy a külön jogszabályban előírt termékekről nyilvántartást vezet, illetve arról adatot szolgáltat.”

Mivel a poligráfról külön jogszabály nem rendelkezik, így ezen követelmények teljesítése nem vonatkozik rá.

Az 5. § (1) bekezdése értelmében a tervezett haditechnikai termék gyártásához vagy szolgáltatás nyújtásához kapcsolódó munkakörben az alkalmazható, aki büntetlen életű. Ez egy olyan előírás, amely a poligráfot kezelő személyére vonatkozik, attól függetlenül, hogy milyen területen vizsgál a műszerrel.

2.5. A poligráf és a Hjt.²¹³

A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál (továbbiakban: KNBSZ) szolgálati viszonyt betölteni kívánók, illetve betöltők kapcsán a Hjt. is foglalkozik a poligráffal:

246. § (1) „A KNBSZ-nál szolgálati viszony azzal létesíthető és tartható fenn

a) aki vállalja a titoktartási kötelezettséget,

b) akinek életvitele nem kifogásolható és hozzájárul annak a szolgálati viszony létesítése eltti, valamint a szolgálati viszony fennállása alatti ellenőrzéséhez,

c) aki elfogadja egyes alkotmányos alapjogainak e törvény szerinti korlátozását,

d) aki tudomásul veszi, hogy szolgálati viszonya fennállása alatt szolgálata törvényes ellátását tudta és beleegyezése nélkül - törvényben meghatározott szerveknél és módon - ellenőrizhetik,

e) akinek a külön törvényben meghatározott legmagasabb szintű nemzetbiztonsági ellenőrzése kockázatmentes szakvéleménnyel zárul,

f) aki a poligráfos vizsgálaton történő részvételt vállalja, és

g) írásban hozzájárul az 5. számú mellékletben meghatározott személyes adatai kezeléséhez.

(2) A szolgálati viszony fennállása alatt a KNBSZ az (1) bekezdésben meghatározott adatokat, a feltételeknek való megfelelést bármikor ellenőrizheti, illetve elrendelheti a poligráfos vizsgálatot. A poligráfos vizsgálatot csak felvételi eljárás, külön törvény szerinti belső biztonsági és bűnmegelőzési feladatok, valamint nemzetbiztonsági ellenőrzés végrehajtása során lehet elrendelni. A poligráfos vizsgálat kérdései csak biztonsági kockázati tényezőkkel kapcsolatos adatkörökre terjedhetnek ki.”

A jogszabály egyedül a poligráfot említi, és nem ajánl fel alternatívát. Ez aggályosnak tekinthető, hiszen nincs választási lehetőség a vizsgálandó személynek. A felvételi eljárásra jelentkező, illetve a szolgálati jogviszonnyal rendelkező azzal, hogy leendő vagy betöltött beosztását vállalja, a Hjt. hatálya alá tartozik, így a KNBSZ a törvény alapján rendelkezik a beleegyezés nyilatkozattal. Amennyiben a poligráf 100%-os validitással rendelkezne, akkor helyeselnénk a jogszabályi megoldást, azonban a valóság mást mutat, ezért véleményünk szerint indokolatlan a poligráfos vizsgálat kötelezővé tétele.

A poligráf hazai jogi szabályozását bemutató fejezetben láthattuk, hogy a magyar jogalkotó az önálló poligráftörvény helyett azt az utat választotta, hogy több jogszabályban is

²¹³ 2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról

fogalmazott meg olyan rendelkezéseket, amelyek közvetlenül vagy közvetve, de érintik a poligráf alkalmazását. A jogi normák áttanulmányozása után arra a következtetésre jutottunk, hogy több más országhoz hasonlóan, hazánkban is az a jellemző, hogy a jogalkotó túlnyomórészt a jogalkalmazóra bízta annak meghatározását, hogy milyen feltételekkel vehet igénybe a poligráf.

VI. A POLIGRÁF ÉS A BÜNTET ELJÁRÁS ALAPELVEI

Az 1960-as években a magyar szakirodalom a poligráfós vizsgálatot tudománytalannak és eljárási elveket súlyosan sért módszereknek tekintette. A magyar Belügyminisztérium kiadásában 1961-ben megjelent *Kriminalisztika* című tankönyv a poligráf alkalmazását azon „*általános vagy lényegében a kényszerítés fogalmkörébe tartozó módszerek*” között említi, „*amelyeket a vallomások pszichológiai és pszichofiziológiai befolyásolására dolgoztak ki a burzsoá államok.*”²¹⁴

Kertész Imre is elutasító álláspontra helyezkedett a poligráffal szemben.²¹⁵ 1965-ben, a tanúkihallgatás lélektanáról írt munkájában arra a következtetésre jutott, hogy „*a hazugságvizsgáló gépek igénybevételét I nem várható semmi különösebb további eredmény, az ilyen eszközök használata alapvetően eljárásjogi elveket sért, tehát alkalmazásuk szocialista államunkban nem célszerű és nem megengedhető.*”²¹⁶

Nemcsak hazánkban, hanem a nemzetközi fórumokon is megfogalmazódtak aggályok a poligráffal kapcsolatban. Az ENSZ Emberi Jogok a büntetés jogban és eljárásban című, 1958-ban Chilében és 1960-ban Bécsben tartott nemzetközi szemináriuma is éles szavakkal ítélte el a poligráf használatát.²¹⁷ 1960-ban az ENSZ bécsi regionális szemináriumán a lengyel képviselők ugyancsak felemelték szavukat a poligráfós vizsgálatok ellen. Néhány lengyel szakember azonban kiállt amellett, hogy a poligráfot be kellene vezetni a lengyel nyomozói és bírói gyakorlatba.²¹⁸

A Santiagóban megtartott szeminárium során a poligráf, valamint a kábítószeresek segítségével alkalmazott kihallgatási módszereket a középkori barbársághoz hasonlították. A szeminárium határozata szerint: „*a vádlottal, a letartóztatottal vagy az őrizetbe vétel szemben a pszichikai, fizikai kényszerítés valamiféle módszerének az alkalmazását, beleértve ebbe a kábítószeres és bármely más, a személyiségre befolyást gyakorló vizsgálati módszerek*

²¹⁴ *Kriminalisztika* (tankönyv). Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya. Budapest, 1961. 413-414. o.

²¹⁵ Az Amerikai Egyesült Államok kutatóinak egy része sem volt mentes a politikai elítélésektől. Akadtak olyanok, akik azért verték vissza az ítéleteket minden kritikáját, mert úgy gondolták, hogy a kommunisták és az USA külföldi elleneségei a módszer lejáratásával akarják megúszni a vizsgálatot és a leleplezést. In: KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntetés eljárásban I. rész. F. iskolai Figyelő, I. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtartásügyi F. iskola, Budapest, 1990. 101. o.

²¹⁶ KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965. 71. o.

²¹⁷ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntetés eljárásban II. rész. F. iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtartásügyi F. iskola, Budapest, 1991. 4. o.

²¹⁸ A. M. LARIN: Poligráf és személyiségi jogok a büntetés eljárásban. Magyar Jog, huszonkilencedik évfolyam, 4. szám, 1982. április. 357. o.

alkalmazását szigorúan be kell tiltani.”²¹⁹ Hasonló határozatot hoztak Manilában is. A Bécsben megtartott III. ilyen jelleg konferencián a Szovjetunió is támogatta annak a határozatnak az elfogadását, amelyben rögzítették: „A poligráf nem alkalmas eszköz arra, hogy a vádlottól beismerést kapjanak a vétkeesség vagy valamely tény elismeréséért. Az ilyen módszerek meg nem engedhet ségének fő indoka az a körülmény, hogy ezek a módszerek az emberi jogok megsértését jelentik.”²²⁰

A szovjet delegátusok nemzetközi fórumokon az elméleti vizsgálódások eredményeivel egybees álláspontot képviseltek a poligráf kérdésében. N. N. Poljanszkij elemezte a poligráf alkalmazásának külföldi gyakorlatát, rámutatott arra, hogy ez a módszer önkényes, tudománytalan el feltételekből indul ki: „El ször is, ha netán elfogadjuk, hogy kizárólag a hazugság vált ki félelmet a terheltől, akkor is különböz ek azok a fiziológiai reakciók a különböz embereknél, s t ugyanannál a személynél különböz életkorban, amelyek tükrözik ezt az élményt (egyes esetekben a félelemtől szaporábbá válik, máskor lassul a szívverés stb.). Másodszor, a b n cselekményre vonatkozó kérdések nemcsak a valódi b nöst, hanem az ártatlant is megijeszthetik, aki attól tart, hogy tévedésből elítélik. Harmadszor, nemcsak a félelem érzése, hanem más élmények is kiválthatnak hasonló fiziológiai reakciókat, például a harag, a megdöbbenés, a felháborodás.” „Nem kevésbé lényeges, hogy a b n cselekmény elkövetését tagadó (vagy beismer) terhelt vallomásának hamis (vagy igaz) voltáról adott vélemény ténylegesen eldönti a b nösség kérdését, amely központi jelent ség a büntet igazságszolgáltatásban. S teljes joggal írja I. I. Karpec, hogy az ilyen vizsgálatok lényegében automatizálják magát az igazságszolgáltatást, mert mell zik a büntet ügyek elbírálásának a törvény által meghatározott szakaszait, s mintegy azon nyomban meghozzák az ítéletet. Ez erkölcstelen, ez embertelen.”²²¹ Karpec is felhívja a figyelmet arra a veszélyre, hogy a fiziológiai változások nem feltétlenül az elkövetett b n cselekmény kapcsán keletkezett leleplez déstől való félelem miatt következnek be: „az emóció a személyiséget alkotó vonásoktól, az intellektustól, a jellemetől, a temperamentumtól, az életszemlélettől stb. függ. Ezek pedig mindig egyediek.”²²²

A kés bbiekben is folytak a viták. Egyes szerz k a nyomozati szakban sem tekintették megengedhet nek a poligráf igénybe vételét. Úgy gondolták, ha a nyomozás során végeznének

²¹⁹ SZJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehet sége az élet elleni b n cselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 18. o.

²²⁰ SZJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehet sége az élet elleni b n cselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 18. o.

²²¹ A. M. LARIN: Poligráf és személyiségi jogok a büntet eljárásban. Magyar Jog, huszonkilencedik évfolyam, 4. szám, 1982. április. 355-356. o.

²²² A poligráf és az emberi jogok a büntet eljárásban: Sovetskoe gosudarstvo i pravo, kivonatos közlés az 1981/6. számból. Belügyi Szemle, XX. évfolyam, 1982/4. szám. 122. o.

poligráfós vizsgálatot, akkor erről jegyzet könyvet kellene felvenni, és az bekerülne az ügyiratok közé, így a bírói értékelés tárgyává válna. „Ennek következtében ezt a tudománytalan, törvénytelen és az erkölcsi követelményeknek ellentmondó módszert határozottan és mindenféle engedmény nélkül kell visszautasítani” – vélték az ellenzék.²²³ Ezzel állt szemben azoknak az álláspontja, akik szerint „a m szer az akkori állapotában az operatív tevékenységben és a nyomozási eljárásban alkalmazható.”²²⁴ Ezt azért tartották hasznosnak, mivel a kihallgatott személy viselkedésének vizuális megfigyelése „nem mindig nyújt elegendő információt: van, aki uralkodik érzelmein, és nem látszik rajta az izgalom. Ezekben az esetekben a poligráf alkalmazása hozzásegíti a nyomozót, hogy a kihallgatott személy állapotáról információkhoz jusson és megfelelően is használja azokat” – érveltek a poligráf támogatói.²²⁵ Erkölcsstelennek tartotta több szerző a poligráfós vizsgálatokat azért is, mert „a vizsgált személyt az eljárás alanyából a vizsgálat tehetetlen tárgyává változtatja.”²²⁶

A hazai és a nemzetközi kritikák ellenére a 70-es évek végén hazánkban is elkezdték alkalmazni a poligráfot. E fejezetben szükségesnek látjuk megvizsgálni, hogy a poligráfós vizsgálat során sérülnek-e a büntető eljárás alapelvei, a m szer igénybevétele összhangban van-e az alkotmányos és az Emberi Jogok Európai Egyezményében nevesített elvekkel.

1. A büntető eljárási alapelvek

Az általánosan elfogadott megfogalmazás szerint: a büntető eljárás alapelvei olyan általános elvi tételek, amelyek meghatározzák a büntető eljárás felépítésének és rendszerének legjellemzőbb vonásait. Általános tételek, hiszen a nyomozati, az ügyészi és a bírósági szakban is érvényesülniük kell, valamint elvi tételek, hiszen akkor is érvényre jutnak az alapelvek, ha nincsenek nevesítve a Be.-ben.²²⁷ A büntető eljárásjog alapelvei Tóth Mihály szerint olyan tézisek, elírások összességét jelentik, amelyek megszabják az eljárás módját, irányát, meghatározzák jellegét.²²⁸ Tremmel Flórián abban látja az alapelvek jelentőségét, hogy „olyan általános jogtételek, amelyek éppen tartalmuknál és elhelyezésükénél fogva

²²³ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1991. 9. o.

²²⁴ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1991. 9. o.

²²⁵ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1991. 9. o.

²²⁶ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban II. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1991/1. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1991. 4. o.

²²⁷ BÖGÖLY Gyula - BUDAHÁZI Árpád - CSÁNYI Csaba - SLÉDER Judit: Büntető eljárás-jog. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2010. 55. o.

²²⁸ TÓTH Mihály: A büntető eljárás alapelvei. In: TÓTH Mihály (Szerk.): Büntető eljárásjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2006. 39. o.

*orientáló és determináló jelentőségük.*²²⁹ Király Tibor szerint „*az alapelvek a büntet eljárási jogban olyan általános tartalmú normák, amelyek jellemzik és meghatározzák a büntet eljárás rendszerét, működését, az eljárásban részt vevők jogainak és kötelességeinek lényeges elemeit, és arra szolgálnak, hogy irányítsák az egész büntet -igazságszolgáltatás működését.*”²³⁰

Az alapelvek korlátokat jelentenek a nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság számára, másrészt jogosítványokat a büntet eljárás magánszemély és személyei számára, így a terhelt, a védő, valamint a sértett részére. A nyomozás megindításától kezdve, a vádemelésen át, a jogerős bírósági ítéletig a büntet eljárásnak úgy kell lefolynia, hogy az alapelvek ne sérüljenek. Ez a követelmény igaz az ítéletvizsgálati miniszterek mindegyikére, így a poligráfra is, úgy kell a vallomásmegtagadás ellenőrzését elvégezni, hogy az csak a lehető legkisebb mértékben korlátozza az alapelveket.

2. Az ártatlanság védelme

A megtagadás ítéletvizsgálat kapcsán meg kell vizsgálni, sérül-e az ártatlanság védelme, amikor a vallomásmegtagadás ellenőrzésénél a hatóság. Az ártatlanság védelme „*nem az eljáró hatóság belső meggyőzésének kialakulását gátló, vagy azt befolyásoló törvényi parancs, hanem olyan objektív, minden terhelttel kapcsolatban érvényesülő elvárás, amely a terhelt eljárásjogi helyzetét biztosítja, és bizonyítási szabályokkal a terhelt pozícióját védi.*”²³¹ Kérdés az, hogy kell-e védeni a megtagadót a megtagadás ítéletvizsgálatától. A válasz azért lényeges, mert az ártatlanság védelme Angyal Pál szavaival élve „*a polgári jogbiztonságnak conditio sine qua non-ja.*”²³² Mivel a poligráfos vizsgálatra és más ítéletvizsgálati miniszterek alkalmazására sem kerülhet sor a vizsgálandó személy beleegyezése nélkül, ezért azt mondhatjuk, hogy igénybe vételük nem ütközik ebbe az alapelvbe. Az ártatlanság védelme akkor sérülne, ha a gyanúsítottat kötelezni lehetne a vizsgálatra, mert ebben az esetben feltételezhető lenne, hogy a hatóság vélelmezi a megtagadót. A poligráfos vizsgálat, vagy a bármely más megtagadás ítéletvizsgálat nem vállalása nem értékelhető a terhelt terhére,²³³ nem minősül a megtagadót alátámasztó bizonyítéknak, a vádlón van továbbra is a bizonyítási kötelezettség, bizonyítékokkal kell alátámasztani az esetleges megtagadót, mert Angyal Pál megfogalmazása szerint, szem el

²²⁹ TREMMEL Flórián: Magyar büntet eljárás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest- Pécs, 2001. 65. o.

²³⁰ KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 107. o.

²³¹ CSÉKA Ervin - KIRÁLY Tibor – KRATOCHWILL Ferenc - SZABÓNÉ Nagy Teréz — VARGHA László: Magyar Büntet eljárási jog I. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984. 99. o.

²³² ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárásjog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915. 273. o.

²³³ ALFÖLDI Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntet eljárásban. Ügyészek Lapja, 19. évfolyam, 2012/1. szám. 23. o.

kell tartania azt a lehetőséget is, „*hogy a hamis vád és illet leg a terhel gyanuokok alapján senki sem ment attól, hogy ártatlan létére ellene eljárást indíttassék.*”²³⁴ Ebből az kell, hogy következzen, hogy a büntet eljárásban eljáró hatóságoknak a nyomozás megindításától a bíróság jogerős ítéletig az enyhítő és mentő körülményeket is fel kell tárniuk - és ezt a feladatot nem róhatják a terheltre -, mert az eljárás jogerős befejezése előtt nem lehetnek biztosak abban, hogy a terhelt követte-e el valójában a bűncselekményt. Úgy véljük, hogy ebbe a követelménybe beleilleszkedik a méréses szenteségvizsgálat is, mivel szó sincs arról, hogy a bűnösséget vélelmezve elírják a terhelt számára, hogy nem bűnösségét bizonyítsa azzal, hogy aláveti magát a vizsgálatnak. Ezzel eljutottunk a bizonyítási kötelezettséghez (onus probandi), amely ugyanúgy része az ártatlanság vélelmének, mint a tisztesség vélelmezése (praesumptio boni viri), valamint kétség esetén a terhelt javára való döntés (in dubio pro reo).²³⁵

Az ártatlanság vélelmét, azon belül is a praesumptio boni viri elvét a Be.-n²³⁶ kívül megfogalmazza Magyarország Alaptörvénye²³⁷ is, valamint az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya²³⁸ és az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény²³⁹, továbbá az Európai Unió Alapjogi Chartájában²⁴⁰. A hazai és a külföldi jogforrásoknál szembe nem a különbség: míg a Be. és az Alaptörvény megfogalmazása kerüli az „*ártatlan*” kifejezést („*senki sem tekinthet bűnösnek mindaddig*”), ezzel szemben a nemzetközi dokumentumok alkalmazzák („*joga van arra, hogy ártatlannak tekintsék*”, „*mindaddig ártatlannak kell vélelmezni*”). Tóth Mihály is rámutat arra, hogy „*az elv érvényesülése és hatóköre állandó vita forrása volt, amihez hozzájárul az is, hogy a magyar Be. (az új és régi egyaránt) – az idézett nemzetközi dokumentumok szövegével ellentétben – nem a „bűnös - ártatlan”, hanem a „bűnös - nem*

²³⁴ ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárásjog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915. 273. o.

²³⁵ HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntet eljárás fejlesztési irányai. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2011. 54. o.

²³⁶ Be. 7. §: Senki sem tekinthet bűnösnek mindaddig, amíg a bűnösségét a bíróság jogerős határozatában nem állapította meg.

²³⁷ Szabadság és felelősség fejezet XXVIII. cikk (2) bekezdése: *Senki nem tekinthet bűnösnek mindaddig, amíg büntet jogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.*

²³⁸ 14. Cikk (2) bekezdése: *Bűncselekmény elkövetésével vádolt minden személynek joga van arra, hogy ártatlannak tekintsék mindaddig, amíg bűnösségét a törvény szerint be nem bizonyították.*

²³⁹ 6. Cikk (2) bekezdése: *Minden bűncselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*

²⁴⁰ 48. cikk (1) bekezdése: *Minden gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségét a törvénynek megfelelően meg nem állapították.*

b nös” fogalompárral operál.”²⁴¹ A magunk részér l is a „*b nös – nem b nös*” fogalompárt alkalmazzuk, amelynek az indokát – ugyanúgy, mint Hautzinger Zoltán - abban látjuk egyfel l, hogy a büntet eljárásban nem az ártatlanság megállapításáról, hanem a b nösség kérdésében való döntésr l van szó.²⁴² Másrészt a bizonyítottság hiányában ki nem mondott b nösség egyáltalán nem jelent ártatlanságot, ha például a bíróság rendelkezésére álltak ugyan a vádlott számára terhel bizonyítékok, de azok nem voltak elegend ek ahhoz, hogy kétséget kizáróan meg lehessen állapítani a b nösségét. Király Tibor megfogalmazása szerint ugyanis az ártatlanság vélelmét elismer büntet eljárásban elég a védelemnek megingatni a vád bizonyítékainak a hitelességét, kétséget támasztani a vád tárgyává tett tények valósága iránt, mivel a „*felmentés eléréséhez nem szükséges kétségtelenné tenni az ártatlanságot, hanem elég kétségessé tenni a b nösséget.*”²⁴³ Kenyon úgy véli, hogy addig áll fenn az ártatlanság vélelme, amíg a b nösség minden kétséget kizáróan be nem bizonyosodik.²⁴⁴ Saltzburg szerint mennyiben nem fogalmazódik meg ez az elvárás, az emberekben kétely fogalmazódhat meg, hogy valóban az elkövet nek mondták-e ki a b nösségét.²⁴⁵ A b nösség kétségessé tételéhez önmagában egy, a terhelt számára kedvez eredménnyel záruló poligráfós vizsgálat nem elegend , de elegend lehet, ha egy olyan m szert fejlesztenének ki, amelynek validitása elérné a 100%-ot. Addig is, amíg egy ilyen szinteségvizsgálati m szer nem születik meg, a véd nek a poligráfós vizsgálat eredménye mellett más körülményekre, bizonyítékokra is hivatkozni kell a védelem számára kedvez bírósági határozat érdekében.

Bár a bizonyítási kötelezettség a vádlót terheli, egyetértünk abban Angyal Pállal, hogy „*a terheltre a materiális bizonyítási teher saját érdekében, azaz annyiban nehezedik, amennyiben ha nem hozza fel és segít bizonyítani a ment és enyhít körülményeket, kiteszi magát annak, hogy azok figyelmen kívül maradnak s így hátrányos helyzetbe kerül.*”²⁴⁶ Irk Albert is problémának látja, ha a terhelt nem hozza fel a ment vagy enyhít körülményeket, ugyanis „*ezzel magát fosztja meg azok érvényesítését l, hacsak a bíróság maga hivatalos*

²⁴¹ TÓTH Mihály: A magyar büntet eljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2001. 53. o.

²⁴² HAUTZINGER Zoltán: A büntet eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntet eljárásra. Miskolci Jogi Szemle, 4. évfolyam, 2009/1. szám. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2009. 52. o.

²⁴³ KIRÁLY Tibor: A védelem és a véd a büntet ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 45. o.

²⁴⁴ Carleton W. KENYON: The Sudan: Law of Criminal procedure. Law Library, Library of Congress. Washington, D. C., USA, 1984. 28. o.

²⁴⁵ Stephen A. SALTZBURG: American criminal procedure. Cases and commentary. Third Edition American casebook series., West Publishing Co. St. Paul, Minnesota, USA, 1988. 863-864. o.

²⁴⁶ ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárásjog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915. 316. o.

hatáskörében ezeket be nem szerzi.”²⁴⁷ Nemcsak a terheltnek, hanem a védnek is élni kell ezekkel a jogokkal, és úgy véljük, ebbe a körbe tartozhat bele a terhelt számára kedvező m szeres szenteségvizsgálat eredménye is, amely hatással lehet akár még az ítélet végkimenetelére is, de ez nagyban függ attól, hogy az ügyben eljáró bíróság milyen bizonyító erőt tulajdonít a vizsgálat eredményének.

3. Az önvádra kötelezés tilalma

A Be. 8. §-a alapján *„senki sem kötelezhető arra, hogy önmagát terhelő vallomást tegyen, és önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson.*” Ez az alapelv mind a terhelt, mind a tanú számára a garanciát jelenti, a jogot a hallgatáshoz, amely alapját képezi a tisztességes eljáráshoz való jognak is.²⁴⁸ A hallgatás joga Bárd Károly szerint – formáját tekintve – *„negatív jog kétszoros értelemben is: a közreműködés visszautasítására ad felhatalmazást és egyúttal a hatósági beavatkozásnak is útját állja; tiltja, hogy a nyilatkozat megszerzése érdekében kényszerít alkalmazzanak.*”²⁴⁹ Mivel a hallgatás joga megilleti a terheltet, nézetünk szerint ezért nem lehet arra kényszeríteni, hogy alávesse magát a m szeres szenteségvizsgálatnak. Ez még akkor is így van, ha maga a vizsgálat nem minősül kihallgatásnak, azonban látni fogjuk, hogy vannak kihallgatásszerű elemei.

Elek Balázs jól mutat rá arra az aggályra, amely a gyakorlatban tapasztalható. *„A jelenlegi szabályozás mellett úgy vélem viszont, hogy a törvényi szabály kijátszása történik”* – írja Elek Balázs -, amikor a *„terheltet kötelezik arra, hogy vesse magát alá a szakértői vizsgálatnak a Be. 106.§ (1) bekezdés második mondata alapján, majd a terheltrel a szakértő megkérdezi, hogy a vád tárgyává tett (vagy a megalapozott gyanú alapját képező) cselekmény hogyan is történt.*”²⁵⁰ *„A terhelt nem feltétlenül láthatja, hogy a vallomásmegtagadási jog érvényesül akkor is, amikor magát a szakértői vizsgálatnak kötelezni alá kell vetnie. A pszichológus szakértőrel tett a kérdéses bűncselekményrel tett nyilatkozata közvetlenül nem használható fel, azonban a szakértőnek az ezen nyilatkozat alapján adott véleménye már igen. A pszichológus szakértő sokszor a vallomás hiteltérdelem ségérrel, élményszer ségérrel ad véleményt, így egyértelmű a logikai törés.*”²⁵¹ Ez az aggály a terhelt m szeres

²⁴⁷ IRK Albert: A magyar büntetőper jog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 78. o.

²⁴⁸ Otto PECHER – Jacques HECK: Strafrecht. Carl Heymanns Verlag KG. Köln-Berlin-Bonn-München, Németország, 1985. 24. o.

²⁴⁹ BÁRD Károly: Erkölcs és büntető igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (Szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE Állam- és Jogtudományi Kara. Budapest, 2009. 21. o.

²⁵⁰ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 166. o.

²⁵¹ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 166. o.

szinteségvizsgálatánál nem merülhet fel, mivel írásos beleegyezésével végezhet csak el rajta a vizsgálat, nem kényszeríthetik rá. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a poligráf esetében nem beszélhetünk szakértői vizsgálatról, így az együttműködésre való kötelezettséggel egyébként sem lenne szó a szaktanácsadói közreműködés miatt, de ne feledkezzünk meg arról, hogy vannak más műszerek is, amelyeknél viszont szakértőt rendelnek ki, így az aggály más műszerek igénybevételénél megfogalmazható, viszont ezekben az esetekben is az írásos beleegyezés jelenti a garanciát az önvádra kötelezés tilalmának tiszteletben tartására.

A kontinentális jogi gondolkodástól eltér az angolszász eljárási logika, amelyben a vallomástételre nem kötelezett vádlott, amennyiben úgy dönt, hogy vallomást tesz, „*tanúként kell t kihallgatni, ennek minden konzekvenciájával együtt, nevezetesen terheli t az igazmondás kötelezettsége.*”²⁵² Ez nálunk nincs így, és tanúként is joga lenne arra, hogy megtagadja a választ, ha magát vagy hozzátartozóját vádolná büncselekmény elkövetésével. Ennek az oka az, hogy az önvádra kötelezés tilalma alapján rendelkezik a Be. arról, hogy a tanúvallomást az ezzel kapcsolatos kérdésben megtagadhatja az, aki magát vagy hozzátartozóját büncselekmény elkövetésével vádolná.

A poligráfos vizsgálat esetében Nagy Lajos úgy véli, hogy a poligráfos aggályok csupán olyan esetekre korlátozódnak, amikor a tanú magát vagy hozzátartozóját büncselekmény elkövetésével vádolná.²⁵³ Álláspontunk szerint akkor sérülhetne az önvádra kötelezés tilalma, ha a tanút köteleznék arra, hogy vegyen részt a műszeres szinteségvizsgálaton. Mivel a gyakorlat megköveteli a tanú írásos beleegyezését a vizsgálatba, ezért nem sérül az alapelv, mivel a tanút senki sem kényszerítheti a műszeres szinteségvizsgálaton való részvételre.

Varga Zoltán a poligráfos vizsgálat kapcsán joggal veti fel a kérdést, hogy „*ha a tanú a Be. 81.§ (1) bekezdés b) pontja szerint – mert a válaszadással magát vagy hozzátartozóját büncselekmény elkövetésével vádolná - bizonyos kérdésekre megtagadja a választ, az ezt követő esetleges poligráfos vizsgálat során ezzel kapcsolatos kérdések szerepelhetnek-e vagy sem. Figyelemmel arra, hogy a poligráfos vizsgálat nem kihallgatás, és ezért nem is érvényesülnek a Be. 85.§-ában írt szabályok, elvileg nem lenne akadálya a magára vagy hozzátartozójára esetleg terhelő adatokkal szolgáló kérdések megfogalmazásának és*

²⁵² HACK Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. Collega, I. évfolyam, 6. szám, Accursius Jogász Egylet, Budapest, 1997. 14. o.

²⁵³ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 560. o.

szerepeltetésének.”²⁵⁴ Ehhez azonban nyomban hozzá is teszi, hogy a „Be. 554/E § megfogalmazásából egyértelműnek tartjuk, hogy a poligráfós vizsgálattal kizárólag a tanú vallomása ellen rizhet.”²⁵⁵ „Ebből viszont egyértelműen következik, hogy a tanú mentességét érintő körbe tartozó kérdés nem tehet fel a poligráfós vizsgálat során, de olyan kérdés sem, amelynek megválaszolása a mentességi körbe tartozó tényeket érintene.”²⁵⁶ Varga Zoltán megállapításainak egy részével értünk egyet, valóban nem tehet fel az a kérdés a poligráfós vizsgálat során, amelyre a tanú megtagadta a választ. Azt viszont vitatjuk, hogy a tanúnak egyáltalán ne lenne feltehető olyan kérdés, amelyre válaszolva magát vagy hozzátartozóját vádolná büncselekmény elkövetésével, még akkor sem, ha a kérdés korábban, a kihallgatás során sem hangzott el, vagy elhangzott, de a tanú nem tagadta meg a választ.

Érdeemes foglalkozni azzal a kérdéssel is, hogy a tanú esetében kötelező-e a büncselekmény vizsgálata esetén sérülne-e az önvádra kötelezés tilalma. Meglátásunk szerint akkor nem sérülne az alapelv, ha a Be. 81.§ (1) bekezdés b) pontja szerinti relatív tanúzási akadály esetén a tanú megkapná azt a lehetőséget, hogy miután megismerte a feltenni szándékozott kérdéseket, - még a vizsgálat előtt - jelezhesse, melyek azok a kérdések, amelyekre meg fogja tagadni a választ, mert magát vagy hozzátartozóját vádolná büncselekmény elkövetésével. Amennyiben a vizsgálat közben gondolná meg magát a tanú, ez sem lenne akadályozó annak, hogy megtagadja a választ, hiszen az alapelvnek a büncselekmény vizsgálata egészében kell érvényesülnie. Amennyiben megvalósulna a válasz megtagadási jog, úgy véljük, ez megfelelő garancia lehet arra, hogy ne sérüljön az önvádra kötelezés tilalma a kötelező büncselekmény vizsgálata esetén. Azt azonban nyomban meg is jegyezzük, hogy a tanút nem lehet kötelezni a vizsgálaton való részvételre, ha abszolút tanúzási akadály²⁵⁷ áll fenn, relatív akadály esetében pedig a terhelt hozzátartozója számára továbbra is a beleegyezése kellene a vizsgálat elvégzéséhez, és ugyanez vonatkozna a 81.§ (1) bekezdés c) pontjában meghatározott relatív tanúzási akadályra is. Amennyiben például az ügyvéd megkapja az engedélyt az ügyfelétől, beleegyezését adhatja a büncselekmény vizsgálataba. A d)

²⁵⁴ VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: Gál István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 541. o.

²⁵⁵ VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: Gál István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 541. o.

²⁵⁶ VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: Gál István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 541-542. o.

²⁵⁷ A ciprusi LOIZOU és PIKIS különbséget tesz tanú és tanú között, aszerint, hogy az egyik kötelezhető vallomástételre („Compellable”), a másik pedig megtagadhatja („Competent”). Úgy fogalmazzuk, hogy az utóbbinál „lehetőség ad arra a törvény arra, hogy bizonyítékot szolgáltatson a vallomásával”. In: Andreas Nicola LOIZOU – George Michael PIKIS: Criminal procedure in Cyprus. Proodos Press. Nicosia, Ciprus, 1975. 99. o.

pontban meghatározott médiatartalom-szolgáltató, valamint a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy a vizsgálat során megtagadhatná a választ, amennyiben azzal a médiatartalom-szolgáltatói tevékenységgel összefüggésben információt átadó személy kilétét felfedné, kivéve, ha a bíróság az információt átadó személy kilétének felfedésére kötelezte.

Még akkor is szükségesnek látjuk a relatív tanúzási akadályok figyelembevételét a m szeres szinteségvizsgálatnál, ha egyébként az a jellemző a szakértői vizsgálatokra, hogy kötelezők, még akkor is, ha terhelési eredményt hozhatnak a tanú számára. Nagy Lajos szerint „*a tanú vallomásának hitelt érdemlőségét olyan objektív adatok alapján is lehet ellenőrizni, mint a szemle vagy a bizonyítási kísérlet, amelyek ugyanúgy, mint a poligráf, terhelési adatokat is eredményezhetnek a tanú, illetve hozzátartozója számára, mégsem tekinthetők aggályosnak.*”²⁵⁸ A továbbiakban egy konkrét ügyön keresztül szemlélteti a problémát: a tanúként kihallgatott sértett azt vallotta, hogy a testén lévő sérüléseket a vádlott okozta. Ezzel szemben az orvosszakértő azt állapította meg, hogy a sérüléseket semmiképpen sem okozhatta a sértett által eladott módon a vádlott, mert azok nem ütésből keletkeztek, hanem esés következtében elszenvedett zúzódások. „*A szakértői szemle eredményeként tehát a tanúként kihallgatott sértett hozzátartozója ellen szolgáltatott adatot. A valóságban ugyanis azt történt, hogy a sértettet az édesapja lökte le egy magas helyről.*”²⁵⁹ A példa is mutatja, hogy a büntető eljárás során az igazság megállapítása érdekében elkerülhetetlen meggyőződni a vallomás szinteségéről, amelynek módja akár egy szakértői vizsgálat is lehet. A példa kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az orvosszakértői és a poligráfos vizsgálat között különbség van, míg a szakértői vizsgálatnál a tanúnak nem kell állítania, sem tagadnia azt, hogy maga, vagy a hozzátartozója követte el a bűncselekményt, addig a poligráfos vizsgálatnál ez nem érvényesül, nagy a valószínűsége az olyan kérdéseknek, amelyek önvádolásra készítetik a vizsgált személyt, vagy a bűncselekmény elkövetésének tagadására, de ebben az esetben a m szeres szintén várják az színtétlenség leleplezését.

Amennyiben az alapelv megfogalmazásának második részével foglalkozunk (senki sem kötelezhető arra, hogy önmaga ellen bizonyítékot szolgáltatson), akkor a terhelésre kell gondolnunk, hiszen ez a rendelkezés már nem vonatkozik a tanúra. A m szeres szinteségvizsgálat egyik jellemzője, hogy a vizsgálat gyakran arra irányul, hogy tárgyi bizonyítási eszközökhöz jusson a hatóság. Emberölési ügyekben például a poligráfot számtalanszor azért veszik igénybe, hogy a vizsgálati adatokból megállapíthatóvá váljon a

²⁵⁸ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 561. o.

²⁵⁹ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 561. o.

holttest elrejtésének helye. Ha közvetetten is, de a terheltnek számolnia kell tehát azzal, hogy akár önmaga ellen is bizonyítékot szolgáltathat, ha aláveti magát a poligráfós vizsgálatnak.

Amennyiben abból indulunk ki, hogy egy szinteségvizsgálati m szernek megfelel a validitása, akkor Erdei Árpád szerint „az így vizsgált b nös terhelt csak önmagát terhel nyilatkozatot tehet. Vagy megvallja az igazat, s ezzel saját maga ellen szól, vagy hazudik, s akkor a szakért a gép segítségével leleplezi: az eredmény majdnem ugyanaz.”²⁶⁰

Ráadásul ez azzal is párosul, hogy nemcsak a tette tudomása derül ki a terheltnek, hanem tárgyi bizonyítási eszközök megszerzése is lehet a következménye a vizsgálatnak. Éppen ezért ugyanúgy meg kell fontolnia a terheltnek a m szeres szinteségvizsgálatot, mint azt, hogy tesz-e vallomást. A kihallgatás során is elmondhatná a valóságot, és arra is kiterjedhetne a vallomása, hogy hol lelhet ek fel a tárgyi bizonyítási eszközök, de nem teszi, inkább a vizsgálatot választja.

Vajon mi készítheti az ilyen terheltet a vizsgálatba való beleegyezésre? Talán abban bízunk, hogy be tudja csapni a m szert, de azzal is tisztában lehet, hogy a m szeres szinteségvizsgálat nem tévedhetetlen, validitása nem éri el a 100%-ot. A beleegyezés oka az is lehet, hogy úgy gondolja, ha nem veti alá magát a vizsgálatnak, az a b nösségét bizonyítja. A terhelti téves következtetést úgy lehet kiküszöbölni, ha a nyomozó hatóság teljeskörű tájékoztatást ad, ugyanis a vizsgálat alanyának a figyelmét fel kell hívni arra, hogy a vizsgálaton való részvétel megtagadása nem értékelhető b nössége bizonyítékaként, másrészt a vizsgálat eredménye a bíróság számára nem kötelező érvényű, hanem az egyéb bizonyítékokkal együtt értékeli. Az angolszász jogterületen egyenesen úgy vélik, hogy „csak kis hátránnyal jár, ha valaki elbukik a poligráfós vizsgálaton, az el ny azonban annál nagyobb, amennyiben számára eredményes a vizsgálat, ezért általában a terhelt beleegyezik a poligráf alkalmazásába”.²⁶¹ Ennek az egyik indoka az lehet, hogy feltételezhetően bízunk a m szer alacsony validitásában.

4. A védelem joga

A feudális büntet eljárásban, amelyben a b nösség védelmének tág tere volt, a védelmet igen korlátozták vagy egyáltalán meg sem engedték.²⁶² Mivel ezen alapelvek korlátozása napjainkban csak csekély mértékű, ezért kérdésként merül fel, hogy a m szeres szinteségvizsgálat nem sérti-e, nem korlátozza-e megengedhetetlen mértékben a védelemhez

²⁶⁰ ERDEI ÁRPÁD: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harmincötödik évfolyam, 3. szám, 1988. március. 216. o.

²⁶¹ D. H. KAYE: The validity of tests: caveant omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 354. o.

²⁶² KIRÁLY TIBOR: A védelem és a véd a büntet ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1962. 44. o.

való jogot.

A kérdés a szocializmus éveiben is id szer volt, Nagy Lajos a 60-as években a poligráf terheltén való alkalmazását azért utasította el például, mert az „*olyan nagy mérték beavatkozást jelent a vádlottnak a szocialista alkotmányban kinyilatkoztatott védekezési jogába, hogy a szocialista büntet eljárásban a poligráfnak a vádlott kihallgatása céljából történt alkalmazása semmilyen formában nem engedhet meg.*”²⁶³

Felmerülhet bennünk, vajon miért van szükség a védelemhez való jog ilyen mérték érvényesülésére. Fenyvesi Csaba szerint „*a terheltet a védelem, valamint a véd hozz való jog azért illeti meg, mert a büntet igazságszolgáltatás akkor lesz igazságos és teljes, ha nemcsak a b n cselekmény és a b n tettes kiderítése és megállapítása lesz a célja, hanem egyúttal a terhelti jogok maradéktalan érvényesítése, a nem b n sők emberi jogainak megvédése is.*”²⁶⁴ Király Tibor is abban látja a véd jelent ségét, hogy „*a terheltet megillet eljárási jogok megóvása érdekében és az igazságtalannak tartott ítélet megállapításai ellen lép fel, ezzel is segítve a személyi szabadságának és más jogainak a védelmét.*”²⁶⁵ Hack Péter arra hívja fel a figyelmet, hogy „*a védelemnek nem az a célja és rendeltetése, hogy a b n sőket segítse a felel sség elkerülésében, és még csak nem is az, hogy a b n üldöz hatóságok munkáját nehezítse, hanem a védelmet az a felismerés teszi szükségessé, s t olykor nélkülözhetetlenné, hogy a védelem nélkül sokkal nehezebb az igazság megismerésére eljutni, és sokkal nagyobb a tévedés, a hiba kockázata.*”²⁶⁶ Azt mondhatjuk, valóban garantálni kell a védelem jogát, amely Be. 5. § (1) bekezdése alapján a terheltet illeti meg, és a bíróságnak ugyanúgy figyelembe kell venni a védelem érveit, mint a vádlóét, mert csak így születhet a valóságnak megfelelő ítélet.

Annak érdekében, hogy a véd meg tudja óvni a terhelt jogait a nyomozás során, a Be. lehet vé teszi számára bizonyos nyomozási cselekményeknél a jelenlétet, megtekintheti az eljárási cselekményr l készült jegyz könyvet, észrevételt és indítványt tehet, valamint élhet jogorvoslati jogosultságával, ha sérelmezi a hatósági döntést vagy eljárást. A Be. 184. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a véd jelen lehet a gyanúsított ügyészi vagy nyomozó hatósági kihallgatásán, továbbá az általa, illetve a védenca által indítványozott tanúkihallgatáson, valamint az ilyen tanú részvételével megtartott szembesítésen is. A 185. § (1) bekezdés ezt kiegészíti a szakért meghallgatásával, a szemlével, a bizonyítási kísérlettel,

²⁶³ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntet perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 559. o.

²⁶⁴ FENYVESI Csaba: A véd ügyvéd. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2002. 43. o.

²⁶⁵ KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 132. o.

²⁶⁶ HACK Péter: A büntet ügy sorsától emberek sorsa függ. A 90 éves KIRÁLY Tibor tiszteletére. Ügyvédek lapja, XLIX. évfolyam 6. szám. 2010. november. 23. o.

valamint a felismerésre bemutatással és hozzáteszi, hogy a védő a szakértő hoz kérdéseket intézhet.

A hatályos jogi szabályozás nem szól arról, hogy a védő jelen lehet-e a poligráfós vizsgálaton. Ha szakértő végezné a vizsgálatot, akkor a vizsgálaton a védő nem lehetne jelen. Ez volt a gyakorlat a Be. hatályba lépése előtt, mivel akkor még szakértői vizsgálatnak minősült a poligráfós vizsgálat. Ha más szintességvizsgálati műszerekre tekintünk, akkor megállapítható, hogy szakértői vizsgálat lévén, fel sem merülhet a védő jelenléte, ezért a továbbiakban a poligráfót vizsgáljuk az alapelv tükrében.

A jelenlegi szabályozásból az következik, hogy a védő nem lehet jelen a poligráfós vizsgálatnál, hiszen a Be. nem nevesíti azt azon bizonyítási eljárások között, amelynél lehet végezni a védő jelenlétét a nyomozás során. Azzal, hogy a védő nem lehet jelen a vizsgálaton, nincs például lehetősége – a saját maga által hallottak és látottak alapján – észrevételt tenni. Nem javasolhatja a vizsgálat közben a gyanúsítottaknak, hogy tagadja meg a választ, és arra sincs módja, hogy a kérdés elhangzását követően konzultáljon a védővel az adandó válasziról. Az is kedvezőtlen a védő számára, hogy a poligráfós vizsgálatról készül szaktanácsadói jegyzőkönyv, mivel az nem szakvélemény, csupán a nyomozást követően, az iratmegismeréskor tekintheti meg, ha korábban a nyomozó hatóság a nyomozás érdekében sérelmére hivatkozva azt megtagadta.²⁶⁷ Ennek az lehet a praktikus indoka, hogy a jelenlegi körülmények között lehetetlenné válna a vizsgálat, ha poligráfós vizsgálón és a gyanúsítotton kívül a védő is bent tartózkodna a helységben. Ha a védő mégis bent lehetne (és számára tiltott is lenne a vizsgálat zavarása), a mimikája, a tekintete nagymértékben befolyásolná a vizsgált személyt. Ha az alany mögött foglalna helyet, nem lenne ugyan szemkontaktus, azonban nincs rá garancia, hogy ne zavarná (meg) a vizsgálatot. Egy tüszentés vagy egy köhögés is elég ahhoz, hogy értékelhetetlen legyenek a kérdéssorra adott fiziológiai változások, nem beszélve arról, ha megszólalna vizsgálat közben.

A szemkontaktust és a vizsgálat zavarását a vizsgálati helység falába épített detektív tükörrel is el lehetne kerülni. Krispán István szerint „*a detektív tükör arra adna lehetőséget, hogy a védő, vagy fogvatartott vizsgálati személy esetén az ő részére kirendelt személyzet a helységben történéket figyelemmel kísérhesse.*”²⁶⁸ A vizsgálati helységen kívül tartózkodó védő mindössze azt tudná kontrollálni, hogy a vizsgálat szabályszerűen történik-e, és nincs-e olyan körülmény, amely befolyásolná a vizsgálat eredményét, például nem szólalt-e meg egy

²⁶⁷ Ennyiben kedvezőbb a helyzet más típusú műszeres szintességvizsgálatoknál, amennyiben azokat szakértő végzi, aki szakvéleményt készít a vizsgálat eredményéről.

²⁶⁸ ANTI – BARTA – BÓCZ – KRISPÁN – LAKATOS - ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2004. 248. o.

mobiltelefon, amelyet a poligráfus vizsgáló nem tüntetett fel a jegyz könyvben. Ezen túlmen en más kontrollra nincs lehet ség, mert a vizsgálatot tenné értelmetlenné és lehetetlenné, amennyiben a véd folyton bemehetne a vizsgálati helységbe, ha tanácsokat kívánna adni a terheltnek, hogy válaszoljon-e az egyes kérdésekre. Úgy véljük, hogy a detektív tükör alkalmazásával járó el ny a védelem szempontjából jelentéktelen, ezért szükségtelen. Azt azonban megfontolásra érdemesnek tartjuk, hogy a vizsgálat el tt, amikor ismertetik a terhelttel a felteend kérdéseket, a véd is jelen lehessen, és konzultálhasson a védencével arról, mely kérdés(ek)re tagadja meg a terhelt válasz(oka)t. Ez már sokkal inkább hozzájárulna a védelemhez való jog er sítéséhez.

Amennyiben a javaslatunk nem valósul meg, abban az esetben is úgy látjuk, hogy a védelemhez való jogot a poligráf és más szinteségvizsgálati m szer sem sérti, mert bármelyikr l legyen szó, a terhelt hozzájárulása kell a vizsgálatához, így a védelem bármely más szakért i vizsgálatához képest kedvez bb helyzetben van. Korábban láthattuk, hogy az szinteségvizsgálati m szerek közül a poligráf - de ugyanez vonatkozik a többi m szerre is – nem csak hivatalból vehet igénybe, hanem a véd és a másik gyanúsított véd je is indítványozhatja, valamint a terhelt saját maga is, így ez is igazolja hipotézisünket, a m szerek nem sértik a védelemhez való jogot.

5. Az eljárási feladatok megoszlása

Irk Albert szerint, míg a polgári per „*mindig valamely vitás magánjogi igény, addig a büntet peré az állami büntet hatalom igényének valamely esetben való tisztázása.*”²⁶⁹ Az állam büntet igénye csak úgy érvényesülhet, ha megvalósul a független és pártatlan büntet - igazságszolgáltatás alapelvi garanciája is, a kontradiktórium, vagyis az eljárási feladatok megoszlása. A törvényes vádat a vádló emeli, a bíróság pedig a törvényes vád alapján jár el, és kötve van a vádhoz: arról a cselekményr l kell döntenie, amely miatt vádat emeltek, és annak a személynek a b nösségér l, aki ellen vádat emeltek. A vád, a védelem és az ítélezés elkülönül, így nem a vádló mondja ki, hogy b nös a terhelt, hanem a bíróság.

A m szeres szinteségvizsgáló sem állapíthatja meg azt, hogy a vizsgált személy b nös, még abban az esetben sem, ha az alanynak tettetudomása van. A szaktanácsadó, illetve a szakért nem veheti át a bírói igazságszolgáltatási funkciót. Annyit fogalmazhat meg a vizsgálat eredményeként, hogy a vizsgálati adatok alapján az alany válasza megtéveszt volt.

²⁶⁹ IRK Albert: A magyar büntet perjog vezérfonala. Dunántúl Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécsset. Pécs, 1931. 5. o.

Mint ahogy a védelem jogánál arra rámutattunk, a védelem hivatott a ment és enyhít körülmények feltárására, az erre vonatkozó bizonyítékok felkutatására és el terjesztésére, és – e keretek között – az igazság megállapításának el segítésére.²⁷⁰ A védelem számára hasznos lehet az szinteségvizsgálati m szer. A gyakorlatban számtalanszor el fordul, hogy a védelem indítványozza a nyomozás megszüntetését arra hivatkozva, hogy nem a gyanúsított követte el a b n cselekményt.

Az egyik ügyben a szomszédot gyanúsították az elt és miatt. A poligráfós vizsgálat során egyértelm vé vált, hogy nem lehetett köze a feltételezett b n cselekményhez, ezért vele szemben megszüntették a nyomozást. Úgy véljük azonban, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye önmagában nemcsak a b nösséget, hanem a nem b nösséget sem alapozza meg, ezért a nyomozást a gyanúsított számára kedvez poligráfós vizsgálat esetén sem szabad megszüntetni, még akkor sem, ha a nyomozás akkori szakaszában nem volt elegend bizonyíték a vádemeléshez.

6. A bírósági eljárásnak az alapja

A Be. 2. § (1) bekezdése alapján *„a bíróság az ítékezés során törvényes vád alapján jár el.”* A (2) bekezdés szerint a vád akkor törvényes, *„ha a vádemelésre jogosult a bírósághoz intézett indítványában meghatározott személy pontosan körülírható, büntet törvénybe ütköz cselekménye miatt a bírósági eljárás lefolytatását kezdeményezi.”*

Ahhoz, hogy a vádemelésre jogosult meg tudja nevezni azt a személyt, aki elkövethette a b n cselekményt, illet leg pontosan körül tudja írni az elkövetett cselekményt, bizonyítékokra van szükség. Ezekhez a bizonyítékokhoz - eredményes vizsgálat esetén – a m szeres vallomásellen rzés is elvezethet.

7. Az anyanyelv használata

A Be. 9. § (1) bekezdése garantálja, hogy *„a magyar nyelv nem tudása miatt senkit sem érhet hátrány.”* A (2) bekezdés alapján *„a büntet eljárásban mind szóban, mind írásban mindenki az anyanyelvét törvénnyel kihirdetett nemzetközi szerz és alapján, az abban meghatározott körben regionális vagy kisebbségi nyelvét vagy - ha a magyar nyelvet nem ismeri - az általa ismertként megjelölt más nyelvet használhatja.”*

A NYOR 131. § (2) bekezdése szerint:

„Ha a gyanúsított nem magyar anyanyelv , tolmácsot kell kirendelni és a vizsgálatot – tolmács alkalmazásával – a gyanúsított anyanyelvén, illetve az általa megjelölt nyelven kell lefolytatni.” Az alapelvb l kiindulva ezt a jogot ki kell terjeszteni a vádlottra és a tanúra is,

²⁷⁰ KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 132. o.

mert esetükben is felmerülhet a m szeres szintesévizsgálat szükségessége. Felvet dik azonban a kérdés, hogy a poligráfós vizsgáló megbízható módon tud-e szaktanácsadói jegyz könyvet készíteni akkor, ha nem teszi fel közvetlenül a kérdéseket, hiszen csak a poligráfós szaktanácsadó tudja például, hogy milyen hangsúllyal kell semlegesen kérdezni. Egy rosszul hangsúlyozott kérdéssel befolyásolhatja a választ a tolmács, ezzel veszélyeztetheti az eredmény validitását. A megoldás az – és a gyakorlat is ezt követi –, hogy a vizsgálat el tt a szaktanácsadó konzultál a tolmáccsal és elmondja neki, milyen módon tegye fel a kérdéseket.

8. A közvetlenség

Herke Csongor szerint a közvetlenség elvét nem mondja ki a Be. expressis verbis, ugyanakkor számos helyen rendelkezik közvetlenség elve alóli kivételekr l, így a közvetlenség elve ma egy „*látens*” alapelv.²⁷¹ Tóth Mihály a közvetlenség elvét a „*tárgyalási alapelvekhez*” sorolja a nyilvánosság, a szóbeliség és az anyanyelv használatának elvéhez hasonlóan, mint amelyek „*elválaszthatatlan kapcsolatban állnak egymással, egyaránt fontosak, hiszen külön-külön szinte nem is értelmezhet ek. Így az egyik elv a másikat kiegészítve, gazdagítva alakítja a büntet per kereteit.*”²⁷² Vámbéry Rusztem szerint a közvetlenség perjogi értéke „*nagyrészt a szóbeliség következményeinek értékével esik össze, ezenfelül azonban el mozdítja a vád és védelem er inek egyensúlyát azzal, hogy a vádló és a véd a bírósággal együtt közös forrásból meríti a per anyagára vonatkozó ismereteit.*”²⁷³ Irk Albert magyarázata szerint a közvetlenség elve azt jelenti, hogy „*az eljárás a felek jelenlétében: inter praesentes, s nem a felek távollétében: inter absentes folyik le. A bíróság csakis az általa közvetlenül érzékileg észleltekre építheti ítéletét. Ezzel függ össze az összpontosítás elve (koncentráció), vagyis az, hogy a bíróság a f tárgyaláson szerzett összbenyomásán nyugvó meggy z dését fejezheti ki ítéletben.*”²⁷⁴ Cséka Ervin szerint is „*a közvetlenség elve megkívánja azt, hogy a büntet jogi felel sség eldöntésének alapjául szolgáló tényeket a hatóság közvetlenül észlelje, továbbá azt is, hogy e tények bizonyítékait a hatóságok – lehetőség szerint – közvetlen forrásból merítsék.*”²⁷⁵ Az elvnek azért nagy a jelent sége, mert a bíróság tanácsának tagjai nem lehettek szem- vagy fültanúi a

²⁷¹ HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a büntet eljárásban. PTE ÁJK, Pécs, 2010. 144. o.

²⁷² TÓTH Mihály: A magyar büntet eljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2001. 147. o.

²⁷³ VÁMBÉRY Rusztem: A b nvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 59. o.

²⁷⁴ IRK Albert: A magyar büntet per jog vezérfonala. Dunántúl Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 28. o.

²⁷⁵ CSÉKA Ervin - KIRÁLY Tibor – KRATOCHWILL Ferenc - SZABÓNÉ Nagy Teréz — VARGHA László: Magyar Büntet eljárási jog I. Tankönyvkiadó. Budapest, 1984. 107. o.

b nceselemény elkövetésének, a bíró az ügyet csak „közvetve, mások érzéki megismerésének közvetítésével ismeri meg. Ezek a közvetítők a tanúk, a terhelt, a szakértők.”²⁷⁶ Így a közvetett megismerés, ha még egy újabb közvetítőt (nyomozó hatóság, ügyész) közbeiktatunk, akkor még inkább közvetett lesz, ezért követeli meg a közvetlenség elve, hogy a bíróság az elsődleges közvetítőn (ide tartozik a tanú és terhelt, másrészt ebbe a körbe soroljuk a szakértőt is) keresztül jusson a releváns adathoz.

A másfokú szenteségvizsgálatot elsősorban a nyomozás során veszik igénybe, és az is jellemzi, hogy a bírósági szakban már nem ismételik meg, ezért a közvetlenség elve csak annyiban tud érvényesülni, amennyiben a bíróság elítelt felolvassák a vizsgálatról készített szakvéleményt/szaktanácsadói jegyzőkönyvet, illetve meghallgatják szóban is a szakértőt, vagy tanúként hallgatják ki vizsgálatot elvégző szaktanácsadót, ha a bíróság szükségesnek tartja, hogy a szakértő, illetve a szaktanácsadó a véleményéhez magyarázatot fűzzön.²⁷⁷ Álláspontunk szerint a másfokú szenteségvizsgálat nem sérti a közvetlenség elvét, mivel az eredményéről, ha a szakvélemény vagy a szaktanácsadói jegyzőkönyv a nyomozati iratok között van, a bíróság felolvashatja azt, illetve annak készítőjét meg is hallgathatja, illetve szaktanácsadó esetén tanúként ki is hallgathatja.

9. A nyilvánosság elve

Irk Albert szerint, míg a polgári perben a nyilvánosságnak nincs semmi korlátozása, „*ezzel szemben a büntető perben az elrendezett eljárás során legfeljebb az ügyfélnyilvánosságnak van helye.*”²⁷⁸ A nyilvánosság elve csak a bírósági eljárásban érvényesíthető alapelv. Mivel a bíróság elítelt nem végezhet el a másfokú szenteségvizsgálatot, ezért a tárgyaláson vagy a nyilvános ülésen csak a vizsgálat eredménye értékelhető. Ugyanúgy, mint más szakértői tevékenység, a másfokú szenteségvizsgálat sem sérti a nyilvánosság elvét.

10. A jogorvoslati jog

A Be. 3. § (3) bekezdése szerint „*a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság határozatait, valamint az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedései ellen, illetve a bíróság, az ügyész és a nyomozó hatóság intézkedésének elmulasztása miatt – e törvényben meghatározottak szerint – jogorvoslatnak van helye.*”

A poligráfós vizsgálat esetén a panasz jöhetne szóba, mint jogorvoslati eszköz. A

²⁷⁶ KIRÁLY Tibor: Büntető ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 61. o.

²⁷⁷ Amennyiben a bíróság szakértőként rendel ki a poligráfós vizsgálatot – mert is előfordul a gyakorlatban –, szakértőként hallgatja meg a tárgyaláson.

²⁷⁸ IRK Albert: A magyar büntetőper jogvezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 5. o.

szaktanácsadó közreműködése kapcsán azonban a Be. 196. § (3) bekezdése kivételt fogalmaz meg, ugyanis ekkor nincs lehetőség jogorvoslatra. Mivel a poligráfus vizsgálatot szaktanácsadó végzi, ezért a Be. rendelkezéséből az következik, hogy panasszal nem lehet élni, azonban észrevételt tehet az intézkedéssel kapcsolatban mind a gyanúsított, mind a védő.

Annak ellenére, hogy a Be. nem teszi lehetővé a panaszt a szaktanácsadói kirendeléssel szemben, a kutatás során megtekintett szaktanácsadói kirendelés határozatok egy részében az állt, hogy a „*határozat ellen a 195. § (1) bekezdése alapján panasznak van helye*”. Úgy véljük, ennek az lehet az oka, hogy a hatályos Be. hatálybalépése előtt szakértő végezte a vizsgálatot, akinek a kirendelése esetén volt lehetőség panaszra. A korábban meghonosult gyakorlat változatlanságára utal az is, hogy a kirendelés határozatokban a „*szaktanácsadói szakvélemény*” elkészítéséről rendelkeznek. A szaktanácsadók pedig, amikor a nyomozó hatóságnak megküldik a vizsgálati eredményeket, azt „*szaktanácsadói véleménynek*” nevezik. Meg kell itt jegyeznünk, hogy a Be. sem a „*szaktanácsadói szakvélemény*”, sem a „*szaktanácsadói vélemény*” bizonyítási eszközkategóriát nem ismeri, ezért egyik sem tekinthető helyesnek, mivel a szaktanácsadónak nem véleményt, hanem egy jegyzőkönyvet kell átadnia a hatóságnak, amely magában foglalja a következtetéseket.

Amennyiben abból indulunk ki, hogy a gyakorlat alapján lehetőség van a poligráfus szaktanácsadó kirendelésével szemben a panasz benyújtására, szükséges azt a kérdést is megválaszolni, vajon nem minősül-e a terhelt érdekével ellentétes magatartásnak, ha a terhelt beleegyezik ugyan a poligráfus vizsgálatba, azonban a védő panasszal él a poligráfus vizsgálatot kirendelés határozattal szemben. Úgy véljük, hogy az önálló jogalanyiség miatt nincs akadálya a védő panaszának, legfeljebb a nyomozó hatósági határozat esetén az ügyész, ügyészi határozat esetén pedig a felettes ügyész nem ad helyt a panasznak, ha az nem megalapozott.

A NYOR 128. §-a úgy rendelkezik, hogy „*a gyanúsított saját maga, illetve legfeljebb a bűncselekmény más gyanúsítottjának; a védő az általa védett gyanúsítottnak, illetve legfeljebb a bűncselekmény más gyanúsítottjának a poligráfus vizsgálatát indítványozhatja. Az indítványról a nyomozó szerv dönt.*” A gyanúsított és a védő je tehát más gyanúsított számára is indítványozhatja a poligráfus vizsgálatot. Ebben az esetben a másik gyanúsított és annak védője is panasszal élhet az indítvány elutasításával szemben.

Nézetünk szerint annak érdekében, hogy a Be. és a gyakorlat összhangban legyen, a nyomozó szerveknek meg kellene változtatniuk a poligráfus szaktanácsadó kirendeléséhez alkalmazott határozatmintájukat, és mellőzni kellene a jogorvoslatra való kiiktatást. Ennek az indoka a Be. 180. § (2) bekezdése, amely alapján a gyanúsított beleegyezése nélkül a

vallomása nem vizsgálható poligráffal, emiatt elveszik a jelentősége a panasz lehetőségének - hiszen elegendő, ha a gyanúsított nem egyezik bele a vizsgálatba.

Mivel a poligráfon kívüli szenteségvizsgálatokat szakértő végzi, ezért a szakértő i kirendelt határozattal szemben helye van panasznak, de ekkor sincs igazán értelme a panasznak, mivel a terhelt ez esetben is megtagadhatja a vizsgálatot. Amennyiben tanú a vizsgálendő személy, és számára kötelezettséget jelentene a vallomásának megszerzése ellenzése, akkor mind a poligráf, mind más megszerzés esetén biztosítani kellene a panaszjogot a szakértő, illetve a szaktanácsadó kirendeléssel szemben. Ha ezt nem tenné meg a jogalkotó, sérülne a jogorvoslati jogosultság, de ennek jelenleg nincs aktualitása, így a mai formában fennálló gyakorlatról azt mondhatjuk, hogy a megszerzés szenteségvizsgálat a jogorvoslati jogot sem sérti.

11. A poligráf és az alkotmányos büntető jogi elvek

A kutatás során áttekintettük az Alkotmánybíróság határozatait, és arra a következtetésre jutottunk, hogy a döntések nem érintették a poligráfot és annak alternatíváit sem. Az Alkotmánybíróság a 2011. december 31-én hatályát veszített 1949. évi XX. törvény (továbbiakban: Alkotmány) rendelkezései alapján járt el az elmúlt két évtizedben, ezért mielőtt rátérnénk a hatályos Magyarország Alaptörvényére, tekintsük át, hogy az Alkotmány mely szakaszai érinthették volna a poligráfot.

Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy *„a Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”* E bekezdésben az emberi méltóság az, amely összefüggésbe hozható a poligráffal, hiszen nemcsak hazánkban, hanem külföldön is azzal érveltek a megszerzés ellenzési, hogy az sérti az emberi méltóságot. Az Alkotmánybíróság a 8/1990. (IV. 23.) AB határozatban foglalkozott az emberi méltósághoz való joggal, amelyet az ún. általános személyiségi jog egyik megfogalmazásának tekint. *„A modern alkotmányok, illetve alkotmánybírósági gyakorlat az általános személyiségi jogot különféle aspektusaival nevezik meg: például a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogként, az önrendelkezés szabadságához való jogként, általános cselekvési szabadságként, avagy a magánszférához való jogként. Az általános személyiségi jog anyajog, azaz olyan szubszidiárius alapjog, amelyet mind az Alkotmánybíróság, mind a bíróságok minden esetben felhívhatnak az egyén autonómiájának védelmére, ha az adott tényállásra a konkrét, nevesített alapjogok egyike sem alkalmazható.”* Az 15/1991. (IV. 13.) AB határozat ehhez azt tette hozzá, hogy *„az Alkotmány 59. §-ában biztosított személyes adatok védelméhez való jognak eszerint az a tartalma, hogy mindenki maga rendelkezik személyes adatainak feltárásáról és*

felhasználásáról. Személyes adatot felvenni és felhasználni tehát általában csakis az érintett beleegyezésével szabad; mindenki számára követhet vé és ellen rizhet vé kell tenni az adatfeldolgozás egész útját, vagyis mindenkinek joga van tudni, ki, hol, mikor, milyen célra használja fel az személyes adatát.” Ez az alkotmánybíróági határozat érinti a „tájékozott” beleegyezést is, amely a poligráf civil szférában való alkalmazásának egyik legfontosabb garanciája: „Az adatfeldolgozás célját úgy kell az érintettel közölni, hogy az megítélhesse az adatfeldolgozás hatását jogaira, és megalapozottan dönthessen az adat kiadásáról; továbbá, hogy a céltól eltér felhasználás esetén élhessen jogaival.” A 23/1990. (X. 31.) AB határozat szintén foglalkozott az emberi méltósághoz való joggal, amikor leszögezte, hogy „Magyarországon az élethez és az emberi méltósághoz való jog - állampolgárságra tekintet nélkül - minden embernek veleszületett, sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető joga. A magyar államnak az élethez és az emberi méltósághoz való jog tekintetében is elsősorban kötelessége, hogy tiszteletben tartsa és védje. Az Alkotmány 54. §-ának (1) bekezdése azt állapítja meg, hogy az élettől és az emberi méltóságtól senkit nem lehet önkényesen megfosztani. E tilalom megfogalmazása egyben megengedte az élettől és az emberi méltóságtól történő nem önkényes megfosztást.” Ezt a nem önkényes megfosztást a 30/1992. (V. 26.) AB határozat fejti ki részletesebben: „az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának eszközeihez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, illetve egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az arányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik, vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.”

Az ombudsmani állásfoglalások arra mutattak rá, hogy a civil szférában, a munkavállalókkal szemben igénybe vett poligráfnál nem lehet arra hivatkozni, hogy alkotmányos érdek miatt sérülhet az emberi méltósághoz való jog, hiszen a magánszektor munkáltatói érdeke nem tekinthető alkotmányos érdeknek. Ebből nem feltétlenül következik a poligráf nem büntető jogi célzatú felhasználásnak tiltása, azonban garanciákra van szükség, hogy az emberi méltóság ne sérüljön. Ilyen garancia a civil szférában a „tájékozott” beleegyezés megkövetelése, amelynek lényegét a 15/1991. (IV. 13.) AB határozat foglalja össze: „Az adatfeldolgozás célját úgy kell az érintettel közölni, hogy az megítélhesse az

adatfeldolgozás hatását jogaira, és megalapozottan dönthessen az adat kiadásáról; továbbá, hogy a céltól eltér felhasználás esetén élhessen jogaival.”

A már korábban kifejtett álláspontunk szerint a „tájékozott” beleegyezésnek a büntet eljárás során is érvényesülnie kell, azonban azzal az alapvet különbséggel, hogy a büntet jogi célzatú poligráf igénybevételénél nem indokolt annak megkövetelése, hogy a vizsgálat alanya megtilthassa a szaktanácsadói jegyz könyv, vagy annak egy részének továbbítását a büntet eljárásban eljáró hatóságnak. Véleményünk szerint – és ez összhangban van az ombudsmani alkotmányértelmezéssel is – alkotmányos érdek a büntet eljárás eredményessége, amely sérülhetne a „tájékozott” beleegyezés teljes kör alkalmazásával.

Álláspontunk szerint az emberi méltósághoz való jog az, amely a leginkább érinti a poligráfos vizsgálatot, azonban meg kell, hogy említsük az 54. § (2) bekezdését, amely arról rendelkezett, hogy *„senkit nem lehet kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó elbánásnak vagy büntetésnek alávetni, és különösen tilos emberen a hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni.”* Ma már az a jellemző, hogy a szakiradalomban inkább a poligráf és más m szerek validitását kérd jelezzik meg, és nem aposztrofálják például a poligráfos vizsgálatot embertelen és megalázó elbánásnak. Az, hogy tilos emberen a hozzájárulása nélkül tudományos kísérletet végezni, annyiban érinti a poligráfot, hogy az értekezésben is bemutatott validitási kísérleteknél alapvet követelmény az önkéntes beleegyezés.

Az Alkotmány 59. § (1) bekezdése alapján *„a Magyar Köztársaságban mindenkit megillet a jó hírnévhez, a magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jog.”* Ez a rendelkezés is az emberi méltósághoz való jogra volt visszavezethető, ezért rendkívül fontos volt, hogy az adatvédelmi törvényben lefektetett szabályokat tartsák be a poligráfos vizsgálatnál.

Végül meg kell, hogy említsük az Alkotmány 8. § (1) bekezdését, amely úgy rendelkezett, hogy *„a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvet jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam els rend kötelessége”.* A (2) bekezdés alapján *„a Magyar Köztársaságban az alapvet jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvet jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”* A Be., az Rtv., a Személy- és tárgykörözésr l szóló törvény mind-mind lehet vé teszük a poligráf alkalmazását, ezért megállapítható, hogy ezzel a jogalkotó eleget tett az Alkotmány 8. §-ának, így nem volt alkotmányellenes a poligráf büntet jogi célzatú igénybevétele. Ebb l nem következik az, hogy a nem büntet jogi célzatú igénybevétele alkotmányellenes lett volna, azonban hangsúlyozzuk, az Alkotmány és az abból

fakadó jogszabályok (például az adatvédelmi törvény) rendelkezéseit be kellett tartani a civil szférában való alkalmazáskor is. Amennyiben a poligráfon kívüli m szereket nézzük, azokra is tartalmaz a Be. rendelkezéseket, ugyanis szakért i vizsgálat keretében kerül sor az igénybe vételükre, ezért a többi m szerr l is kijelenthet , hogy alkalmazásuk nem sértett Alkotmányt.

A 2012. január 1-jén hatályba lépett Magyarország Alaptörvénye lényegében az Alkotmány azon rendelkezéseit, amelyek érinthették a poligráfot és más m szereket, kisebb módosításokkal átvette, így az Alkotmány rendelkezéseire f zött álláspontunkat az Alaptörvény tekintetében is fenntartjuk.

Az alapvet jogokkal az Alaptörvény „Szabadság és felel sség” cím fejezetének I. cikke foglalkozik, amely alapján:

(1) *AZ EMBER sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvet jogait tiszteletben kell tartani. Védelmük az állam els rend kötelezettsége.*

(2) *Magyarország elismeri az ember alapvet egyéni és közösségi jogait.*

(3) *Az alapvet jogokra és kötelezettségekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Alapvet jog más alapvet jog érvényesülése vagy valamely alkotmányos érték védelme érdekében, a feltétlenül szükséges mértékben, az elérni kívánt céllal arányosan, az alapvet jog lényeges tartalmának tiszteletben tartásával korlátozható.*

(4) *A törvény alapján létrehozott jogalanyok számára is biztosítottak azok az alapvet jogok, valamint ket is terhelik azok a kötelezettségek, amelyek természetüknél fogva nem csak az emberre vonatkoznak.* A II. cikk rendelkezik az emberi méltósághoz való jogról:

„Az emberi méltóság sérthetetlen. Minden embernek joga van az élethez és az emberi méltósághoz, a magzat életét a fogantatástól kezdve védelem illeti meg.”

A III. cikk alapján:

(1) *Senkit nem lehet kínzásnak, embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni, valamint szolgaságban tartani. Tilos az emberkereskedelem.*

Tilos emberen tájékoztatáson alapuló, önkéntes hozzájárulása nélkül orvosi vagy tudományos kísérletet végezni. Végül a VI. cikk utal az adatvédelemre:

(1) *Mindenkinek joga van ahhoz, hogy magán- és családi életét, otthonát, kapcsolattartását és jó hírnevét tiszteletben tartsák.*

(2) *Mindenkinek joga van személyes adatai védelméhez, valamint a közérdek adatok megismeréséhez és terjesztéséhez.*

(3) *A személyes adatok védelméhez és a közérdek adatok megismeréséhez való jog érvényesülését sarkalatos törvénnyel létrehozott, független hatóság ellen rzi.*

Mivel az Alaptörvény nem hozott alapvető változásokat a poligráfot érintő rendelkezésekben, ezért várhatóan az Alkotmánybíróságon továbbra sem kerül napirendre a poligráf, valamint a többi m szer. Amennyiben a jogalkotó úgy döntene, hogy önálló poligráftörvényt alkot, tekintet nélkül arra, hogy ez a jogszabály csupán a poligráf nem büntet jogi célzatú alkalmazását szabályozná, vagy akár a büntet jogi célzatút is, úgy véljük, az Alkotmánybíróságnak feltételezhetően határozata vagy határozatai születnének a törvény kapcsán. Amíg erre nem kerül sor, úgy véljük, az Alaptörvény és a belőle fakadó jogszabályok betartásával, a poligráf minden területen alkotmányossági aggály nélkül alkalmazható.

12. A poligráf az Emberi Jogok Európai Bírósága határozatainak tükrében

Örök dilemma, hogy a súlyosabb bncselekmények felderítése és bizonyítása során egy jogállam vállalhatja-e azt, hogy egyes alapelvekre nincs tekintettel, sőt esetleg alapvető emberi jogokat sért egy „magasztosabb” cél érdekében, amit egy terrorizmusmentes világnak²⁷⁹ is nevezhetnénk, de gondolhatunk a közvéleményt sokkoló más típusú bncselekményekre is.

Bárd Károly szerint „abból, hogy a tisztességes eljárás részjogositványai korlátozása elfogadható mértékét az egyén és a társadalom egésze érdekeinek összevetésével kell megállapítani, ahogy azt egyes szerzők javasolják, juthatunk arra, hogy a súlyos bntettek felderítése inkább áll a társadalom érdekében és ilyenkor a korlátozás nagyobb mértéke is tolerálható.”²⁸⁰ Kérdés az, hogy az Emberi Jogok Európai Bírósága, hogy áll ehhez a kérdéshez, tolerálható-e az emberi jogok megsértése a társadalom érdekében. Bárd Károly válasza egyértelmű: „a Bíróság ezt az értelmezést mind ez ideig elutasította.”²⁸¹ Ennek az okát abban lehet keresni, hogy „éppen a tét nagysága, a kilátásba helyezett szankció súlya miatt tartja elfogadhatatlannak, hogy n jön annak a lehetősége, hogy ártatlant ítélnék el. Ezért – bár elismeri, hogy egyes bncselekményfajták üldözése speciális eszközöket kívánhat – a Bíróság következetesen úgy foglalt állást, hogy „a tisztességes eljárás kiemelkedő státusza nem engedi, hogy a célszerűség szempontjának alárendeljék.”²⁸² Az ártatlanság vélelme megilleti a súlyos bncselekmény feltételezett elkövetőjét, és az is a jogai közé tartozik, hogy a büntet eljárásban részt vevő hatóságok folyamatosan tárják fel, és vegyék figyelembe a

²⁷⁹ KORINEK László szerint „jelen korunkban sajnálatos tény, hogy a terrorizmus gyökerei kiirihthatatlanok.” In: KORINEK László: Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 431. o.

²⁸⁰ BÁRD Károly: Emberi jogok és büntet igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntet ügyekben - emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007. 61. o.

²⁸¹ BÁRD Károly: Emberi jogok és büntet igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntet ügyekben - emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007. 61-62. o.

²⁸² BÁRD Károly: Emberi jogok és büntet igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntet ügyekben - emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó. Budapest, 2007. 62. o.

ment és az enyhít körülményeket, mert valóban nem történhet meg az, hogy a nem b nösnek mondják ki a b nösségét csak azért, mert nyomás volt a bíróságon.

Az emberi jogok megsértése és korlátozása között különbséget kell tennünk, mert a korlátozás nem feltétlenül jelenti az emberi jogok megsértését. Róth Erika szerint „*azon „végs esetek” egyike, amikor az emberi jogok – igaz, cserében megfelel garanciák nyújtásával – korlátozhatók, éppen a büntet eljárás. Ezen a téren két érdek ütközik egymással: az állam büntet jogi igényének érvényesítése irányába ható érdek az egyénnek az emberi jogok biztosítása iránti érdekével.*”²⁸³ Az emberi jogok biztosítására „*az állam kötelezettséget vállal akár a nemzetközi egyezményekben, akár az alkotmányban, míg az el bbi szintén kötelezettsége; hiszen mióta a magánbosszút felváltotta az ún. kollektív b nülözés, az e feladatot ellátó szervezetnek – a történelem során meglehet sen hosszú id óta az államnak – nem csupán joga, de kötelezettsége is a büntet igény érvényesítése.*”²⁸⁴ Ebb l az következik, hogy a büntet eljárás a törvény adta kereteken belül korlátozhatja az emberi jogot, de figyelemmel kell lennie arra, hogy csak annyira korlátozza, amennyire az feltétlenül szükséges, tehát az arányosság követelményének ez esetben is érvényesülnie kell.

Témánk szempontjából lényeges kérdés, vajon a poligráf alkalmazása sérti-e az Emberi Jogok Európai Egyezményét. A kutatás során áttekintettük az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) ügyeit, és arra az eredményre jutottunk, hogy mindössze három olyan ügy volt az EJEB el tt, ami érintette a poligráfos vizsgálatot.

A Bragadireanu kontra Románia-ügyben²⁸⁵ Alexandru Bragadireanu (továbbiakban: kérelmez) emberölés gyanújával került el zetes letartóztatásba, majd a County Court megállapította a b nösségét, és 20 évi börtönbüntetésre ítélte. Ítéletét a tanúk és Bragadireanu vallomásaira, valamint a kérelmez viselkedésére és az áldozatról készült orvosi szakvéleményekre alapozta. A kérelmez fellebbezett, azonban Bragadireanu és véd je által szolgáltatott bizonyítékok ellenére a bukaresti Court of Appeal helyben hagyta az els fokú ítéletet. A kérelmez semmisségi panaszt nyújtott be a Legfels bb Bírósághoz, mivel állítása szerint az emberölést nem követte el, és a bíróság rosszul értelmezte a bizonyítékokat. A Legfels bb Bíróság új eljárásra utasította az els fokú bíróságot, és elrendelte a kérelmez pszichiátriai megfigyelését. A bíróság újra megvizsgálta a bizonyítékokat, és ítéletét a pszichiátriai vizsgálat eredményére, a tanúvallomásokra, az áldozat haláláról készített szakvéleményre, valamint a (kérelmez által) megölt társsal és a korábbi feleségeivel

²⁸³ RÓTH Erika: Az elítélés el tti fogvatartás dilemmái. Osiris Kiadó. Budapest, 2000. 17. o.

²⁸⁴ RÓTH Erika: Az elítélés el tti fogvatartás dilemmái. Osiris Kiadó. Budapest, 2000. 17-18. o.

²⁸⁵ Bragadireanu v. Romania, no. 22088/04

(tanúként hallgatta ki ket a bíróság) szembeni viselkedésére alapította. A bíróság figyelembe vette a nyomozás és a bírósági eljárások során tanúsított magatartását, valamint a poligráfós vizsgálaton adott válaszainak az értékelését is. (A kérelmez belegezett a poligráfós vizsgálatba, amelyet el is végeztek, de állítása szerint nem volt jelen a véd je.) A bíróság megállapította a kérelmez b nösségét, és emberölés b ntetésben 20 év börtönbüntetésre ítélte.

A kérelmez többek között azt sérelmezte, hogy komoly egészségügyi problémái ellenére folyamatosan el zetesben volt, valamint nem volt megfelel az egészségügyi ellátás színvonala, amiben a börtönben részesült, így megsértették az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) 3. cikkét (kínzás tilalma)²⁸⁶. Azt is sérelmezte, hogy a büntet eljárás tisztességtelen volt és túl hosszú ideig tartott, amely megsértette az Egyezmény 6. cikkét (tisztességes tárgyaláshoz való jog)²⁸⁷.

Az EJEB megvizsgálta, hogy valóban sérült-e a 3. és a 6. cikk. A kérelmez állítása szerint az EJEE 6. cikk (1) bekezdésbe ütközik, hogy vele szemben a hazai bíróságok nem folytattak tisztességes eljárást, a vádló befolyásolta a tanúkat, a bíróságok a távollétében bírálták el az ügyét, és az eljárás során nem mindig volt véd i képvisellete, különösen a poligráfós vizsgálat alatt.

A Bíróság a döntésében a poligráfra is kitért, ugyanis megjegyezte, hogy nincs olyan bizonyíték, ami arra engedne következtetni, hogy a poligráfós vizsgálat alatt nem volt a kérelmez nek véd i képvisellete. De még ha feltételeznék is a Bíróság, hogy a kérelmez t nem

²⁸⁶ „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.“

²⁸⁷ „1. Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszer id n belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illet leg az ellene felhozott büntet jogi vádak megalapozottságát illet en. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történ belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes id tartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illet leg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvev felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illet leg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

2. Minden b n cselekménnyel gyanúsított személyt mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg b nösségét a törvénynek megfelel en meg nem állapították.

3. Minden b n cselekménnyel gyanúsított személynek joga van - legalább - arra, hogy

a) a legrövidebb id n belül tájékoztassák olyan nyelven, amelyet megért, és a legrészletesebb módon az ellene felhozott vád természetér l és indokairól;

b) rendelkezzen a védekezésének el készítéséhez szükséges id vel és eszközökkel;

c) személyesen, vagy az általa választott véd segítségével védekezhessen, és ha nem állanak rendelkezésére eszközök véd díjazására, amennyiben az igazságszolgáltatás érdekei ezt követelik meg, hivatalból és ingyenesen rendeljenek ki számára ügyvédet;

d) kérdéseket intézzen vagy intéztesen a vád tanúhoz és kieszközölhesse, a ment tanúk megidézését és kihallgatását ugyanolyan feltételek mellett, mint ahogy a vád tanúit megidézik, illetve kihallgatják;

e) ingyenes tolmács álljon rendelkezésére, ha nem érti vagy nem beszéli a tárgyaláson használt nyelvet.

képviselték, és kimerítette a belső jogorvoslati lehetőségeket erre a sérelemre nézve - amire szintén nincs bizonyíték -, ennek akkor sincs nagy jelentősége, mert az ítélet nem kizárólag ezen a bizonyítékon alapult. Ezért, bár sajnálatos, de ez a körülmény önmagában nem elég, hogy a Bíróság megállapítsa az EJE 6. cikkének a megszegését. Ehhez azt is hozzátette, hogy nem a Bíróság feladata, hogy mérlegelje, vajon mi lett volna az eredménye a büntető eljárásnak, ha a kérelmező poligráfós vizsgálaton adott válaszait nem vették volna figyelembe a hazai bíróságok.

Ezzel a döntéssel az EJE kifejezte azt, hogy a nem „szabályszer” poligráfós vizsgálat önmagában nem sérti a tisztességes tárgyaláshoz való jogot, mert az ítélet „nem kizárólag ezen a bizonyítékon alapult”. Itt tehát a védő jelenléte nélküli poligráfós vizsgálatról van szó, ami még sértheti is az Egyezményt, nem pedig a „szabályszeres” végrehajtott poligráfós vizsgálatról, amelyről a döntés alapján nem mondta ki a Bíróság, hogy aggály merülne fel az alkalmazásával kapcsolatban. Érdekessége az ügynek, hogy a kérelmező éppen azt kifogásolta, hogy nem volt jelen a védője a poligráfós vizsgálaton, pedig - mint korábban már utaltunk rá - a vizsgálatot el sem lehet végezni akkor, ha a védő jelenlétét is biztosítanák, így alaptalannak tartanék a kérelemnek a poligráffal kapcsolatos része, és érthetetlen, hogy az EJE miért nem az erre való hivatkozással utasította el, hiszen még az a körülmény sem áll fenn, hogy Romániában a jogszabályok tartalmazzanak arra való utalást, hogy a poligráfós vizsgálaton jelen lehet a védő. Az is figyelemre méltó a döntésben, hogy bizonyítéknak nevezi a poligráfós vizsgálat eredményét.

A Beloborodov kontra Oroszország-ügyben²⁸⁸ Dmitriy Anatolyevich Beloborodov fordult az Emberi Jogok Európai Bíróságához, hazája, Oroszország ellen. Beadványában azt sérelmezte, hogy a rendőrségi fogvatartása idején bántalmazták, és a hatóság nem járt el megfelelően a nyomozás során. Az ügy eredménye volt, hogy az orosz (Oroszország) bíróság helybenhagyta a nyomozó ügyészi döntést, és megállapította, hogy a rendőrok fellépése jogszerű volt, továbbá elutasította a kérelmező indítványát, hogy vessék alá a rendőroket poligráfós vizsgálatnak. A kérelmező szerint az eljárás több cikkét is sértette az Emberi Jogok Európai Egyezményének, köztük 14. cikket („Megkülönböztetés tilalma”)²⁸⁹, mivel az orosz hatóságok annak ellenére, hogy Moszkvában rendszeresen alkalmazzák a poligráfot, nem voltak hajlandók elrendelni a poligráfós vizsgálatot, hogy ellenrizsék vele azoknak a

²⁸⁸ Beloborodov v. Russia, no. 11342/05

²⁸⁹ „A jelen Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani.”

rendőröknek vallomásait, akik fogva tartották és kihallgatták. Az EJEK egyhangúlag hozta meg a döntését, hogy az Egyezmény 3. cikkébe ütközik a kérelmező bántalmazása, valamint az azt követő nyomozás.²⁹⁰ A beadvány további részeit – köztük a poligráfra vonatkozó kifogásokat – elutasította.

A *Še i* kontra Horvátország-ügyben²⁹¹ Šemso Še i (továbbiakban: kérelmező) az EJEK-hez intézett kérelmében azt sérelmezte, hogy az 1999. április 29-én elkövetett bűncselekmény alapjául szolgáló nyomozás során a rendőrség az őt, valamint védője által indítványozott szemtanúkat kihallgatásán túl semmilyen más intézkedést nem tett annak ellenére, hogy a horvát törvény számos más eszközt is biztosít a nyomozó hatóság számára. Ki kellett volna például hallgatni szkinhed csoportok tagjait, akik valószínűleg más, hasonló ügyekben is gyanúsítottak. Poligráfos vizsgálatot is végezhetek volna, és más módszerek mellett titkos adatszerzésre is lehetőség lett volna. Döntésében az EJEK megállapította, hogy a horvát rendőrség a nyomozás során – a horvát jogszabályok adta eszközök ellenére – valóban nem tett semmit azon kívül, hogy kihallgatta a kérelmező védője által indítványozott tanúkat. Az EJEK ezen és más okok miatt megállapította, hogy Horvátország megsértette az EJEK 3. cikkét.

Az utolsó két ügyben a poligráf ugyan az EJEK elé került, azonban a Bíróság egyik esetben sem fejtette ki a nézőpontját arról, hogy sérti-e az Egyezmény valamely cikkét. Ha más módszerekre tekintünk, akkor megállapíthatjuk, hogy az EJEK-nek lehetősége sem volt foglalkozni velük, mivel a poligráfon kívül más módszert tartalmazó ügy eddig nem érkezett hozzá.

Úgy véljük, hogy a poligráf nem ütközik bele az Egyezmény cikkeibe, és ha beleütközne, akkor biztosak vagyunk benne, hogy az EJEK ezt a döntéseiben kifejezésre is juttatta volna. Mivel más módszerek hasonló elven működnek, mint a poligráf, ezért esetükben is tarthatónak tartjuk álláspontunkat. Annak ellenére látjuk így, hogy tisztában vagyunk a kritikákkal, amelyek az elmúlt évtizedekben fogalmazódtak meg a poligráffal szemben. Már említettük, hogy az 1960-as években hazánkban a poligráfos vizsgálatot olyan módszernek tekintették, amely az eljárási elveket „súlyosan sérti” és a „kényszerítés fogalmkörébe tartozó” eljárásnéven is jellemezték, vagy gondoljunk a Santiagóban megtartott ENSZ szemináriumra, ahol a középkori barbársághoz hasonlították, és követelték a betiltását. Ehhez hasonlóan vélekedtek a Manilában sorra kerülő szemináriumon is, majd a Bécsben megtartott

²⁹⁰ „Senkit sem lehet kínzásnak, vagy embertelen, megalázó bánásmódnak vagy büntetésnek alávetni.”

²⁹¹ *Še i* v. Croatia, no. 40116/02

konferencián is, ahol hangsúlyozták, hogy a poligráf igénybevétele az emberi jogok megsértését jelenti.

Nézetünk szerint emberi jogokat nem sért a poligráf. Ha mégis sértene, biztosak vagyunk abban, hogy ezt bírósági döntés már megállapította volna. Az tapasztalható, hogy a validitási probléma az, amely leginkább jellemzi a poligráffal kapcsolatos vitákat, és bírósági döntéseket, nem pedig annak kétségbevonása, hogy nem sérti az emberi jogokat. A kényszerítés sem jellemzi a poligráfos vizsgálatot, hiszen hazánkban akár a terheltet, akár a tanút vizsgálják, írásos beleegyezés szükséges hozzá.

Korábban felvetettük azt, vajon a tanú számára el lehetne-e írni a kötelező poligráfos vizsgálatot. Úgy véljük, hogy a tanú poligráfos vizsgálatra kötelezése sem jelentene kényszerítést, amennyiben a tanú, amint magát vagy hozzátartozóját vádolná bűncselekmény elkövetésével, megtagadhatná a választ.

Ha a harmadik kritikára tekintünk, amely szerint a poligráf „*súlyosan sérti az eljárási elveket*”, nézetünk szerint ennek sincs valóságalapja, hiszen a poligráfos vizsgálat bár a fiziológiai változásokra összpontosít, amelyet a vizsgált személy nem tud befolyásolni (hacsak nem törekszik arra, hogy becsapja a mértezt), ezzel együtt a kialakított garanciák miatt fel sem merülhet az eljárási elvek súlyos sérülése. A vizsgálatba való beleegyezés megkövetelése, és annak a biztosítása, hogy az alany a vizsgálat során bármikor megállíthatja a vizsgálatot, visszavonhatja a beleegyezését, olyan garanciák, amelyek már önmagukban cáfolják az ezirányú kritikát.

Bár a gyanúsítottnak - ha megfelel a mértezt validitása - nincs lehetősége arra, hogy elhallgasson valamit, vagy ne a valóságnak megfelelően beszéljen a bűncselekmény elkövetéséről, mint ahogy ezt megtehetné a kihallgatás során, de amikor beleegyezését adja a vizsgálatba, vállalja annak kockázatát is, hogy fény derül a titkaira. Nemcsak az önvádra közelezés tilalma, hanem a bemutatott más alapelvek alapján is kijelenthet, hogy a poligráf igénybevétele nem alapvelles, nem indokolt a mértezt alkalmazásának tiltása arra hivatkozva, hogy súlyosan sérti a büntető eljárási alapelveket. Nézetünk szerint ugyanez vonatkozik a poligráfon kívüli más szintességvizsgálati mértezt szerekre is.

VII. A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT ALANYA

Hazánkban az elmúlt években a poligráffal kapcsolatban az egyik legvitatottabb kérdés – a validitás mellett - az volt, hogy kin lehet elvégezni a poligráfós vizsgálatot, ki lehet a vizsgálat alanya. Volt olyan álláspont, hogy kizárólag a gyanúsított, mások szerint a tanú is, és abban sem volt konszenzus, hogy a bírósági szakban igénybe vehet -e. A fejezetben arra keressük a választ, hogy ki lehet alanya a poligráfós vizsgálatnak, és a jelenlegi szabályozáson, illetve gyakorlaton indokolt-e változtatni.

1. A terhelt és a poligráfós vizsgálat

2011 nyara előtt a Be. csak a gyanúsított poligráfós vizsgálatát szabályozta: a Be. 180. § (2) bekezdés kimondta, hogy *„a gyanúsított beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.”* A 182. § (2) bekezdés szerint *„szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ha a terhelt vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják”*. A ma is hatályos két szakaszból az a következtetés is levonható, hogy a poligráf terhelttel szembeni igénybevételére a nyomozás során kerülhet sor, mivel a törvény egyrészt a gyanúsítottnál tesz említést a poligráfról, másrészt a szaktanácsadóra vonatkozó poligráfós rendelkezés is a nyomozást szabályozó szakaszok között helyezkedik el, de nem vetjük el azt a lehetőséget sem, hogy a jogalkotó azzal, hogy nem szabályozza a bírósági eljárásban a poligráf igénybevételét, attól még nem veszi el a lehetőséget annak alkalmazásától.

A Be. nemcsak a nyomozást szabályozó szakaszoknál, hanem a fiatalkorúak elleni büntető eljárás szabályainál is tartalmaz rendelkezést a poligráffal kapcsolatban, így a 453. § (3) bekezdése alapján *„a fiatalkorú terhelt vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható.”* Magát a bekezdést a jogalkotó *„A bizonyítási eszközök”* cím alá helyezte, és az is különös, hogy nem a gyanúsított, hanem a terhelt szót alkalmazza, amely nézetünk szerint arra utal, hogy sem a fiatalkorú gyanúsított, sem a fiatalkorú vádlott nem vizsgálható poligráffal.²⁹²

Varga Zoltán szerint a gyakorlatban az tapasztalható, hogy a bírósági szakban a terhelt vagy a védője poligráf alkalmazására irányuló *„bizonyítási indítványát a bíróság kivétel nélkül elutasítja azzal az indokolással, hogy egyrészt ez az eljárás csak a nyomozás során*

²⁹² Míg a kiskorú tanú poligráfós vizsgálatát az Rtv. lehet védeni, és a Be. sem tiltja, addig a fiatalkorú terheltnél a tilalom érvényesül. Véleményünk szerint, ennek az oka abban kereshető, hogy a jogalkotó az Rtv.-ben feltételként határozza meg a törvényes képviselő hozzájárulását a poligráfós vizsgálatához. Tehát nem elégszik meg a kiskorú tanú hozzájárulásával, ezzel pedig azt sejteti, hogy a kiskorú tanú nem biztos, hogy önállóan fel tudja mérni a poligráfós vizsgálat következményeit, és annak megtagadásának jelentőséget. Ennek valószínűleg a fiatalkorú terheltet nem tenné ki a törvény, ezért tiltja a poligráf alkalmazását.

alkalmazható, másrészt az id múlásra figyelemmel eredményre amúgy sem vezetne."²⁹³ Katona Tibor is úgy látja, hogy aggályos a poligráfós vizsgálat szaktanácsadóhoz rendelése, „mert az ítéel bíróságok a terheltnek, illetve a védelemnek a terhelt poligráfós vizsgálatára vonatkozó bizonyítási indítványát rendre alaplól elutasítják arra hivatkozással, hogy szaktanácsadó nem járhat el az ítéel bírói szakban.”²⁹⁴ Ha a statisztikára tekintünk, megállapítható, hogy a számok tükrében hatósági oldalról nem indokolt a poligráf bírósági eljárásban való alkalmazása, mivel 2011-ben a befejezett ügyekben a váderedményesség 96,8%-os volt, a joger sen befejezett ügyek vádlottjai közül 94,5%-ot ítéel el a bíróság, és mindössze a vádlottak 3,2%-át mentették fel, illetve 2,3%-ukkal szemben szüntették meg az eljárást.²⁹⁵ A számok azt tükrözik, hogy a poligráf bírósági szakban való igénybevétele nélkül is nagy a váderedményesség. A poligráf mellett szólhat azonban, hogy a 3,2%-os felmentési arány bár csekélynek mondható, ez is 3023 vádlottat jelent, így érdemes azt is szem el tt tartani, hogy a poligráf igénybevétele esetleg újabb bizonyítási eszközökhöz vezetné el a bíróságot, amelyek akár a b nösséget is megalapoznák, persze ehhez kellene a vádlott beleegyezése is a vizsgálatba, és a szerencse is, hogy a poligráfós vizsgáló úgy tudjon feltenni kérdéseket, hogy bírósági szempontból eredményt hozzon a vizsgálat.

Ha a terhelt oldaláról közelítjük meg a kérdést, az alapelvek kapcsán már megemlítettük, hogy a terhelt számára kedvez poligráfós vizsgálati eredmény nem elegend önmagában a felment ítélethez, azonban fokozhatja a bíróságban felmerül kétségeket. A bírósági szakban a vádlottnak – ugyanúgy, mint a nyomozás során - egyetlen érdeke f z dik a poligráfós vizsgálatához, az, hogy a m szerrel alátámassza, nem követte el a b ncselekményt. Finszter Géza szerint „a „tettes-tudomás” fontossága nem vitatható, különösen olyan b ncselekményeknél, ahol a tárgyi bizonyításra szinte alig nyílik lehet ség.”²⁹⁶ A poligráfós vizsgálatall megállapított tettestudomás hiánya a vádlott javát szolgálhatná, azonban a bírósági szak nem feltétlenül alkalmas arra, hogy a terhelt azt az eredményt kapja, mint amire számít, még akkor sem, ha valóban nem az elkövet . A bírósági eljárásra – szemben a nyomozati szakkal - ugyanis az a jellemz , hogy nincs olyan, a b ncselekménnyel összefügg releváns kérdés, amit a büntet eljárás ezen szakáig ne

²⁹³ VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: GÁL István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-AJK, Pécs, 2011. 542. o.

²⁹⁴ KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Fels oktatási Kiadó, Szeged, 2012. 266. o.

²⁹⁵ Legf bb Ügyészség: Tájékoztató a büntet bíróság el tti ügyészi tevékenység 2011. évi adataiból. <http://www.mklu.hu/repository/mkudok7354.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 14.)

²⁹⁶ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám. Rend rtishti F iskola, Budapest, 2010. 33. o.

tisztáztak volna, így lehetetlennek t nük annak kivitelezése, hogy a poligráfós vizsgáló arra irányuló kérdéseket tegyen fel, hogy ismeri-e a vádlott azokat a b nceselemény elkövetési körülményeket, amelyekr l csak a valódi elkövet tudhat. Ha elvégeznék a vizsgálatot, annak validitása igencsak kérdéses lenne, mivel nagy a valószínűsége annak, hogy a vádlott szervezete akaratlanul is reagál a feltett releváns kérdésekre, hiszen a szemlénél készült fotókon láthatta például, hogy hol találtak rá a holttestre, vagy az eljárás során már megmutatott tárgyi bizonyítási eszközök között lehetett az a piros nadrág is, amelyet az áldozat viselt, a nyomozati iratokból és a vádiratból tudhatja, hogy késsel követték el a b nceseleményt stb. A vádlott szempontjából is azt mondhatjuk, nagy szerencse kellene ahhoz, hogy számára kedvez eredményt mutasson a poligráfós vizsgálat. Ebb l a szempontból megállapítható, hogy a vádlott érdekeit sem szolgálja a poligráf.

Nézzük, mi szólhat a poligráf mellett:

- 1) A nem b nös vádlott hisz a poligráf tévedhetetlenségében,
- 2) vagy bízik abban, hogy a bíróság - a vádlott számára kedvez eredmény esetén - a javára fogja értékelni a poligráfós vizsgálat eredményét;
- 3) abban is bízhat, hogy be tudja csapni a poligráfot,
- 4) vagy azt reméli, hogy a poligráf validitási hiányosságai miatt a vizsgálat nem fogja „leleplezni”.

Úgy véljük, hogy egyik pont alapján sem indokolt a terhelt számára megadni a jogot arra, hogy a bírósági szakban is elvégezhesse rajta a poligráfós vizsgálatot. Ez a tiltás a terhelt érdekeit szolgálja, hiszen a csekély validitás miatt megkérd jelez dhet a vizsgálat eredménye, ami egyébként sem biztos, hogy kedvez en alakulna a nem b nös vádlott számára. A 3) és 4) pont pedig szintén érv a tiltás mellett. Összességében azt mondhatjuk, hogy a vádlott nem áldozható fel az „*igazságszolgáltatás oltárán*”, nem lehet abban a hitben tartani, hogy a bírósági eljárásban elvégzett poligráfós vizsgálat számára kedvez eredménye az elbíráláskor a javára szolgál, a vizsgálat megtagadása pedig a b nösségét bizonyítja, még akkor sem, ha a bíróság a poligráf igénybevételével esetleg újabb tárgyi bizonyítási eszközökhöz jutna. Bár a poligráfot alkalmazó külföldi országok egyikében sem tiltják a vádlott poligráfós vizsgálatát, úgy véljük, hazánkban érdemes ragaszkodnunk ahhoz, hogy csak nagykorú gyanúsított lehessen alanya a vizsgálatnak.

A gyanúsított poligráfós vizsgálata kapcsán megfogalmazott aggályokat az alapelveknél mutattuk be és elemeztük, és azt is megállapítottuk, hogy nem látjuk akadályát annak, hogy a gyanúsított, amennyiben írásos beleegyezését adja, alanya lehessen a poligráfós

vizsgálatnak. A vizsgálat feltétele, hogy a beleegyezés önkéntes legyen, és ne a hatósági presszió eredményezze. Nem tartjuk elfogadhatónak azt a gyakorlatot, amely arra irányul, hogy a vizsgálandó személy csak közvetlenül a poligráfos vizsgálat előtt értesüljön a vizsgálat tényéről, szinte választási lehetőséget sem hagyva, hogy dönthessen a beleegyezés és a vizsgálat megtagadása között. Van rá példa ugyanis a gyakorlatban, hogy a nyomozó hatóság akkorra idézi a gyanúsítottat, amikor a szaktanácsadó is rendelkezésre áll, majd megjelenésekor közli vele, hogy az eljárás szempontjából szükségessé vált vele szemben a poligráfos vizsgálat elvégzése, és nyilatkozzon arra vonatkozóan, hogy hajlandó-e alávetni magát a vizsgálatnak. A válasz szinte biztos, hogy az igen, vagyis aláírja a kiszolgáltatott helyzetben lévő gyanúsított a beleegyezési nyilatkozatot, majd a lehető leghamarabb a szaktanácsadó előtt is végzi a poligráfos vizsgálatot. Tisztában vagyunk azzal, hogy a büntető eljárás eredményessége miatt kényszerül a hatóság ilyen módon nyomást gyakorolni a terheltre, de azt gondoljuk, hogy ebben a formában a beleegyezés nem tekinthető önkéntesnek, főként akkor, ha a beleegyezés előtt szóban nem világosítják fel kellően a poligráf vizsgálat mibenlétéről, a hozzá kapcsolódó jogairól, mert való igaz, hogy a beleegyezési nyilatkozat tartalmazza a vizsgálatra vonatkozó legfontosabb tudnivalókat, valamint a gyanúsított jogokat, de egyáltalán nem biztos, hogy ezeket előtt is olvassa, illetve értelmezni tudja/akarja a terhelt, aki azon túl, hogy esetleg nem mond el mindent az ügyről a hatóságnak, de benne lehet a megfelelni akarás, esetleg a félelem, - ha nem vállalja a vizsgálatot, azt fogják gondolni róla, hogy valóban az elkövető. Még egyszer hangsúlyozzuk, a beleegyezési nyilatkozatnak önkéntesnek kell lennie, ez pedig úgy valósulhat meg, ha szóban és írásban is megkapja a megfelelő felvilágosítást, és hagynak neki néhány percet, hogy dönthessen arról, vállalja-e vagy inkább megtagadja.

A gyanúsított kapcsán az a kérdés is megfogalmazódik, hogy vallomásnak kell-e megelőznie a poligráfos vizsgálatot. A Be. a poligráfos vizsgálatot összeköti a gyanúsított vallomással, ami érthető is, hiszen a vallomás szenteségének ellenőrzése érdekében vehet igénybe a nyomozó. Meglátásunk szerint a hallgatási jogával nem élő gyanúsítottat nem indokolt megfosztani attól a jogától, hogy indítványozza a poligráfos vizsgálat elvégzését, és ugyanez elmondható hatósági oldalról is, hiszen a nyomozást hátráltatná, ha a vallomást nem tevő, viszont a poligráfos vizsgálatot vállaló gyanúsított vizsgálatára nem kerülhetne sor. A gyakorlat azt mutatja, hogy több olyan példa is van, amikor a gyanúsított ragaszkodott a poligráfos vizsgálatához, annak ellenére, hogy korábban megtagadta a vallomástételt. A gyanúsított motiváltsága indokaként ugyanaz a négy pont sorolható fel, mint a vádlottnál, kiegészítve azzal, hogy a gyanúsított a vallomását is szükségtelennek tartja, ha a poligráf

„tisztázza” t. A vádlott esetében felsorolt négy pont a gyanúsítottra is igaz, hiszen t is az ismertetett okok vezérlék.

Nézzük, mi készíti a hatósági oldalt a poligráf igénybevételére:

- 1) A megszerezni kívánt tárgyi bizonyítási eszközök;
- 2) annak megvizsgálása, hogy a gyanúsítottnak van-e tettestudomása;
- 3) vallomást, esetleg beismerő vallomást várnak.

Mind a hatósági oldal, mind a terhelt szempontjából azt mondhatjuk, a nyomozás során szerepet kell, hogy kaphasson a poligráfos vizsgálat. Amennyiben a tárgyi bizonyítási eszközszerzés szempontjából vizsgáljuk a poligráf igénybevételét, azt mondhatjuk, hogy a hatóság nem veszít semmit, legfeljebb nem talál rá például az elrejtett holttestre, ha nem eredményes a vizsgálat. Hangsúlyozni kívánjuk, hogy ehelyütt szigorúan a büntető eljárásjogi szempontokra koncentrálunk, és figyelmen kívül hagyjuk például a holttestkutatás költségvonzatát. A tettestudomás meglétének vizsgálata azt is mondhatjuk, hogy sz r szerepbe emeli a poligráfot, azonban nem eshet abba a hibába a hatóság, hogy a nyomozás megszüntetése kövesse a tettestudomás hiányának a megállapítását, hiszen a poligráf validitása nem 100%-os, így a legalitás elve sérülne, ha büntetlenül maradna egy b nceselemény csak azért, mert a gyanúsítottot sikerrel csapta be a poligráfot. A „*téves kizárás*” modelljének nevezhetjük ezt a jelenséget. Éppen ezért e helyütt is megjegyezzük, kizárólag a poligráfos vizsgálat eredménye nem lehet oka a nyomozás megszüntetésének a gyanúsítottal szemben. Ennek ellenére fontosnak tarjuk a tettestudomás poligráfos vizsgálatát, mivel a nyomozó hatóságot segítheti a nyomozás tervezésében és szervezésében, erősítheti vagy gyengítheti a nyomozó hatóság által felállított verziókat.

A harmadik pont a vallomástételre, illetve a beismerő vallomásra vonatkozik. Egy szovjet szerző tollából származó gondolat szerint „*az USA rendőrsége gyakran használja ezt a berendezést, célja nem annyira a bizonyítékok megszerzése, mint inkább a pszichológiai nyomás gyakorlása a gyanúsítottra abból a célból, hogy beismerő vallomást csikarjanak ki belőle.*”²⁹⁷ Tény az, hogy a gyanúsított, miután szembesül a poligráf eredményével, és tisztában van vele, hogy „*leleplez dött*”, megpróbálja megmagyarázni, hogy miért jelzett megtévesztő választ a poligráf (például hallotta a nyomozótól, hogy fekete volt az áldozat pólója, stb.), vagy pedig megtörik, és beismerő vallomást tesz. A szerzővel ellentétben úgy véljük, hogy mindkét nyilatkozat önkéntes jellegű. Bár a pszichikai kényszer kétségtelenül érvényesül, de a gyanúsítottnak így is lehetősége van döntenie a hallgatás mellett, amire a

²⁹⁷ A poligráf és az emberi jogok a büntető eljárásban: Sovetskoe gosudarstvo i pravo, kivonatos közlés az 1981/6. számból. Belügyi Szemle, XX. évfolyam, 1982/4. szám. 122. o.

kihallgatás el tt figyelmeztetik is. Álláspontunk szerint a vallomás, és a beismer vallomás megszerzése segítheti a hatóság munkáját, de ez esetben is ügyelni kell arra, hogy a vallomás színtességét más módszerrel is ellen rizzék, mert a m szer tévedhet, és a megtett vallomás is tartalmazhat valótlanságokat, akár a hamis beismerés is bekövetkezhet.²⁹⁸

A terhelt érdekeit abban a tekintetben szolgálhatja a nyomozás során elvégzett poligráfós vizsgálat, hogy segítheti egy olyan irányba elindítani az ügyet, hogy a hatóság még inkább számoljon azzal a lehet séggel, hogy nem a valódi elkövet vel közölték a megalapozott gyanút. Ez a tapasztalatok alapján elegend a gyanúsítottnak ahhoz, hogy merje vállalni a vizsgálatot, még akkor is, ha a valódi elkövet .

Összegezve a terhelt és a poligráf igénybevétele kapcsán felmerült gondolatainkat, azt mondhatjuk, hogy a gyanúsított poligráfós vizsgálatának – a vázolt feltételek betartásával - nem látjuk akadályát.

2. A tanú és a poligráfós vizsgálat

2011 nyaráig a Be. nem rendelkezett a tanú poligráfós vizsgálatáról, ami bizonytalanságot szült a jogalkalmazók körében, ugyanis egy részük úgy vélte, hogy a büntet eljárási törvény kifejezetten tiltaná a tanú poligráfós vizsgálatát, ha a jogalkotói szándék ez lenne. Mivel tiltó szabályt nem tartalmazott a Be., ezért – véleményük szerint – a tanút is alá lehetett vetni a poligráfós vizsgálatnak. Varga Zoltán szerint azonban nem fogadható el ez az álláspont, mert „nem tiltja a törvény az igazságügyi szakért vel szembeni poligráf alkalmazását - miként a tanúval szemben -, mégsem merült fel ezidáig senkiben még csak a gondolati szinten sem, hogy a szakért igazmondását m szeres vizsgálatallal ellen rizzék.”²⁹⁹

A gyakorlattal szemben a Legf bb Ügyészség az elmúlt hét évben kétszer is kifejtette álláspontját³⁰⁰ - ugyancsak nem tartotta megengedhet nek a tanún végzett vizsgálatot.³⁰¹ A

²⁹⁸ GEORGE szerint ugyanilyen kétségek merülhetnek fel, amennyiben a terhelti vallomás egy olyan terheltre vonatkozik, akivel társtettesként követték el a b nceseleményt. In: B. James GEORGE: Criminal procedure sourcebook. II. évfolyam. Practising Law Institute, New York City, USA, 1976. 973. o.

²⁹⁹ VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: GÁL István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 538. o.

³⁰⁰ A Legf bb Ügyészség Nyomozásfelügyeleti és Vádel készítési F osztálya által 2005 júliusában kiadott NF.3797/2005/10-1. számú, a poligráfós hazugságvizsgálatok alkalmazhatósági körét érint állásfoglalása a nagykorú gyanúsítottnál engedi a poligráfós vizsgálatot, és megtiltja azt a tanúk és sértettek esetében. Ugyanezt teszi az Ig. 404/2009. Legf.Ü. számon kiadott emlékeztet 209/b. pontja: „A poligráfós vizsgálatallal kapcsolatban az 1994. évi XXXIV. törvény 41. §-a, a Be. 180. §-ának (2) bekezdését l részben eltér tartalmú szabályokat tartalmaz. A Be. 11. §-ának (2) bekezdése szerint a büntet eljárásra a Be. szabályai az irányadók. Minthogy a Be. 180. §-ának (2) bekezdése szerint a terhelt vallomását lehet a nyomozás során poligráf alkalmazásával ellen rizni: arra kizárólag az eljárás nyomozati szakában és csak feln tt korú terhelttel kapcsolatban kerülhet sor.”

³⁰¹ A kutatás során megkérdezett szaktanácsadók egyöntet en fogalmazták meg, hogy a Legf bb Ügyészség állásfoglalása a nyomozó szervek kezébe l egy igen fontos felderítést segít eljárást vett ki. A poligráfós vizsgálat

Legfőbb Ügyészség abból indult ki, hogy a büntető eljárásban a Be.-t kell alkalmazni, és az Rtv. nem írhatja felül (sem a Személy- és tárgykörözeiről szóló törvény³⁰²) a Be. azon szabályozását, miszerint a gyanúsított vizsgálható csak poligráffal. Az állásfoglalásnak azonban nem az lett a következménye, hogy 2005-től tanú ne lenne alanya a poligráfos vizsgálatnak. A kutatás során is megbizonyosodtunk arról, hogy folytak/folynak a vizsgálatok, azonban megyénként eltér, hogy tanú esetében lehet-e a poligráf alkalmazására.³⁰³

Új helyzetet teremtett, hogy a 2011 nyarán módosított Be.-ben³⁰⁴ a kiemelt jelentőségű ügyekben³⁰⁵ lehetővé vált a tanú poligráfos vizsgálata.³⁰⁶ A törvény a tanú esetében sem jelöli

ugyanis az előzőleges verziók gyors ellenőrzését, és ezzel a vétkes személyek kizárását teszi lehetővé, megteremtve a lehetőséget annak, hogy a nyomozás minél előbb a valódi elkövető irányába folytatódhasson. Ezzel egy olyan eszközt ad a felderítést végző nyomozó szerveknek, amely például az áldozat eltüntetésével leplezett emberölésekben, „önrablásoknál”, zárt elkövetési körrel rendelkező lopásoknál mással nem pótolható. Abban az esetben viszont, ha a megalapozott gyanú közlése és a gyanúsított kihallgatása már megtörtént, és más bizonyítási eszközök is rendelkezésre állnak, úgy – az ügyet érdemben elbírálló – poligráfos vizsgálat lehetővé teszi az érvek ellenőrzését, amit úgy lehetne másként megfogalmazni, hogy megkérdőjelezhetővé válhat a nyomozás poligráfos orientálásának szükségessége. A magunk részéről úgy véljük, hogy egyetérthetünk a szaktanácsadók által felsorakoztatott érvekkel, azonban ezek az érvek csak akkor helytállóak, amennyiben a poligráf validitása megalapozhatja az abba vetett hitet, hogy a poligráf valóban alkalmas az említett szerepre.

³⁰² Személy- és tárgykörözeiről szóló 2001. évi XVIII. törvény 12. § (1) bekezdés

³⁰³ A szaktanácsadók szerint ez az ügyészségek jogértelmezésén múlik elsősorban.

³⁰⁴ 2011. évi LXXXIX. törvény az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról

³⁰⁵ A Be. 554/B. § alapján kiemelt jelentőségű ügy:

a) a hivatali visszaélés (Btk. 225. §),

b) a közélet tisztasága elleni bűncselekmények [Btk. 250. § (2) bek. a) pont, és (3) bek., 255/B. § és 256. §], ha annak elkövetésével

ba) a helyi önkormányzat képviselő-testületének tagja, polgármestere, alpolgármestere, képviselő-testületének vezetője, országgyűlési képviselő, állami vezető,

bb) a központi költségvetési szerv, a központi államigazgatási szerv, illetve ezek területi szerveinek (a továbbiakban együtt e fejezet alkalmazásában: közigazgatási szerv) vezetője, országgyűlési képviselő, gyanúsítható megalapozottan, illetve elkövetőként kizárólag az ebben a pontban felsorolt személyek valamelyike jöhet szóba, vagy a b) bűncselekményt e személyek vonatkozásában követik el, továbbá a nemzetközi közélet tisztasága ellen elkövetett bűncselekmények [Btk. XV. Fejezet VIII. Cím],

c) a bűnszervezetben részvétel [Btk. 263/C. §],

d) a bűnszervezetben [Btk. 137. § 8. pont] elkövetett bármely bűncselekmény,

e) a gazdasági életben súlyos következményekkel járó csődbűncselekmény [Btk. 290. § (4) bekezdés], a versenyt korlátozó megállapodás közbeszerzési és koncessziós eljárásban [Btk. 296/B. §], a pénzmosás [Btk. 303. és 303/A. §] és a költségvetési csalás súlyosabban minősülő esetei [310. § (4)–(5) bekezdés],

f) a különösen nagy értékre, kárt, hátrányt okozva, illetve különösen jelentős értékre, kárt, hátrányt okozva elkövetett vagyon elleni bűncselekmények [Btk. XVIII. Fejezet] és

g) azok a bűncselekmények, amelyek büntethetősége nem évül el:

ga) az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt és az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet 11. és 13. §-ában meghatározott háborús bűncselekmények;

gb) az emberiség elleni egyéb bűncselekmények (Btk. XI. fejezet);

gc) az emberölés súlyosabban minősülő esetei [166. § (2) bekezdés a)–j) pontjai];

gd) az emberrablás és az előljáró vagy szolgálati közeget elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei [175/A. § (4) bekezdés, 355. § (5) bekezdés a) pont];

ge) a terrorcselekmény, a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerülése és a zendülés súlyosabban minősülő esetei, ha a halált szándékosan okozva követik el [261. § (1) bekezdés, 262. § (2) bekezdés, 352. § (3) bekezdés b) pont].

meg, hogy melyik szakban lehet igénybe venni a m szert, ebb l az következik, hogy mind a nyomozás, mind a bírósági eljárás során alkalmazható, mivel nem teszünk különbséget tanú és tanú között. Azonban ezzel a következtetéssel megint az a probléma, hogy a szaktanácsadó nem vehet igénybe a bírósági szakban, ezért a tanú esetében is a nyomozás során való alkalmazás tekinthet a Be. alapján elfogadhatónak. Még akkor is így van, ha a gyakorlatban - álláspontunk szerint törvényellenesen - el fordul, hogy a bírósági eljárás során szakért ként rendelik ki a poligráfós szaktanácsadót. Nézetünket a kés biekben részletesen ki fogjunk fejteni, és megoldási javaslattal is szolgálunk majd, ehelyütt csak annyit jegyzünk meg, hogy ez a gyakorlat nem tekinthet megfelel nek, mivel a jogalkotói szándék alapján nem készülhet szakvélemény a poligráfós vizsgálatról.

Úgy véljük, azzal, hogy a jogalkotó kifejezetten kiemelt jelent ség ügyekben tette lehet vé a tanú poligráfós vizsgálatát, következik, hogy erre más ügyekben nincs lehet ség. Varga Zoltán szerint „abban az esetben ugyanis, ha a törvényalkotó a tanú poligráfós vizsgálatát általánossá kívánta volna tenni, úgy a Be. IX. fejezet III. címében, a tanú kihallgatásának szabályai között, vagy a Be. bizonyításra vonatkozó VII. fejezete körében iktatta volna be az eljárási törvénybe.”³⁰⁷ Amennyiben ez a helyes értelmezése a jogalkotói szándéknak, vajon mi indokolja a tilalmat a nem kiemelt jelent ség ügyekben? A poligráfós vizsgálat validitása, feltételei és garanciái adottak, véleményünk szerint szükségtelen a különbségtétel.

Álláspontunknak – amely összhangban van a Legf bb Ügyészség állásfoglalásával - némileg ellentmond a Legfels bb Bíróság Büntet Kollégiumának véleménye a T/3522. számú, az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érint egyéb törvények módosításáról szóló törvényjavaslatról³⁰⁸, amely az el bb említett – az azóta már hatályba lépett - 554/E. § rendelkezésével kapcsolatban az alábbi megállapítást teszi: „A Be. a vallomás poligráfós vizsgálatát jelenleg a terhelt esetében szabályozza, a tanúról nem szól. Nincs olyan szabály, amely megtiltaná a tanú poligráfós vizsgálatát, ezért a rendelkezés felesleges.” A hatályos Be. – a Legfels bb Bíróság véleménye ellenére - tartalmazza a vitatott szakaszt, így ebb l azt a következtetést is levonhatnánk, hogy a jogalkotói szándék egyértelm en az, hogy a tanú poligráfós vizsgálatára kizárólag a külön eljárásban kerüljön sor, mivel a törvény a külön eljárás szabályai között az általánostól eltér rendelkezéseket tünteti fel. Azonban a

³⁰⁶ Be. 554/E. §: *Kiemelt jelent ség ügyben a tanú vallomása beleegyezése esetén poligráf alkalmazásával is vizsgálható.*

³⁰⁷ VARGA Zoltán: A hazugság árnyékában. *Ügyvédek Lapja*, LI. évfolyam, 4. szám. 2012. július-augusztus. 41.

O.

³⁰⁸ www.birosag.hu/resource.aspx?ResourceID=T3522

Legfels bb Bíróság csupán „felesleges” rendelkezésnek tartja a 554/E. §-t, és nem kizárólagosnak, így arra a megállapításra is juthatunk, hogy a jogalkotó csupán nyomatékositani kívánta a tanú poligráfós vizsgálatának a lehet ségét. A problémát így a Legfels bb Bíróság nem oldotta meg, azonban elgondolkodtató, vajon miért nem el bb fejtette ki álláspontját a tanú poligráfós vizsgálatáról, ezzel elejét vette volna az évek óta folyó vitának és az eltér jogalkalmazásnak.

A tanú poligráfós vizsgálata kapcsán az elmúlt években a szakirodalomban is számos aggály fogalmazódott meg. A gyökere abból fakad, hogy a Be. nem ismeri a b n cselekmény elkövetésével gyanúsítható személy jogi helyzetét.³⁰⁹ Kérdésként merül fel, mit tehet a

³⁰⁹ Magát a fogalmat több szakaszban is alkalmazza ugyan a Be., de mint a büntet eljárás alanyát nem ismeri el, nem ruházza fel jogokkal és ró rá kötelezettségeket. A Be. rendelkezései, amikor gyanúsítható személyt említ:

- A körözésnél: Be. 73. § (6) bekezdés: „Ha a b n cselekmény elkövetésével gyanúsítható személy lakóhelye, illet leg tartózkodási helye vagy személyazonossága ismeretlen, lakóhelyének, illet leg tartózkodási helyének vagy személyazonosságának megállapítása érdekében a körözését lehet elrendelni.”

- A lefoglalásnál: Be. 152. § (5) bekezdés: „A (3) és (4) bekezdés szerinti korlátozás nem érvényesül, ha a tanúvallomás megtagadására jogosult személy az ügygel kapcsolatban megalapozottan gyanúsítható társtettséggel, részességgel, b npártolással vagy orgazdasággal.” (Tehát itt még nem gyanúsítottként, hanem tanúként szerepel az eljárásban.)

- A késedelmet nem t r nyomozási cselekménynél: Be.170. § (4) bekezdés: „Nyomozás elrendelése nélkül indul meg a nyomozás, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a bizonyítási eszközök biztosítására, az elkövetéssel gyanúsítható személy kilétének megállapítása, elrejt zésének, a b n cselekmény befejezésének avagy újabb b n cselekmény elkövetésének megakadályozása végett vagy késedelmet nem t r más okból nyomozási cselekményt végez.”

- Az együttm kód személynél: Be. 175. § (1) bekezdés: „A b n cselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja esetében az ügyész, illet leg a nyomozó hatóság az ügyész engedélyével a feljelentést elutasíthatja, ha a b n cselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy az ügy, illet leg más büntet ügy felderítéséhez, bizonyításához hozzájárulva olyan mértékben együttm ködik, hogy az együttm kódéshez f z d nemzetbiztonsági vagy b nildözési érdek jelent sebb mint az, amely az állam büntet jogi igényének érvényesítéséhez f z dik.”

- A fedett nyomozónál: Be. 175 § (2.) bekezdés: „ha a b n cselekmény elkövetésével fedett nyomozó [178. § (2) bek.] gyanúsítható megalapozottan”.

- A megbízhatósági vizsgálatot végz személynél: Be. 175/A. § (1) bekezdés: „ha a b n cselekmény elkövetésével a rend rségr l szóló törvényben meghatározott bels b nmegel zési és b nfelderítési feladatokat ellátó szerv tagja gyanúsítható megalapozottan”.

- A nyomozó hatóság egyéb adatszervz tevékenységénél: Be. 178/A. § (1) bekezdés: „A nyomozás elrendelését követ en az ügyész, illet leg az ügyész jóváhagyásával a nyomozó hatóság a megkeresésre vonatkozó szabályok szerint – ha ez az ügy jellege miatt szükséges – a gyanúsítottól (feljelentett r l, illet leg az elkövetéssel gyanúsítható személyr l) a tényállás felderítése érdekében adatok szolgáltatását igényelheti az egészségügyi és a hozzá kapcsolódó adatot kezel szervt l és egyéb üzleti titoknak min süil adatot kezel szervt l.”

- A Be. 178/A. § (2) bekezdésében: „Ha meghatározott személy megalapozottan gyanúsítható b n cselekmény elkövetésével, e személyr l haladéktalanul be kell szerezni a b nügyi nyilvántartás és a központi szabálysértési nyilvántartás adatait, és – ha annak külön törvényben meghatározott feltételei fennállnak – a szervezett b nözés elleni fellépés koordinációjáért felel s közigazgatási szerv adatnyilvántartásában kezelt adatokat.”

- A nyomozás megszüntetésénél az együttm kódó személy, a fedett nyomozó és a megbízhatósági vizsgálatot végz személy esetében, hasonlóan a 4), 5), és 6) ponthoz, szintén megalapozottan gyanúsítható személyr l rendelkezik a törvény (Be. 192. § (1) bekezdés, 192. § (2) bekezdés, 192/A. § (1) bekezdés).

- A kiemelt jelent ség ügy meghatározásánál: Be. 554/B. § bb) pont: „a központi költségvetési szerv, a központi államigazgatási szerv, illetve ezek területi szerveinek (a továbbiakban együtt e fejezet alkalmazásában: közigazgatási szerv) vezet beosztású dolgozója gyanúsítható megalapozottan, illetve elkövet ként kizárólag az ebben a pontban felsorolt személyek valamelyike jöhet szóba, vagy a b n cselekményt e személyek vonatkozásában követik el, továbbá a nemzetközi közélet tisztasága ellen elkövetett b n cselekmények [Btk. XV. Fejezet VIII. Cím]”.

nyomozó hatóság, ha nincs elegendő bizonyíték, nincs személyre irányuló megalapozott gyanú,³¹⁰ de a b n cselekménnyel összefüggésbe hozható adatok alapján feltételezhető, hogy az adott személy is elkövethette a b n cselekményt. Gyanúsítottként vagy tanúként kell bevonni az eljárásba? Erdei Árpád szerint aggályos az „a nyomozási gyakorlat, hogy a hatóság mielőtt terhelneket minősítene a gyanúba vett személyt, taktikai okokból tanúként hallgatja ki, és csak később közli vele a gyanúsítást. Ettől azt várja, hogy az igazmondási kötelezettségre figyelmeztetett „tanú” olyan tényekről ad számot, amelyek a nyomozás sikerét el segítik. Mivel bármely ügyben el fordulhat, hogy a tanúként kihallgatott személyre utóbb terelődik a gyanú, a törvény e két különböző minőségben történő kihallgatást nem zárhatja ki. A lehetőség taktikai felhasználása mégsem támogatható.”³¹¹ Nézetünk szerint a tanúként kihallgatás valóban nem elfogadható, ha csupán azt a célt szolgálja, hogy az igazmondás terhe alatt jusson a nyomozó hatóság olyan tényekhez, amire egy gyanúsított kihallgatás során nem kerülne sor. Azonban ehhez azt is hozzátesszük, hogy a megalapozott gyanú hiánya miatt az sem jogszerű, ha gyanúsítottként hallgatja ki.

Kérdésként merül fel, hogy lehet-e poligráfot alkalmazni, illetve más eljárási cselekményt végezni azon személlyel szemben, akinél nem áll fenn a személyre vonatkozó megalapozott gyanú? Ha a nyomozó hatóság úgy dönt ebben az esetben, hogy tanúként hallgatja ki, így a tanú jogi helyzete az, ami meghatározza jogait és kötelességeit, hiszen az egyszer en gyanúsítható személy nem valóságos alanya az eljárásnak. Erdei Árpád aggodalmát fejezte ki, hogy „a gyakorlatban éppen a tisztázatlan helyzetekben tulajdonítanak a poligráfnak nagy jelentőséget, nemigen törődve azzal, hogy egyik vagy másik vizsgálati alany a későbbiekben gyanúsítottá válik-e vagy tanúként szerepel.”³¹² Kertész Imre ezzel szemben úgy véli, hogy „önkéntes beleegyezése esetén senki sem zárható ki eljárásjogi helyzete miatt abból, hogy – ha kívánja – ilyen módon is tisztázza szerepét a b n cselekmény elkövetésében. Ehhez az kell, hogy az érintett személy ne csak a vizsgálat lényegéről és céljáról kapjon megfelelő felvilágosítást, hanem arról is, hogy a rendelkezésre álló

³¹⁰ TREMMEL Flórián szerint „az egyszer en gyanú a rendelkezésre álló adatokon alapuló kisebb (50%-nál alacsonyabb) valószínűségi következtetés a b n cselekmény léteire vagy az elkövető kilétére, az alapos gyanú már viszonylag határozott és többé-kevésbé ellenrizhető adatokon alapuló nagyobb (50%-nál magasabb) valószínűségi következtetés. A gyanú fokozatai közötti különbségtételnek alapvető jelentősége abban áll, hogy a Be. az egyszer en gyanúhoz kevés, az alapos gyanúhoz sok eljárási joghatást fűz, ugyanakkor azonban sem az egyszer en, sem az alapos gyanúhoz nem kapcsolódhat anyagi joghatás, mert ehhez mindig bizonyosság, illetve bizonyítottság szükséges.” TREMMEL Flórián: Gyanú és büntető eljárás. In: ÁDÁM Antal (Szerk.): Jubileumi Tanulmányok 40. JPT Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1985. 319. o.

³¹¹ Erdei Árpád: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 293. o.

³¹² ERDEI Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harminctödik évfolyam, 1998. március, 3. szám. 1998. 218. o.

*bizonyítékok alapján nem tekinthet gyanúsítottnak, joga van megtagadni részvételét a vizsgálatban és e tény nem értékelhető terhelő adatnak, beleegyezésével viszont hozzájárulhat a bncselekmény körülményeinek tisztázásához, a vele kapcsolatban felmerült kételyek kizárásához és személye további ellenrészének lezárásához.*³¹³ Erdei Árpád a tisztázatlan eljárási helyzet személy esetében az önkéntes hozzájárulást sem tekinti „a poligráfiai vizsgálat minden akadályt elhárító feltételének.”³¹⁴ Úgy véli, hogy a vizsgálat önkéntessége nehezen biztosítható, mert az is előfordulhat, hogy „az érintett esetleg azért egyezik bele a vizsgálatba, mert nem meri elutasítani.”³¹⁵ Nézetünk szerint, ha a beleegyezésnél nem biztosítható az önkéntesség, akkor a gyanúsított esetében sem lenne alkalmazható a poligráf. Mint már utaltunk rá a terheltnél, a nyomozó hatóság felelőssége és feladata, hogy a tisztázatlan helyzet, vagyis a bncselekmény elkövetésével gyanúsítható személy se azért egyezzen bele a vizsgálatba, mert fél attól, hogy a hatóság bncössége igazolásaként fogja fel a hozzá nem járulást.

A fentiekben szóltunk arról, hogy nem lehet különbséget tenni tanú és tanú között abból a szempontból, hogy a nyomozás során vagy a bírósági eljárásban vesz részt. Ez esetben mégis érdemes különbséget tenni közöttük aszerint, hogy tisztázatlan eljárási helyzet tanúról, vagy olyan tanúról van-e szó, akinél fel sem merül az, hogy elkövetője is lehetett volna a bncselekménynek. A tanúk közötti különbségtétel nem idegen a magyar büntető eljárástól, hiszen az I. Bp. hatálybalépése előtti gyakorlat háromfajta tanút különböztetett meg:

- „teljes hiteliűek” (testis classicus)
- „képtelenek” (testis inhabilis)
- „gyanusak” (testis suspectus)³¹⁶

Az I. Bp. folytatta a hagyományokat, nem kezelte egységesen a tanúkat, amelyet leginkább az esküteléssel³¹⁷ kapcsolatos szabályok mutatnak. A tanú megeskütését az I. Bp. 221. §-a alapján mellőzték például, „ha ellene gyanu forog fenn az iránt, hogy a

³¹³ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 655. o.

³¹⁴ ERDEI Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harmincötödik évfolyam, 1998. március, 3. szám. 1998. 218. o.

³¹⁵ ERDEI Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harmincötödik évfolyam, 1998. március, 3. szám. 218. o.

³¹⁶ BALOGH Jenő - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferencz: A Bncvédi Perrendtartás magyarázata 3. kötet. Grill Károly Császári és Királyi Udvari Kereskedése. Budapest, 1899. 3. o.

³¹⁷ Vannak olyan országok, ahol ma is ismerik az eskü intézményét. Ilyen például a Dél-Afrikai Köztársaság is, ahol esküt tesznek a tanúk, mielőtt megkezdődik a kihallgatásuk. In: John DUGARD: South African criminal law and procedure. IV. évfolyam. Juta & Co., Limited, Cape Town, Wetton, Johannesburg, Dél-Afrikai Köztársaság, 1977. 92. o.

b n cselekményt, melyre nézve kihallgatják, maga követte el vagy annak részese, illet leg b npártolója vagy orgazdája”. A feltételezett hamis tanúzó is ebbe a körbe tartozott, „ha vallomása valamely lényeges körülményre nézve valótlannak bizonyult és nem mutatható ki, hogy csak tévedésb l tett valótlan vallomást.” Az I. Bp. alapján akkor válhatott terhelt a tanúból, amennyiben az egyszer gyanú „nyomatékos” lett. Az I. Bp.-t felváltó II. Bp. már nem tett különbséget a tanúk között. A törvény bírálói szerint a törvény éppen annak egzakt meghatározásával maradt adós, hogy ki és milyen feltételekkel válhat az ügy terheltjévé. Ezt hivatott ellensúlyozni a módosított II. Bp. 91/B. § (1) bekezdése, amely alapján akkor válhatott valaki terheltjévé az ügynek, ha a nyomozó hatóság megállapította, hogy ki követte el a b n cselekményt. Nem alapos gyanút³¹⁸ kívántak meg, hanem bizonyosságot arról, hogy az adott személy a b n cselekmény elkövet je.³¹⁹ Ez a követelmény azonban a gyakorlatban problémákat okozott. „Olyan esetben ugyanis, amikor csak gyanúsítható személy volt, de nem állt rendelkezésre elegend adat az alapos gyanú, még kevésbé annak megállapításához, hogy az illet személy követte el a b ntettet, vagy minden további nélkül terheltté nyilvánítás következett s ez gyakran alaptalannak bizonyult, vagy annak mell zésével tanúkénti kihallgatás, ami szintén törvénysért volt. E nehézségeken a gyakorlat úgy segített, hogy általában már az alapos gyanú megállapítását elegend nek tartotta a terheltté nyilvánítás eszközlésére.”³²⁰

Az 1962. évi 8. számú törvényerej rendelet összhangban a gyakorlattal, a terheltté nyilvánítást az alapos gyanútól tette függ vé. A 114. § (1) bekezdés alapján: „Ha a nyomozás során feltárt adatok alapján meghatározott személy alaposan gyanúsítható a b ntett elkövetésével a nyomozó hatóság ennek a személynek terheltté nyilvánításáról határozatot hoz.” A terheltté nyilvánítást megelőzően létezett a gyanúsított jogállás is, amely tulajdonképpen mai felfogásunk szerint a gyanúsítható személy fogalmának felel meg, azzal a különbséggel, hogy a gyanúsított valóságos alanya volt akkoriban a büntet eljárásnak. A törvényerej rendelet 108. §-a úgy rendelkezett, hogy a b ntett elkövetésével gyanúsítható személyt (gyanúsítottat) a terheltté nyilvánítás el tt a nyomozó hatóság idézheti, és

³¹⁸ Az alapos gyanú tartalma CSÉKA Ervin szerint „lényegében a rendelkezésre álló adatok alapján felállított következtetések összesítése, az a végs értékelés, vajon – az ismert körülményekre figyelemmel – fennáll-e a lehet sége, illetve a valószínű sége ilyen vagy olyan el zmény megtörténének. Az adatok valószínű ségi értékelése tehát az alapos gyanú leglényegesebb tartalma, mintegy csírája az adatbeszerzés során kibontakozó bizonyítási funkciónak.” In: CSÉKA Ervin: A b n cselekmény alapos gyanújáról. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/1. szám. 41. o. CSÉKA Ervin, ha az adott ügyben van bizonyíték is, az már több mint alapos gyanú. In: CSÉKA Ervin: A b n cselekmény alapos gyanújáról. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/1. szám. 38. o.

³¹⁹ GÖDÖNY József: Gyanúsított – terhelt. In: GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminálisztikai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 8. o.

³²⁰ GÖDÖNY József: Gyanúsított – terhelt. GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminálisztikai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 8. o.

kihallgathatja.³²¹ Bizonyos kényszerintézkedések és bizonyítási eljárások elrendelésére is lehet ség volt a gyanúsítottal szemben, valamint a szakért i vizsgálatra. A 109. § (2) bekezdése alapján a gyanúsított csak szabadságvesztéssel büntetend b ntett esetén volt rizebe vehet , és az rize 72 óráig tarthatott. Ez alatt az id alatt terheltté kellett nyilvánítani, vagy szabadon kellett bocsátani.

A törvényerej rendelet indokolása³²² szerint garanciális szabály, hogy a terheltté még nem nyilvánított gyanúsítottal szembeni eljárási cselekményeket is a törvényerej rendelet rendelkezéseinek megfelelő en kell teljesíteni. A jogszabály a gyanúsítottnak is megadta a jogorvoslati jogot, hiszen a vele szemben hozott határozat, intézkedés vagy intézkedés elmulasztása miatt is helye volt jogorvoslatnak.

A törvényerej rendelettel ismét tisztázott eljárásjogi helyzet lett azon gyanúsított, akivel szemben csak az egyszer gyanú állt fenn, hiszen jogokkal és kötelezettségekkel ruházták fel, így nem kényszerült a jogalkalmazó arra, hogy tanúként kezelje, mint ahogy azt tette a korábbi büntet eljárási törvények alapján.

A régi Be. és a hatályos Be. visszatért a II. Bp. megoldásához, ugyanis egyik jogszabály esetében sem törekedett a jogalkotó arra, hogy önálló jogalanyiságot adjon a gyanúsítható személynek, így ismét a tanúk közé került, azoktól nem megkülönböztetve, így a dilemma ma is fennáll, jogszer -e tanúként kezelni azt a személyt, aki már gyanúsítható a b ncselekmény elkövetésével, de a gyanú még nem megalapozott. Kertész Imre de lege ferenda helyesnek tartaná, „*ha a nyomozás elrendeléséhez és a gyanúsítottá nyilvánításhoz nem lenne szükség „alapos” gyanúra*”, mivel ez „*leegyszer sítené az eljárást és az érintett személy jogainak védelmét is hatékonyabbá tenné, ha megtudná, hogy vizsgálják, elkövetett-e b ncselekményt, lehet séget kapna védekezésre attól a pillanattól kezdve, hogy a gyanú árnyékot vet rá.*”³²³

A magunk részér l úgy véljük, hogy a Be.-nek önálló jogalanyisággal kellene felruháznia a gyanúsítható személyt, akinek az ilyen min ség eljárásjogi helyzete csak addig tartana, amíg a személyre vonatkozó egyszer gyanú megalapozottá nem válik. A gyanúsítható személy jogalanyiságát csak rövid ideig, az el állítás és a megalapozott gyanú közlése közötti ideig indokolt fenntartani, ez alatt véd igénybevétele nélkül is tehetne

³²¹ 1962. évi 8. törvényerej rendelet 108. §: „A nyomozó hatóság a b ntett elkövetésével gyanúsítható személyt (gyanúsított) a terheltté nyilvánítás el tt megidézheti, kihallgathatja, és amennyiben az ügy felderítése szükségessé teszi, rizebe veheti, illetve vele szemben lakhelyelhagyási tilalmat, vagy lakhelykutatót rendelhet el és elfogatóparancsot bocsáthat ki, továbbá szemlét, házkutatást, személymotozást és lefoglalást fogatosíthat, és kötelezheti a gyanúsítottat, hogy szakért i vizsgálatnak vesse magát alá.”

³²² 1962. évi 8. törvényerej rendelet indokolása a büntet eljárásról

³²³ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 655. o.

vallomást, és beleegyezése esetén a poligráfós vizsgálatra is lehetőség nyílna. Nem lehet el tudni, hogy gyanúsított lesz-e, így vele szemben alkalmazott rövid idejű, legfeljebb 24 óra időtartamú szabadságkorlátozás lenne csak elfogadható.

Amennyiben a gyanú fokának változása nem történik meg, az ügyésznek nyomozást megszüntető határozatot kellene hozni a gyanúsítható személlyel szemben, aki – szükség esetén – a továbbiakban tanúként venne részt az eljárásban. Ugyanez lenne a következménye annak is, ha a nyomozás eredményeképpen megállapíthatóvá válna a személlyel szembeni gyanú hiánya. Kapcsolódva a poligráfóhoz, nézetünk szerint a gyanúsítható személy - írásos beleegyezése esetén - alávéthető lenne a poligráfós vizsgálatnak, valamint nyomozási cselekményeket is végezhetnének annak érdekében, hogy a gyanú megalapozottá váljon, és a gyanúsítható személyből gyanúsított lehessen, vagy a gyanú megszűnjön, és megszüntessék vele szemben a nyomozást. A gyanúsítható személy védőt hatalmazhatna meg, és ugyanúgy, mint a gyanúsítottat, a hallgatási jog is megilletné. A cél az lenne, hogy a gyanú esetleges megalapozottá válásáig a gyanúsítható személyt ne éri hátrányok abból fakadóan, hogy tanúként vonják be az eljárásba, annak ellenére, hogy a hatóság már azzal is számol, hogy maga is a feltételezett elkövetők között lehet.

Annak ellenére, hogy a Be. nem ismeri a gyanúsítható személy jogalanyiságát, a továbbiakban a büncselekmény elkövetésével gyanúsítható tanú kifejezést használjuk a tisztázatlan eljárásjogi helyzet személy helyett, ezzel is érzékeltetve, hogy tanú és tanú között a poligráfós vizsgálat szempontjából különbséget kell tennünk.

A büncselekmény elkövetésével gyanúsítható tanú poligráfós vizsgálata kapcsán felmerül a kérdés, vizsgálható-e poligráffal annak érdekében, hogy a gyanú megalapozottá váljon. Nézetünk szerint a válasz igen, amennyiben nem kizárólag a poligráfós vizsgálat eredménye alapozza meg a személyre vonatkozó gyanút. Az alapelveknél már kifejtettük, hogy a tanú beleegyezése a vizsgálatba, valamint a válasz megtagadásának joga (amennyiben magát vagy hozzátartozóját vádolná büncselekmény elkövetésével) jelenti a garanciát arra, hogy az önvádra kötelezés tilalma ne sérüljön. Ha köteleznék a vizsgálatra az ilyen tanút, a választ akkor is megtagadhatná, ezért a kötelező poligráfós vizsgálat sem ütközne az önvádra kötelezés tilalmában, hiszen a tanúnak meg lenne a választási lehetősége, dönthetne a válasz megtagadása mellett. Ugyanakkor Erdei Árpád szerint „*e mentességi okra mégis kevesen hivatkoznak, s aki tehetné is, inkább a hazugságot választja.*”³²⁴ Ennek ellenére úgy véljük,

³²⁴ ERDEI ÁRPÁD: Tanok és tévtanok a büntető eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2011. 293. o.

hogy nem indokolt a b nceselemnnyel gyanúsítható tanú poligráfós vizsgálatának az ilyen alapon való mell zése. A büntet ügyben eljáró hatóság feladata, hogy a kell felvilágosítást megadja a mentességr l, és azt is a vizsgálandó tanú tudomására kell hoznia, hogy nincs következménye a válasz megtagadásának, az nem értékelhet sem az , sem a hozzátartozója terhére.

Nézzük, mi szólhat a poligráf mellett a b nceselemnnyel elkövetésével gyanúsítható tanú számára:

- 1) A nem b nös elkövet hisz a poligráf tévedhetetlenségében;
- 2) az elkövet abban is bízhat, hogy be tudja csapni a poligráfot,
- 3) vagy azt reméli, hogy a poligráf validitási hiányosságai miatt a vizsgálat nem fogja „leleplezni”.

Mindhárom esetben azért vállalja a vizsgálatot, mert el kívánja kerülni azt, hogy gyanúsítottá váljon. Itt ismét megemlítjük, hogy a hatóságnak mindent meg kell tennie annak érdekében, hogy a beleegyezés önkéntes legyen, és ne nyomásgyakorlás eredményezze azt. A hatósági oldalról nézve ugyanazok az indokok vannak, amit a gyanúsított esetében már felsoroltunk, kiegészítve azzal, hogy a tanú esetén a hatóság azért végeztetné el a vizsgálatot, mert a poligráfós vizsgálat is egy érv lehet a meggyanúsítás mellett vagy ellen.

A b nceselemnnyel elkövetésével gyanúsítható tanú mellett szólnunk kell arról a tanúról is, akinél azért merül fel a poligráf alkalmazása, mert a hatóság ellen rizni kívánja a vallomása szinteségét. Mindezt nem feltétlenül azért teszi, mert a hamis tanúzás miatt indítana újabb büntet eljárást, hanem az indoka az is lehet, hogy tisztázni akarja, hihet-e a tanúnak. Azért rendkívüli a jelent sége a vallomás szinteségvizsgálatának, mert kizárólag tanúvallomások alapján is meg lehet állapítani valakinek a b nösségét.

Elek Balázs szerint „*a tanú vallomásával kapcsolatosan a legfontosabb pszichológiai feladat a segítségnyújtás a hamis vallomások felismeréséhez.*”³²⁵ Finszter Géza ezért tartja a hitelesség vizsgálatához nélkülözhetetlennek annak tisztázását, „*hogy a tanú miként szerzett tudomást értesüléseir l.*”³²⁶ A hamis vallomás többféle módon is keletkezhet. Elek Balázs a Be. alapján megkülönbözteti az olyan szándékos befolyásolást, „*amelynek hatására a vallomást tev tudatosan valótlán vallomást tesz, és olyan tudatos vagy nem tudatos befolyásolást, amelynek hatására a tanú vagy a terhelt nem biztos, hogy szándékosan, de nem*

³²⁵ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 168. o.

³²⁶ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám. Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 39. o.

valós válaszokat adhat a feltett kérdésekre.”³²⁷ A tudatosan valótlan vallomást tevő tanú az, akit indokolt lehet poligráffal vizsgálni, mert az a tanú, aki hisz abban, amit valótlanul mond, például pirosnak látta azt, ami fekete, vagy pirosnak mondták neki a feketét, nem fogja produkálni azokat a fiziológiai változásokat, amelyek a „leleplezését” szolgálnák. Éppen ezért a tanú poligráfós vizsgálatokor a hatóságnak állandóan figyelemmel kell lennie arra az eshetőségre is, hogy a tanú szervezete azért nem reagál a releváns szavakra, mert elhiszi azok valóságát.³²⁸

Figyelemmel a fentiekben kifejtettekre, azt mondhatjuk, hogy a Be. tanú fogalmába a következő kategóriák értendők bele:

- bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható tanú,
- hamis vallomást tevő tanú,
- akarata ellenére nem színtes vallomást tevő tanú,
- színtes vallomást tevő tanú,
- sértett tanú (akivel ugyan nem foglalkoztunk, de t is meg kell, hogy említsük).

Mivel a hatóság nem lehet biztos benne, hogy melyik típusú tanú az, aki vallomást tesz, ezért megengedhet nek tartjuk mindegyik tanúkategóriában a poligráf alkalmazását, azzal a megjegyzéssel, hogy a tanúvallomás színtességét ne kizárólag a poligráfós vizsgálat eredménye alapján ítélje meg.

Végül a tanú esetén is szólnunk kell arról, milyen Be. szabályozás lenne megfelelő. Álláspontunk szerint a tanú poligráfós vizsgálatának lehetőségét a Be.-ben de lege ferenda el kell helyezni a tanú kihallgatásánál (181. §), valamint a tanú kihallgatását szabályozó (Be. XIII. Fejezet I. Címe) 293. § (3) bekezdés végére kerülne (egy új bekezdésbe), hogy „*a tanú beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható*”. A vádlott poligráfós vizsgálatának tiltásával szemben azért tartjuk elfogadhatónak a tanú bírósági szakban történő poligráfós vizsgálatát, mivel a vádlottal ellentétben, neki kevés az információja az ügyről. Az iratok közül mindössze a vallomásáról készült jegyzőkönyvet tekintheti meg, és csak azokon az eljárási cselekményeken vehet részt, amelyre idézték, így a poligráfós vizsgáló olyan feltételek mellett dolgozhat vele, mintha a nyomozás során kerülne sor a vallomásellenőrzésre. Ehhez persze az is kell, ami a nyomozás során is alapvetően

³²⁷ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen. 2008. 10. o.

³²⁸ MADAI Sándor a megtévesztést az alábbi módon határozza meg monográfiájában: „*Összefoglaló névvel megtévesztő cselekménynek nevezhetjük a magatartást, s ez lehet:*
- *valótlan tények valós színben történő feltüntetése,*
- *valós tények elferdítése által történő tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás,*
- *valós tények elhallgatása által történő tévedésbe ejtés vagy tévedésben tartás.*” In: MADAI Sándor: A csalás büntető jogi értékelése. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011. 162. o.

követelmény, hogy ne kerüljenek nyilvánosságra az ügy olyan részletei, amelyek lehetetlenné tennék az eredményes poligráfós vizsgálatot, másrészt a tanú jó emlékez képességére is szükség van, mivel az idő múlása következtében a tanú elfelejtheti a releváns információkat.

Úgy véljük, hogy a Be. tanúra vonatkozó új bekezdésének azt is kellene tartalmaznia, hogy a bírósági eljárásban a sértett nem vizsgálható poligráffal. Ennek az oka az, hogy a sértett annak ellenére, hogy a nyomozati iratokból csak a rá vonatkozóakat tekinthetné meg, a gyakorlatban az tapasztalható, hogy gyakran ugyanazokat az iratokat ismerheti meg, amelyeket a gyanúsított rendelkezésére is bocsátanak, másrészt az jelenléti joga is biztosított bizonyos nyomozati cselekményeken.³²⁹ Neki szinte ugyanannyi információja lehet az ügyről, mint a vádlottnak, így a vizsgálat validitása nála is erősen megkérdőjelezhető.

Már a gyanúsított poligráfós vizsgálatánál is utaltunk rá, hogy a kiskorú tanú poligráfós vizsgálatát az Rtv. lehet védeni, és a Be. sem tiltja. Az Rtv.-ben feltételként határozza meg ugyan a törvényes képviselő hozzájárulását a poligráfós vizsgálatához, azonban ennek ellenére azt gondoljuk, hogy a tanú esetében is tiltani kellene a kiskorú poligráfós vizsgálatát, mivel az a törvényi megoldás, amely nem elégzik meg a kiskorú tanú hozzájárulásával, azt sejteti, hogy a kiskorú tanú nem biztos, hogy önállóan fel tudja mérni a poligráfós vizsgálat következményeit, és annak megtagadásának jelent segítséget. Éppen ezért, mivel nincs garancia arra, hogy a poligráfós vizsgálatot ne követné a tanú gyanúsítottá válása, álláspontunk szerint a tanú esetében is tiltó szabályt kellene megfogalmazni a Be.-nek, illetve azzal összhangban az Rtv.-nek.

Szándékosan nem hagytuk ki a javasolt új Be. bekezdésben azt, hogy „*beleegyezése nélkül*”. Többször is megfogalmaztuk, hogy nem feltétlenül szükséges a beleegyezés megkövetelése a poligráfós vizsgálatba, hiszen az önvádra kötelezés tilalma kapcsán kifejtett garancia érvényesülése mellett, amely szerint a tanú megtagadhatja a választ, amennyiben magát vagy hozzátartozóját vádolná bűncselekmény elkövetésével, elírhatónak tartjuk a kötelező poligráfós vizsgálatot, de ennek az lenne a feltétele, hogy a poligráf validitása elérje a megfelelő mértéket. Mivel a mai tudásunk szerint – és erről még lesz szó a későbbiekben – a poligráf validitása alacsonynak tekinthető, ezért mi is úgy látjuk, jobb, ha nem írja elő a jogszabály a tanú kötelező poligráfós vizsgálatát, amelynek megtagadása, vagy a közre nem

³²⁹ KISS Anna szerint a sértett a nyomozás során megtekintheti „*azokat az iratokat, illetve jegyzőkönyveket, amelyek olyan eljárási cselekményekről készültek, ahol jelen lehetett. Ezen felül, megtekintheti a szakértői véleményt, az egyéb iratokat pedig akkor, ha ezzel a nyomozás érdekeit nem sérti.*” In: KISS Anna: A sértett szerepe a büntető eljárásban. Doktori értekezés. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006. 129. o.

m ködés rendbírsággal lenne sújtható. Nem értünk tehát egyet Matei Lászlóval, aki szerint „a sértett esetében, ha a poligráffal történt vizsgálatot szakértői vizsgálatnak tekintjük (véleményem szerint az), akkor az együttműködésre kötelezhető, ennek megtagadása szankcionálható, tehát a vizsgálat kikényszeríthető. Még abban az esetben is, ha a vizsgálatot a Be. 182.§ (2) bek. szerint szaktanácsadó végzi. E szabályok a tanú esetében is érvényesíthetők.”³³⁰

³³⁰ MATEI László: A bizonyítási indítványok szerepe a büntető eljárásban. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 152. o.

VIII. A POLIGRÁFOS VIZSGÁLÓ

A poligráfós vizsgálat alanya után szükségesnek látjuk meghatározni, hogy ki az, aki elvégezheti a vizsgálatot. A poligráfós vizsgáló személyének jogi tisztázását azért tartjuk fontosnak, mert ez is alapját képezi annak a kérdésnek, hogy a poligráfós vizsgálat, és általában az szentesévizsgálati m szerek hol helyezhet ek el a büntet eljárásban, illetve milyen szerepük lehet a felderítésben és a bizonyításban. E fejezetben tisztáznunk kell, hogy helyes-e, hogy a poligráfós vizsgáló a szaktanácsadó és nem a szakért . Arra is választ keresünk, hogy milyen jogai és kötelezettségei vannak a poligráfós vizsgálónak, és kell-e változtatni a jogszabályi környezeten.

1. A szaktanácsadó megjelenése a régi Be.-ben

Ahhoz, hogy világossá váljon, a Be. miért a szaktanácsadót hatalmazta fel a poligráfós vizsgálat lefolytatására, szükséges visszamenni a 70-es évek elejére, amikor a régi Be. jogi intézménnyé avatta a büntet eljárásjogi irodalomban már el tte néhány éve meghonosodott szaktanácsadó fogalmát.³³¹ A törvény 79. § (1) bekezdése kimondta: *„A hatóság a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és más eljárási cselekményeknél szaktanácsadót vehet igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, összegy jtéséhez, vagy rögzítéséhez különleges szakértelem szükséges, illet leg a hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér.”* A régi Be. a „hatóság” számára tette lehetővé a szaktanácsadó igénybevételét, így levonható az a következtetés, hogy az ügyész és a nyomozó hatóság mellett, akár a bíróság is alkalmazhatott szaktanácsadót. Ezt támasztja alá a miniszteri indokolás is, amely szerint a *„bizonyítási eszközök felkutatása, összegy jtése vagy rögzítése gyakran különleges szakértelmet igényel, els sorban a nyomozás során.”* Az *„els sorban a nyomozás során”* is sejteti, hogy szemben a mai szabályozással, a régi Be. szerint szaktanácsadót a bírósági eljárásban is lehetett alkalmazni. A miniszteri indokolás is fontosnak tartotta leszögezni, hogy a szaktanácsadó – ellentétben a szakért vel – véleményt nem nyilváníthat, így tevékenységéb l nem származhat szakvélemény. Székely János szerint a szaktanácsadó *„tevékenységének lényege a technikai közrem ködés az észlelésben és az észleletek rögzítésében, nem pedig az észleletekkel kapcsolatos jogi kihatású egyéni állásfoglalás.”*³³² A szaktanácsadó közrem ködése a bizonyításban három formában volt lehetséges: technikai

³³¹ KERTÉSZ Imre: A szaktanácsadó. Jogtudományi Közlöny, XXVIII. évfolyam, 1973/12. szám. 635. o.

³³² SZÉKELY János: Szakért k az igazságszolgáltatásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1967. 76-77. o.

jelleg tevékenység, tanácsadás, valamint felvilágosítás adása a szemlénél, a bizonyítási kísérletnél és más eljárási cselekményeknél.³³³

A szaktanácsadóra vonatkozó jogi szabályozással az volt a cél, hogy ne kelljen minden egyes esetben szakértőt kirendelni, ha olyan különleges szakértelemre volt szükség, amivel az eljáró ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja nem rendelkezett. Egyszerűsíteni és gyorsítani kívánták a büntető eljárást, ezért volt szükség arra, hogy a szaktanácsadó jogi intézménnyé váljon.

2. A szaktanácsadó az új Be.-ben

A három évtizedig hatályban lévő régi Be. szaktanácsadóra vonatkozó szabályozásán csak kis mértékben változtatott az új Be. Egyik különbség, hogy „különleges szakértelem” helyett „különleges szakismeret” említi a hatályos jogszabály. A régi Be.-ben mind a szakértőnek, mind a szaktanácsadónak „különleges szakértelme” volt. A jogalkotó szándéka az lehetett, hogy a hatályos törvény a „szakismeret” kifejezés alkalmazásával is érzékeltesse, hogy a szaktanácsadó más jellegű tevékenységet végez, mint a szakértő. A szóhasználatnak nincs jelentősége, hiszen Katona Géza szerint a „szakértő és a szaktanácsadó különleges szakismeretei sem mélységükben, sem megalapozottságukban nem különböznek feltétlenül egymástól. A szaktanácsadó különleges szakértelmével szembeni követelmények sem elméleti megalapozottságát, sem gyakorlati tapasztaltságát illetően nem lehetnek alacsonyabbak.”³³⁴

Míg a régi Be. „hatósági” igénybevételre tett lehetőséget, a hatályos büntető eljárási törvény szakítja ezzel, és megnevezi az ügyészt, valamint a nyomozó hatóságot, amely szaktanácsadót vehet igénybe.³³⁵ Az új Be. már nem teszi lehetővé a szaktanácsadó bírósági alkalmazását, ugyanis nemcsak azt rögzíti, hogy az ügyész és a nyomozó hatóság munkáját segítheti a szaktanácsadó, hanem az is kiolvasható a jogszabályból, hogy csak „nyomozási cselekményeknél” van helye az alkalmazásának. Különbség az is, hogy a régi Be. 71. §-a nem tiltalmazta azt, hogy a szaktanácsadót később szakértőként rendeljék ki az adott ügyben. A miniszteri indoklás szerint „nincs akadálya annak, hogy a szaktanácsadó – ha ennek egyéb feltételei fennállnak – utóbb szakértőként is eljárjon az ügyben. Ezt a hatályos Be. kizárja.

³³³ KERTÉSZ Imre: A szaktanácsadó. Jogtudományi Közlöny, XXVIII. évfolyam, 1973/12. szám. 636. o.

³³⁴ KATONA Géza: Szakértők és szaktanácsadók bevonása krimináltechnikai kérdések tisztázására. In: ILLÁR Sándor (Szerk.): Krimináltechnika II. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1998. 154. o.

³³⁵ Be. 182. § (1) bekezdés: Az ügyész és a nyomozó hatóság a nyomozási cselekményeknél szaktanácsadót vehet igénybe, ha a bizonyítási eszközök felkutatásához, megszerzéséhez, összegyűjtéséhez vagy rögzítéséhez különleges szakismeret szükséges, illetőleg az ügyész vagy a nyomozó hatóság valamilyen szakkérdésben felvilágosítást kér.

Az új Be. – a régivel ellentétben – kötelez vé teszi a szaktanácsadó igénybevételét, ha a terhelt vallomását a nyomozásban poligráf alkalmazásával vizsgálják.³³⁶ A régi Be. nem szólt a poligráfról, ami nem jelentette azt, hogy a gyakorlatban ne lettek volna poligráfos ügyek. Utaltunk már rá, hogy az Rtv. 1994-től szabályozta a poligráfos vizsgálatot, amelyet szakértő végzett, de már ekkor is – a 80-as évek elejétől – folytak a vizsgálatok.

3. A szaktanácsadó igénybevétele

Az új Be. miniszteri indokolása szerint a szaktanácsadó tevékenysége – ellentétben a szakértőével – nem bizonyítási eszköz (szakvélemény) létrehozására irányul, az általa adott felvilágosítások is csupán tájékoztató jellegűek. Abból pedig, hogy a szaktanácsadó működése nem hoz létre bizonyítási eszközt, az következik, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság tagja rendelkezik a szükséges szakismeretekkel, a szaktanácsadó alkalmazásától általában eltekinthet. Az „általában eltekinthet” szóhasználat arra utal, hogy elfordulhat olyan eset, amikor kötelező szaktanácsadót igénybe venni. Erre példa lehet a már említett poligráfos vizsgálat elvégzése³³⁷ is. A NYOR kötelezővé teszi a szaktanácsadó alkalmazását, ha vér-, illetve vizeletminta vétele szükséges az alkoholfogyasztásra, illetve a vezetési képességre hátrányosan ható szer fogyasztásra vonatkozó szakértői vizsgálatához.³³⁸ A rendelet 78. §-a szintén előírja a kötelező szaktanácsadói részvételt, ha a házkutatás, lefoglalás, motorozás végrehajtása különleges szakismeretet igényel – így különösen minősített adatot, számítógépen tárolt adatokat, banktitkot, biztosítási titkot, értékpapír-titkot, távközlési titkot, ügyvédi titkot, orvosi titkot tartalmazó adathordozók lefoglalása – szaktanácsadót kell alkalmazni. Végül a 86. § kötelezi az ügyben eljáró ügyészt, illetve nyomozó hatóságot a szaktanácsadó igénybe vételére, ha a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelező végrehajtása különleges szakismeretet igényel – így különösen annak megállapítása, hogy a számítástechnikai rendszer útján rögzített adat biztonságos tárolásának feltételei fennállnak-e, a számítástechnikai rendszer naplózása megoldott-e.

Megállapítható, hogy a hatályos jogi szabályozás csak ezek körében teszi kötelezővé a szaktanácsadó alkalmazását, általános az, hogy rábízta a jogalkotó az eljáró ügyészre és nyomozó hatóságra, hogy kíván-e szaktanácsadót igénybe venni.

4. A poligráfos vizsgáló a régi és az új Be.-ben

Az új Be.-t megelőző időszakban a poligráfos vizsgálatot szakértő végezte, azonban Szíjártó István szerint a kezdetben arra is volt példa, hogy a kriminálpszichológus szakértőt,

³³⁶ Be. 182. § (2) bekezdés

³³⁷ Be. 182. § (2) bekezdés

³³⁸ NYOR 173. § (1) bekezdés

mint szaktanácsadókat rendelték ki.³³⁹ Az Rtv. hatályba lépése után a poligráfós vizsgáló kizárólag a szakért lett, aki szakvéleményt készített a vizsgálat eredményér l. A 2003-ban hatályba lépett Be. visszatért az Rtv el tti gyakorlathoz, azonban immár kötelez en a szaktanácsadó lett a poligráfós vizsgáló, aki a vizsgálról és az eredményr l jegyz könyvet készít.

Nagy Lajos szerint „*a szakért a tanú szavahihet ségével kapcsolatos megállapítása csak meghatározott vonatkozásokban: a tanú szavahihet ségének egyes elemeit illet en adhat választ.*”³⁴⁰ Nézetünk szerint ugyanez vonatkozik a vallomás szintességét poligráffal ellen rz szaktanácsadóra is, aki jegyz könyvbe foglalt véleményében nem arra ad választ, hogy a vizsgálat alanya elkövette-e a b ncesealményt, b nös-e, melyik vallomás felel meg a valóságnak, hanem arra, hogy a fiziológiai változásokból hogyan ítéli meg a terhelt szintességét az egyes válaszok során. A vizsgálatvezet nek általában a nyomozó hatóság azt a kérdést teszi fel, hogy a vizsgálat alá vont személy által a b ncesealménnyel kapcsolatban elmondottak szintessége (b ncesealményt tagadó vallomása) kétségbe vonható-e, megkérd jelezhet -e.³⁴¹ A szaktanácsadó egy-egy kérdés kapcsán a következ válaszokat adhatja:

- 1) amennyiben a releváns kérdés esetén egyértelm a megtévesztési szándék, vagyis „nem”-et mond, pedig az „igen” a válasz: „*a válaszadó reakciói megtévesztést jeleztek*”, „*megtéveszt választ adott*”, vagy „*a reakciók alapján a válaszadó szintessége megkérd jelezhet*”;
- 2) amennyiben a releváns kérdéseknél egyértelm , hogy nem történt fiziológiai változás, vagyis a „nem” a valóságban is „nem”: „*szinte választ adott a vizsgált személy*”, „*a reakciók nem jeleztek megtévesztést*”;
- 3) ha nem tud állást foglalni: „*válaszának valóságtartalma nem volt eldönthet*”.

A jöv ben változni fognak a szaktanácsadói megállapítások, ugyanis a BSZKI egységesíteni kívánja a megfogalmazható válaszokat. Így a szaktanácsadó a következ megállapításokat teheti:

- 1) amennyiben a releváns kérdés esetén egyértelm a megtévesztési szándék, vagyis „nem”-et mond, pedig az „igen” a válasz: „*megtéveszt a válasz*” (szándékosan valótlant mond; olyan a válasza, amely az tudomása szerint sem igaz; meg akarja téveszteni a vizsgálot);

³³⁹ SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntet eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 37. o.

³⁴⁰ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntet perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 511. o.

³⁴¹ MIKOLAY Sándor: Kriminálpszichológia a magyar rend rségen a Fejér Megyei Rend r-f kapitányság példáján. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 34. o.

- 2) amennyiben a releváns kérdéseknél egyértelmű, hogy nem történt fiziológiai változás, vagyis a „nem” a valóságban is „nem”: „nem megtéveszt a válasz” (tehát szinte);
- 3) ha nem tud állást foglalni: „nem dönthet el” (a válasz szintisége).

Hazánkban a szaktanácsadó az egyes kérdéseket, és az arra adott válaszokat vizsgálja, nem pedig azt - ami egyébként a jellemző külföldön -, hogy maga a vizsgált személy globálisan³⁴² megtéveszt-e. A magyar gyakorlatot helyesnek tartjuk, mivel ez sokkal informatívabb a hatóság számára, mert nyomon lehet követni, hogy az egyes releváns kérdések milyen fiziológiai változást okoztak a vizsgált személyben. Ezzel a poligráfos vizsgálat eredménye alkalmas lehet arra, hogy ne csupán a vizsgálat alanya vallomásának szintiségét kérd jelezzék meg vele, hanem olyan kérdésekre is választ adjon, hogy van-e tettestudomása a vizsgált személynek, és vannak-e még és hol tárgyi bizonyítási eszközök, stb.

Az ismertetett sajátosságok is mutatják azt, hogy a vizsgálat elvégzését szakemberre kell bízni, ezért van arra szükség a miniszteri indokolás szerint is, hogy a poligráfot ne a nyomozó hatóság tagja vagy az ügyész kezelje, ugyanis a szaktanácsadó a poligráf által regisztrált fiziológiai adatokból következtet a vizsgált személynek a feltett kérdésekkel kiváltott izgalmi állapotára vagy annak hiányára a vizsgálat folyamán, az adatok értelmezéséhez és a következtetések levonásához pedig megfelel ismeretekre van szükség. Maga a vizsgálat lefolytatása is nagy szakértelmet igényel, amellyel általában sem az ügyész, sem a nyomozó hatóság tagja nem rendelkezik.

5. Ki lehet poligráfos vizsgáló?

A jogszabályok és a hivatkozott miniszteri indokolás csupán azt követelik meg, hogy szaktanácsadó végezze a poligráfos vizsgálatot, azonban nincsenek további elírások a poligráfos vizsgáló személyére. Nincs például meghatározva, hogy milyen végzettséggel (és képzettséggel) lehet poligráfos vizsgálatot végezni.³⁴³ Mivel ezekre a kérdésekre választ keresünk, szükségesnek tartjuk felvázolni, milyen kompetenciákkal kell rendelkeznie a poligráfos vizsgálónak.

Krispán István szerint a poligráfos vizsgáló „a bekövetkező fiziológiai változások grafikusán rögzített képét értelmezi, közvetlenül e változások intenzitásából, formai

³⁴² David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetriss Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 264. o.

³⁴³ Az amerikai Employee Polygraph Protection Act of 1988 (EPPA) § 801.26 (b) bekezdése két követelményt is megfogalmaz: a poligráfos vizsgálónak érvényes engedéllyel kell rendelkeznie, valamint egy minimum 50 ezer dolláros letéttel, amely biztosítja, hogy a vizsgálatok során az igazság oldalán áll, másrészt ez biztosítékot jelent az esetleges szakmai hiba által okozott kár fedezésére.

jellemziből von le következtetéseket a vizsgálat alanyának szavahihet ségével kapcsolatban.”³⁴⁴ Nézetünk szerint a szaktanácsadó nem a szavahihet séggel kapcsolatban von le következtetéseket, csupán azt vizsgálja, hogy a fiziológiai reakciók változtak-e az egyes kérdéseknél, illetve az azokra adott válaszoknál. A szaktanácsadó jegyz könyvbe foglalt véleménye is csak annyit tartalmaz, hogy a válaszok, pontosabban a vizsgált személy „nem” válaszai megtéveszt ek voltak-e.

A poligráfós vizsgálónak nemcsak a jegyz könyvet kell szakszerűen elkészíteni, hanem képesnek kell lennie annak a speciális vizsgálati légkörnek a létrehozására, amely biztosítja, hogy a vizsgálati leletben megjelenjenek azok a változások, amelyek alapján a vizsgálat alanyának megtévesztési szándéka vagy annak hiánya diagnosztizálható.³⁴⁵ A szaktanácsadónak fenn kell tartania a vizsgált személy együttműködését, valamint figyelmét az eljárás végéig a vizsgálat tárgyára kell irányítani és meg kell őriznie a hozzá f z d semleges viszonyt. Minden verbális megnyilvánulásának, gesztusának, mimikájának ellen őrzés alatt kell állnia, és azt a célt kell szolgálnia, hogy a vizsgálati procedúra alatt mindvégig fenntartsa a vizsgálat alanyának motivációját a leleplezés és elkerülésére.³⁴⁶ A poligráfós vizsgálónak tudnia kell azt, hogy mi az a metakommunikáció, amikor belép a vizsgálandó személy a helységbe, le kell tudni őrznie, milyen típusú embert kell majd megvizsgálnia, hogyan kell hozzá szólnia, milyen módon kell kezelnie az érzelmi megnyilvánulásokat stb. Ha ez a kompetencia hiányzik a vizsgálóból, ez az egész vizsgálatra rányomja bélyegét, amely az eredményességet is veszélyezteti.

A vizsgáló birtokában kell, hogy legyen annak a képességnek, hogy a megfelelő kérdéseket tegye fel a poligráfós vizsgálat során. Janniro szerint nem tehet aszerint különbséget, hogy a vizsgált személy nő vagy férfi, gazdag vagy szegény, fiatal vagy id őse.³⁴⁷ Érdekl ődnie kell az emberek iránt, a viselkedésük, motivációik és magatartásuk iránt. A vizsgálónak el kell tudnia hitetni az alannyal, hogy a legnagyobb el őnyt az jelenti számára, ha igazat mond, még akkor is, amennyiben az börtönnel jár. Minden mondatnak és mozdulatnak

³⁴⁴ KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend őrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene, jövője. *Belügyi Szemle*, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 46. o.

³⁴⁵ A kutatás során megkérdezett szaktanácsadók szerint a poligráfós vizsgálat – b nceseleményt elkövet – alanyai, egyt l-egyig azt gondolják, hogy meg tudják tévesztetni a poligráfót. Az volt az egyöntet ő véleményük azonban, hogy a felkészült poligráfós vizsgáló le tudja leplezni ezeket a próbálkozásokat. A magunk részér ő inkább azt az álláspontot képviseljük, hogy nehezebb megtévesztetni egy felkészült és tapasztalt poligráfós vizsgáltót, de nem lehet kijelenteni, hogy lehetetlen.

³⁴⁶ KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend őrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene, jövője. *Belügyi Szemle*, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 47. o.

³⁴⁷ Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 34-35. o.

a bizalmat kell árasztania, a poligráfós vizsgálónak megért nek, nyitottnak és szimpatikusnak kell lennie. Pszichológiai, fiziológiai, kriminológiai és szociológiai ismeretekkel kell rendelkeznie, és a kérdéseket úgy kell megfogalmaznia, hogy azok érthet ek legyenek az alany számára. Az intelligenciájának legalább átlagosnak, vagy annál magasabbnak kell lennie (külföldön is ezért követelik meg a fels fokú diplomát), mivel a vizsgálat során sokféle emberrel találkozik. A vizsgálóval szemben ugyancsak elvárás, hogy legyen képzett és rendelkezzen nyomozási tapasztalatokkal: ismernie kell a nyomozás rejtjelmeit, így például a helyszíni szemle lefolytatásának, a bizonyítékgy jtésnek és a rögzítésnek a szabályait. Ha nincs tisztában az alapokkal, - Janniرو úgy véli - nem tud a vizsgált személy fejével gondolkodni.³⁴⁸

Inbau szerint *„olyannak kell lennie a vizsgálónak, aki nagyfokú motivációt érez a munka iránt, és a személyisége alkalmas arra, hogy megfelel partnere legyen a vizsgálandó személynek, így szükséges például az, hogy a barátai és a kollégái is kedveljék.”* Inbau úgy látja, hogy *„sok olyan poligráfós vizsgáló van, aki nem felel meg ezeknek a követelményeknek, ennek pedig az a következménye, hogy a nem megfelel en felkészült és a megkívánt tulajdonságokkal nem rendelkező vizsgáló hibákat vét.”*³⁴⁹ Nézetünk szerint a hiba az ügy szempontjából végzetes is lehet, ha a hatóság azt gondolja, hogy a poligráf tévedhetetlen, mert okozója lehet egy indokolatlan nyomozás megszüntetésnek, ami éppúgy nem kívánatos, mint egy téves bírói ítélet.

Hogy ne következzen be a hiba, azzal a tulajdonsággal is rendelkeznie kell a poligráfós vizsgálónak, hogy helyesen tudja értelmezni az eljárás eredményét, és valóban segíteni tudja a nyomozó hatóság munkáját. Képes kell, hogy legyen arra, hogy megfelel en kezelje az adott ügyben rendelkezésre álló információkat, összeegyeztesse a nyomozó hatóság igényeit a vizsgálat lehet ségeivel és szakmai követelményeivel; felismerje, hogy milyen információk tisztázásával tud leghatékonyabban hozzájárulni a felderítés sikeréhez. Ehhez pedig széleskörű kriminalisztikai ismeretekre van szüksége. Vannak, akik úgy vélik, hogy a poligráfós szakember szerepét b nügyi területen dolgozó kriminálpszichológusnak kell betölteni. A poligráfós vizsgálatra való személyes alkalmasság megállapítása (b nöz knél különösen fontos, hiszen gyakori a kóros személyiség szerkezet) – Brósz Tünde és Horváth

³⁴⁸ Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 34-35. o.

³⁴⁹ Fred. E. INBAU: Some avoidable lie-detector mistakes. The Journal of Criminal Law and Criminology, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA 1999. 1373. o.

András álláspontja szerint - mindenképpen pszichológust igényel.³⁵⁰ Mások ezzel szemben azt hangoztatják, hogy könnyebb egy nyomozót átképezni poligráfós vizsgálóvá, mint egy pszichológust, mert minimális az a pszichológiai ismeret, amellyel a szaktanácsadónak rendelkeznie kell a vizsgálat lefolytatásához, inkább a kriminalisztikai tudás az, amire támaszkodnia kell a kérdéssorok és a vizsgálat megtervezésénél, és nem a pszichoterápiára.

Úgy véljük, hogy – összhangban a poligráfós vizsgálók véleményével - nem kellene megkövetelni a pszichológus végzettséget, azonban a kriminalisztikai ismereteket annál inkább.³⁵¹

Az elmúlt években – egy közelmúltban, a BSZKI-n megtartott poligráfós tanfolyamot leszámítva - az volt a gyakorlat, hogy egymást tanították be a poligráfós vizsgálók. Egy rendszeresen meghirdetett poligráfós tanfolyam segíthetné azt is, hogy aki poligráfós vizsgálatot végez az országban, hasonló színvonalon tegye, ne kelljen azzal számolnia a vizsgálat alanyának, hogy egyes szaktanácsadók nem fogják megkérd jelezni válaszáinak szintességét. A tanfolyam – és a folyamatos szakmai kontroll – garantálná azt, hogy csak olyan szaktanácsadó végezzen vizsgálatot, aki nagy eséllyel képes felismerni azt, ha a vizsgált személy ellentevékenységet folytatna, vagyis megpróbálná becsapni a poligráfót. A poligráfós vizsgálatra való felkészítés mellett a szinten tartásra is szükséges lenne, bizonyos id közönként kötelez tréningeket kellene el írni, amelyet szintén a BSZKI szervezhetne.

Ha a külföldi gyakorlatra tekintünk, az tapasztalható, hogy a b nüldözési területen foglalkoztatott poligráfós vizsgálók többsége b nügyi képzettséggel és tapasztalattal rendelkezik. Általánosnak mondható, hogy megkövetelik a f iskolai vagy az egyetemi végzettséget, azonban nem írnek el meghatározott szakirányt.³⁵² Inbau szerint a poligráfós vizsgáló nem szükséges, hogy orvos vagy pszichológus legyen, azonban a vizsgálat jellegéb l adódó - átlagosnál magasabb - intelligenciaszint-követelmény miatt fontos, hogy rendelkezzen fels fokú végzettséggel.³⁵³ Mivel a vizsgálatok megfelel min ség elvégzéséhez, a szinten tartáshoz állandó gyakorlásra van szükség, ezért azokban az országokban, ahol nagy kultúrája van a vizsgálatoknak, a vizsgálók számára évi kötelez

³⁵⁰ BRÓSZ Tünde – HORVÁTH András: Érvek és tények a poligráf alkalmazása mellett. Rendészeti Szemle, 40. évfolyam, 1992/12. szám. 77. o.

³⁵¹ Véleményünk szerint kriminalisztikai ismereteket magába foglaló fels fokú (els sorban a Nemzeti Közszerológati Egyetem Rendészettudományi Karán, vagy valamely jogi karon szerzett) végzettséget kellene el írni, és szintén jogszabályi szinten volna szükséges rendelkezni arról, hogy a jelölt végezze el a B nügyi Szakért i és Kutatóintézet Poligráfós Vizsgálati Osztály (továbbiakban: BSZKI) szakemberei által tartott tanfolyamot.

³⁵² KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rend rségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene, jövő je. Belügyi Szemle, 52, évfolyam, 2004/6. szám. 47-48. o.

³⁵³ Fred. E. INBAU: Some avoidable lie-detector mistakes. The Journal of Criminal Law and Criminology, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA, 1999. 1373. o.

minimum vizsgálat számot állapítanak meg, melynek nem teljesítése a vizsgálói licenc elvesztését vonja maga után.³⁵⁴

Inbau szerint bár néhány hetes intenzív tanfolyam elegendő lehet ahhoz, hogy valaki megfelelően el tudja sajátítani a poligráf kezeléséhez szükséges tudást, azonban ideális lenne, ha a jelölt minimum hat hónapos képzésen venne részt. A tanfolyamon fiziológiai és pszichológiai ismereteket kell szereznie, valamint figyelemmel kellene kísérnie több vizsgálatot is. Arra is szükség van, hogy saját kísérleteket végezzen el, majd maga is vizsgáljon az instruktora felügyelete mellett, és több olyan ügy poligráf vizsgálatát is tanulmányozza és értékelje, amelyekben már volt jogerős határozat. A tanfolyamon olyan gyakorlati útmutatásokat kell adni, amelyek benyomásokon, személyes élményeken alapulnak, például olyan pszichológiai és taktikai módszerekkel kell megismerkednie a tanfolyam résztvevőjének, hogy a jelölt vallomáshoz, valamint fontos adatokhoz tudja a majdan juttatni a hatóságot, amikor a poligráf vizsgálatot olyan alanyon végzi el, aki nem szívesen felel. Az is követelmény, hogy egy instruktorhoz legfeljebb hat jelölt tartozzon, hiszen csak így lehet kellően hatékony a tanfolyam. Inbau szükségesnek tartja azt is, hogy aki poligráf vizsgálatot végez, csak poligráf vizsgálatokat végezzen, és ne alkalmazzák más területen szakértőként. Úgy véli, hibát követ el a rendőrség, amikor ezt a szabályt nem tartja be.³⁵⁵

A poligráf vizsgálat személye és felkészültsége, valamint az igénybe vett mérőeszközök együttesen határozzák meg a vizsgálat minőségét. A poligráf vizsgálat személyével összefüggő minőség egyrészt kötelező tréningekkel, másrészt folyamatos kontrollal lehet szinten tartani, illetve javítani. Amennyiben a minőségellenőrzés azt az eredményt hozza, hogy a vizsgálat nem úgy végezte el a vizsgálatot, amely megfelelt volna a szakmai követelményeknek, a BSZKI munkatársai rámutatnak a hibára. Ha később is hibákat tapasztalnak, a poligráf vizsgálatonak el kell néhány hónapot töltenie egy tapasztalt BSZKI-s szakértővel, hogy a későbbiekben már ne legyen szakmaiatlan a vizsgálata. Amint arra alkalmassá válik, újra vizsgálhat önállóan is.

A folyamatos szakmai ellenőrzés 2011 tavaszától valósul meg, amikor a BSZKI-n megalakult az országos hatáskörrel rendelkező Poligráf Vizsgálati Osztály. Kontroll volt korábban is, amikor központosítva végezték a poligráf vizsgálatokat, majd miután ez megszűnt, mindössze arra nyílt lehetőség, hogy szükség esetén megisméltessék egy másik poligráf szakértővel a vizsgálatot. A jelenlegi rendszer elnyeri, hogy a

³⁵⁴ KRISPÁN István: A poligráf hazugságvizsgálatok rendőrségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene, jövője. *Belügyi Szemle*, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 47-48. o.

³⁵⁵ Fred. E. INBAU: Some avoidable lie-detector mistakes. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA, 1999. 1374-1375. o.

poligráfus vizsgáló a vizsgálat adatait nyomban a vizsgálatot követően, e-mailben továbbítja a központi BSZKI szerverre, így nem kell hosszú napokat várni a vizsgálati eredményre, és a szolgálati út betartásával sem megy az idő. Arra viszont ez a módszer sem alkalmas, hogy a leleti adatból nyilvánvalóvá váljon, miért változott meg a fiziológiai reakciója a vizsgált személynek. Nem csupán a kérdés feltételének szövege a fiziológiai változás, esetleg a vizsgáló hangsúlyozásának, tekintetének stb. Ha például mobiltelefon szólalt meg a kérdés feltevésekor, ezt a vizsgálónak jeleznie kell a regisztrátumon, azonban ha ilyen kézzelfogható esemény nem történik a vizsgálat közben, a felülvizsgáló BSZKI munkatárs sem feltétlenül tudhatja a választ, legfeljebb a kérdéssort tudja kritizálni, illetve az egyértelmű fiziológiai változások fel nem ismerését. Hatékonyabbá lehetne tenni az ellenőrzést, ha a szaktanácsadó laptopjához csatlakoztatnának egy webkamerát is, amely rögzítené a hang mellett a vizsgáló és a vizsgált személy viselkedését is, hiszen a poligráfus vizsgáló azzal is hibát tud elkövetni például, ha más a tekintete, esetleg a mimikája, amikor a releváns kérdés hangzik el. A vizsgált személy esetében a képrögzítés azt segítené, hogy akár utólag is megvizsgálják, volt-e látható jele az alany ellentevékenységének. A BSZKI legújabb munkatársai rendelkeznek ugyan webkamerával is, azonban a képfelvételt tartalmazó file mérete miatt nem továbbítható a BSZKI szerverére, így ez a kontroll lehetőség még nem áll rendelkezésre. Ez az állapot várhatóan változni fog, azonban a mikor még nem határozható meg.

A visszacsatolást és ezzel a vizsgálat minőségének javulását jelentené, ha a poligráfus vizsgáló információt kaphatna arról, mi lett az ügy végkimenetele. Megfelelően orientálta-e a poligráfus a nyomozást, beismerő vallomás követte-e a vizsgálatot, megtalálták-e a keresett tárgyi bizonyítási eszközt, a bíróság figyelembe vette-e a tettestudomást alátámasztó szaktanácsadói jegyzőkönyvet stb. Lykken szerint a poligráfus vizsgáló – ellentétben például egy mérnökkel – nem szembesülhet a hibáival, mivel a vizsgálat elvégzése után a továbbiakban nem kap információt az ügy alakulásáról.³⁵⁶ Ezen nemcsak külföldön, hanem hazánkban is változtatni kellene.

6. A poligráfus vizsgáló jogi helyzete

Azt mondhatjuk a poligráfus vizsgálatot végző szaktanácsadóról, hogy jogai és kötelezettségei ugyanúgy, mint a szakértőnél, az eljárás esetében is alapvetően a feladatához igazodnak. Mivel a poligráfus vizsgálat jellegében közel áll a szakértői vizsgálathoz, ezért a szaktanácsadó esetében is a Be. 105. §-ából indulunk ki.

³⁵⁶ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. *Jurimetrics Journal*, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 269. o.

A Be. 105. § (2) bekezdése alapján köteles és jogosult mindazokat az adatokat megismerni, amelyek a feladatának teljesítéséhez szükségesek. E célból a következő jogosultságai vannak:

- az ügy iratait megtekintheti (csak azokat, amelyek szükségesek a kérdéssorok összeállításához);
- ha ez a feladatának teljesítéséhez szükséges, a kirendelt újabb adatokat, iratokat és felvilágosítást kérhet (ezért tartózkodik általában az ügyel adója a poligráfus vizsgálat helyszínén, hogy ha szükséges, konzultálni tudjon a poligráfus vizsgálóval, amely akár úgy is történhet, hogy a vizsgálat közben magára hagyja a szaktanácsadó a vizsgálat alanyát, kimegy a helyszébről, felvilágosítást kér az ügyel adótól, majd visszamegy, és folytatja a vizsgálatot);
- lefolytathatja a vizsgálatot (ami egyben kötelessége is), és hozzá kérdéseket intézhet;
- díjazásra, továbbá az eljárásával felmerült és igazolt készkiadásának megtérítésére jogosult.

Elek Balázs a szakértői kérdésfeltevés joga kapcsán fogalmazta meg monográfiájában, hogy „*a pszichológia tudományának jelenkori eredményei egyértelmű felhasználhatósága érdekében helyesebb megoldásnak*” tartaná, „*ha a törvény az adatszolgáltatás mellett a pszichológus (esetleg pszichiáter-, és elme-) szakértőknél az adatszolgáltatás mellett az egyéb válaszadási kötelezettséget is elírná. A terhelt esetében ilyen kötelezettséget nem írhat el a jogszabály, mert az önvádra kötelezés tilalmába ütközne.*”³⁵⁷ Úgy véljük, ez a poligráfus vizsgálat szempontjából azt jelenhetné – még akkor is, ha szaktanácsadói vizsgálatról van szó –, hogy kötelező lehetne tenni a tanú poligráfus vizsgálatát, így a szakértőnek joga lenne t le kérdezni, neki pedig kötelezettsége válaszolni, feltéve, hogy a válasz nem sérti az önvádra kötelezés tilalmát.

A szaktanácsadónak kötelezettségei is vannak:

- köteles elvégezni a poligráfus vizsgálatot;
- a vizsgálatot a tudomány állásának és a korszerű szakmai ismereteknek megfelelő eszközök, eljárások és módszerek felhasználásával köteles elvégezni;
- köteles a hatóság által megjelölt határidőn belül a vizsgálat eredményét is tartalmazó jegyzőkönyvet elkészíteni;

³⁵⁷ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 165. o.

- értesíteni köteles a kirendelt, ha annak a hatáskörébe tartozó intézkedés vagy eljárási cselekmény elvégzése szükséges (ez akkor merülhet fel például, ha nem lehet a nélkül meghatározni a holttest lehetséges elrejtésének helyét, hogy ne állnának rendelkezésre fényképek a terhelt lakásairól);
- köteles megjelenni a bíróság, az ügyész, illetve a nyomozó hatóság előtt, ha idézték;
- köteles a kizáró okot a kirendeltnek haladéktalanul bejelenteni.

A korábbi szabályok szerint, amikor még a Be. hatályba lépése előtt szakértő végezte a poligráfus vizsgálatot, a szakvéleménynek tartalmaznia kellett a vizsgálat menetét, a vizsgált személynek adott instrukciókat, a feltett kérdéseket és az azokra kapott válaszokat, a mérést és annak eredményét, az azokból levonható következtetéseket és a kirendelt által feltett kérdésekre adandó válaszokat. Ezek a követelmények ma is irányadóak, csupán a „szakvélemény” helyett „szaktanácsadói vélemény” szerepel az okirat bevezető részében. A kutatás során több ilyen szaktanácsadói véleménnyel találkoztunk, azonban úgy véljük, hogy ez a gyakorlat ellentétes a Be.-vel, mert csupán a szakvéleményt ismeri, és sorolja fel a bizonyítási eszközök között. Álláspontunk szerint a NYOR nem véletlenül használja a jegyzőkönyv kifejezést a poligráfus vizsgálat kapcsán, ezért számunkra is az lenne a helyes gyakorlat, ha „*jegyzőkönyv a poligráfus vizsgálatról*” lenne az okirat címe.

A jegyzőkönyvről a NYOR 132. §-a úgy rendelkezik, hogy „*az érintett személyre vonatkozó első része tartalmazza a vizsgálatra való felkészítés során tisztázandó adatokat. A jegyzőkönyv első részét lezáró nyilatkozat aláírásával az érintett személy elismeri, hogy a vizsgálat lényegét és menetét, valamint a jegyzőkönyv tartalmát – beleértve a vizsgálat alá kerülő témaköröket és kérdéseket is – megismerte, és a vizsgálaton való részvételre vonatkozó beleegyezését fenntartja, továbbá hozzájárul a jegyzőkönyvben szereplő egészségügyi adatainak kezeléséhez.*” Korábban csatolni kellett a poligráfus vizsgálat regisztrátumát is a szakvéleményhez, tehát alkalmassá kellett tenni arra, hogy a vizsgálat lefolytatását és a következtetések helyességét a hatóság ellenőrizni, adott esetben más szakértővel is ellenőriztetni tudja.³⁵⁸ Úgy véljük, hogy a regisztrátum csatolására a szaktanácsadói vizsgálat esetén is szükség van.

A fejezet összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a jogalkotó nem hozott rossz döntést, amikor a szaktanácsadóhoz rendelte a poligráfus vizsgálat elvégzését, mivel a poligráfus vizsgálat első sorban a nyomozó hatóság és az ügyész segítése kíván lenni, ugyanúgy, mint a

³⁵⁸ SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 40. o.

szaktanácsadói intézmény. A szakvélemény els dlegesen nem a nyomozás tervezéséhez és szervezéséhez kíván segítséget nyújtani, hanem a jelent ségét az adja, hogy a bíróság bizonyítékként veheti figyelembe, ezzel szemben a szaktanácsadó és a poligráfós vizsgálat szempontjából háttérbe szorul ez a kérdés. Ha a jogi szabályozás módját nézzük, annyiban kritikát fogalmazunk meg, hogy a jogalkotó a törvényben nem válaszolja meg azt a kérdést, mi a teend akkor, ha bírósági szakban vennék igénybe a poligráfot. Az el z fejezetben rámutattunk arra, hogy éppen a szaktanácsadó miatt lehet úgy értelmezni a Be.-t, hogy csak a nyomozati szakban végezhet el a vizsgálat. Azt is kifejtettük, hogy a nem sértett tanú esetében indokolt lehet a bírósági eljárásban is igénybe venni a poligráfot, ezért azt javasoljuk, hogy a Be. tegye lehetővé, hogy kizárólag a poligráfós vizsgálat esetén a szaktanácsadó alkalmazható legyen a bírósági szakban is. Visszásnak tartjuk és törvényellenesnek, hogy van olyan bíróság, amely szakért ként rendeli ki a poligráfós vizsgálót, abból a megfontolásból, hogy a törvény nem teszi lehetővé a szaktanácsadó alkalmazását. Amennyiben lehetőség nyílna a szaktanácsadói kirendelésre, bevezethetővé válna a szaktanácsadó meghallgatása intézmény is, hogy ne tanúként hallgassák ki, vagy szakért ként hallgassák meg a poligráfós vizsgálót, mint ahogy ezt teszik a bíróságok, amennyiben értelmeznie kell szóban is a szaktanácsadónak a vizsgálat eredményét. Amennyiben a bíróság meghallgatná a szaktanácsadót, kérdezési jog illetné meg az ügyészt, a vádlottat, a véd t, a sértettet, illetve a magánfelet.

IX. A POLIGRÁF M KÖDÉSE

Annak a kérdésnek az eldöntéséhez, hogy a poligráf segítheti-e a felderítést, mindenek el tt szükséges megismerkedni a vizsgálat feltételeivel, és azzal, hogyan jut el a szaktanácsadó addig, hogy állást tudjon foglalni az alany válaszainak szinteségér l. Ebben a fejezetben bemutatjuk a jellemz vizsgálati módszereket is, és számba vesszük azokat a tényez ket, amelyek az egyes kérdéssorok esetén gyengíthetik a validitást.

1. A vizsgálat feltételei

Bizonyos tárgyi és alanyi feltételek szükségesek ahhoz, hogy meg lehessen kezdeni a poligráfos vizsgálatot. Tárgyi követelmény maga a poligráf, valamint a vizsgálati helység, amelyet úgy kell kialakítani, hogy csendes, nyugodt környezet legyen, küls hatások ne ériék a vizsgált személyt. Egyszer berendezésre, kevés bútorra, ingerszegény helységre van szükség, hogy ne tudja elvonni semmi a figyelmét, csak a vizsgálatra tudjon koncentrálni. Janniرو szerint célszer , hogy az ilyen helységek egyik falába detektív tükröt építsenek, hogy a vizsgálatot figyelemmel tudja kísérni a nyomozó hatóság tagja, az ügyész, valamint a véd . Ez azért tartja fontosnak, mert amennyiben több személy tartózkodna a helységben, az zavarná a vizsgálatot, és a vizsgált személy sem lenne olyan nyitott, mint amikor csak négy szemközt beszél a poligráfos vizsgálóval.³⁵⁹

Az alanyi oldalt tekintve megállapítható, hogy a vizsgálaton való részvételre mindenki alkalmas lehet, aki az egyéb feltételek - megfelel egészségi állapot, aktuális fizikai állapot, stb. - fennállása esetén képes a vizsgálati szituáció helyes felismerésére, és a feltett kérdésekre adekvát válaszokat adni. Tudatának át kell fognia, hogy csak a valóságnak megfelelő t állíthat, amennyiben hazudik, a poligráfos vizsgálat leleplezheti. Az alany együttm ködésének hiánya esetén a vizsgálat nem folytatható le, mivel az értelmezhet lelet elkészüléséhez mindenképpen szükség van az együttm ködésére, amely a gyakorlatban azt jelenti, hogy az alany betartja a vizsgálatvezet instrukcióit, és válaszol a feltett kérdésekre.

Inbau szerint „*a legtöbb poligráfos vizsgáló hibázik, amely abból fakad, hogy a vizsgálat alanya alkalmatlan, vagy a vizsgáló képzetlen.*”³⁶⁰ Mindkét tényez nagymértékben csökkentheti a poligráfos vizsgálat validitását. Inbau úgy véli, hogy az alkalmatlan személyek vizsgálatát három módon lehetne kiküszöbölni. „*Egyrészt meg kell tagadni az olyan alanyok vizsgálatát, akiket a vizsgálat el tt a rend rségen fizikálisan bántalmaztak. Másrészt, amennyiben nem láthatóak bántalmazás nyomai, azonban a kihallgatás intenzív volt, szintén*

³⁵⁹ Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 32. o.

³⁶⁰ Fred. E. INBAU: Some avoidable lie-detector mistakes. The Journal of Criminal Law and Criminology, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA, 1999. 1371-1372. o.

vissza kell utasítani a vizsgálat elvégzését. Harmadrészt, be kell láttatni a nyomozó hatósággal, hogy ne csupán akkor vegyék igénybe a poligráfot, amikor más módszer már nem segít.”³⁶¹ Inbau nem tesz említést róla, de mint látni fogjuk, számos egészségügyi és pszichiátriai ok is megalapozhatja a vizsgálat pontatlanságát.

2. A vizsgálat menete

Az el készület során a poligráfos vizsgáló a nyomozati iratokat áttanulmányozza, és egyeztet az ügy el adójával, t le információkat szerez az alanyról, valamint az adott b nceseleményr l. Meghatározza a célokat, az irányokat, és azt, hogy milyen hiányzó adatokat kell a vizsgálat során tisztázni. Ezt követ en kidolgozza a releváns kérdéseket, összeállítja a kérdések rendszerét, és meghatározza az eljárás menetét.

Az el készületek után a vizsgálat egy el zetes interjúval³⁶² kezd dik, melynek során a szaktanácsadó megállapítja, hogy az alanyon elvégezhet -e a vizsgálat. A poligráfos vizsgálónak tisztában kell lenni a vizsgálandó személy egészségügyi állapotával, valamint az intellektuális és önismereti szintjével. Meg kell gy z dnie arról is, hogy a beleegyez nyilatkozat rendelkezésre áll-e, és meg kell kérdeznie az alanytól, továbbra is részt kíván-e a poligráfos vizsgálaton. Ha igen, és más akadálya sincs a vizsgálatnak, a szaktanácsadó tájékoztatást ad a poligráfos vizsgálat lényegér l, menetér l, és a kés bbiel során alkalmazandó kérdéseket is egyezteti az alannal abban a sorrendben, ahogy azok elhangzanak majd. Ezt a szakaszt a vizsgált személy ismételten megtett, beleegyez nyilatkozata zárja le, majd a szaktanácsadó ezután felhelyezi a poligráf érzékel it az alanyra.

2.1. A kérdezéstechnikák

A poligráfos vizsgálat eredményességét és validitását nagymértékben befolyásolja a kérdezési technika. A kérdéseket meghatározott szabályok szerint strukturált kérdéssorokba rendezve teszi fel a poligráfos vizsgáló, a kérdéssorok alatt az alannak mozdulatlanul kell ülnie. Egy kérdéssor 7-14 kérdést tartalmaz, így 20-25 másodperces kérdésközökkel legfeljebb öt percig tart.

³⁶¹ Fred. E. INBAU: Some avoidable lie-detector mistakes. The Journal of Criminal Law and Criminology, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA, 1999. 1371-1372. o.

³⁶² Az Amerikai Egyesült Államokban fontosnak tartják, hogy a poligráfos vizsgáló legyen barátságos és bizalmat gerjeszt , ezt pedig azzal alapozza meg, hogy el ször olyan témákról kezd el beszélgetni a vizsgálat alanyával, mint az id járás, az aktuális hírek, a TV m sorok vagy a sport. Janniro szerint soha nem szabad kérdésekkel kezdeni a beszélgetést, mert ez azt az érzést kelti a vizsgált személyben, hogy a kérdez je egyben a gyanúsítója is. A problémája iránt érdekl d nek és egyidej leg megért nek kell lenni. Az is szabály, hogy a vizsgáló ne viselkedjen lekicsinyl en és gúnyosan az alannal, ne kiabáljon vele és ne legyen ellenséges. Janniro úgy véli, azt sem szabad észrevenni a vizsgált személynek, hogy a vizsgáló mit gondol róla és az ügyben játszott szerepér l. In: Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 32-33. o. A beszélgetés e módja közelít a kihallgatáshoz, csak annyi a speciálisa, hogy a keretében a poligráfos vizsgálatra is sor kerül. Hazánkban ezt nem tehetné a szaktanácsadó, hiszen nem jogosult kihallgatni.

2.1.1. A kontrollkérdés technika

Az elmúlt évtizedekben több kérdezői technika alakult ki. Az egyik leggyakrabban alkalmazott a kontrollkérdés technika, amelynek során a semleges kérdések közé helyeznek kritikus – vagyis a cselekménnyel összefüggésbe hozható – kérdéseket, és az ún. ellen r z - vagy másképpen, kontrollkérdéseket. A kontrollkérdés „*a vizsgált személy tevékenységének valamilyen titkolt, az adott b ncselekménnyel kapcsolatban nem lév , de mégis kellemetlen oldalára vonatkozik*”.³⁶³ Itt els sorban olyan társadalmilag el nem fogadott magatartásokra kell gondolni, amelyeket az alany elkövetett és emiatt b ntudat ébredhet fel benne. Ilyen kérdés lehet az „*Ütött már meg valakit jogtalanul?*” vagy a „*Vezetett már ittasan?*”.

Az értékelés során a kritikus és a kontrollkérdésekre adott válaszok esetén tapasztalt fiziológiai változások összehasonlítása alapján vonnak le következtetéseket az alany szinteségér l vagy a megtévesztési szándékáról. Ennél az eljárásnál a kérdéssort többször alkalmazzák az ellen r zés és a tévedés kizárásának céljából. Ez úgy is történhet, hogy az egyes kritikus kérdések más helyen szerepelnek a kérdéssoron belül, vagy az egyes kérdéssorok sorrendjét cserélik fel. A semleges kérdések szerepe az, hogy viszonyítani lehessen az alany nyugalmi állapotához, ami személyenként szintén eltér .

A tapasztalatok szerint a nem b nös esetében a fiziológiai változások nagyobbak a kontrollkérdéseknél, míg az elkövet nél éppen fordítva, ezeknél a kérdéseknél lesz alacsonyabb a megtévesztési szándékra utaló reakciója, és a kritikus kérdések esetében pedig nagyobb. Ahhoz, hogy a vizsgálat eredményes legyen, a kontrollkérdéseknek érzelmileg fel kell kavarnia a nem b nöst, legalább annyira, mint a releváns kérdésnek. Ilyenkor Ekman szerint abban kell reménykednie a poligráfós vizsgálónak, hogy a nem b nös jobban aggódik majd a kontrollkérdés miatt, ehhez pedig arra van szükség, hogy elhitessék vele: a kontrollkérdésekre adott válasza nagy jelent séggel bír arra nézve, hogyan ítélik meg a vizsgálat során.³⁶⁴ Erre akkor van lehet ség például, ha a poligráfós vizsgáló azt feltételezi, hogy mindenki lopott már el valamit 18 éves kora el tt. Ekman úgy véli, hogy az emberek általában beismerik ezeket a fiatalkori b nöket, azonban a poligráfós vizsgálat során egy nem b nös nem biztos, hogy ezt megteszi, mivel a m szer kezel jének kérdése kapcsán azt gondolhatja, hogy ha beismeri korai tettét, azzal azt a látszatot keltené magáról, mintha 750 dollárt is képes lenne ellopni feln ttként. A poligráfós vizsgáló ilyenkor azt akarja elérni, hogy a nem b nös személy hazudjon a kontrollkérdésr l, azaz tagadja le, hogy bármit is

³⁶³ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtishti F iskola, Budapest, 1990. 107. o.

³⁶⁴ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 208-209. o.

ellopott volna fiatalon. Ugyanis arra számít, hogy a b nceselemény elkövet je érzelmileg felfokozott állapotba kerül a hazugsága miatt, ez pedig meglátszik majd a poligráfos görbén. Amikor pedig a nem b nösnek felteszik a kérdést – Ellopta a 750 dollárt? – a vizsgált személy szintén tagadja majd ezt. Mivel nem hazudik, nem lesznek annyira intenzív érzelmei, mint amikor hazudott a kontrollkérdésre adott válaszában, így a poligráf görbéje sem jelez majd.³⁶⁵

Az ún. „kártyateszt” a kísér eljárása a kontrollkérdés technikának, amely a m szer ellen rzésére, kalibrálására szolgál. Ennek az a lényege, hogy az alany egy olyan pakliból húz számokat, amely egyt l-tízig tartalmaz számokat. Miután kihúzta a lapot, a vizsgálatot végz egyesével kérdezi, hogy melyiket tartja a kezében. A vizsgált személynek minden számra „*nemmel*” kell válaszolnia, a szaktanácsadó pedig a regisztrált fiziológiai változásokból következtet a kihúzott számra. Amennyiben nem találja el, a m szer érzékenységének állításával korrigálhatja annak pontos m ködését, majd a beállításokat egy újabb számteszttel ellen rizheti.

A kontrollkérdés technikánál is adódhatnak olyan esetek, amikor nem lesz pontos a vizsgálat eredménye, mivel el fordulhat, hogy az adott alany érzelmileg intenzívebben reagál a releváns kérdésekre a kontrollkérdésekkel szemben. Ekman szerint öt ilyen ok van: a rend rség nem tévedhetetlen; a rend rség nem fair; a gépek hibázhatnak; a gyanúsított fél s, b ntudatos vagy ellenséges; a gyanúsított nem b nös ugyan, de érzelmileg reagál a b nceseleménnyel kapcsolatos eseményekre.³⁶⁶

Érdeemes kiegészítenünk Ekman felsorolását, mert álláspontunk szerint más okok is léteznek, amelyek csökkenthetik a poligráfos vizsgálat validitását e technikánál:

- a) a nyomozó hatóság is követhet el hibát;
- b) a nyomozó hatóság nem tisztességes;
- c) a poligráf validitása nem megfelel ;
- d) a poligráfos vizsgálat alanya b ntudatos vagy ellenséges;
- e) a vizsgált személy ugyan nem követte el a b nceseleményt, de érzelmileg reagál a b nceseleménnyel kapcsolatos kérdésekre;
- f) a vizsgált személy nem az elkövet , a b nceselemény körülményeir l mástól szerezte a tudomást;
- g) a vizsgált személy szemtanúja volt a b nceseleménynek;
- h) a vizsgált személy a felfedez tanú;

³⁶⁵ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 208-209. o.

³⁶⁶ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 210. o.

- i) az alany egészségügyi és/vagy pszichiátriai betegségéb l fakadóan alkalmatlan a vizsgálatra;
- j) rossz a feltett kérdés.

Ad a) A nyomozó hatóság is követhet el hibát

A nem b nös gyanúsított, akinek felteszik a kérdést, hogy vállalja-e a poligráfos vizsgálatot, - Ekman szerint - már eleve tudja, hogy a nyomozó hatóság hibát követett el, amely már pusztán a gyanúsítottá válása miatt árthat a megítélésének.³⁶⁷ Egyszer már elmondta azokat a tényeket, amelyek igazolják, hogy nem követte el a b ncesealményt. Azt gondolhatja, hogy nem hisznek neki, annak ellenére, hogy amit mond, el kellene fogadniuk szintének. Bár tekinthetne a vizsgálatra úgy is, mint egy jó alkalomra, amellyel bizonyíthatná az szintességét, de tarthat is t le, hogy azok, akik már eleve hibát követtek el a gyanúsítással, további hibákat fognak véteni, így a poligráfos vizsgálat esetén sem zárható ki a hiba lehet sége.³⁶⁸

Ad b) A nyomozó hatóság nem tisztességes

Ugyanúgy, mint minden embernek, a gyanúsítottak is lehetnek ellenérzései a rendészeti szervek iránt, még azel tt is, hogy alannyá vált volna. A nem b nös „*már akkor is nyugtalanná válik, ha valamiért behívják a rend rségre, a rutinos b nöz pedig tökéletesen egykedv marad, még ha a legnehezebb kérdést teszik is fel neki.*”³⁶⁹

Ekman szerint, ha a nem b nös „*egy olyan szubkultúra tagja, amelynek voltak már összet zései a rend rséggel, vagy bizalmatlanul viszonyul szervezethez, akkor a gyanúsított vélhet en arra számít majd és attól fél, hogy a poligráfos vizsgáló rosszul ítéli meg.*”³⁷⁰ Ugyanez merülhet fel akkor, amikor azért egyezik bele a vizsgálatba, mert tart attól, hogy a nyomozó hatóság elkövet nek gondolja, aki azért tagadta meg a poligráfos vizsgálatot, mert fél a leleplez dést l.

Ad c) A poligráf validitása nem megfelel

Ekman szerint el fordulhat, hogy valaki azt gondolja, a nyomozó hatóság helyesen teszi, hogy t is kihallgatja egy olyan b ncesealmény kapcsán, amelyet nem követett el, azonban még egy ilyen ember sem feltétlenül bízik meg a poligráfban. Lehet, hogy csak általános bizalmatlanságról van szó a gépekkel szemben, de az is el fordulhat, hogy olvasott egy olyan

³⁶⁷ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 210. o.

³⁶⁸ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 210-211. o.

³⁶⁹ A poligráf és az emberi jogok a büntet eljárásban: Sovetskoe gosudarstvo i pravo, kivonatos közlés az 1981/6. számból. Belügyi Szemle, XX. évfolyam, 1982/4. szám. 122-123. o.

³⁷⁰ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 210-211. o.

cikket, vagy nézett egy olyan műsort a TV-ben, ahol kritizálták a poligráfot.³⁷¹ Ennek a félelemnek valós alapjai vannak, hiszen – még ha a számok körül vita is van –, abban mindenki egyetért, hogy a poligráf validitása nem éri el a 100%-ot, így fennáll a veszélye annak, hogy a poligráfos vizsgálatot követően tévesen fogják elkövetni a nem bűnösöt.

Ad d) A gyanúsított fél s, bűntudatos vagy ellenséges

Ekman úgy látja, hogy aki általában is félénkebb vagy gyakran gyötri bűntudatát, intenzívebben reagálhat a specifikusabb, közelmúltra vonatkozó, tehát fenyegetőbb kérdésekre, akárcsak az, aki általában ellenséges az emberekkel, különösen a hatóságokkal. Ezek az érzelmek pedig garantáltan jelentkeznek a poligráf görbéjén.³⁷² Mindegyik típusú embert a poligráfos vizsgáló megpróbálja megnyugtatni, de kérdéses, hogy sikerül-e a vizsgálatra alkalmas állapotba hoznia az alanyt, hiszen már maga vizsgálat okozta stressz is befolyásolhatja a fiziológiai változásokat.

Ad e) A gyanúsított ugyan nem követte el a bűncselekményt, de érzelmileg reagál a bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre

Ekman szerint nemcsak az elkövetők mutathatnak intenzívebb érzelmi reakciót a bűncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre. Egy példával is szemlélteti a jelenséget: Egy nem bűnös embert azzal gyanúsítanak, hogy megölte kollégáját. Arról az áldozatról van szó, akire a gyanúsított féltékeny volt a sikeres elmenetele miatt. Most, hogy a versenytársa halott, a gyanúsítottban lelkiismeret-furdalást alakulhat ki, amiért irigy volt, de az is lehet, hogy megkönnyebbülést érez, hogy megnyerte a versenyt, és az is el fordulhat, hogy rögtön ezután bűntudata támad, amiért örömet leli valaki más halálában.³⁷³

Ad f) A vizsgált személy nem az elkövető, a bűncselekmény körülményeiről mástól szerezte a tudomást.

Amikor a poligráfos vizsgálat arra irányul, hogy az alany rendelkezik-e tette tudomással, el fordulhat, hogy a releváns kérdésekre azért reagál a szervezete, mert például a TV-ből tudja, hogy hova rejtették el az elkövetéshez használt szablyát, vagy egy családtagjától hallotta az elkövetés részleteit, akit menteni akar azzal, hogy magára vállalja a bűncselekmény elkövetését, de az is lehet, hogy a nyomozó hatóság nem ügyelt arra, hogy ne jussanak a vizsgálandó személy tudomására olyan információk, amelyekről egyébként csak az elkövető tudhatna.

³⁷¹ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 211. o.

³⁷² Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 211. o.

³⁷³ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 211. o.

Ad g) A vizsgált személy szemtanúja volt a b nceselexménynek

El fordulhat, hogy az alany azért nem árulja el, hogy szemtanúja volt a b nceselexménynek, mert attól tart, hogy az elkövető bosszút állna, ha vallomást tenné, de az ok az is lehet, hogy egyszer en csak nem akarja a büntet eljárást, sok ideje menne el, ha állandóan idézésekre kellene megjelennie, esetleg attól fél, hogy az új munkahelyén nem tolerálnák, ha csak rövidebb id szakokra is, de kiesne a munkából. Az okok között az is felmerülhet, hogy a tanú azon aggódik, nehogy ráterel djön a gyanú, ha bevallja, hogy szemtanúja volt a b nceselexménynek, vagy attól tart, hogy azért vonják felelősségre, mert nem avatkozott közbe, nem próbálta megakadályozni a b nceselexmény elkövetését. Bár nem vett részt a b nceselexmény elkövetésében, csupán a távolból látta, hogy mi történik, de nem mert közelebb menni, és nem bízik az igazságszolgáltatásban, tart attól, hogy nem hiszik el neki, amit mond. Ilyenkor tagad, és a tagadását a poligráfós vizsgáló megtévesztésnek vélheti, mert azt tapasztalja majd, hogy a kritikus kérdésekre jobban reagál, mint a kontrollkérdésekre.

Ad h) A vizsgált személy a felfedező tanú

A felfedező tanúnak olyan érzelmi sokkja lehet, hogy – hasonlóan ahhoz, aki szemtanú volt - a poligráfós vizsgálat azt az eredményt hozhatja, hogy megtéveszték voltak a tagadásai, rendelkezik azokkal az információkkal, amelyekről csak az elkövető tudhat. Ez f ként akkor veszélyes, ha a felfedező tanú – hasonlóan a szemtanúnál felsorolt okok miatt – nem mondja el vallomásában, hogy talált rá a holttestre.

Ad i) Az alany egészségügyi és/vagy pszichiátriai betegségéből fakadóan alkalmatlan a vizsgálatra

Már említést tettünk arról, hogy a pszichiátriai jellegű betegségben, tudatzavarban, személyiségzavarban szenvedők, mivel a mérés során a vizsgált személy emlékei alapozzák meg a fiziológiai reakciókat, ezen emlékek hiánya vagy megbízhatatlansága egyben a hiteles mérést is kizárja. Akkor sem végezhető el a vizsgálat, ha a vizsgálandó személy alkohol, kábítószer vagy más pszichotróp anyag befolyása alatt áll, esetleg súlyos szívbetegségben szenved, légzési problémái vannak, stresszes, nyugtatókat szed, vagy akinek erős fizikai fájdalmai vannak.

Ad j) Rossz a feltett kérdés

Ha a poligráfós vizsgáló rosszul teszi fel a kérdést, ez szintén befolyásolhatja a vizsgálat eredményét. Amennyiben nem érthető a kérdés, bonyolultan van megfogalmazva, vagy nem lehet rá egyértelműen nemmel vagy igennel válaszolni, torzíthatja a vizsgálati eredményt. A nem b nős személy esetében az is hiba, ha olyan kontrollkérdést tesznek fel, ami nem tölti be a szerepét. Erre Kertész Imre azt a példát hozza, hogy „sok ember az ifjúkori hazugságait,

lopásait, csínytevéseit és azok letagadását is természetesnek tekinti, mindenféle stresszállapot kialakulása nélkül is."³⁷⁴

Úgy véljük, hogy a felsorolt okok figyelmen kívül hagyása rossz irányba viheti a büntet eljárást, ezért körültekint nek kell lennie a poligráfós vizsgálónak és az ügy el adójának is, mindkett jüknek szem el tt kell tartaniuk, hogy a fiziológiai változások kiváltója az szintétlenség mellett más ok is lehet. Érdemes ezért már a poligráfós vizsgálat során is olyan kérdéseket feltenni, amelyek azt szolgálják, hogy tisztázódjon például, hogy nem mástól szerezte-e azokat az informáciát, amelyeket egyébként csak az elkövet tudhat, vagy éppen nem volt-e szemtanúja a b n cselekmény elkövetésének, esetleg nem fedezte-e fel a holttestet.

2.1.2. A feszültségcsúcs teszt

A kontrollkérdés technika mellett a másik leggyakoribb módszer a feszültségcsúcs teszt, amelynek során azt ellen rzik, hogy az alany rendelkezik-e olyan információkkal, amelyeket a b n cselekmény elkövet jének nagy valószínű séggel ismernie kellene, szemben a nem b nössel, akinek ezekr l nem lehet tudomása.

A feszültségcsúcs teszteknek két fajtáját is alkalmazzák. Az egyiknél *„maga a vizsgáló sem tudja a helyes választ, a tesztelés célja nem az szintesség ellen rzése, hanem a releváns tény felderítése”* – foglalja össze a módszer lényegét Kertész Imre.³⁷⁵ *„Ennek típikus változata, hogy egy négyzetekre osztott téképet mutatnak a b n cselekmény elkövetését tagadó gyanúsítottnak, és sorban minden részre rákérdeznek”,* hogy *„itt van a holttest elrejtve? Vagy itt? Esetleg itt?”*³⁷⁶

A vizsgálat során abból indulnak ki, hogy az elkövet fiziológiai változásai akkor lesznek a legnagyobbak, amikor a kritikus kérdést hallja, a nem b nössnél pedig – mivel nem ismeri a b n cselekmény körülményeit – a kritikus kérdéseknél nem lesznek nagyobbak a fiziológiai reakciói, mint az ügy szempontjából irreleváns, vagyis a semleges kérdéseknél.

A feszültségcsúcs teszt másik fajtájánál az ügy konkrét részletei ismertek a nyomozó hatóság el tt, azonban azok nem kerültek a nyilvánosság elé. Egy semleges kérdéssor közé kritikus kérdésként teszik be az ügy részletére vonatkozó kérdést, és tárják az alany elé. Így

³⁷⁴ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 108. o.

³⁷⁵ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 110. o.

³⁷⁶ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 110. o.

meggyezhetnek arról, hogy a vizsgált személy tudomással rendelkezik-e az ügy részleteiről.

Egy rablási ügyben tudja például a nyomozó hatóság, hogy az elkövető egy piros sporttáskába tette bele a zsákmányolt készpénzt. A következő kérdések tehetők fel:

Tudja Ön, hogy az elkövető a pénzt

1. egy nejlonszatyorba tette?
2. egy diplomata táskába tette?
3. egy barna válltáskába tette?
4. egy piros sporttáskába tette?
5. egy szürke övtáskába tette?
6. egy kék hátizsákba tette?

A feszültségcsúcs teszt két fajtája kombináltan is alkalmazható, ha az ügynek vannak olyan részletei, amelyek csak a nyomozó hatóság előtt ismertek, de előfordulhatnak olyan körülmények is, amelyek a nyomozó hatóság számára ismeretlenek. Ilyen információ lehet például, hogy a bűncselekmény elkövetésében hányan vettek részt, mi a nevük, a bűncselekményt milyen típusú eszközzel követték el és az hol található.³⁷⁷ A lehetőségek tárháza igen nagy, szinte a bűncselekmény elkövetésének minden körülményére tehető fel kérdés.

Nézzünk egy példát, hogyan lehet egy megszerzett releváns információból újabb, a nyomozást jelentősen elősegítő kérdéssorokat összeállítani. A következő tesztnek az a célja, hogy tisztázzák, van-e tudomása az alannak arról, hogy a sértettet hogyan ölték meg. A konkrét ügyben az elkövetőn (vagy aki tud a történetről) kívül a szükséges információt más nem ismerhette.

Tudja-e, hogy-t

1. árammal agyoncsapták?
2. lelőtték?
3. megmérgezték?
4. agyonütötték?
5. leszúrták?
6. megfojtották?

³⁷⁷ KRISPÁN István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugságvizsgálat. Belügyi Szemle, 53. évfolyam, 2005/1. szám. 104. o.

7. gépkocsival elütötték?

8. felakasztották?

A vizsgálat során mindig teljes mondattal teszik fel a kérdést. Az a jellemző, hogy az alany általában tagadó, tehát „nem” választ ad, ha igennel felelne, változtatni kell a kérdésen, mivel a releváns kérdéseknél fontos a tagadó válasz, ugyanis a tagadásnál vannak jelentősebb fiziológiai változások. A példánknál azt kívánta meghatározni a szaktanácsadó, hogy hogyan halt meg a sértett. A 2. kérdés volt a kritikus, tehát lelejtették. A megszerzett információ megerősítésére új kérdéssort állított össze a szaktanácsadó, amiben ki szeretné deríteni, mi lehetett az elkövetés eszköze:

Tudja-e, hogy-t

1. villáskulccsal?
2. pisztollyal?
3. puskával?
4. husággal ölték meg?

Az alannak a kérdésekre adott heves fiziológiai reakcióiból arra lehetett következtetni, hogy az elrejtett kérdéssor által a szaktanácsadó helyes következtetésre jutott. Ez alkalommal a pisztolynál jelentkeztek a fiziológiai változások. Mielőtt a szaktanácsadó tisztázná, hogy hol található az áldozat, megállapítja, hogy milyen módon rejtették el, hiszen így csökkenhet az elrejtés lehetséges helyszíneinek száma. A helyi sajátosságokat ilyenkor mindig figyelembe veszi a poligráfus vizsgáló.

Tudja-e, hogy-t

1. oltott mészbe tették?
2. elásták?
3. vízbe dobták?
4. döngkútba dobták?
5. bebetonozták?

Ez a kérdéssor azt az eredményt hozta, hogy a holttestet döngkútba rejtették el, azonban csekély mértékben, de az elásásnál is észlelhető volt reakció. Ennek tisztázása végett a szaktanácsadó egy újabb pontosító kérdéssort állított össze.

Tudja-e, hogy megtalálható

1. Margit néni telkén?

2. Vilma anyjának a telkén?
3. a szemétbányában?
4. az erdőben?
5. a sertéstelep mögötti döngútban?
6. a temetőn kívüli bokros területen?
7. a vasúti töltés oldalában?

A kérdéssor eredménye megerősítette az előző kérdésekre kapott választ. A sertéstelep mögötti döngút volt a holttest valószínűsíthető megtalálási helye. A bizonyítás érdekében fontos az elkövetés eszköze is. Ezért kellett meghatározni azt a helyet, ahol fellelhető:

Ön a gyilkosság eszközét

1. szétdarabolta?
2. eladta?
3. vécébe dobta?
4. kútba dobta?
5. erdőben dobta el?

A kérdéssor ismét eredménnyel járt. A kútba dobásnál változtak meg a fiziológiai reakciók. Itt azonban még nem fejeződött be a vizsgálat, mert azt még nem tisztázták, hogy melyik kútban van a pisztoly. Ismét szövegeznünk kellett a kört.

Tudja-e, hogy a gyilkosság eszköze megtalálható

1. a megyén kívül?
2. a temetőben?
3.-ék tanyáján?
4.-on egy ismeretlen sánál?

A feltett kérdésekre a fiziológiai változások azt mutatták, hogy a fegyver a temetőben van. A nyomozó hatóság azonban ott nem talált kútakat, ezért újabb adatgyűjtésre került sor, mivel az utolsó kérdéssor eredménye alapján egyértelmű volt, hogy a pisztolynak a temető kútjában kell lennie. Végül a nyomozók a helyszínen érdeklődve megtudták, hogy a temető hátsó bejáratánál, a bokrok között van egy régi, nem használt, káva nélküli kút. A kút feltárása után pedig előkerült a fegyver, a hozzávaló lőszer, és megszületett ennek következtében a beismerő vallomás is.

A feszültségcsúcs teszttel kapcsolatban ugyanazok a hibalehetőségek sorolhatóak fel, mint amit már megtettünk kontrollkérdés technikánál. Ezen felül, ha a valódi elkövetőt vizsgálják, újabb hiba is felmerülhet. A feszültségcsúcs teszt azt feltételezi, hogy az elkövető rendelkezik azokkal az ismeretekkel, amelyekre a kérdések vonatkoznak. Elfordulhat azonban, hogy az elkövető nem tudta megfigyelni a kérdéses részletet, vagy például alkoholt fogyasztott a b nceselemény elkövetése előtt, és nem emlékszik az egyes momentumokra. Ha itt, vagy a kontrollkérdés technikánál felsorolt körülmények fennállnak, a poligráfós vizsgálat azt az eredményt is hozhatja, hogy tévesen nem b nösnek minősíti az elkövetőt.

Bár eltérnek egymástól (az alapvető különbség, hogy a feszültségcsúcs tesztnél a kérdéssorban nincsen kontrollkérdés), a feszültségcsúcs tesztet és a kontrollkérdések módszerét ideális, ha kombináltan alkalmazzák, mivel – a poligráfós vizsgálók szerint - ezzel növelhető a vizsgálat validitása.

Amennyiben kombinálják a technikákat, a kontrollkérdéses kérdéssor arra lehet alkalmas, hogy eldöntsék, a vizsgálat alanya követette-e a b nceseleményt. Az egyik kérdezői technika szerint a kontrollkérdéses kérdéssort stimulációs kérdéssor követi, például kártyás módszert alkalmaznak. Ha eltalálja a kihúzott számot a vizsgálat, akkor elmondja a vizsgált személynek, hogy a helyes eredményt igazolja, jól működik a memória, és az szervezete, valamint idegrendszere is megfelel. Arra is felhívja a figyelmét, amennyiben lenne az elkövető, a memóriaval kimutatható. Ezzel fokozni kívánja a szaktanácsadó a leleplezői való félelmet, így a releváns kérdésekre adandó fiziológiai reakciókat. Arra is felhívja a figyelmét, amennyiben a vizsgálat azt az eredményt hozza, hogy (a fiziológiai változásai alapján) nem követte el a b nceseleményt, ez fog szerepelni a szaktanácsadói jegyzékben is. Ezzel azt próbálja elérni, hogy a nem b nös személy megnyugszik. Ezt újabb kérdéssor követi, újra felteszi az általános kérdéssor kérdéseit, majd összehasonlítja a két eredményt. Ekkor a szaktanácsadó már látja azt, hogy vannak-e nagyobb eltérések. A következő kérdéssor azt a célt is szolgálhatja, hogy olyan információhoz jusson a nyomozó hatóság, amelyről nincs tudomása, így a feszültségcsúcsos kérdéssor már arra irányulhat, hogy egyedül vagy többen követték-e el, a harmadik pedig, hogy az elkövetési eszközt hova rejtette el. Változtatás a kérdéssoron akkor történhet például, ha a vizsgált személy a kérdés ismertetésénél azt mondja, hogy a kérdésre igennel fog válaszolni. Ilyenkor a poligráfós vizsgálat megváltoztatja kérdést, úgy teszi fel, hogy az alany „nem” feleletet adjon. Az elfordulhat, hogy véletlenül mond igent. Van olyan vizsgálat, aki 3-szor, 4-szer is megismétli a kérdést egymás után, ilyenkor gyakrabban eshet meg, hogy az egyiknél akaratlanul is, de igennel válaszol a vizsgált személy. Utána persze már tagadja ugyanazt a kérdést, viszont a

vizsgáló meg tudja nézni, az igenhez milyen fiziológiai reakciók tartoztak. Ezután újra felteszi az elhangzott kérdéseket. A szaktanácsadók különböző módszerekkel dolgoznak, el fordul az is, hogy a kontrollkérdések körbeölelik a releváns kérdéseket, de számtalan más bevált megoldást is alkalmaznak az eredményesség fokozása érdekében.

2.1.3. Egyéb módszerek

A legjobban a feszültségcsúcs teszt és a kontrollkérdés technika alkalmazható, de mellettük vannak más módszerek is. Mintegy fél évszázadon keresztül az USA-ban például a releváns, irreleváns kérdések tesztjét használták. A kérdések egy része semleges jellegű volt (Ma kedd van?), a kritikus kérdések pedig kapcsolódtak az elkövetett bűncselekményhez (Ellopta a bundát?).³⁷⁸ Azt feltételezték, hogy a vizsgált személy, amennyiben nem bűnös, a kritikus és a semleges kérdésekre is ugyanúgy reagál, szemben az elkövetővel, aki a kritikus kérdésekre erősebb fiziológiai változásokat produkál. A módszer hibája az volt, hogy még egy nem bűnös is stresszessé válik, ha megsejti, hogy a bűncselekménnyel összefüggő kérdést tesznek fel neki.

A kontrollkérdés technika hibáinak kiküszöbölésére fejlesztették ki az „igazságellenes”, vagy másik nevén „a bűnösségi komplexusra vonatkozó kérdések” módszerét. A módszernek a lényege az volt, hogy az adott bűncselekménnyel azonos típusú fiktív bűncselekményt találnak ki, amelyet megtörténtnek tüntetnek fel a vizsgált személy előtt.³⁷⁹ A fiktív bűncselekménnyel meg is gyanúsítják, és a kitalált bűncselekményekkel kapcsolatos, a terhelt számára elmondott információkat kontrollkérdéseknek teszik meg, ki kívánva kiküszöbölni azt a hibát, hogy az esetleges kontrollkérdésre a nem bűnös kevésbé reagál, mint a kritikus kérdésre, csak azért, mert nem tartja elítélendőnek például azt, hogy gyermekkorában ellopott egy csokoládét. Kertész Imre a módszer kapcsán felteszi a kérdést, hogy „szabad-e becsapni a terheltet abban a vonatkozásban, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják?”³⁸⁰ Úgy véljük, hogy nem, még a büntető eljárás eredményessége sem indokolhatja, hogy eljárási elvek sérüljenek. Nem értünk egyet Majeski álláspontjával, aki a poligráfós vizsgálat etikájával kapcsolatban teszi fel a kérdést, hogy tisztességes dolog-e hazudni, hogy kiderítsünk egy hazugságot. Úgy véli, hogy „egy gyanúsított poligráfiai

³⁷⁸ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1990. 107. o.

³⁷⁹ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1990. 109. o.

³⁸⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1990. 109. o.

tesztjénél megengedhet, mert van egy mindennél fontosabb cél: kideríteni a b nös személyét.”³⁸¹

A kontrollkérdés technika módosított változata a pozitív ellen r z kérdés teszt, amelynél a kritikus kérdések szolgálnak saját maguk ellen rzésére. Ezt úgy végzik, hogy a vizsgált személynek minden kritikus kérdést kétszer tesznek fel, azzal az el zetes felhívással, hogy arra az egyik esetben igennel, a másik esetben nemmel kell válaszolnia. Abból indulnak ki, hogy az szinte választ alacsonyabb stressz-szint kíséri, a másik feltételezés pedig az, hogy a nem az egyén saját elhatározásából, hanem utasításra szület választ még magasabb stresszt hoz létre. A hatások együttesen igen er s kontrasztot adnak az igazságnak megfelelő és a hamis válaszokat kísér fiziológiai mutatók között, de ezzel szemben Kertész Imre szerint a valóság az, hogy *„a vizsgált személyek viselkedése rendkívül variábilis. A módszer különösen problematikus a vizsgálatot követ kihallgatások eredményeinek megbízhatósága szempontjából. Könnyen összekeverheti a valóságot és a képzelet játékát az, aki – akár utasításra is – hol beismerte, hol pedig tagadta a b n cselekmény elkövetését.*”³⁸²

A klinikai módszerr l írja Kertész Imre, hogy *„az amerikai poligráfusok megfigyelik és megkísérlik értékelni az szintesség vagy a hazudás „klinikai tüneteit”, köztük a vizsgált személy hanghordozását és viselkedésének több olyan jelét, amelyeket a készülék nem regisztrál.*”³⁸³ A módszer nem önálló, hanem társul a többihez és *„része a poligráfus „beismerésgerjeszt ” tevékenységnek.*”³⁸⁴

2.2 A poligráfos vizsgálat befejezése

Miután megszületik a poligráfos vizsgálat eredménye, következhet a kihallgatás, amely azt a célt szolgálja, hogy kiderüljön, a vizsgált személy miért adott megtéveszt választ az egyes releváns kérdésekre. Ilyenkor vallomás születik, vagy pedig a vizsgált személy él a hallgatási joggal. Ha nem tesz vallomást, akkor sem volt feltétlenül hiába a poligráf igénybevétele, mert a kérdések irányulhattak a tettestudomás vizsgálata mellett egyes tárgyi bizonyítási eszközök hollétének a meghatározására is. Ideális esetben a hatóság ezeket az elrejtett tárgyi bizonyítási eszközöket meg is találja. Ha nincs meg a tárgyi bizonyítási eszköz, és vallomás sincs, akkor a vizsgálati eredmény egy érv lesz amellet vagy az ellen, hogy

³⁸¹ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 96. o.

³⁸² KERTÉSZ Imre: A poligráfos vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszti F iskola, Budapest, 1990. 109. o.

³⁸³ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 651. o.

³⁸⁴ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 651. o.

folytassák a nyomozást a gyanúsítottal szemben, tanú esetében pedig, hogy meggyanúsítsák-e vagy maradjon tanúnak.

Amennyiben születik vallomás, ez többféle jelleg lehet:

- tisztázódik valamely hibaforrás, például a vizsgált személy elmondja, hogy valójában látta a b ncselekmény elkövetését, vagy hallotta a TV-b l a b ncselekményre vonatkozó információkat;
- akár tanút, akár gyanúsítottat vizsgáltak, beismer vallomást tesz (ilyenkor is azonban ellen rizni kell, szinte-e, nem csak a hozzátartozóját próbálja-e továbbra is menteni);
- továbbra is tagad.

A tapasztalat azt mutatja, hogy a poligráfós vizsgálatot követ en, amikor a nyomozó hatóság tagja a vizsgált személy elé teszi a szaktanácsadói jegyz könyvet, általában vallomást tesz. Célszer tehát a lehet legrövidebb id n belül kihallgatni, és szembesíteni a vizsgálat eredményével. Az emberölési ügyekben³⁸⁵ elkövet ként azonosított személyek körülbelül egyharmada tesz ebben a helyzetben beismer vallomást.³⁸⁶

Az USA-ban els dlegesen a beismer vallomás megszerzése a cél. Janniro szerint, ha a vizsgálat során az alany beismerne valamit, a poligráfós vizsgálónak ösztönöznie kell, hogy folytassa, de fontos szabály, hogy a biztatás és a beismerést követ vizsgálói reakció ne legyen elítél .³⁸⁷ Egy olyan kérésre van szükség, mint például: „*Jól van Mike, mindvégig én is ezt gondoltam*”. Ekkor a vizsgált személy folytatni fogja a beismerést. Ekkor a legfontosabb cél, hogy a gyanúsított rálátást engedjen a b ncselekmény elkövetésében betöltött szerepére. Olyan kérdéseket kell ilyenkor feltenni, amelyek a bizonyítékokra irányulnak. A kérdéseket úgy kell megfogalmazni, hogy azokra a gyanúsított csak rövid válaszokat adjon. Miután a gyanúsított beismerte tettét, és elmondta az egész történetet, következhetnek azok a kérdések, amelyek arra irányulnak, hogy részletesen fejtse ki a történeteket. Miel tt a vizsgáló arra kéréne az alanyt, hogy írja le a vallomását, szóban kell kikérdezni. Olyan kérdések tehet k fel például, mint:

- Ki tudott még err l?
- Aztán mi történt?

³⁸⁵ Az egyik legismertebb beismer vallomás a százhalombattai rémhez, Balogh Lajoshoz köt dik, aki 1995 elején a poligráfós vizsgálat közben tört meg, és tett beismer vallomást. Az ügy azért vált híressé, mert a gyanúsítottat egy leány elt nésér l faggatták, ám végül négy fiatal megölését ismerte be.

³⁸⁶ KRISPÁN István: Tájékoztató és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugságvizsgálat. Belügyi Szemle, 53. évfolyam, 2005/1. szám. 106. o.

³⁸⁷ Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 67. o.

- Hol van a pénz?
- Mikor történt?
- Korábban hányszor történt ilyen?
- Miért tette?

Miután úgy véli a poligráfós vizsgáló, hogy mindent elmondott a gyanúsított, akkor kérni kell t, hogy tegyen írásban vallomást. „*Erre nyomban sor kell, hogy kerüljön, különben meggondolhatja magát.*”³⁸⁸ A kontinentális gondolkodás ezt nem teszi lehetővé, hazánkban a beismerő vallomást a hatóságnak kell megszereznie, erre nincs jogosultsága a poligráfós vizsgálónak.

³⁸⁸ Michael J. JANNIRO: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991. 67-68. o.

X. A POLIGRÁF ALKALMAZÁSÁNAK EGYES GYAKORLATI KÉRDÉSEI

Hazánkban a nyomozó hatóság kezdetben emberölési ügyekben és az áldozat elrejtésével leplezett emberölés gyanúját felvetelt nemi ügyekben vette igénybe a poligráfot. A vizsgálattal érintett bncselekmények köre mára szélesedett, több ügytípusban is alkalmazzák. A vizsgált ügyek számának túlnyomó többségét ma is az élet elleni (általában emberölés, illetve annak kísérlete) és rablási³⁸⁹ ügyek teszik ki, azonban napjainkban egyre elterjedtebb, hogy kábítószerrel kapcsolatos bncselekmények esetén is igénybe veszik, fként kábítószer csempészet esetén. Kisebb súlyú bncselekményeknél is alkalmazzák, gyakran végeznek poligráfos vizsgálatot vagyon elleni bncselekményeknél, és a tapasztalat azt mutatja, hogy a nemi erkölcs elleni bncselekményeknél is eredményes tud lenni a poligráf. Az Egyesült Államokban a nagykorúak által elkövetett nemi erkölcs elleni bncselekmények 70%-ánál alkalmazznak poligráfot, a kiskorúaknál pedig 45%-os az arány.³⁹⁰

Ügytípusoktól függetlenül a poligráfot els sorban arra a célra veszik igénybe, hogy azonosítsák vele az elkövetőt, de olyan hozadéka is lehet a vizsgálatnak, hogy olyan tárgyi bizonyítási eszközökhöz is elvezetheti a hatóságot, amelyeknek létéről vagy hollétéről nem volt tudomása. Ezek a járulékosnak is nevezhető kérdések is fontosak lehetnek az ügy szempontjából, azonban vizsgálatuk lehetséges volta mindig az adott büntető ügy körülményeitől függ.

Ebben a fejezetben bemutatjuk, hogy milyen eredménnyel járhat a módszer alkalmazása. Azokra a kérdésekre is keressük a választ, hogy az eljárás melyik szakában ideális a poligráfot igénybe venni, és a média szerepet játszik-e a vizsgálat időzítésében.

1. Emberölési ügyekben

Az emberölési ügyekben – ugyanúgy, mint más bncselekményeknél – a hatóság a poligráfos vizsgálattal választ kíván kapni arra a legalapvetőbb kérdésre, hogy az ellenrész személy lehet-e a bncselekmény elkövetője. Amennyiben úgy véli, hogy az elkövető, akkor azt is feltételezi, hogy az ügy körülményeitől függően megválaszolható, milyen minőségben (tettes, felbujtó, részes, bncsegéd) követte el. Az is kiderülhet, rendelkezik-e információval az elkövető kilétéről, valamint – ha az alany bncnős – a vizsgálati metodika lehetőséget nyújthat arra is, hogy olyan adatokhoz jusson a nyomozó hatóság az adott

³⁸⁹ Gyakran a poligráftól várják azt, hogy erősítse vagy gyengítse annak gyanúját, hogy valójában „önrablás” történt.

³⁹⁰ Ewout H. MEIJER - Peter J. van KOPPEN: Lie Detectors and the Law: The Use of the Polygraph in Europe. In: David CANTER - Rita ZUKAUSKIENÉ (Szerk.): Psychology, crime and law. Ashgate Publishing Company. Burlington, USA, 2008. 37. o.

b nceselemnnyel kapcsolatban, amely el tte még ismeretlen, de a bizonyítás szempontjából jelent séggel rendelkezhetnek.

A poligráf azért alkalmazható leginkább az emberölési ügyekben, mert ezek az átlagelkövet ben olyan mély nyomot hagynak, hogy nem viselkedik közömbösen a b nceselemnnyel szemben, és a kilátásba helyezett szankció sem csekély, de ez csak átlagelkövet nél van így, mert közülük például a pszichopataknál nem feltétlenül tapasztalható fiziológiai változás a b nceselemnnyre vonatkozó kérdéseknél.

Az emberölési ügyekre jellemz , hogy az eljárás gyakran elt és miatt indul meg. A poligráfos vizsgálatot követ en – a bizonyítékok beszerzése után - megállapíthatják, hogy nem elt és, hanem emberölés történt.

2. Az elt ésni ügyekben

Ha abszolút érthetetlen az elt és, vagy az összkörülmények azt mutatják, hogy akár b nceselemnny is történhetett, a rend rség azt vizsgálhatja meg a poligráffal, akinek érdekében állhatott a feltételezett emberölés. Az érthetetlen elt éséknél szem el tt kell azonban tartani azt a lehet séget is, hogy öngyilkosság történt.

Az egyik elt ésni ügyben a kiegyensúlyozott, hatvan év feletti férfi egy családi házban lakott testvérével, annak férjével és gyermekükkel. Néhány nappal karácsony el tt a gyermekkel ketten voltak otthon, megebédelt, majd elment otthonról. A gyermek vallomása alapján a szokásaitól eltér en nem vitte magával a kerékpárját. A közigazgatási eljárás során kiderült, hogy elt ésé el tt kölcsönöket vett fel annak ellenére, hogy magas volt a nyugdíja, de nem lehetett tudni, mire költötte a pénzt. A rend rség azt állapította meg, hogy anyagilag rendszeresen támogatta testvére gyermekét. Mivel a rend rség érthetetlennek vélte az elt ését, elvégeztette a poligráfos vizsgálatot, amely azt eredményt hozta, hogy nem történt b nceselemnny. Egy héttel kés bb megtalálták a férfi felakasztott holttestét, aki önmaga vetett véget életének. Az ügy mutatja, hogy a poligráf igénybevételénél az is eredmény lehet, ha arra lehet következtetni, hogy nem történt b nceselemnny.

Egy másik elt ésni ügyben az összkörülmények alapján felmerült ugyan a b nceselemnny gyanúja, azonban a poligráfos vizsgálat sem vezetett eredményre. A nyomozó hatóság adatai alapján - a férj, a feleség és a gyermekük egy házban éltek, azonban a szül k összevesztek, majd a feleség egy másik férfivel létesített élettársi kapcsolatot, aki szintén beköltözött (negyedikként) a lakásba. A n nek és az élettársnak született egy közös gyermeke, majd a férfi eladta a saját házát, és amit kapott érte, azt a lakásra fordította. Ezt követ en – a nyomozó hatóság feltételezése alapján - a volt férj és a feleség álmában megfojtotta az élettársat. Az öt év után elvégzett poligráfos vizsgálat nem csak arra mutatott rá, hogy a

vizsgált személyek fiziológiai reakciói alapján emberölés történhetett, hanem arra is, hogy a holttestet kivihették a városból, és a Tisza parton az egyik hídnál eláshatták. A volt férj és feleség tagadták, hogy elkövették volna a b n cselekményt, így beismer vallomás híján, a poligráfós vizsgálat keretében próbáltak nekik olyan kérdéseket feltenni, amelyek a holttest megtalálási helyére vonatkozhattak. Azonban nehezítette a vizsgálatot, hogy valószínűleg autóval vitték el a holttestet, így már az is eredmény volt, hogy a Tisza egyik hídjának környékét határozta meg a poligráfós vizsgáló, mint a holttest elrejtésének lehetséges helyét. Ha egy kertben ásták volna el, vagy egy nyaraló udvarában, akkor még esély is lett volna a megtalálására. Mivel a holttest nem lett meg, továbbá beismer vallomás és más bizonyítékok sem álltak rendelkezésre, meg sem indult a büntető eljárás.

A következő ügy tanúsítja, hogy a felderítési hiányosságok ellenére is eredményes lehet a poligráf, de ehhez kell az együttműködő terhelt is, aki beismer vallomást tesz, miután szembesül azzal, hogy a poligráf leleplezte.³⁹¹ Az elkövető több mint 10 évet volt a fegyházban emberölés miatt, majd miután kiszabadult, egy telepen kezdett el dolgozni. Egyik nap egy lányt csalt be a telepre azzal az ürüggyel, hogy egy pulykát szeretne ajándékozni az édesapjának. Er szakoskodni kezdett vele, fojtogatta és közölni akart vele, azonban megzavarták t a telepre érkez k, így elengedte a lányt. Megindult vele szemben a nyomozás, és vallomásában elmondta, hogy megölte volna a lányt, ha nem zavarják meg, mert nem akarta, hogy a lány miatt bajba kerüljön. Egy elt nési ügy is kapcsolódott az alapügyhöz: elt nt a majdnem meger szakolt lány egyik ismer se, és ismét a férfire terel dött a nyomozó hatóság gyanúja. Tagadta a b n cselekmény elkövetését, azonban a poligráfós vizsgálat azt mutatta, hogy egy kertben áshatta el a holttestet, de azt, hogy pontosan melyikben, arra nem tudott választ adni a vizsgálat. Amikor szembesült a szaktanácsadói véleménnyel, akkor sem tett vallomást, majd eltelt három hét, és beismerte, hogy követte el a b n cselekményt, és azt is megmutatta, hogy hol ásta el a holttestet.

Az elt nési ügyeknél a poligráfós vizsgálat fő célja nem az, hogy megállapítsák, szinte-e az alany, hanem, hogy tárgyi bizonyítási eszközhez jusson a hatóság, pontosabban, találja meg a holttestet, hiszen holttest nélkül általában meg sem indítják a büntető eljárást.³⁹²

³⁹¹ Ez hiányzott az el z ügyből ahhoz, hogy megtalálják a holttestet.

³⁹² Évekkel ezel tt történt, hogy a f városban az egyik ház f bérl je elt nt, amit a f bérl édesapja jelentett be. A kerületi rend rkapitányság államigazgatási eljárást indított, azonban az elt nt személyt nem sikerült megtalálni. Eközben egy olyan magánnyomozót bízott meg az édesapa, aki korábban rend r volt és emberölési ügyekben nyomozott. A magánnyomozó átnézve az aktákat, nyomban arra gondolt, hogy emberölés történt. A ház kertjében volt egy régi kút, azt feltételezte, hogy ott lehet a holttest. A magánnyomozó írt egy jelentést a megbízójának és a rend rséghez fordultak. A nyomozó hatóság poligráfós vizsgálatot rendelt el az albérl beleegyezésével. Abból indultak ki, hogy a holttest a kertben lehet. A poligráfós vizsgáló el ször a várost határozta meg (tisztázta a fiziológiai reakciók alapján, hogy Budapesten vagy vidéken történt-e a

A poligráfós vizsgálat eredménye önmagában nem elegendő a nyomozás elrendeléséhez, ahhoz szükség van a holttestre vagy egy vallomásra, de az is elegendő, ha autóval szállítják a holttestet, és találnak egy hajszálat vagy egy vérfoltot a csomagtartóban, amely az áldozattól származik.

Kriminálisztikai tapasztalat alapján az eltűnési emberölések nagy százalékát büntetlenül elkövetik (gyakran családtag, barát vagy szomszéd a tettes), közülük sokan még tanúként sem szerepeltek büntető eljárásban, nem ismerik a poligráfot, azt gondolják, hogy meg lehet téveszteni a poligráfós vizsgálatot, így ritka az, hogy megtagadják a poligráfós vizsgálatot. Általában azok nem vállalják a vizsgálatot, akikkel szemben folytattak már büntető eljárást. Azért nem egyeznek bele a poligráfós vizsgálatba, mert ismerik a módszert³⁹³, vagy pedig attól tartanak, hogy más bűncselekményekre is fény derülhet, ha elvégzik rajtuk a vizsgálatot. Gyakori ugyanis az, hogy korábban több felderítetlen bűncselekményt is elkövettek már. Például a móri ügyben Kaiser Ede azért nem vállalta hosszú ideig a vizsgálatot, mert sok más bűncselekményt követett el, és nem akarta, hogy esetleg azokra vonatkozóan is hangozzanak el kérdések. Akkor sokan – helytelenül – úgy értékelték, hogy a poligráfós vizsgálat megtagadása is a bűnösséget támasztotta alá. Úgy véljük, hogy nemcsak a móri ügyben, hanem minden ügyben óvakodnia kell a hatóságnak attól, hogy a vizsgálandó személy bűnösségét lássák igazolva abban, ha nem vállalja a poligráfós vizsgálatot. Már korábban is kifejtettük, számos más oka lehet a megtagadásnak, egyáltalán nem biztos, hogy attól fél, hogy leleplezi a műszert.

Az eltűnési ügyekben gyakran előfordul, hogy még azelőtt vesznek igénybe poligráfot, hogy megindulna a büntető eljárás. Érdeemes megvizsgálni, milyen jogszabályi alapon nyugszik ezekben az esetekben a poligráf alkalmazása.

Eltűnési esetén — ha jogszabály eltérően nem rendelkezik — az a városi (és városi kerületi) rendőrkapitányság jár el, amelynek illetékességi területén az eltűnt személy utolsó

bűncselekmény), aztán a kerületet, majd a kertet határozta meg a vizsgálat alapján. Felkockázta a telket, és fotókat mutatott be a vizsgált személynek. Volt egy olyan része a kertnek, amely kapcsán a poligráf jelezte, hogy ott lehet a holttest. A helyszínen elkezdtek ásni, ott ahol a poligráf jelzett, de nem találták. Ezután újra kihallgatták az albrélt és szembesítették azzal, hogy a poligráfós vizsgálat alapján megállapítható, hogy követhette el a bűncselekményt, és az is kimutatható, hogy tudja, hol van a holttest. Először nem akart vallomást tenni, de egy krimináltaktikai módszer eredményt hozott, a „jó rendűnek” vallomást tett - a „jó rendű” együtt érzett a kihallgatottal, és a kihallgatás hangneme is sokkal kedvesebb volt, mint a „rossz rendű” -, és elmondta, hogy a kert mely részében rejtette el a föld alá az áldozatot. Így tovább ástak, de még mindig nem találtak rá a holttestre. Az ásást nehezítette, hogy idő közben kutyafuttatót építettek a kert egy részére, amelynek a betonját is fel kellett törni. Ezt követően az albrélt kivitték a helyszínre, ahol megmutatta, hol rejtette el az áldozatot. A holttest valóban ott volt, és érdekessége az ügynek, hogy az áldozat csak néhány centiméterre volt attól a kertrésztől, ahol eredetileg – a poligráfós vizsgálat eredménye alapján – ástak.

³⁹³ Ennek okát több nyomozó is abban látja, hogy a büntetett elkövető terhelt saját példáján vagy más elmondásából jut arra a következtetésre, hogy számára kedvezőbb, ha nem veti magát alá a poligráfós vizsgálatnak, mivel a köztudomású ellentétekenységekkel manipulálhatatlan a vizsgálat eredménye.

ismert lakóhelye vagy a szokásos tartózkodási helye található, ezek hiányában pedig az a rendri szerv, ahol az elt nést bejelentették, illetve leg amely hivatalból szerzett tudomást az elt nés tényéről.³⁹⁴ A rendrkapitányság a Ket.³⁹⁵ rendelkezései alapján folytatja le a közigazgatási hatósági eljárást. Egy hónap elteltével az ügyet felülvizsgálatra megküldi a megyei (budapesti) rend r-f kapitányságnak, amely a jogszabályi és szakmai követelmények betartása szempontjából ellen rzi a kapitányság eljárását, amennyiben szükséges, feladatokat, határid ket határoz meg a számára. A közigazgatási eljárás 90 napig tarthat³⁹⁶, a határid letelte el tt - miután az eljárást az ORFK is felülvizsgálta – a rend rkapitányságnak érdemi határozatot kell hoznia.

Az elt nt személyek felkutatásának szabályait tartalmazó BM rendelet 14. § (1) bekezdése szerint, amennyiben az elt nt személy tartózkodási helye nem vált ismertté, az eljárást lezáró határozatnak tartalmaznia kell azt, hogy az elt nt személyt továbbra is elt ntként körözi a rend rség. Ebb l az következik, hogy a körözési törvényben³⁹⁷ meghatározott adatgy jtési tevékenységet³⁹⁸ továbbra is végezhet a rend rség, így a 90 napos

³⁹⁴ 23/1994. (X. 26.) BM rendelet az elt nt személyek felkutatásának és a rendkívüli halálesetek kivizsgálásának rendjéről 16. §-a

³⁹⁵ 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

³⁹⁶ A 136/1994. (X. 26.) Korm. rendelet az elt nt személyek felkutatására irányuló államigazgatási eljárás elintézési határidejének megállapításáról 1. §-a alapján az elt nt személyek felkutatására irányuló hatósági eljárásban az érdemi határozatot a kérelem el terjesztését l, illetve leg az eljárás hivatalból történ megindításától számított 90 napon belül kell meghozni.

³⁹⁷ 2001. évi XVIII. törvény a személy- és tárgykörözésről 1

³⁹⁸ Körözési törvény 12. § (1) bekezdése: *A Rend rség a körözés végrehajtása során az ismeretlen helyen lévő személy, illetve tárgy felkutatása, valamint az ismeretlen személy, illetve holttest személyazonosságának megállapítása érdekében adatgy jtést végezhet, amelynek keretében*

a) azokat a személyeket, akik a körözött személlyel, holttesttel, tárggyal kapcsolatban feltehető információval rendelkeznek

aa) meghallgathatja, valamint

ab) ha ahhoz az ellen rizni kívánt személy – illetve gyermekkorú vagy fiatalkorú esetében törvényes képviselője – el zetesen írásban hozzájárult, poligráf alkalmazásával is ellen rizheti;

b) igazoltatást végezhet egy meghatározott helyen megjelenő, illetve tartózkodó személyek személyazonosságának megállapítására;

c) terepkutatást végezhet;

d) a közszolgálati médiaszolgálatonak min sül rádióban és televízióban díjmentesen közérdekl közleményt, illetve a sajtóban és az interneten felhívást tehető közzé;

e) a körözött személy nevét, képmását, az azonosításához szükséges adatait, a valószínű megjelenési, tartózkodási helyét és a nyilvánosságra hozatal okát nyomós közérdekl l vagy különös méltánylást érdeml magánérdekl l nyilvánosságra hozhatja, kivéve, ha azt a körözést elrendelő hatóság kifejezetten megtiltotta;

f) a körözött tárgy fényképét, rajzát, egyedi azonosításra alkalmas jelsorozatát, egyéb jellemzőit nyilvánosságra hozhatja, kivéve, ha azt a körözést elrendelő hatóság kifejezetten megtiltotta;

g) tájékoztatást kérhet arról, hogy a körözött személy szerepel-e a kórházi fekvő betegek, továbbá a mentőszolgálat, valamint más mentésre, illetve betegszállításra jogosult által szállított személyek nyilvántartásában;

h) a jogszabály által rendszeresített nyilvántartásokból a körözött személy, illetve tárgy azonosításához, továbbá lehetséges tartózkodási, illetve megtalálási helyének megállapításához szükséges adatokat igényelheti és azokat kezelheti;

i) a Rend rségr l szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) 42. §-a alapján a rend ri intézkedéssel összefüggésben az intézkedéssel érintett személyről, a környezetről, illetve leg az intézkedés szempontjából

határid teltével, illetve a közigazgatási hatósági eljárás befejezése nem jelenti azt, hogy a rendéség véglegesen lezártnak tekinti az ügyet. Amennyiben az adatgyűjtés – például a poligráfós vizsgálat – eredményeképpen elkerül a holttest, vagy más bizonyítékhoz jut a rendéség, semmi akadálya sincs annak, hogy a lezárt közigazgatási hatósági ügyben meginduljon a büntető eljárás.

Felmerülhet azonban, hogy nem aggályos-e poligráfós vizsgálatnak úgy alávetni valakit, vagy más adatgyűjtési eljárási cselekményt végezni, ha az adott ügyben nem folyik közigazgatási hatósági-, szabálysértési- vagy büntető eljárás. Úgy véljük, ha már a Ket. szabályait kell alkalmazni az eltűnt személyes ügyekre, három út járható: az egyik szerint a Ket.-nek lehet végre kellene tennie, hogy eltűnt személy esetén a rendéség felfüggeszthesse az eljárást, amennyiben az eltűnt személy felkutatására tett intézkedések nem jártak eredménnyel. A felfüggesztés legfeljebb a körözés befejezéséig tartana. Ezzel a rendelkezéssel át lehetne hidalni azt a problémát, hogy csupán 90 napja van a rendéségnek arra, hogy lefolytassa a közigazgatási hatósági eljárást. Amennyiben az adatgyűjtés – adott esetben a poligráfós vizsgálat – azt az eredményt hozza, hogy meghatározhatóvá válik a holttest megtalálási helye, a jogszabályi módosítás azt jelentené, hogy nem a körözési törvény alapján kezdenék el a holttest kiásását, hanem minderre közigazgatási hatósági eljárás keretein belül kerülne sor, ha még nincs elegendő bizonyíték a büntető eljárás megindításához.

A másik út az lehet, hogy az ügyben a rendéség újra elrendeli a közigazgatási hatósági eljárást, amikor olyan adathoz jut, amely várhatóan eredményt fog hozni. Ez azonban parttalaná is válhat, hiszen ha ismét eredménytelenül telik el a 90 nap, megszüntetik az eljárást, de ez nem zárja ki, hogy a jövőben, amennyiben szükség lenne rá, újra megindíthassák.

A harmadik út szerint a 136/1994. (X. 26.) kormányrendelet hosszabb általános ügyintézési határidőt határozna meg. A 90 napos határidő tarthatatlanságát támasztja alá a gyakorlat is, hiszen amikor az ORFK-hoz megérkezik felülvizsgálatra az ügy,

lényeges körülményről, tárgyról készített képfelvételt, hangfelvételt, kép- és hangfelvételt, valamint az azokban szereplő adatokat felhasználhatja;

j) a központi személyiadat- és lakcímnnyilvántartásban, valamint a határforgalom ellenőrzését szolgáló nyilvántartási rendszerekben a cél megjelölésével – az érintett feltartóztatását vagy adatváltozás esetén értesítés adását elíró – jelzések elhelyezését rendelheti el;

k) a Schengeni Végrehajtási Egyezmény keretében történő együttműködésről és információcseréről szóló törvény rendelkezései szerint a Schengeni Információs Rendszerben figyelmeztető jelzés elhelyezése céljából adatot továbbíthat, illetve abból a körözési feladatok ellátása céljából a SIRENE Iroda útján adatot igényelhet;

l) a központi közlekedési nyilvántartásból, a személyiadat- és lakcímnnyilvántartásból, az útiokmány-nyilvántartásból, az idegenrendészeti nyilvántartásból az elveszett, eltulajdonított, megsemmisült okmányokról a körözési feladatok ellátása céljából adatokat vehet át;

m) elektronikus hírközlési szolgáltatótól helymeghatározási adatot kérhet.

megállapíthatja, hogy b nceselemény elkövetése valószínűsíthető, ilyenkor azonban az esetek túlnyomó többségében még újabb két hónapra van szükség ahhoz, hogy megfelelően el készítsék a poligráfós vizsgálatot, és kísérletet tegyenek a holttest megtalálására. Ez a két hónap, valamint a felkutatáshoz szükséges idő biztos, hogy nem fér bele a 90 napba. Megjegyezzük azonban, hogy több olyan ügy is van, amikor 2-3 nap elegendő az el készítéséhez, azonban jellemzőbb a több hónapos adatgyűjtés.

A Ket. 33. § (7) bekezdése szerint az eljáró hatóság vezetje - ha azt törvény vagy kormányrendelet nem zárja ki - az ügyintézési határidőt, annak letelte előtt indokolt esetben egy alkalommal, legfeljebb harminc nappal meghosszabbíthatja. Mivel a kormányrendelet nem utal hosszabbításra, azaz nem zárja ki, ezért levonható a következtetés, hogy a Ket. alapján az eljárás legfeljebb 30 nappal meghosszabbítható. Álláspontunk szerint a 120 nap sem elegendő feltétlenül az eljárásra, ezért a kormányrendeletben 90 napnál hosszabb általános ügyintézési határidőt kell meghatározni.

Mielőtt ismertetnénk javaslatunkat, szükségesnek tartjuk, hogy néhány gondolatot elrebo csássunk. A közigazgatási hatósági eljárás más célokat szolgál, mint egy büntető eljárás, ennek megfelelően döntött a jogalkotó, amikor viszonylag rövid határidőkről rendelkezett a Ket.-ben, mert a közigazgatási jogi jogviszonyokban általában nem szerencsés, ha sokáig áll fenn bizonytalanság, azaz nincs lezárt eljárás. A jogalkotó ezt azzal ellensúlyozta, hogy általában csak „gyenge”, úgynevezett „alaki” jogerő állhat fenn a közigazgatási hatóság eljárás befejeztével. Mindezek fényében úgy véljük, hogy a kormányrendeletnek 180 napos általános ügyintézési határidőt kellene előírni, amit az ORFK – indokolt esetben – a Ket. alapján 30 nappal meghosszabbíthatna. A 180 napos határidővel véleményünk szerint nem sérülne a jogalkotói szándék sem, hiszen eltérő esetén speciális ügyről van szó, másrészt a 30 napos hosszabbítással együtt 210 nap elegendő időnek látszik arra, hogy az adatgyűjtés, a poligráfós vizsgálat és a bizonyítási eszközök felkutatása is teljesíthető legyen. Amennyiben - kivételesen - később merülne fel olyan adat az ügyvel kapcsolatban, amely igényelné, hogy folytassák az eljárást, a személy- és tárgykörözésről szóló törvény adta adatgyűjtési lehetőségek keretei között kellene megállapítani, indokolt-e a nyomozás elrendelése.

A felvetett problémák abban gyökereznek, hogy a Ket.-et alapvetően más típusú ügyekre alkották, mint amelyre a rendőrségnek alkalmaznia kell. Ha jogalkotói szándék nem változik, és a továbbiakban is a Ket. szabályai szerint kell lefolytatni az eltérő esetű ügyeket, úgy véljük, hogy az általunk felvázolt három út közül bármelyik javíthatna a kialakult gyakorlaton.

3. A gyanúsítottak körének sz kítése és b vítése

Amennyiben a hatóság a poligráfos vizsgálat el tt már feltérképezte a vizsgált személy kapcsolati körét, a m szeres ellen rzés arra is kiterjedhet - amennyiben kiderül a fiziológiai változások alapján a többes elkövetés -, hogy ki lehetett a társtettes. Ha egyedül a poligráfos vizsgálat terhel eredménye áll rendelkezésre a társtetessel szemben, esetleg egy vagy két tanú ismerte csak fel a felismerésre bemutatás során, az még nem elegend a gyanúsításhoz, mert ahhoz további bizonyíték(ok)ra van szükség.³⁹⁹ Ha a nyomozó hatóság rendelkezik vallomással, esetleg az elkövet t l származó nyommal, vagy ellentmondás van a feltételezett társtettes alibijében, akkor már megalapozottá válhat a gyanú, és sor kerülhet a gyanúsítás közlésére is. Amíg ezek a bizonyítékok nem állnak rendelkezésre, a gyanúsítás is várat magára, azonban a poligráf jelent sége abban rejlik, hogy a nyomozás megindulhat egy olyan vonalon is, amely eredményt hozhat az ügyben.

Nemcsak a gyanúsított személyek számának növelésére veszik igénybe a poligráfot, hanem az is eredménynek számít, ha valakit sikerül a poligráf felhasználásával kizárni a gyanúsítottak⁴⁰⁰ vagy a gyanúsítható személyek⁴⁰¹ közül. Persze itt is ügyelni kell arra, hogy a sz r szerepre önmagában a poligráfos vizsgálat nem elegend . Nem vette figyelembe ezt a követelményt a hatóság, amikor egy elt és miatt megindított büntet eljárásban a nyomozó hatóság a szomszédot gyanúsította a b nceselemény elkövetésével. A poligráfos vizsgálat azt az eredményt hozta, hogy nem lehetett köze a feltételezett b nceseleményhez, ezért vele szemben megszüntették a nyomozást.

³⁹⁹ A Nógrád Megyei Bíróság számára „a lefolytatott bizonyítási eljárás adatai alapján a II. rend vádlott következetes tagadásával szemben összesen a poligráfos vizsgálat alapján készült szaktanácsadói vélemény állt rendelkezésre, amely a II. rend vádlott b nösségének irányába mutatott, azonban a megyei bíróság álláspontja szerint ez az egyetlen bizonyíték nem elegend ahhoz, hogy e b nceseleményben a II. rend vádlott büntet jogi felel sségét kétséget kizáróan megalapozná, ezért a Be. 6. § (3) bekezdés b) pontjára figyelemmel a II. rend vádlottat e b nceselemény miatt emelt vád alól a Be. 331. § (1) bekezdése alapján bizonyítottág hányában felmentette.” Nógrád Megyei Bíróság, 6. B. 17/2008/117. szám

⁴⁰⁰ A Komárom-Esztergom Megyei Bíróság ügyében – bár nem gyanúsítottól van szó – a vádlott védekezése szerint a lakásában nem találtak vért, ezért nem lehetett az elkövet , valamint sérelmezte, hogy az ügyben nem került sor poligráfos vizsgálatra és nem rendeltek ki független igazságügyi pszichiáter szakért t. Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, 12-H-BJ-2010-9 határozat

⁴⁰¹ A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság ítéletének indokolása is meger sítette, hogy a poligráf alkalmas lehet arra, hogy kiderüljön, a gyanúsítható személynek köze lehet-e b nceselemény elkövetéséhez. Az ítélet indokolása szerint a kihallgatott személyekkel szemben poligráfos szaktanácsadói vélemények igazolták a sértett, illet leg a tanúk vallomásának hitelességét, mivel a nyomozás során felmerült, hogy a sértett a vádlotti elmondás szerint nem maga, hanem házastársa okozta, így a nyomozás során a sértett szavahihet ségének igazolására poligráfos vizsgálatot rendelt el a nyomozó hatóság. A bíróság szerint mivel valamennyi tanú, tehát mind a sértett, mind a két másik tanú a korábbi vallomásával egyez en adta el a történetet, amelyet a poligráfos szaktanácsadói vélemény is meger sített, ily módon a tanúk vallomásai hiteles és a tényállás megállapítás alapjául szolgálhatott. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság, 7.B.1033/2008/32. szám

Emlékezetes Farkas Helga személyi szabadsága megsértésének⁴⁰² ügye is, amikor a poligráfus vizsgálat jelezte több személy esetleges közremködését a bncselekményben. Mivel más bizonyíték erre nem volt, a nyomozó hatóságnak ki kellett zárnia a „gyanús” személyeket a lehetséges elkövetők köréből. Évekkel később, több tanúvallomás segítségével viszont elegendő bizonyíték lett arra, hogy akiket megvizsgáltak poligráffal, megsértették meg a lány személyi szabadságát.

A poligráf számos ügyben bizonyította, hogy alkalmas lehet a gyanúsítottak körének szűkítésére és tágítására is, azonban még egyszer szükséges hangsúlyozni, hogy a nyomozó hatóság nem eshetnek abba a hibába, hogy kizárólag a poligráf alapján hozzanak döntéseket, és a nyomozás helyett alkalmazzák a módszert. Elkerülendő, hogy a poligráfus vizsgálat eredményére hivatkozva (abból a megfontolásból, hogy túl sok a befejezetlen ügy) megszüntessék a nyomozást, annak ellenére, hogy lehet segítség lenne még kihallgatásra, tanúkat kutatni, egyéb eljárási cselekményt végezni. Az viszont támogatandó, ha a gyanúsítottak körének szűkítése céljából végeztetik el a poligráfus vizsgálatot, de más oka is van a nyomozás megszüntetésének, vagy látszik egy vonal, és ezt erősítik meg a poligráffal. A nyomozó hatóságnak ügyelnie kell arra, hogy ne következzen be az általunk „téves kizárás” modelljének nevezett jelenség, amikor a poligráfus vizsgálat tévesen azt az eredményt hozza, hogy az alany nem lehetett a bncselekmény elkövetője, és a hiba ellenére kizárják a lehetséges elkövetők köréből a vizsgált személyt.

4. A hamis beismerés problematikája

Amennyiben a terhelt büntető eljárás során tanúsított magatartását vizsgáljuk, Bócz Endre és Miklós Lajos nyomán megállapítható, hogy „*cselekedetei az erkölcsi felfogására vetnek fényt: ha bűnösségét szintén elismeri, helyes az erkölcsi értékítélete.*” Az elsődleges adat, amely az erkölcsi felfogásra jellemző, hogy a terhelt elismeri-e a bűnösségét. Ha igen, akkor azt kell a továbbiakban vizsgálni, hogy az részéről szinte megnyilvánulás volt-e, vagy csak egy taktikai fogás.⁴⁰³ Amint nem szabad túlbecsülni a beismerést, nem lehet a teljes bizalmatlanság álláspontjára helyezkedni a terhelt tagadása esetén sem, mert a terhelt jogállása és ezen belül hiteltérdemlése nem változhat attól függően, hogy beismer-e, vagy tagad.⁴⁰⁴ A beismerő vallomás színtességének vizsgálatához is igénybe szokták venni a poligráfot, amelynek során azt ellenőrizzük, hogy valóban rendelkezik-e azokkal az információkkal a vizsgált személy, amelyekről csak az elkövető tudhat.

⁴⁰² A Btk.-ban 1991-ben még nem szerepelt az emberrablás.

⁴⁰³ MIKLÓS Lajos - BÓCZ Endre: Az egyéniség vizsgálata a nyomozás során. Rendőrségi Szemle, X. évfolyam, 1962/6. szám. 523. o.

⁴⁰⁴ MÓRA Mihály – KOCSIS Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó, Budapest, 1961. 289. o.

A hamis beismerő vallomás kapcsán vizsgálnunk kell a poligráfot:

- a) mint a vallomás szinteségének ellenrészére, a vallomást követően alkalmazott módszer;
- b) mint azt a módszer, amely igénybevételének következménye lett a hamis beismerés;
- c) mint azt a módszer, amelynek igénybevétele közben - bár nem kihallgatásról van szó - az alany hamisan ismeri be a bűncselekmény elkövetését.

Ad a) A poligráf, mint a vallomás szinteségének ellenrészére, a vallomást követően alkalmazott módszer

Vannak olyan példák, amelyek azt igazolhatják, hogy alkalmas lehet a poligráf a hamis beismerő vallomás kiszűrésére. Még 1980-ban, a poligráf hazai alkalmazásának kezdetén történt, hogy egy taxist megöltek, és az elkövető magával vitte a napi bevételt. Több hónappal a bűncselekmény elkövetése után más ügyben elzetes letartóztatásba került egy budapesti lakos, aki beismerte az emberölést. Több olyan pont is volt azonban a vallomásában, amelyből arra következtetett a nyomozó hatóság, hogy nem követte el a bűncselekményt. Végül a gyanúsított alávetette magát a poligráfos vizsgálatnak, amely megerősítette a nyomozó hatóság feltételezését, hogy nem volt szinte a beismerő vallomása. Miután az alany szembesült a poligráfos vizsgálat eredményével, újra vallomást tett, de immár a valóságot mondta el. A taxis gyilkosság részleteit egyik volt zárkatársától hallotta. Azt remélve, hogy különböző kedvezményekhez juthat letartóztatásának ideje alatt, elhatározta, hogy hamis beismerő vallomást tesz a taxis sérelmére elkövetett emberölés ügyében. Arra számított, hogy a bírósági tárgyalás során könnyen tisztázza majd magát a vádak alól.⁴⁰⁵

Gyakori az is, hogy a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését, azonban szándékosan valótlan adatokat oszt meg a hatósággal, hogy később tudjon arra hivatkozni, csak azért tett beismerő vallomást, hogy kedvezményeket érjen el az ügyében. Ha ennek a gyanúja fennáll, gyakran alkalmaznak poligráfot. Azonban utalni kell újra a hibalehetőségekre is, ezért egyáltalán nem biztos, hogy a hamis beismerő vallomást a poligráfos vizsgáló felismeri. Ebből az következik, és ezt már számos alkalommal megállapítottuk, hogy önmagában a poligráfos vizsgálat nem elegendő a hamis beismerés leleplezésére.

Ad b) A poligráf, mint az a módszer, amely igénybevételének következménye lett a hamis beismerés

⁴⁰⁵ SZIJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. Tansegédlet. Rendtervezési F iskola. Budapest, 1990. 30-33. o.

Rámutattunk már arra is, hogy szükség van a poligráfós vizsgálatot követő vallomás színteségének ellenőrzésére is. Hiba lehet például a nyomozó hatóság részéről, ha nem vizsgálja annak lehetőségét, hogy az alany csak azért tesz hamis beismerő vallomást, mert a hozzátartozóját kívánja menteni, vagy már nem bírja tovább azt a hatósági nyomást, amely arra irányul, hogy ismerje be a b n cselekmény elkövetését, de gondolhatunk arra a személyre is, aki pusztán azért vállalja az elkövető „szerepét”, mert azt szeretné, hogy foglalkozzon vele a közvélemény, annak ellenére, hogy valójában nem az elkövető. Úgy véljük, nem véletlenül mondja ki a Be. 118. § (2) bekezdése, hogy „a terhelt beismerése esetén – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is”. Ennek a kötelezettségnek az elírása segíthet abban, hogy a poligráfós vizsgálat tévedéseit a hatóság helyre tudja hozni.

Ad c) A poligráf, mint az a m szer, amelynek igénybevétele közben – bár nem kihallgatásról van szó – az alany hamisan ismeri be a b n cselekmény elkövetését. Nem minősül kihallgatásnak a poligráfós vizsgálat, de meg kell említenünk, mi a teendő, ha az alany a vizsgálat során ismeri be a b n cselekmény elkövetését azzal, hogy igennel válaszol egy olyan kérdésre, amely azt hivatott tisztázni, hogy elkövette-e a b n cselekményt. Az „igen” lehet egy egyszerű nyelvbottlás, de jelentheti azt is, hogy akár az elkövető is lehet a vizsgált személy, annak ellenére, hogy eddig tanúként szerepelt az ügyben. Ilyenkor a poligráfós vizsgáló, ha kell, módosít a kérdéssoron, és a továbbiakban – ha ezt eddig nem tette – olyan kérdéseket tesz fel, amely immár a tette tudomást vizsgálja. Ha nyelvbottlás volt az igen válasz, elvileg a további kérdések során adott fiziológiai reakciók vizsgálatakor ki kell, hogy derüljön, hogy az „igen” hamis volt. Ha nem jut erre a következtetésre a poligráfós vizsgáló, akkor a hamis beismerés, vagyis a véletlenül kimondott „igen”, téves vizsgálati eredményt okozhat.

5. A tanúból gyanúsított is válhat

Amikor azzal szembesül az alany, hogy megbukott a poligráfós vizsgálaton, általában elveszti a reményét, és vallomást tesz. Mások nem ismerik be a b n cselekmény elkövetését, hanem azzal próbálnak védekezni, hogy a kedvezőtlen eredmény annak tudható be, hogy egy másik b n cselekményt viszont elkövettek. Lykken szerint sok poligráfós vizsgáló számára nagyobb jelentéssel bír a beismerő vallomás megszerzése, mint maga a vizsgálat pontossága, és már akkor eredményesnek gondolja a vizsgálatot, ha vallomást vagy beismerő vallomást tesz a vizsgálat alanya, miután elvégezték rajta a poligráfós vizsgálatot.⁴⁰⁶

⁴⁰⁶ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 270. o.

A beismer vallomás elegendő lehet ahhoz, hogy a tanúból gyanúsított váljon. Az egyik ügyben feljelentés érkezett a rendőrségre, hogy egy ismeretlen személy az egyik szórakozóhely elhagyta a személygépkocsiját, amit fél éve az édesanyja hitelre vásárolt. Az ügyben poligráfot alkalmaztak. A vizsgálat során feltett kérdéseknél az első – „*Hazugság volt az állítása, hogy a Skodájukat-ben (községben) ellopták*” – a tanú (feljelentő) válasza nemleges volt, amely során a válaszadó reakciói megtévesztést jeleztek. A második kérdésnél – „*Nyújtott bármilyen szándékos segítséget a Skoda ellopásához?*” – a válasz szintén nemleges volt és a reakciók alapján a válaszadó szintesége megkérdőjelezhető. A harmadik kérdésnél – „*Tudja maga biztosan, hogy hol van most a Skodájuk*” – a válasz szintén nemleges volt, a reakciók nem jeleztek megtévesztést. Miután ismertették a tanúval a vizsgálat eredményét, beismerő vallomást tett.⁴⁰⁷

Szintén egy poligráfos vizsgálatot követően beismerő vallomás oldott meg egy ügyet a poligráf hazai alkalmazásának kezdetén, 1982-ben, amikor egy ismeretlen tettes 1982. március 14-én vasárnap délután megölte az egyedül élő 81 éves nyugdíjast. A helyszíni szemle megkezdésekor egyértelmű volt, hogy az elkövetés alkalmi jellegű, mivel az elkövető pénz után kutatott. A hosszan tartó nyomozás után eljutottak odáig, hogy két személy közül kellett kiválasztaniuk a lehetséges elkövetőt. Ezért kettőjüket, valamint az egyikük feleségét megvizsgálták poligráffal. A vizsgálat eredménye azt mutatta, hogy egyikük március 14-én járt a bűncselekmény helyszínén, a szomszéd tanyán tartózkodó személyt látta, és őt is látták. Az is megállapíthatóvá vált, hogy ismeri az elvitt pénz összegét, az elkövetés eszközét, és a ruhája véres volt, amit kimosatott. A mérési szinteségvizsgálat azt is elárulta, hogy a felesége tudott arról, hogy a férje követte el a bűncselekményt, mivel a ruhája véres lett, és azt ő mosatta ki. A másik lehetséges elkövetőnél viszont egy esetben sem kaptak értékelhető fiziológiai reakcióváltozást. A feleség a vizsgálatot követően részletes, szinte vallomást tett, majd a férj is beismerte az emberölés elkövetését. Ezután megnyugtató módon bizonyították a férj bűntudását, a bíróság jogerősen 12 évi szabadságvesztés-büntetésre ítélte.⁴⁰⁸

Egy másik ügyben egy német házaspár történt el. Először csalással gyanúsítottak meg két személyt, akikről akkor még nem feltételezhetők, hogy az emberölést is követték el a házaspár sérelmére. Másnap viszont a rendőrség az egyik parkolóban megtalálta a német párt elhagyott autóját, amit poligráfos vizsgálat követett, és kiderült, hogy a gyanúsítottaknak köze lehet az elhagyott autók megöléséhez. A poligráfos vizsgáló azt is megállapította, hogy a

⁴⁰⁷ Felmerül a kérdés, hogy a tanúnak milyen érdeke fűződik ahhoz, hogy beleegyezését adja a poligráfos vizsgálathoz. Valószínűleg abban bízott, hogy be tudja csapni a gépet, másrészt tarthatott attól, hogy a gyanúsítottak, ha nem vállalja a vizsgálatot.

⁴⁰⁸ OLASZ József: Poligráfról – a nyomozó szemével. Belügyi Szemle, 36. évfolyam, 1988/1. szám, 62. o.

b nceselemnél milyen eszközt használhattak, a tett a házaspár tanyájához köthet, és k hagyták az elt ntek autóját a parkolóban. Szembesülve a vizsgálat eredményével, az egyik gyanúsított megtört a kihallgatáson, és a helyszínen megmutatta, hogyan ölte meg a sértetteket, majd milyen módon szállította a holttesteket egy negyven kilométerre található használaton kívüli kúthoz, ahol a nyomozó hatóság meg is találta a holttesteket.

A poligráf szül hazájában, az Amerikai Egyesült Államokban is számtalan példa van arra, hogy beismer vallomás követi a poligráfos vizsgálatot. A következő eset nem b ntet eljárásról szól, azonban érzékelteti a poligráfos vizsgálat eredményének abbéli hatását, hogy a leleplezett szintétlen, miként tárja fel a valóságot. A kaliforniai Salinas rend rségen szerette volna folytatni a munkát egy jó hírnev , ideális jelöltnek t n rend r. A poligráfos vizsgálatot megelőző beszélgetés során nem tett említést a sötét múltjáról. Miután a poligráfos vizsgáló kimutatta, hogy nem mond igazat, bevallotta, hogy több mint egy tucat betörést követett el szolgálatban. Ilyenkor a rend rautójával szállította el a lopott értékeket, kábítószer csempészett nem b nös gyanúsítottak zsebébe, hogy letartóztathassa ket, és többször is szexuális légyottokra használta jár rautóját.⁴⁰⁹

6. A szexuális jellegű b nceselemnél és a poligráf

Az angolszász országokban - és Németországban is - els sorban szexuális jellegű b nceselemnél esetén merül fel a poligráf alkalmazása. Hazánkban ez ilyen mértékben nem jellemző. Ezeknél a b nceselemnél azért lehet indokolt a poligráf alkalmazása, mivel mind a terhelnél, mind a sértettnél felmerülhet, hogy nem közöl valós információkat a hatósággal. A tanúként kihallgatott sértettnél el fordulhat, hogy tudatosan nem mond el mindent a b nceselemnél kapcsolatban, és az is lehet, hogy már maga a magánindítvány is koholt. A terhelt pedig, ha tesz is vallomást, általában tagad vagy csupán a közöszlést ismeri be, de az er szakot, illet leg az élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetést tagadja. A nyomozó hatóság kezében azonban számos eszköz van, amivel el re tudja vinni az ügyet: igazságügyi orvosszakért i vizsgálatot rendel el; szemlét, felismerésre bemutatást tart; szembesíti a sértetett és a gyanúsítottat; házkutatást, illet leg motozást tart, tanúkat hallgat ki. A felsoroltakon kívül az szinteséget er síti vagy gyengíti a poligráf is. A szaktanácsadó ugyanis véleményt tud például adni arról, hogy a gyanúsítottnak van-e tettestudomása, tud-e olyan információkat a b nceselemnél elkövetéséről, amelyről csak az elkövető ismerhet. A sértett tanú kapcsán azt lehet ellen rizni, hogy nem koholt magánindítványról van-e szó,

⁴⁰⁹ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009. 196. o.

valóban megtörtént-e a b n cselekmény, és úgy történt-e, ahogy a sértett azt elmondta a vallomásaiban. Kertész Imre szerint azonban nem lehet helyeselni az er szakos közöslés sértettjei vizsgálatának az Egyesült Államokban széles körben elterjedt gyakorlatát, amelynek a következménye az, hogy kevesebben fordulnak a rend rséghez segítségért. „Valóban el fordul, hogy félre akarják vezetni a hatóságot, hamisan vádolnak meg valakit a hatóság el tt nemi erkölcs elleni b n cselekmény elkövetésével, ez azonban nem lehet alap arra, hogy minden bejelent t bizalmatlanul, igazmondását eleve kétségbevonva fogadjanak. Akkor lehet megkísérelni a helyzet tisztázását a poligráfós vizsgálat útján, ha valóban kétségessé vált a tanú (a sértett) szintesége.”⁴¹⁰

7. A poligráfós vizsgálat id zítése

Nem véletlenül mondta ki 2007-ben a Legfels bb Bíróság Büntet Kollégiuma, hogy a poligráfót csak a nyomozás során lehet alkalmazni, ugyanis már a bírósági eljárás el tt is rendkívül sok információhoz jut a terhelt, hiszen akkorra már túl van a kihallgatásokon, az esetleges szembesítéseken és az iratok megismerésén is. Ezen kívül a sajtóérdekl dést is kiváltó ügyekben a nyomozó hatóság számos információt közöl a médiával, amely a terheltre is eljut.⁴¹¹

A poligráfós vizsgálat validitása nagymértékben csökken, ha olyan terhelt a vizsgálat alanya, aki az információit az ügyr l mástól szerezte, nem pedig a saját maga által tapasztaltakra hagyatkozik. Ezzel is függ össze, hogy a poligráfós ügyekben a terhelt gyakran arra hivatkozva kérd jelezi meg a vizsgálat eredményét, hogy kés n alkalmazták a poligráfót, túl sok információja⁴¹² volt a b n cselekményr l, ezért alakult számára kedvez tlenül a vizsgálat eredménye.⁴¹³ Még igaza is lehet, hiszen az id múlásával egyre több információhoz jut.

⁴¹⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban II. rész. F iskolai Figyel , III. évfolyam, 1991/1. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1991. 11. o.

⁴¹¹ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság nem találta szükségesnek H. Cs. vádlott által indítványozott poligráfós vizsgálat elrendelését, miután a bíróság megítélése szerint attól, az eljárás akkori szakában bizonyító erej eredmény nem volt várható. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság 3.Bf.542/2009/8.

⁴¹² Ezért fordul el számos alkalommal a gyakorlatban, hogy a gyanúsított kéri a poligráfós vizsgálatot, de a nyomozó hatóság nem rendeli azt el, ha úgy véli, túl sok információja van már az ügyr l a terheltnek, ami megkérd jelezheti a vizsgálat eredményességét.

⁴¹³ A Pest Megyei Bíróság egyik ügyének vádlottja azzal magyarázta a poligráfós vizsgálat számára kedvez tlen eredményét, hogy „az újság valódi típusát már egy, a Teve utcában, az ügy el adója és meghatalmazott véd je közötti beszélgetésb l tudta meg. Vagyis a poligráfós vizsgálatot megel z en, hozzávet legesen egy hónappal korábban már tudta, hogy Media Markt újságról van szó.” A bíróság elfogadta „a vádlott azon, az ellenérdekel t a feleség tanú által is maradéktalanul alátámasztott nyilatkozatát, miszerint a feleség tanú a nyomozás f bb részleteir l fenntartások nélkül, teljes kör en beszámolt a vádlottnak, így a vizsgálat elvégzésekor már tudomással bírt arról, hogy milyen b n jelek hozhatóak kapcsolatba a b n cselekménnyel, és ez negatívan befolyásolhatta annak eredményét, így irreleváns a speciális szakértelemmel bíró tanú azon megállapítása, hogy e kérdéseknél is el fordult megtéveszt , hazugság-reakció.” Pest Megyei Bíróság, 14-H-BJ-2008-56 határozat

Általános szabályként leszögezhető, ideális, ha a vizsgálatra a b n cselekmény ismertté válása után a lehető legközelebbi időpontban kerül sor. Az időpont meghatározásakor azonban legalább két tényezőt figyelembe kell venni: mi a vizsgálat célja, másrészt milyen az ellenrizendő személy egészségügyi – különösen pszichés – állapota. Ha a vizsgálat célja az elkövető azonosítása, a vizsgálat gyorsan, az elkövetőként számításba vehető személy ismertté válásakor kell elvégezni. Amennyiben a vizsgálatnak az elkövető azonosításán túlmenően ki kell terjednie más információk megszerzésére is, a poligráfos ellenrizés csak akkor hajtható végre, amikor az eljáró hatóság már rendelkezik a háttérismeretekkel, amelyek nélkülözhetetlenek a keresett információk ilyen módon történő felderítéséhez. Ha azt szeretnék például kideríteni, hogy ki volt a társa a b n cselekmény elkövetésével gyanúsított személynek, nem kezdhet addig poligráfos vizsgálathoz a szaktanácsadó, amíg az eljáró szerv nem derítette fel az ellenrizendő személy kapcsolatrendszerét. Ha a cél annak megállapítása, hogy a feltételezett elkövető hol rejtette el a – valószínűleg b n cselekmény áldozatává vált – eltitkolt körözött személyt, az ügyben eljáró nyomozó hatóságnak ismernie kell a vizsgálat alanyának és rokoni, baráti körének ilyen szempontból szóba jöhető ingatlanjait, rendelkeznie kell ezek helyszínrajzával, és ismertetnie kell azokat az elrejtésre alkalmas területeket is, amelyek az érintett személy mozgáskörébe esnek vagy más módon kapcsolódnak hozzá. Ebben az esetben nem jó elhamarkodottan poligráfot alkalmazni, mert az nem hozhat korrekt eredményt.

A poligráfos vizsgálat időzítésekor az alany helyzete több szempontból is figyelmet érdemel. Emberölési ügyben kerülni kell a sértett hozzátartozójának rövid időn belül történő vizsgálatát. Értelmezhetetlen vizsgálati leletet eredményezhet, ha a poligráfot közvetlenül azután veszik igénybe, hogy az érintett személyt hosszan tartó, megterhelő kihallgatásnak vetették alá, vagy nyomozati cselekményekben kellett részt vennie. Krispán István szerint ideális, ha a vizsgálatot az első, inkább csak elszámoltató jellegű kihallgatás után, de még a formális meggyanúsítás előtt végzik el. A hamis negatív diagnózis kockázatának megnövekedésével kell számolni, ha fáradtságtól kimerült, túlzottan izgatott, esetleg gyógyszer, alkohol vagy valamilyen fájdalominger által befolyásolt személy vizsgálatát kísérlik meg.⁴¹⁴

Lehetetlen, hogy közvetlenül a b n cselekmény elkövetése után hallgassa ki a nyomozó hatóság a tanút, az esemény és a kihallgatás között mindig eltelik bizonyos idő, azonban – Kertész Imre szerint – mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy ez az idő a

⁴¹⁴ KRISPÁN István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfos hazugságvizsgálat. Belügyi Szemle, 53. évfolyam, 2005/1. szám. 105. o.

lehet legrövidebb legyen. Ez szükséges a nyomozás hatékonysága és gyorsasága szempontjából, vagy annak megelőzése érdekében is, hogy a kihallgatott emlékezetéből egyes mozzanatok a kihallgatás megkezdéséig kiessenek.⁴¹⁵ Az első kihallgatás lefolytatása azonban sok esetben nem elegendő, gyakran válik szükségessé valamilyen újonnan felmerült kérdés vagy egyéb ok miatt második kihallgatást tartani. Erre mindig sor kell, hogy kerüljön, ha a tanú az első kihallgatáson túlságosan izgatott volt. Ilyenkor ugyanis nem jutnak eszébe idegessége miatt olyan részletei az ügynek, amelyek benne vannak ugyan az emlékezetében, de a kihallgatás és a bűncselekmény által okozott stressz elnyomja ezeket az emlékképeket. Úgy véljük, hogy a második kihallgatás elrettentően hasznos lehet poligráfot alkalmazni, ha a tanú állapota ezt lehetővé teszi. A poligráfos vizsgálat ugyanis elhívhat olyan emlékeket (például az elkövető ruhadarabjának színe), amely gyorsítaná a nyomozást és a bizonyítékszerzést. A poligráf nemcsak az első kihallgatás után, hanem később is igénybe vehető, mert az emlékelhívás nemcsak a nyomozás kezdeti szakaszában lehetséges. Kertész Imre úgy látja, amennyiben a kihallgatás az észleléstől időben messzebbre kerül, ez sem feltétlenül jár az emlékezet nagyfokú halványodásával, mivel a bűncselekmény ténye vagy annak körülményei, rendszerint sokkal inkább eltérnek a tanúk mindennapos észleleteitől, sokkal inkább felkeltik érdeklődésüket, semhogy rohamosan a feledés homályába merülnének.⁴¹⁶ Ezért van értelme a második és a többedik kihallgatásnak, ezért lehet eredményes a poligráf alkalmazása a sokadik kihallgatást követően is.

Végül az időzítéssel kapcsolatban érdemes megvizsgálni, hogy a holtponthoz ügyekben alkalmazható-e a poligráf. Holtponthoz az ügy, ha eredménytelen, vagyis már nincs a nyomozó hatóság fegyvertárában további eszköz, hogy folytatódhasson a nyomozás. Ha nem szüntetnék meg a nyomozást, várhatóan akkor sem állna több bizonyíték a hatóság rendelkezésére. Amennyiben gyanúsított és gyanúsítható személy, valamint tanú sincs az ügyben, a mérési igénybevitelére nem kerülhet sor, hiszen nincs kit vizsgálni, így a poligráfos vizsgálat nem alkalmazható arra, hogy továbbblendítse a holtponthoz ügyet.

8. A média és a poligráfos vizsgálat

A poligráfos vizsgálat validitását csökkentő tényező lehet a média, amely a büntető eljárást segítheti, de hátráltathatja is. Az elmúlt évek technikai fejlődése és az internet világa azt is magával hozta, hogy a lakosságnak egyre gyorsabb és több információra van szüksége. Nem lehet egyértelműen megállapítani, hogy a hírversenyt az emberek igényei

⁴¹⁵ KERTÉSZ Imre: A tanú ismételt kihallgatása. GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminológiai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 116. o.

⁴¹⁶ KERTÉSZ Imre: A tanú ismételt kihallgatása. GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminológiai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 116. o.

ösztönzik-e, vagy csak maga a média erlteti rá a híreket a fogyasztóra, az viszont biztos, hogy a b nügyekkel is egyre többet foglalkoznak. Ez nagyon helyes, hiszen a szocializmus éveiben nem lehetett bármit leírni vagy elmondani, azonban a szabadosság csapdájába sem szabad beleesni, amikor fontosabb a hír, mint a b nüdözési érdek.

A médián keresztül a nyilvánossághoz kerül információk más eljárási cselekmények mellett a poligráfos vizsgálat eredményességét is veszélyeztethetik, hiszen a poligráf validitása nagymértékben csökken, ha olyan gyanúsított a vizsgálat alanya, aki az információit az ügyr l mástól szerezte, nem pedig a saját maga által tapasztaltakra hagyatkozik. Ha a médiából tudja a terhelt, hogy kés volt a b n cselekmény elkövetésének az eszköze, akkor nem vonható le az a következtetés, hogy kizárólag az elkövet rendelkezett azzal az információval, hogy késsel követték el a b n cselekményt. Az alany teste lehet, hogy úgy reagál a kés szó hallatán, mintha félne a leleplez dést l: megváltozhat a légzése, a vérnyomása, a pulzusa, az izomfeszülése és az áramló vérének a mennyisége is, azonban ez nem azért van, mert a vizsgált személy követte el a b n cselekményt, hanem azért, mert mástól szerezte az információkat. Hasonlít ez a felismerésre bemutatásra is, amikor azért ismeri fel a tanú a gyanúsítottat, mert már látta a fényképét⁴¹⁷, esetleg a folyosón találkozott vele, amikor bekísérték a felismerésre bemutatásra szolgáló helységbe. Ha a tanú nem hozza a nyomozó hatóság tudomására a valódi okát a gyanúsított felismerésének, ezzel igencsak megnehezíti a nyomozást.

Annak érdekében, hogy az alany ne a médiából értesüljön az ügy részleteir l, érdemes a b n cselekmény ismertté válása után a lehet legközelebbi id pontban elvégezni a poligráfos vizsgálatot. Ennek az a feltétele, hogy legyen feltételezett elkövet , és vállalja vizsgálatot. Vannak azonban olyan – poligráffal tisztázandó - kérdések is, amelyek el készítéséhez id és további nyomozás szükséges, hogy megszerezzék az ügyre vonatkozó részletesebb háttérismereteket. Ez csak úgy lehetséges, ha nem szivároგ ki minden releváns információ a médián keresztül. Ellenpélda is van! A móri ügyben például Weiszdorn Róberten öt évvel a b n cselekmény elkövetése után végeztek poligráfos vizsgálatot. A vizsgálat eredménye azt sugallta, hogy Weiszdornnak köze lehetett a Móron történetekhez.⁴¹⁸ Emellett azonosították az

⁴¹⁷ „Viszont az él ben megszervezett felismertetés el tt két nappal két nyomozó lent járt Móron, és indifferens személyek közé ragasztott fényképeikkel kiválasztást csináltak két tanúval. Mindketten kiválasztották Kaisert, nyögvenyel sen, hasonlóként, de „eredményesen”. Ez két olyan felismer tanú, akiknek aztán kés bb a tükrön keresztül is beállították Kaisert a sorba. Ki is választották mindketten, hiszen ismer nek csak t találtak-találhatták a fényképtabló korábban látott fotói közül.” In: KOVÁCS Lajos: A Mór megtette... Az elmúlt évek legmeggrázóbb magyar gyilkosságai. Korona Kiadó. Budapest, 2009. 267. o.

⁴¹⁸ „Meglepte KRISPÁN professzort, aki Weiszdorn poligráfos vizsgálatakor a rablássorozat, közte a veszprémi postásgyilkosság kérdései helyett el ször a móri ügyre vonatkozó teszteket pergette le, és konstataálta, hogy

ujjnyomatát a bankfiók bejáratí ajtáján talált ujjnyomokkal és ujjnyomtöredékkal, ezzel új fordulatot vett a móri ügy. Talán meglepő lehet, hogy öt évvel a b n cselekmény elkövetése után, annak ellenére, hogy az ügy nagy sajtóérdeklődést váltott ki, mégis eredményt hozott a poligráfós vizsgálat. A többször is elvégzett vizsgálat mindegyike azt mutatta, hogy Weisdorn lehetett az egyik elkövetője a b n cselekménynek.

A fejezet összegzéseként megállapíthatjuk, hogy a poligráf – a téves vizsgálati eredményeket ez esetben figyelmen kívül hagyjuk - segíthet azonosítani az elkövetőt, erősítheti a személyre vonatkozó gyanút vagy gyengíthetheti, hozzájárulhat a b n cselekmény elkövetői körének a szűkítéséhez és tágításához. A poligráffal vizsgálható a vallomás színtesége is, és gyakori, hogy a vizsgálat alanya szembesülve a számára kedvezőtlen eredménnyel, „*meztörök*” és beismerő vallomást tesz. Az is elmondható lehet a poligráfnak, hogy általa újabb bizonyítékokhoz is juthat a hatóság.

Az elnyelők mellett utalnunk kell arra is, hogy a téves eredményt hozó vizsgálat lehetőséget mindenkor szem előtt kell tartania a hatóságnak, mert tévútra térhet, ha Katona Géza szavaival élve „*csodaszerként*” tekint rá.⁴¹⁹

Weisdorn az egyik móri elkövető. In: KOVÁCS Lajos: A Mór megtette... Az elmúlt évek legmeggrázóbb magyar gyilkosságai. Korona Kiadó. Budapest, 2009. 356. o.

⁴¹⁹ KATONA Géza: Még egyszer Magda János ügyér l. Belügyi Szemle, XXIV. évfolyam, 1986/8. szám. 104. o.

XI. A POLIGRÁF VALIDITÁSA

1. Validitás, megbízhatóság, hiteltérdeplőség

A poligráf működésének és alkalmazhatóságának bemutatása után elérkeztünk a validitáshoz, amelynek a fontosságát az adja, hogy kiindulási alapja a poligráf büntet eljárásban való elhelyezésének. Már említettük korábban is, hogy Kertész Imrével egyetértve, tudatosan használjuk a validitás szót, mivel meglátásunk szerint is a vizsgálat validitásának mértéke azt mutatja meg, hogy hogyan aránylik egymáshoz a valóságnak megfelel és az attól eltér eredmény.⁴²⁰ Kertész Imre szerint a megbízhatóság az eredmények reprodukálhatóságával függ össze, azt értjük annak mértékén, hogy „különböz szakemberek, egymástól függetlenül, ugyanazon mérések regisztrátumának értékelése alapján milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre.”⁴²¹ Erdei Árpád a megbízhatóság alatt nemcsak a reprodukálási eredményeket érti, hanem a pontosságot is, vagyis azt az arányt is, amely a valósággal való összevetéssel kapható meg: „a szakértői módszer megbízhatósága felfogásom szerint azt mutatja, hogy a módszer segítségével általában milyen pontossággal és mennyire reprodukálhatóan lehet az adott kérdést megválaszolni.”⁴²² A magunk részéről a megbízhatóságba nem értjük bele a validitást, hanem a továbbiakban is önálló fogalomként kezeljük.

Erdei Árpád egy harmadik fogalmat is meghatároz, a hiteltérdeplőséget: „hiteltérdeplőség a szakvélemény eljárásjogilag értékelhet tulajdonsága, míg a megbízhatóság a vélemény megalkotása során alkalmazott módszerre vonatkozik, s így a hiteltérdeplőség egyik tényezője.”⁴²³ A bíróság, amikor a szakvélemény hiteltérdeplőségéről foglalt állást, figyelembe veszi, hogy az alkalmazott módszer általában milyen validitással rendelkezik, vagyis a tapasztalat, illetve a kísérletek mit mutatnak, általában a módszer segítségével megállapított eredmény mennyiben felel meg a valóságnak, másrészt azt is vizsgálja, hogy a szakértő ugyanabból a vizsgálati eredményből milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre. Erdei szerint a validitás és a megbízhatóság „alacsony fokú a hiteltérdeplőségét is csökkenti.”⁴²⁴

A poligráf esetében a hiteltérdeplőség vizsgálata azt jelenti, hogy a bíróság az adott ügyben el tudja-e bizonyítani fogadni a poligráfos vizsgálat eredményét. A bíróság

⁴²⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfos vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorisíti F iskola, Budapest, 1990. 117. o.

⁴²¹ KERTÉSZ Imre: A poligráfos vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorisíti F iskola, Budapest, 1990. 117. o.

⁴²² ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 154. o.

⁴²³ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987. 154. o.

⁴²⁴ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 154. o.

figyelembe veszi a poligráf validitását és megbízhatóságát, valamint a konkrét vizsgálatot, illetve az ügy körülményeit, amikor állást foglal a hitelt érdemlenség kérdésében. Nemcsak a poligráfos vizsgálat eredményének értékelése kapcsán merül fel a hitelt érdemlenség vizsgálata, hanem például a tanúvallomás esetén is, ugyanis a bíróságtól alapvető elvárás, hogy a tanúvallomást ne fogadja el hitelt érdemlenség bizonyítéknak, ha nem ellenrizte annak színtességét. Az színtesség vizsgálata azért nagyon fontos, mert a tanúvallomás gyakran alkalmazott bizonyítási eszköz, azonban Vámbéry Rusztem szerint *„nem kifogástalan egyrészt az észlelés (percepció) és az emlékezés megbízhatatlansága, másrészt az színtesség hiányossága következtében. Értéke függ úgy a bizonyítandó tény valószínűségétől, mint a reál vonatkozó vallomás minőségétől. Utóbbi tekintetben a tanú személyiségének, életének, egyéni megbízhatóságának ismerete ép oly fontos, mint az érzéki és értelmi képessége, amelylyel az észlelést annak helyes reprodukciója szoros összefüggésben áll.”*⁴²⁵ Irk Albert is arra hívja fel a figyelmet, hogy *„úgy az észlelési képesség (perceptio), mint az emlékezéstehetség megbízhatatlansága, illetve színtesség hiánya és a reprodukáló képesség fogyatékosága következtében a bíróságoknak különös gondot kell fordítani a tanúvallomások felhasználásánál.”*⁴²⁶ Bócz Endre sem csupán az színtesség hiányát tartja hitelt érdemlenségi problémának, hanem azt is, hogy *„az élmény mindig egyéni. Ha többen átélnek ugyanazt az eseményt, nem egy közös élményük keletkezik, hanem valamennyiüknek keletkezik egy-egy olyan élménye, amely többé-kevésbé átfedi a többiekét, de mégis különbözik azoktól. További gondok forrása, hogy az élmény emléke miként formálódik ki. Ebben a szubjektum egész világlátásának, gondolkodásmódjának szerepe van, s természetesen befolyásolja az élmény érzelmi-indulati komponenseinek intenzitása és színezete is.”*⁴²⁷ A vallomás hitelt érdemlenségi vizsgálata összetett feladat a bíróság számára, Erdei szerint *„nem véletlen például, hogy a tanú szavaihetőségének ellenrészére különböző technikák igénybevétele szorgalmazó javaslatok, elképzelések születnek, mivel a tanúvallomások megbízhatósága a tapasztalatok alapján korántsem magas fokú.”* Erdei a poligráfot említi, mint egy lehetséges eszközt: *„olykor-olykor e technikák alkalmazását az eljárási jog is támogatja (lásd például a poligráf alkalmazásának szabályozását a mai magyar jogban).”*⁴²⁸ Ezek után kérdésként merül fel, vajon alkalmazható-e egy olyan poligráfos vizsgálat a vallomás színtességének

⁴²⁵ VÁMBÉRY Rusztem: A büntetőperrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 147. o.

⁴²⁶ IRK Albert: A magyar büntetőperjog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 83-84. o.

⁴²⁷ BÓCZ Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 110. o.

⁴²⁸ ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntetőeljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 30. o.

ellen részére, lehet-e egy olyan módszerrel megkérni jelezni a vallomás hitelt érdemlőségét, amelynek eredménye önmagában is lehet hitelt érdemlőségi kérdés.

Mielőtt erre válaszolunk, újabb kérdést kell feltennünk: a poligráfós vizsgálat eredményéből azért származik-e csak ritkán bizonyíték, mivel megbukik a hitelt érdemlőségi vizsgálaton? A válasz részben az „igen”, részben a „nem”. Ha az igen válasz okát nézzük, az mondható, hogy a bíróság gyakran utasítja el a poligráfós vizsgálat eredményét, mint bizonyítékot, mivel kérdéses a „megbízhatósága”, vagyis a mi fogalomhasználatunk szerint a validitása és a megbízhatósága. Ebből a megvilágításból az következik, hogy a validitás és a megbízhatóság az, ami miatt a poligráfós vizsgálat eredménye nem lesz hitelt érdemlőségi bizonyíték.

Lássuk, mi szól a „nem” mellett. Ha arra gondolunk, hogy önmagában a poligráfós vizsgálat eredménye nem alapozhatja meg a bűnösséget vagy a nem bűnösséget, ez feltételezi, hogy a bíróság bűnösséget megállapító vagy felmentő ítéletet csak akkor tud hozni, ha rendelkezésre állnak más bizonyítékok is. Amennyiben vannak bizonyítékok, szükségtelennek tartják a poligráfós vizsgálat eredményét is megemlíteni, hiszen a bíróság döntése a nélkül is megalapozott lehet. Ennek okán arra a következtetésre juthatunk, hogy nem azért sorolják fel ritkán a bizonyítékok között a poligráfós vizsgálat eredményét, mert nem kell ennyire hitelt érdemlőségi, hanem az oka az, hogy eltörlődik a jelentősége a többi bizonyíték mellett, éppen ezért szükségtelennek tartják a figyelembevételét. Persze nem lehet azt sem kizárni, hogy a bíróság tudja azt, hogy validitási problémák vannak vele, ezért az óvatosság is okozhatja a poligráfós vizsgálat eredményének mellőzését.

Amennyiben a poligráfós megbízhatóságát vizsgáljuk, érdemes Szíjártó Istvánt idéznünk, amikor azt írja, hogy 112 poligráfós vizsgálat anyagát adták ki újabb szakértőknek, a felülvizsgálati eredmények 63%-a volt az eredetivel egybehangzó.⁴²⁹ Kertész Imre is ír róla, amelynek eredményéhez azt is hozzáteszi, hogy „míg az ügyben adott eredeti megállapításokkal a felülvizsgálati vélemények csak 52,5%-ban egyeztek meg, a felülvizsgálati vélemények egymással 71,1%-ban voltak megegyezők.”⁴³⁰ Kertész szerint „ez utóbbi adatok mutatják, hogy a poligráfós vizsgálatot végző szakemberek nemcsak a mérések eredményeire, hanem az ügy általuk megismert körülményeire és – ha sikerül elérni – a beismerő vallomásra is alapozzák véleményüket.”⁴³¹ A mutatott megbízhatósági arány

⁴²⁹ SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 35. o.

⁴³⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1990. 123. o.

⁴³¹ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtorishti F iskola, Budapest, 1990. 123. o.

igencsak alacsony, közelít a véletlenhez, így egyetérthetünk azon bíróságok döntéseivel, amelyek a nem kell megbízhatóságra hivatkozva utasítják el poligráfos vizsgálat eredményét, mint bizonyítékot. Tehetik ezt azért, mert tisztában vannak azzal, hogy - Erdei szavaival élve - „*a monopolhelyzetben lévő szakért (vagy néhány szakért) a tényleges szakmai ellenrész lehetetlenségének tudatában tevékenykedik.*”⁴³²

Érdeemes megvizsgálni, mi lehet az oka a csekély megbízhatóságnak:

- a) A poligráfos vizsgálók nem képesek arra, hogy egyformán értelmezzék a fiziológiai változásokat, mert az lehetetlen.
- b) A poligráfos vizsgálók felkészültsége nem azonos.
- c) A grafikonon megmutató fiziológiai változások mellett a vizsgálat végzése közben más is figyelembe vesznek.

Véleményünk szerint az a) és a b) pont összefügg, mivel a poligráfos vizsgálók, ha ugyanazon grafikonból különböző következtetéseket vonnak le, tehát míg az egyiknél a „nem” válasz valóban „nem”, míg a másik szerint a „nem” megtévesztő válasz, felmerül az, hogy tisztában vannak-e a grafikon értelmezésének szabályaival, kell-e nekik felkészülni arra, hogy mindketten jól tudjanak dönteni, mivel még a 71,1%-os megbízhatóság is alacsonynak mondható, nem beszélve az 52,5%-osról, amely elfogadhatatlannak tartják. Úgy véljük az a) pont esetén, lehetséges kell, hogy legyen egyformán értelmezni a görbéket, az ok vélhetően a felkészületlenség lehet az elsőként vizsgált részénél, vagy annak részénél, aki csupán a grafikonot kapta meg újraértelmezésre, még akkor is, ha Kertész szerint „*tapasztalt szakemberek*” végezték a felülvizsgálatot, és szerepet játszhatott az ügyismeret is a felülvizsgálható vizsgálati eredmény elkészítésekor.⁴³³ Amennyiben lehetetlen volna azonos módon értelmezni a fiziológiai változásokat, úgy véljük, nem szabadna engedni a poligráf használatot, mert az eredmény csak azon múlna, hogy éppen ki a poligráfos vizsgáló, nem pedig a szakmai szabályokon alapuló, objektivitásra törekvő döntésen.

A c) pont azt jelentené, hogy a poligráfos vizsgáló, bár alkalmazza a poligráfot, és értelmezi is a grafikonot, azonban a megérzései, benyomásai nagyban befolyásolják abban, amikor a releváns kérdésre érkező válasz szintességénél kell döntenie. Ha a c) pontot fogadnánk el igaznak, ezzel azt mondanánk ki, hogy a módszer alkalmazása nem felel meg az objektivitás követelményének, csak alig jelentene többet a poligráfos vizsgálat eredménye, mint egy szaktanácsadói megérzést. Bár utalt rá Kertész Imre, hogy az első vizsgálati

⁴³² Erdei Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987, 273. o.

⁴³³ KERTÉSZ Imre: A poligráfos vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendtervezési F iskola, Budapest, 1990. 123. o.

eredményt befolyásolhatta az ügyismeret, úgy véljük, hogy hibát követ el a poligráfus vizsgáló, amennyiben nem a poligráfra, hanem a megérzéseire hagyatkozott. A poligráfus alkalmatlanná válna arra, hogy a t le elvárt szerepet betöltsse a büntető eljárásban, ha a m szer által kirajzolt grafikonra hivatkozás csupán azt a célt szolgálná, hogy a szaktanácsadó a törvényesség látszatát fenntartsa, amikor megérzéseit fogalmazza bele a vizsgálat eredményét tartalmazó jegyzőkönyvbe. Erdei monográfiájában követelményként fogalmazza meg, hogy a „szakértő által alkalmazott módszernek korszerűnek, tudományosan megalapozottnak és megbízhatónak kell lennie”.⁴³⁴ Ezt követően kifejti azt is, hogy a módszer mikor tekinthető tudományosan megalapozottnak: „ha összhangban áll a tudomány eredményeivel és a tudomány vagy szakma ún. természetes szabályaival. E természetes szabályok a szakma gyakorlása során alakulnak ki, akár a mindennapi tapasztalatok általánosítása, akár pedig valamilyen tudományos eredmény gyakorlati átültetése eredményeképpen, s megszegésük szakmai hibának számít.”⁴³⁵ Úgy véljük, hogy a poligráfus vizsgálatnak megvannak a maga szakmai szabályai, amelyek több évtizeden keresztül alakultak ki, és a tudományos megalapozottságról is azt lehet mondani, hogy rendelkezik vele, ezért nézetünk szerint mivel a c) pontban megjelölt okot ki kell, hogy zárjuk, ennek következtében az Erdei-féle felvetés sem alkalmazható a poligráfra.

Lykken szerint az USA-ban - a 63%-kal szemben - általában 90%-ra teszik a poligráfus vizsgálat megbízhatóságát.⁴³⁶ Maga Lykken is rámutat arra, hogy ez a magas szám annak is köszönhető, hogy a poligráfus vizsgálók ún. „globális” véleményt adnak, vagyis globálisan mondják meg a vizsgált személyről, hogy megtévesztő-e a személyisége.

Rámutattunk arra, hogy hazánkban a szaktanácsadók nem „globális” véleményt adnak, hanem a válaszok szinteségéről egyenként mondanak véleményt. Ebből pedig az is következhet, hogy a hazai megbízhatósági ráta nem éri el a 90%-ot, hiszen az amerikai megoldásnál sokkal kisebb a hiba valószínűsége, mivel ott a vizsgálat során csak egyetlen eredményt kell felülvizsgálni, míg nálunk, minden egyes válasz külön elemzést igényel, így a hiba is gyakrabban fordulhat elő. Bár megbízhatóbb a „globális” vélemény, azonban megfoszthatja a poligráfus vizsgálatot attól a nálunk fontosnak tartott funkciójától, hogy tárgyi bizonyítási eszközökhöz vezesse el a hatóságot, másrészt a tettestudomás meglétével vagy hiányával kapcsolatos információkat is szolgáltatson. Az USA-ban elsősorban beismerő vallomást várnak tőle, azt, hogy a vizsgált személy megtöri, amikor azzal szembesül, hogy

⁴³⁴ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 105. o.

⁴³⁵ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 140. o.

⁴³⁶ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetris Journal, 27. évfolyam, 1987/ 3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 264. o.

a poligráfós vizsgáló megkérdele jelezte az szintességét, és ezzel a vallomásának korrektségét. A leleplezés és érzése kiválthatja beléle azt, hogy már nincs értelme tovább tagadnia, inkább beismer vallomást tesz. Majeski szerint az USA-ban azért a cél a beismer vallomás megszerzése, „mert a poligráf eredményeit mindenütt megkérdele jelezhetik.”⁴³⁷

Mint ahogy erre már rámutattunk, nálunk is lehet a vizsgálatnak a következménye a beismer vallomás, azonban szükséges hangsúlyozni, hogy hazánkban nem áll mindenek felett a beismer vallomás megszerzésének célja. Úgy véljük, hogy hazánk a kockázatosabbnak mondható megoldás mellett döntött, amikor a poligráfban rejle lehet ségek minél nagyobb kiaknázását választotta, hiszen így a poligráfós vizsgálat megbízhatósági rátája alacsonyabb lehet az USA-énál, amiblé az következik, hogy a magyar poligráfós vizsgáló által megállapított eredmény esetében csekély a lehet ség a kontrollra. A kontroll alatt azt értjük, hogy egy másik szaktanácsadónak odaadják a vizsgálat dokumentációját, annak érdekében, hogy összevethessék a két eredményt, vajon ugyanarra a következtetésre jutott-e a két poligráfós vizsgáló, adott válasz vizsgálatokor. Ezzel a hiteltérdelel sége csökken a hazai poligráfós vizsgálat eredményének, hiszen a megbízhatóság is befolyásolja a hiteltérdelel séget, nemcsak a validitás és a konkrét ügy körülményei. A megbízhatósági ráta jelent ségét azonban csökkenti, hogy nem arra ad választ, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye mennyiben felel meg a valóságnak, hanem azt mutatja meg, hogy ugyanazon vizsgálati dokumentációkat értelmezve a poligráfós vizsgálók ugyanarra az eredményre jutnak-e el. Bár a hiteltérdelel ség szempontjából figyelembe kell venni a megbízhatóság arányszámát is, hiszen fontos a vizsgálati adatok felülvizsgálhatósága, azonban a validitás az, amely a legnagyobb súllyal esik latba, amikor a bíróság vizsgálja a poligráfós vizsgálat eredményének hiteltérdelel ségét.

Miel tt rátérünk a konkrét számokra, tisztáznunk kell néhány fogalmat.

- „*Fals pozitív*” a poligráfós vizsgálat eredménye: tévesen azt mutatja a poligráfós vizsgálat eredménye az szinte válaszok esetén, hogy azok nem szinték, amiblé azt a következtetést vonják le, hogy a valójában nem b nös alany lehetett az elkövet .
- „*Fals negatív*” a poligráfós vizsgálat eredménye: tévesen azt mutatja a poligráfós vizsgálat eredménye a nem szinte válaszok esetén, hogy azok szinték, amiblé azt a következtetést vonják le, hogy a valójában elkövet nem lehetett az elkövet , mert a tagadása szinte volt.

⁴³⁷ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 90. o.

Ha a validitási adatokat nézzük, az tapasztalható, hogy vannak a poligráf számára kifejezetten kedvező eredmények, ilyen például Bollók Sándor megállapítása, aki mindössze 0,5%-os hibamennyiséget jelöl meg, amikor az 1980-as évek elején egy kártyateszt segítségével 150 fő iskolás diákot vizsgáltak meg. Bollók szerint az USA-ban elvégzett több tízezer vizsgálat adatai is azt mutatják, hogy kevesebb mint 10% volt azoknak az eseteknek az aránya, amikor nem lehetett véleményt mondani, mert vagy a vizsgálat valamelyik feltétele nem volt teljesíthető, vagy pedig a reakciók nem voltak egyértelműek. A téves vélemények aránya meglehetősen alacsony volt, nem érte el a 0,5%-ot.⁴³⁸ Szíjártó István szerint a különböző cikkekben 70-90%-os validitási adatok szerepeltek, de vannak szerzők, akik ennél is nagyobb számokat közöltek.⁴³⁹ Baskin, Edersheim és Price legfeljebb 85 százalékra teszik a poligráf validitását⁴⁴⁰, Kaye úgy véli, hogy 83 és 97% között lehet.⁴⁴¹ Az Amerikai Egyesült Államokban 2000 emberen végzett vizsgálat azt az eredményt hozta, hogy fals pozitív eredmény 85 esetben történt, amely 4,25%-nak felel meg.⁴⁴² Egy kanadai szakfolyóirat ezt a rátát 12-23%-ra teszi.⁴⁴³

A poligráfos vizsgálat validitásának meghatározására számos kísérletet végeztek az elmúlt évtizedekben, azonban eredményüket beárnyékolja, hogy lehetetlen olyan körülményeket teremteni, amelyek egy valódi büntető ügyet jellemeznek. Egy büntetőeljárás elkövetése, valamint a leleplezés által való félelem nagyobb stresszt okoz, mint néhány ezer forint felajánlása arra az esetre, ha valaki eredményesen csapja be a poligráfot. Az izraeliek erre is találtak megoldást: Netzer Daie, az izraeli rendőrség jeruzsálemi Tudományos Kihallgató Egységének tagja, munkatársaival – Avital Gintonnal, Eitan Elaaddal és Bershon Ben-Shaharral – egy olyan poligráfos kísérletet végzett el, amelynél megnövelték a kockázatot. Huszonegy izraeli rendőrral töltettek ki tesztet arra hivatkozva, hogy ez kötelező a rendőrök számára. Miután kitöltötték a tesztlapokat, saját maguknak kellett azt kijavítani, azonban tudtuk nélkül olyan speciális papírt kaptak a kísérlet során, amellyel meg lehetett állapítani, ha valaki átírta a választ. Heten javították át utólagosan a válaszukat. Néhány

⁴³⁸ BOLLÓK Sándor: A poligráf – a szakértő szemével. *Belügyi Szemle*, 35. évfolyam, 1987/6. szám. 44-45. o.

⁴³⁹ SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. *Belügyi Szemle*, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 35. o.

⁴⁴⁰ Joseph H. BASKIN – Judith G. EDERSHEIM – Bruce H. PRICE: Is a Picture Worth a Thousand Words? *Neuroimaging in the Courtroom. American Journal of Law Medicine*. 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 265. o.

⁴⁴¹ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. *Jurimetrics Journal*, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 357. o.

⁴⁴² National Research Council: *The Polygraph and Lie Detection*. The National Academies Press. Washington, 2003. 35. o.

⁴⁴³ Ewout H. MEIJER - Bruno VERSCHUERE - Harald L.G.J. MERCKELBACH - Geert CROMBEZ: Sex offender management using the polygraph: A critical review. *International Journal of Law and Psychiatry*. Montreal, 2008. 425. o.

nappal később a kísérlet alanyait csalással gyanúsították meg. Felhívták a figyelmüket arra, hogy poligráfos vizsgálatot fognak elvégezni rajtuk, és annak eredményét is függ az állásuk. A huszonegyből tizenötön vállalták a vizsgálatot (a poligráfos vizsgáló nem tudta, hogy ki írta át a tesztlapot), két elkövető és tizenhárom nem bűnös. A kontrollkérdések módszerét alkalmazták, és mindkét csalót leleplezték, azonban 17% volt a fals pozitív arány, vagyis azok aránya, akiket a vizsgálat alapján tévesen csalónak vélt a poligráfos vizsgáló.⁴⁴⁴

A kísérletben kis számú alany vett részt, ezért nem lehet messzemen következtetéseket levonni a számokból, másrészt etikai problémákat is felvet, hogy csalásra ösztönözték a rendőröket. Az izraeli kutatók szerint ez igazolható, mivel évről-évre emberek ezreire végeznek poligráfos vizsgálatot, „és az efféle vizsgálatok alapján nagyon fontos döntéseket hoznak meg. Csakhogy nem ismert, hogy erre az eszközre milyen mértékben támaszkodhatunk.”⁴⁴⁵

Vannak a poligráf számára kifejezetten hátrányos validitási adatok is. Lykken szerint a poligráf validitása alacsony, ha olyan csoportot vizsgálnak, amelyben csak kevesen vannak, akik hazudnak.⁴⁴⁶ Akkor sem tartja megfelelőnek a validitást, ha nagy számban olyan terhelteket vizsgálnak, akikről kétséget kizáróan lehet tudni, hogy kik követték el a bűncselekményt. Lykken számokkal is alátámasztotta eredményeit. Abból indult ki, hogy a bíróság csak a vizsgált alany számára kedvező eredményt fogadja el bizonyítéknak. „Ha azt feltételezzük, hogy a poligráf validitása 80%-os, és a bíróság elé kerül vádlottak 80%-áról állapítják meg a bűnösséget, akkor az 1000 fenn végzett vizsgálat azt az eredményt hozná, hogy a 200 nem bűnösből 160 lesz a poligráf alapján is nem bűnös, így 160 poligráfos vizsgálat eredményét fogadja el bizonyítékként a bíróság.” Azonban emellett 20%-nak, vagyis 160 elkövetőnek a 800-ból azt fogja hozni a poligráfos vizsgálat, hogy nem követte el a bűncselekményt, annak ellenére, hogy valójában elkövetőkről van szó. Figyelemmel arra, hogy a bíróság az 1000-ból csupán 320 poligráfos vizsgálat eredményét használja fel bizonyítékként (160 valóban nem bűnös és 160 az olyan elkövető, akinél a poligráf azt jelezte, hogy nem volt a bűncselekmény elkövetője), a poligráf validitása nem 80%-os, hanem csupán 50%-os.⁴⁴⁷ A poligráf számára kedvezőtlen számokra Raskin és Kircher nyomában reagáltak, szerintük elhibázott Lykken számítása, mivel Lykken rosszul indult ki abból, hogy a vizsgált

⁴⁴⁴ James Allan MATTE: Forensic Psychophysiology Using the polygraph: Scientific Truth Verification - Lie Detection. J.A.M. Publications. Williamsville, New York, USA, 1996. 118-119. o.

⁴⁴⁵ Paul EKMAN: Beszédes hazugságok (fordította: ANDERSEN Dávid). Kelly Kft. Budapest, 2009. 220. o.

⁴⁴⁶ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 349. o.

⁴⁴⁷ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 354. o.

terheltek 80%-a valóban elkövette a b ncesealményt.⁴⁴⁸ A tapasztalatok ezzel szemben azt mutatják, hogy a nem b nös terheltek azok, akik a b ncesealményt elkövet knél sokkal nagyobb arányban vetik alá magukat a poligráfós vizsgálathnak. A rendészeti szervek becslései szerint a gyanúsítottak mindössze 43-48%-a a valódi elkövet .⁴⁴⁹

Lykken további számításokat is végzett. A Barland-Raskin, a Horvath, továbbá a Kleinmuntz-Szucko tanulmányok kutatási eredményeire hagyatkozva arra következtetésre jutott, ha olyan terhelte vizsgálnak, aki valóban az elkövet , 84%-os validitású a poligráf, amennyiben a terhelte nem b nös, mindössze 53%-os.⁴⁵⁰ Lykken összességében 68,5%-ra teszi a poligráfós vizsgálat validitását.⁴⁵¹ David C. Raskin és John C. Kircher szerint azonban Lykken önkényesen választotta ki a számára hitelesnek aposztrofált három kutatási eredményt, ugyanis az OTA (Office of Technology Assessment) tanulmányában tíz olyan publikációt nevez meg, amely hitelesnek tekinthet a kutatási eredményt tekintve. Ezekb l pedig az derül ki, hogy a poligráf validitása 90%-os azoknál a terhelteknél, akik valóban elkövették a b ncesealményt és 80%-os a nem b nös terhelteknél.⁴⁵² Lykken azzal reagált a vádakra, hogy az OTA jelentésben meghivatkozott kutatási eredmények közül volt olyan, amely a poligráfós vizsgálat validitását átlagosan 98,6%-ra tette. Erre az eredményre úgy jutottak, hogy a kutatási eredményt tartalmazó tanulmány egyik szerz je, Edwards „kérd íveket küldött el a virginiai poligráfós barátainak, hogy számoljanak be, mit tapasztalnak, milyen a validitása a poligráfnak.”⁴⁵³ Lykken szerint öt ehhez hasonló kutatási eredmény volt az OTA jelentésben, beleértve Raskinét is.⁴⁵⁴

A validitási csatározás nem elszigetelt jelenség. Jól mutat rá az állandó számháborúra Majeski, amikor a következ választ adja a validitás kapcsán: „*nos ez attól függ, ki állapítja meg ezt az arányt: a m szer hívei vagy ellenz i. A tesztek mintegy 5 százaléka nem ad módot a következtetésekre, mert a fiziológiai reakciók ellentmondanak egymásnak vagy különböz folyamatok eltorzítják az eredményeket. Ezek lehetnek technikai természet ek, de lehetnek*

⁴⁴⁸ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 355. o.

⁴⁴⁹ D. H. KAYE: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 355-356. o.

⁴⁵⁰ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 264. o.

⁴⁵¹ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987.264. o.

⁴⁵² David C. RASKIN - John C. KIRCHER: The validity of Lykken's criticisms: fact or fancy? Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 272. o.

⁴⁵³ David T. LYKKEN: Reply to Raskin&Kircher. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 278. o.

⁴⁵⁴ David T. LYKKEN: Reply to Raskin&Kircher. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 278. o.

szándékosak is. A többi tesztre vonatkoztatva a sikeresség - vagyis a tényekkel összhangban lévő teszteredmények - aránya 87 százalékos.”⁴⁵⁵ Bizonyára a 87%-os eredmény sem tekinthet kétséget kizárónak.

Zubanska szerint „azzal széles körben egyetértenek, hogy a legalább 80%-os validitás elfogadhatóvá tenné a poligráfós vizsgálatot.”⁴⁵⁶ Kertész Imrénél is a 80% szerepel, amit „a poligráffal foglalkozó szakember nagyfokú sikerként éli át.”⁴⁵⁷ Zubanska egy valós ügyeken alapuló validitási eredménnyel is szolgál: a kontrollkérdés technika alkalmazása esetén a poligráf validitása 83-89%-os volt a valódi elkövetőkre nézve, míg a nem bűnösök esetén ez az arány 53-78%. Az ismertett vizsgálat során a fals negatív eredmény 1-17%-os volt, a fals pozitív pedig 12-47%-os.⁴⁵⁸ A feszültségcsúcs tesztnél a validitás 76%-os azoknál a vizsgálati alanyoknál, akik a valódi elkövetők, és 83%-os a nem bűnösöknél. Megvizsgálva egy 0-1 skálán, feszültségcsúcs teszt validitási értéke 0,8 volt, 5%-os fals pozitív és 20%-os fals negatív eredménnyel.⁴⁵⁹ A számokból az következik, hogy a kontrollkérdés technika validitása magasabb a valódi elkövetőknél, a feszültségcsúcs teszt pedig a nem bűnösök esetén mutatja a nagyobb validitást. Kertész Imre is hasonló eredményről számol be, amikor Lykken kísérleteire hivatkozva ismerteti, hogy a bűnösöknél 88,2%-os a validitása a feszültségcsúcs tesztnek, míg a nem bűnösöknél 96,7%-os.⁴⁶⁰ Kertész Imre Zubanskával szemben a hazánkban alkalmazott feszültségcsúcs tesztet véli a legnagyobb validitással rendelkező módszernek a maga 93%-os rátájával.⁴⁶¹

Kertész Imre bemutat egy olyan validitási vizsgálatot is, amely – Zubanskához hasonlóan - valódi ügyeken alapul. „Az Egyesült Államokban Virginia államában ellenőrizték az 1980-ban elvégzett 2433 poligráfós vizsgálat eredményét. Ezek közül 959 esetet lehetett beismerni vallomás, elmarasztaló vagy felmentő ítélet alapján utólag minősíteni. A poligráfós vizsgálattal színtérenként talált személyek 98%-a a később beszerzett iratok alapján is

⁴⁵⁵ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 89. o.

⁴⁵⁶ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 56. o.

⁴⁵⁷ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F. iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendőrtiszti F. iskola, Budapest, 1990. 119. o.

⁴⁵⁸ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 56-57. o.

⁴⁵⁹ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 57. o.

⁴⁶⁰ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F. iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendőrtiszti F. iskola, Budapest, 1990. 122. o.

⁴⁶¹ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntető eljárásban I. rész. F. iskolai Figyelő, II. évfolyam, 1990/2. szám. Rendőrtiszti F. iskola, Budapest, 1990. 122. o.

*igazmodónak, a gyanúsna min sített személyeknek pedig 98,5%-a valóban vétkesnek bizonyult.*⁴⁶² Kertész joggal veti fel a kérdést – még ha eltekintünk attól, hogy a beismer vallomások és a bírósági ítéletek is tartalmazhatnak hibákat -, hogy „*a 959 ellen rzőtt vizsgálat hogyan reprezentálja az 1474 ellen rizhetetlent.*”⁴⁶³ „*Vajon az ügyek többségének sikertelenségében nem játszanak-e szerepet a téves eredményeket produkáló poligráfós vizsgálatok?*”⁴⁶⁴ Egyetértünk Kertész Imrével abban, hogy mind a fals pozitív, mind a fals negatív poligráfós vizsgálati eredmény rossz irányba viheti az ügyet, amennyiben a hatóság nem elég körültekint , és tévedhetetlennek véli a poligráfot.

Feltettük a fejezet elején a kérdést, vajon alkalmazható-e egy olyan poligráfós vizsgálat a vallomás szinteségének ellen rzésére, lehet-e egy olyan módszerrel megkérde jelezni a vallomás hiteltérde ml ségét, amelynek eredménye önmagában is lehet hiteltérde ml ségi kérdés. Miel tt válaszolunk a kérdésre, lássunk egy példát: az igazságügyi orvosi gyakorlatban az elhalt személynek csontváz alapján történ megállapításához a medence vizsgálatát tartják a legmegbízhatóbbnak.⁴⁶⁵ Ennek alapján 90-97%-os biztonsággal határozható meg az egyén neme. A tévedések elkerülése érdekében további vizsgálatok, így például a fogazat, koponya stb. vizsgálatának elvégzését is javasolják.⁴⁶⁶ Ebb l a validitási számarányból az következik, hogy a vizsgálati tévedés lehet ségének mindössze 3-10%-os arányszáma esetén sem lehet biztos az eredményben a szakért , mert a 3-10% azt jelenti, hogy 100 vizsgálatból akár 10 alkalommal is rosszul állapíthatja meg az elhalt személy nemét. Így számára más módszert is javasolnak, hogy a maradék legfeljebb 10%-os lehetséges tévedési arányt is kiküszöböljék. Amennyiben a poligráfós vizsgálat validitási számait nézzük, igen nagynak mondható az olló a poligráf számára kedvez és kifejezetten rossz validitási értékek között.

Ha az általunk ismertett számokat vizsgáljuk, az tapasztalható, hogy a poligráf validitása 50 és 98,6% között van. A fals negatív eredmény aránya 1 és 20% közé tehet , ami azt jelenti, hogy a poligráfós vizsgálo 1-20%-ban gondolja nem b nösnek azt a személyt, aki egyébként a valódi elkövet . A fals pozitív eredmény aránya 4,25 és 47% között mozog, amely azt mutatja, hogy a valódi elkövet t 4,25-47%-ban gondolhatják nem b nösnek a poligráfós vizsgálat eredményét tekintve. Ha azt vizsgáljuk, hogy a valódi elkövet knél

⁴⁶² KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 119. o.

⁴⁶³ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990. 2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 119-120. o.

⁴⁶⁴ KERTÉSZ Imre: A poligráfós vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszi F iskola, Budapest, 1990. 120. o.

⁴⁶⁵ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 156. o.

⁴⁶⁶ Somogyi Endre: Az igazságügyi orvostan alapjai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1982. 145. o.

milyen a poligráf validitása, az mondható, hogy 76-98,5% között van, míg a nem b nőknél a validitás 53-98%-os. A hazánkban alkalmazott feszültségcsúcs tesztnél a valódi elkövet knél 76-88,2%-os a validitás, a nem b nőknél pedig 83-96,7% között van, a poligráf összvaliditása pedig 80-93%-os. Ha abból indulunk ki, hogy a 80%-os validitási eredmény még éppen, hogy elfogadható, akkor a hazai feszültségcsúcs tesztrel produkálható validitási érték megfelel nek tekinthet . Azonban, ha azt vesszük, hogy a valódi elkövet knél 76-88,2%-os a validitás, a nem b nőknél pedig 83-96,7% között van, akkor azt mondhatjuk, hogy a valódi elkövet knél viszonylag nagy az esélye annak, hogy tévesen nem b nőnek hozza ki a vizsgálat, míg a nem b nőknél kedvez bb a validitás. Ebb l levonható az a következtetés, hogy a poligráf alkalmasabb a nem b nő azonosítására, vagyis a tettestudomás hiányának valós megállapítására, mint a tettestudomás megállapítására. Ez is indokolhatja, hogy a valódi elkövet nek érdeke f z dhet a vizsgálathoz, mert jó esélye van arra, hogy tévesen nem b nőnek véli a poligráfos vizsgálat. A nem b nők számára pedig azt jelenti a validitási érték, hogy a poligráf validitás az esetükben a legmagasabb, a fals pozitív eredmény a feszültségcsúcs tesztnél mindössze 5%-os,⁴⁶⁷ vagyis 5%-ban fordulhat csak el , hogy tévesen elkövet nek vélik ket.

Mindebb l az következik, hogy a poligráf, mint vallomás szinteségének ellen rzésére alkalmazott m szer a validitási értékek alapján igénybe vehet annak vizsgálatára, hogy a nem b nő személy valóban nem b nő-e, vagyis amit a vallomásában állított az valóban szinte-e, így az szintesség meger sítésére alkalmas lehet, amikor a bíróság a vallomás hiteltérde ml ségét vizsgálja, de ugyanúgy, mint az igazságügyi orvosi gyakorlatban, a poligráf esetén is ajánlott más módon is végrehajtani az ellen rzést, akár egy bizonyítási kísérlettel, vagy egy szembesítéssel, stb. Ha a valódi elkövet esetében kell megválaszolnunk a kérdést, az állapítható meg, hogy ekkor is alkalmazható a poligráf, viszont a bíróságnak tisztában kell lennie azzal, hogy ez esetben éppenhogy elfogadható a poligráfos vizsgálat eredménye, mivel viszonylag nagy számban (1-17%) fordulhat el , hogy valaki elkövet , azonban tévesen nem b nőnek fogja mutatni t a vizsgálati eredményt.

A hiteltérde ml ség kérdése kapcsán vizsgálni kell még egy Erdei felvetést is abból a szempontból, hogy gondolata alkalmazható-e a poligráfra: ha „*a szakért bizonytalan eredet vagy ellen rizhetetlen módon beszerzett vagy kezelt vizsgálati anyagra alapítja véleményét, a*

⁴⁶⁷ Magdalena ZUBANSKA: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 57. o.

*vélemény tartalmi helytállósága ellenére sem tekinthet hiteltérdelemnek.*⁴⁶⁸ Ráműtöttünk arra, hogy a poligráf megbízhatósága 52,5-90% között van, ami azt jelenti, hogy a poligráfos vizsgálók, miután megkapják egy vizsgálat dokumentációját, 52,5-90%-ban jutnak az eredeti vizsgálóval azonos eredményre. Kifejtettük, hogy az alacsony megbízhatósági ráta (52,5%) egyrészt annak volt köszönhető, hogy – álláspontunk szerint - hibát vétve, az eredeti vizsgálatot elvégző poligráfos vizsgáló figyelembe vette az eredmény rögzítésénél az ügyre vonatkozó információkat is, nemcsak a mérési adatokra hagyatkozott, ahogy azt tették a felülvizsgálók. A másik ok pedig az lehetett, hogy a felülvizsgáló poligráfos vizsgálók tudása nem volt azonos, így ismét felmerülhetett a szakmai hiba. Véleményünk szerint az Erdei-féle felvetés nem alkalmazható a poligráfra, mert a poligráfos vizsgálat ellenrizhető módszer, ha a poligráfos vizsgálók kellően felkészültek, és nem vétnek szakmai hibákat.

Úgy véljük, hogy a poligráfos vizsgálat validitási és megbízhatósági arányszámai nem teszik lehetővé azt, hogy a bíróság felhasználja annak eredményét a hiteltérdelem vizsgálatára, azonban mindenkor figyelembe kell vennie a bíróságnak az ügy körülményeit is, valamint azt, hogy a módszer validitása és megbízhatósága nem éri el a 100%-ot.

2. Poligráfos ellentevékenységek

A poligráf validitását és megbízhatóságát is csökkenthetik azok az ún. „*ellentevékenységek*”, amelyek olyan technikák, amelyek a poligráfos vizsgáló félrevezetésére irányulnak. A „*nemmel*” válaszoló alany azt próbálja elérni, hogy feleletét annak ellenére „*nemnek*” vélje a szaktanácsadó, hogy az valójában „*igen*”. A fals negatív eredményt várják az alkalmazott technikától, tehát azt, hogy bárki a valódi elkövető, azt szeretnék, ha nem bőszenek gondolnák őket a poligráfos vizsgálatot követően. Bár az ellentevékenység felismerése, leleplezése, illetve kivédése olyan feladat, amelyre a szaktanácsadók képzése során is nagy hangsúlyt helyeznek, vannak olyanok, akik képesek észrevétlenül manipulálni a poligráfos vizsgálat eredményét.

Az ellentevékenység hatékonyságát számos tényező befolyásolja:

- a vizsgált személy megtevesztési technikája;
- az alkalmazott kérdezői módszer;
- a vizsgált személy fiziológiai és személyiségjellemzői;
- a vizsgáló felkészültsége.

Számos olyan technika terjed el, amellyel meg lehet tévesztetni a poligráfot, illetve a szaktanácsadót. Ilyen lehet a nyelv megharapása, a végbél záróizmának erőteljes

⁴⁶⁸ ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 79. o.

összeszorítása, a cip be helyezett rajzszöggel fájdalom okozása, a lélegzet visszatartása, valamint a deopuder vagy szintelen körömlakk alkalmazása az ujjhegyen, amely csökkenti a bőr elektromos feszültségét. A poligráfos vizsgálatokat végző hazai szaktanácsadók szerint a mai korszerűm szerekkel ezek a technikák könnyen felismerhetők, kivédhetők, de hasonlóan magas egy naív vizsgálati alany lebukásának veszélye az ún. relaxációs vagy a biofeedback - a légzés és a vérnyomás frekvenciáját csökkentő - technikák alkalmazása esetén is.

Az amerikai antipoligráfosok könyvben tették közzé néhány módszert, amellyel tapasztalataik szerint megtéveszthető a poligráf, illetve annak kezelje.⁴⁶⁹ A továbbiakban kiemeljük a könyvből a legfontosabb részleteket, tesszük ezt azért, mert ez a legjelentősebb olyan mű az Amerikai Egyesült Államokban, amely komoly kritikákat fogalmaz meg a poligráffal kapcsolatban.

A könyv szerzői szerint ahhoz, hogy félre lehessen vezetni a poligráfos vizsgálatot, erősebb fiziológiai reakcióra van szükség a kontrollkérdéseknél, mint a releváns kérdésekre adott válaszoknál. Két általános fajtája van ugyanis az ellentevékenységeknek: a viselkedési és a műszermanipuláció. A viselkedési ellentevékenységet az jellemzi, hogy a vizsgált személy becsületesnek és őszintének mutatkozik a poligráfos vizsgálat előtt. A műszermanipulációnak az a lényege, hogy olyan ellentevékenységet fejt ki az alany, amivel befolyásolni tudja a fiziológiai reakcióit, ezzel pedig becsapja a poligráfot. Fontosnak tartják, hogy az alany soha ne ismerje be a tettét, a poligráf ugyanis nem ismeri fel a hazugságot, csupán a poligráfos vizsgálatot következtet arra. Az egyetlen kivétel a szabály alól, amikor a vizsgálat előtti beszélgetés során, a kontrollkérdéseknél be lehet vallani olyan kisebb bűnököt, mint a gyermekkori cukorkalopás, a szülővel szembeni hazudozás vagy a munkahelyi tollalopás. Az is alapvető szabály, hogy bármennyire is kedves a poligráfos vizsgálat, soha nem szabad bízni benne, hanem a vizsgált személy érdekeit tartja szem előtt - vélik a könyv szerzői.⁴⁷⁰

Tapasztalataik során a megismételt vizsgálatkor gyakori módszere az amerikai titkosszolgálatok poligráfos vizsgáloinak, hogy a vizsgálat eredményessége érdekében provokálják az alanyt, hogy ellenségessé és agresszívvá váljon. Megpróbálnak behatolni az alany személyiségébe, hogy ezzel alkalmassá tegyék a vizsgálatra. Ez ellen úgy lehet védekezni, hogy az ember hidegvér marad. Határozottan, de ugyanakkor tiszteletteljesen kell

⁴⁶⁹ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

⁴⁷⁰ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 127-129. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

tagadni a poligráfós vizsgáló állításait. A kérdeztetés során el kell elkerülni, hogy olyan kijelentés, vagy beismerés hangozzon el, amelyre építeni tudja a vizsgáló a kérdéseit. Szerintük az is el nyt jelent az alany számára, ha id ben érkezik a vizsgálatra, mivel a késésb l arra következtet a vizsgáló, hogy el akarja kerülni a poligráfós vizsgálatot. Ha több mint egy órányi útra van a vizsgáló helység, érdemes inkább kivenni egy hotelszobát, hogy kipihenten érkezzen a vizsgálatra. „A vizsgálat el tti beszélgetésen legyen kedves és barátságos, a kérdésekre azonnal válaszoljon, de ügyeljen a beismerés elkerülésére”-tanácsolják a szerz k.⁴⁷¹

A megtévesztéshez az is kell, hogy az alany olyan gesztusokat tegyen, ami arra engedi következtetni a poligráfós vizsgálót, hogy ellen rzése alatt tartja t. Például úgy kell helyet foglalni, hogy a vizsgáló kérhesse a megfelel ülésirányt. Ugyanez a dominancia-érzés er sődik a vizsgálóban, ha megfoghatja és kiviheti a helységb l a vizsgálandó személy kabátját.⁴⁷² A szerz kkel szemben úgy véljük, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét illet en semmi jelent sége sincs az ismertetett praktikáknak, mivel a poligráfós vizsgálónak a m szer adatai alapján kell véleményt alkotnia, az efféle szubjektív el zmények nem jelenhetnek meg a vizsgálati eredményben.

A szerz k azt is megosztják az olvasóval, hogy a vizsgálat el tti beszélgetés során a poligráfós vizsgáló ismerteti a kérdéseket, amelyeket fel fog tenni a vizsgálat során. Érdemes figyelni a kérdésekre, mivel meg lehet különböztetni a releváns, az irreleváns és a kontrollkérdéseket. Kontrollkérdés például, hogy „az iskolában volt, amikor puskázott?”, vagy „lopott már életében?” De, ha azt teszik fel kérdésként, hogy „lopott-e már valamit, aminek az értéke kb. 200/500 dollár volt?”, és a cégt l ilyen dolog t nt el, akkor ez már nem kontroll, hanem releváns kérdés. Ha nem lehet biztosan tudni, hogy kontrollkérdés hangzott-e el, érdemes megkérdezni a vizsgálótól, hogy mit ért a kérdés alatt. Ha egyszer en csak azt válaszolja például, hogy „azt jelenti, amit csak gondolsz róla”, akkor nagy a valószínűsége annak, hogy kontrollkérdésr l van szó.⁴⁷³

A légzéstechnikára több módszert dolgoztak ki. Miután a poligráfós vizsgáló csatlakoztatta a m szert az alany testéhez, figyelnie kell a légzésre. Sokan abba a hibába esnek, hogy túl lassan, vagy túl gyorsan kezdik venni a leveg t, és az is el fordul, hogy ezt kombinálják. Ez azonban felt nik a vizsgálónak is, ezért arra kell törekedni, hogy percenként

⁴⁷¹ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 131-133. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

⁴⁷² George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 137. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

⁴⁷³ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 140-144. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

15-30 be- és kilégzésre kerüljön sor, vagy 2-4 másodpercig tartson egy be- és kilégzés. Fontos, hogy a légzés egyenletes legyen. Amint a vizsgálat alanya észreveszi, hogy kontrollkérdést tesznek fel neki - vagy nyomban a kontrollkérdésre adott válasz után -, meg kell változtatnia az egyenletes légzést, hogy a poligráf ezt jelezze. Nem mélyebb lélegzetet kell venni, vagy csak majdnem mélyet, mert a poligráfos vizsgáló könnyen rájöhet az ellentevékenységre.

A legegyszerűbb megoldás az, hogy a kilégzést követően nem kell levegőt venni egy kis ideig. Ez azonban nem haladhatja meg a 4-5 másodpercet, mert a vizsgáló gyanút fogna. A második lehetőség, hogy lassabban lélegezzen, 5-15 másodpercig tartson egy be- és kilégzés, egészen addig, amíg nem teszik fel a következő kérdést. A harmadik módszer a be- és kilégzés idejének a megváltoztatása: a kilégzés legyen lassabb, mint a belégzés, és mindez 5-15 másodpercig tartson, mielőtt feltennék a következő kérdést. A negyedik lehetőség az, hogy a vizsgált személy néhányszor kisebb levegőt vesz, aztán pedig visszatér a normál légzésére. Ez is 5-15 másodpercig tarthat, addig, amíg el nem hangzik a következő kérdés. Az ötödik módszer hasonló a negyedikhez. A különbség csupán annyi, hogy fokozatosan kell csökkenteni a levegővételt.

A kontrollkérdéseknél a vérnyomást és a pulzust két módszerrel is befolyásolni lehet. A mentális ellentevékenység egyik fajtája szerint matematikai számításokat kell végezni. Például 183-at lehet négygel osztani, vagy 854-t 11-hetessel visszaszámolni olyan gyorsan, ahogy csak tud. Egy másik módszer, hogy olyan dolgokra kell gondolni, amelyek felizgatják az embert (például zuhanás egy sziklafalról, találkozás egy csörgő kígyóval, vagy egy késelés – csak egy kis fantáziára van szükség). Olyanra kell gondolni, ami szaporítja a pulzust és emeli a vérnyomást. Ezeket a módszereket is – hasonlóan a légzéstechnikákhoz - akkor kell alkalmazni, ha a vizsgált alany kontrollkérdést hall, vagy miután válaszol a kontrollkérdésre. A módszer 8-20 másodpercig alkalmazható, addig, amíg a vizsgáló fel nem teszi a következő kérdést.

A kontrollkérdések másik manipulációs lehetősége a nyelv megharapása. A nyelv oldalára lassan kell ráharapni, hogy az fájdalmat okozzon, de úgy, hogy ne harapja le a nyelvét. Ezt is akkor kell alkalmazni, amikor a vizsgált alany kontrollkérdést hall, vagy a kontrollkérdésre adott választ követően, 8-20 másodpercig lehet csinálni, de maximum addig, míg el nem hangzik a következő kérdés. Az ismertetett két technika (számolás vagy felizgató

dologra gondolás, valamint a nyelvharapás) közül csak az egyiket szabad alkalmazni, kombinációjuk lebukást eredményezhet.⁴⁷⁴

A bemutatott technikák alkalmazására buzdít a könyv a kártyatesztnél is, azonban óvva int attól, hogy valaki akkor manipulálja a fiziológiai reakcióit, amikor olyan kártyát mutatnak neki, amit nem húzott ki. Amikor viszont a kihúzott kártyát látja, akkor már alkalmazni kell a leírt módszereket, hogy ezek a reakciók jelenjenek meg a kontrollkérdéseknél is a vizsgálat során.

A releváns kérdéseknél csupán annyi teendője van az alanynak, hogy meg rzi nyugalmát - arra kell gondolnia, hogy az, aki irányítja a vizsgálatot, és nem a poligráfos vizsgáló -, egyenletesen lélegzik, és a fiziológiai reakciókat csak a kontrollkérdéseknél fejt ki.⁴⁷⁵

A könyben felsorolt módszerek szinte az összes fiziológiai reakció manipulálását lehet vé teszik, azonban saját bevallásuk szerint a b relenállásra nincs ellenszer.⁴⁷⁶ Bár a szerz k szerint módszereik teljes bizonyossággal beválnak, a magunk részér l ezzel nem értünk egyet. Amikor a légzéstechnikákat szemléltet ábrákat megmutattuk a hazai poligráfos vizsgálatot végz szakembereknek, megjegyezték, hogy a légzésgörbék teljesen máshogy néznek ki a valóságban. Mutattak azonban olyan vizsgálati regisztrátumokat, amelyeknél manipulációs szándékot tapasztaltak. A légzéstechnikai, illetve fájdalomokozási próbálkozások még laikus szemmel is észrevehet ek voltak, így egy tapasztalt poligráfos vizsgáló még a kifinomultabb megoldásokat is le tudja leplezni. A manipulációs szándék az együtt nem m ködésnek a jele, ezért a vizsgáló el ször figyelmezteti az ellentevékenységb kezd személyt, majd megszakítja a poligráfos vizsgálatot.

Amikor minket vizsgáltak, kipróbáltuk az idézett amerikai könyvben leírt módszereket: a légzéstechnikát, a fájdalomokozást, a számolást, valamint a szörny dolgokra gondolást, a releváns kérdésnél pedig nyugalomba helyeztük magunkat, egyenletessé tettük a légzésünket. A poligráfos vizsgáló egyt l-egyig megmutatta, hogy mely kérdéseknél milyen módszer alkalmaztunk, és a papírra leírt számot is eltalálta. Tette ezt úgy, hogy semmiféle hátrányos következménnyel nem járt számunkra a leleplez dés, bár ehhez azt is hozzá kell tennünk, hogy a különböz technikákat nem gyakoroltuk olyan mértékbe be, ahogy azt a profik teszik, mint például a Pentagon kémei, akik Lykken szerint, ha rendelkeznek a

⁴⁷⁴ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 145-149.o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

⁴⁷⁵ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 150-151. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

⁴⁷⁶ George W. MASCHKE - Gino J. SCALABRINI: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. 150. o. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 20.)

megkövetelt képességekkel, 50%-nál is kevesebb arra az esély, hogy a poligráf a valóságnak megfelelő eredményt mutasson esetükben.⁴⁷⁷ A poligráf és a poligráfos vizsgáló nem megtéveszthetetlen, mert bár igyekeznek a lehető legjobban kiszűrni az ellentevékenységet, a 100%-os teljesítmény nem lehetséges. Ezt támasztja alá a fals negatív eredmény is, amely szerint 1-20%-ban fordulhat elő, hogy a valódi elkövetőt nem büntetnek vélik a poligráfos vizsgálat eredményére tekintettel, amelynek az alapja az ellentevékenység is lehet.

3. A justizmord és a poligráfos vizsgálat

Az igazságszolgáltatás rettegett jelensége a justizmord, amit a bírói tévedés okoz. Handrik Adél szerint a büntető törvények között súlyosabb problémának tekinthető, mint a téves felmentés, mindazonáltal ez utóbbiak sem kívánatosak: „minden bizonnyal a büntető törvények növekedésével járhat a felelősségre vonás hiánya, és ezáltal lehet vértett újabb büntetőeljárások elkövetése, valamint a más elkövetőknek mutatott rossz példa.”⁴⁷⁸ Témánk szempontjából a terhelt vallomását és a tanúvallomást vizsgáljuk, valamint a poligráfos vizsgálat eredményét rögzítő jegyzőkönyvet, mint lehetséges okait a bírói tévedésnek.

A terhelt vallomása kapcsán a hamis beismerés az, amelyet el kell vizsgálni kell. Elek Balázs szerint a hiteles vallomás megszerzésére „csak törekedni lehet, de teljesen kizárni a tévedést a személyi jellegű bizonyítékoknál nem lehet, mert nem létezik olyan taktika vagy módszer, amely ezt biztosan garantálni tudná.”⁴⁷⁹ Így van ez a tanú és a terhelt vallomásánál is. A Be. a hamis beismerés lehetőségét is szem előtt tartja, amikor a 118.§ (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „a terhelt beismerése esetén - ha a törvény eltérően nem rendelkezik – meg kell szerezni az egyéb bizonyítékokat is.” Fayer László is elismeri azt, hogy a beismerés vallomás nem a bizonyítékok királyi jeje, mert „a bírónak ugyan mindenképp azon van, hogy nélkülözhesse; de mégis nagy megnyugvására szolgál, ha a többi bizonyíték megerősíti a vádat és mintegy betétesül a vádlott be is ismerte a büntetőeljárás elkövetését.”⁴⁸⁰ Egyrészt „a saját felelősségét tartja ily körülmények közt kisebbnek; másrészt még ma is dominál azon a legmélyebb emberismereten alapuló felfogás, hogy a ki önmaga ellen vall, az a legnagyobb valószínűség szerint igazat mond.”⁴⁸¹ Bár általánosan elfogadott a jogi gondolkodásban az a nézet, hogy a beismerés vallomást fenntartásokkal kell kezelni, Handrik Adél joggal teszi fel a

⁴⁷⁷ David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 267. o.

⁴⁷⁸ HANDRIK Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 59. évfolyam, 2011/9. szám. 42. o. (41-63. o.)

⁴⁷⁹ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntető eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 82.o.

⁴⁸⁰ FAYER László: A magyar büntető perrendtartás vezérfonala. Franklin – Társulat. Budapest, 1905. 344-345. o.

⁴⁸¹ FAYER László: A magyar büntető perrendtartás vezérfonala. Franklin – Társulat. Budapest, 1905. 345. o.

kérdést: „*a bizonyítékok királyné jének birtokában ténylegesen feltárják-e a terhelés és a ment bizonyítékokat.*” Meglátása szerint „*a „helyes megoldás” ismerete (tudniillik hogy tényleg a terhelés az elkövető) jelentően befolyásolhatja az „egyéb bizonyítékok” beszerzését, aminek legnagyobb hibája, ha azokkal csak alátámasztani akarják a beismerő vallomást.*”⁴⁸²

Az aggály megalapozottságát támasztja alá Majeski gondolata is, aki szerint „*- ritka kivételtől eltekintve - az önként tett vallomás felel meg az igazságnak.*”⁴⁸³ Ez a vélemény akkor lehet veszélyes, ha az önként tett vallomást a nyomozó hatóság automatikusan színtének fogadja el. Móra Mihály is kifejezi az önkéntesség követelményét: a terheltsnek csak olyan nyilatkozatát szabad értékelni, amelyet „*mint akaratelhatározásában szabad, eljárási jogalanyi vagy ügyféli minőségében közreműködően tesz.*”⁴⁸⁴ Loizou és Pikis úgy véli, hogy a beismerő vallomás csak akkor fogadható el bizonyítékként, ha a terhelés önkéntesen és szabad akaratából elismeri azt, hogy elkövette a bűncselekményt.⁴⁸⁵ Az önkéntes vallomás Farkas Ákos szerint nem jelenti a végleges vallomást, és hiba, ha a bíróság megváltoztathatatlanak hiszi azt: „*a tapasztalat azt mutatja, hogy a büntető ügyekben eljáró hatóságokat valamiféle „rejtett bűnösségi vélelem” vezérli. Ennek jeleit a tárgyaláson lehet lemérni, ahol a bíróság általában a nyomozás reprodukálására törekszik, és a vádlottnak eztől eltérő vallomását – ha a nyomozás során tett beismerő vallomását visszavonja vagy megváltoztatja – nem fogadja el, hanem a korábban tett vallomást tekinti a bizonyítás szempontjából meghatározónak.*”⁴⁸⁶ Az első beismerő vallomáshoz való ragaszkodás aggályosságát növeli, ha a beismerő vallomáshoz a poligráfós vizsgálat eredménye vezetett. Rámutattunk már arra, hogy szembesülve a poligráfós számára kedvező tlen eredményével, a gyanúsított gyakran tesz beismerő vallomást, amelyet a hatóság úgy értékelhet, mint egy „*megtörést*”, amikor a gyanúsított úgy gondolja, nincs értelme a további tagadásnak. Azt is felvetettük azonban, hogy a beismerő vallomás hamis lehet, ha a gyanúsított ettől várja, hogy ne faggassák tovább, nem bírja elviselni azt a nyomást, amit a hatóság fejt ki folyton a beismerő vallomás megszerzése érdekében, vagy lehet szó egy olyan gyanúsítottról, aki a bűncselekményt valójában elkövető hozzátartozójától tudja azokat az információkat, amelyeket egyébként csak az elkövető ismerne. Az ügyben azért szerepel gyanúsítottként,

⁴⁸² HANDRIK Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 59. évfolyam, 2011/9. szám. 43. o.

⁴⁸³ William J. MAJESKI - Ralph BUTLER: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998. 90. o.

⁴⁸⁴ MÓRA Mihály – KOCIS Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó. Budapest, 1961. 288. o.

⁴⁸⁵ Andreas Nicola LOIZOU – George Michael PIKIS: Criminal procedure in Cyprus. Proodos Press. Nicosia, Ciprus, 1975. 134. o.

⁴⁸⁶ FARKAS Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó. Budapest, 2002. 90-91. o.

mert menteni akarja a hozzátartozóját, nem akarja, hogy t vonja felelősségre a bíróság, inkább vállalja a gyanúsított szerepet, de számtalan példát lehetne arra is hozni, hogy valaki csak azért tnteti fel magát elkövetőnek, mert ettől ismertséget vár, arra vágyik, hogy foglalkozzon vele a közvélemény, annak ellenére, hogy nem követte el a bncselekményt. Vámbéry Rusztem szerint „*degenerált vagy hisztériás terheltek gyakran ismertek be kényszerképzetek hatása alatt el nem követett bűntetteket, a bűntettesek hiúságból vagy az ugynevezett börtönaspiránsok, hogy téli szállásukat biztosítsák, nem egyszer tettek hazug beismerést.*”⁴⁸⁷ Úgy véljük, a felsorolt példák is alátámasztják azt, hogy a beismerő vallomás szinteségében kételkednie kell a hatóságnak, hogy elkerülje az ügyet a bírói tévedés.

Már arról is szóltunk, hogy a tanúvallomás is okozhat justizmordot. Handrik Adél szerint a tanúk fajtái közül a tévedő és a hamis tanúk bírnak relevanciával, mivel a vallomásuk objektíve hamis tényeket tartalmaz.⁴⁸⁸ Míg a tévedő tanú nincs tisztában azzal, hogy vallomásának tényei nem felelnek meg a valóságnak, addig a hamis tanú szándékosan mond valótlan. Mindkét tanúvallomás felhasználása bizonyítékként alapja lehet a bírói tévedésnek.

A tévedő tanú problémája a terheltnél is felmerülhet, hiszen a terhelt is lehet, hogy például ittas volt, amikor elkövette a bncselekményt, és ezért nem emlékszik a bncselekmény részleteire, vagy egyszer en csak rossz megfigyelő, illetve rossz az emlékezési képessége. Badó Attila jól mutat rá a vallomások problematikájára: „több tanú egyöntetesen terhelő vallomása, sőt, magának a vádlottnak a beismerő vallomása is pillanatok alatt semmivé válhat egy DNS-vizsgálat hatására.”⁴⁸⁹ Ezzel elérkeztünk a poligráfhoz, amelyet meg kell vizsgálnunk kétféle aspektusból is:

- 1) Alkalmos-e arra, hogy hasonlóan a DNS vizsgálathoz, megkérdjelezzék vele a vallomás szinteségét, elkerülve ezzel a justizmordot;
- 2) a poligráfos vizsgálat eredménye vezethet-e bírói tévedéshez?

Ad 1) A poligráf alkalmas-e arra, hogy hasonlóan a DNS vizsgálathoz megkérdjelezzék vele a vallomás szinteségét, elkerülve ezzel a justizmordot?

Úgy véljük, hogy a poligráf a validitási és megbízhatósági korlátai miatt a több közül lehet az egyik módszer, vagyis csak más módszerekkel együtt alkalmazandó. A poligráf ugyanis alkalmas lehet arra, hogy megvizsgálják vele, a beismerő vallomást tett terhelt rendelkezik-e

⁴⁸⁷ VÁMBÉRY Rusztem: A bncvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 158. o.

⁴⁸⁸ HANDRIK Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 59. évfolyam, 2011/9. szám. 46. o.

⁴⁸⁹ BADÓ Attila – BÓKA János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó. Budapest, 2003. 9. o.

tettetstudomással, valójában lehet-e az elkövető. A tagadó terhelnél szintén azt lehet vizsgálni, hogy tagadása ellenére van-e tettetstudomása. A tanúnál is a tettetstudomás megléte ellen rizhet, és mind a tanúnál, mind a terhelnél a poligráfós vizsgálatban benne van az a lehetőség is, hogy tárgyi bizonyítási eszközhöz jut vele a hatóság, amely szintén szerepet kaphat a bűnösség vagy nem bűnösség megalapozásában. A poligráf ellen szól, hogy mind a tévedő tanú, mind a tévedő terhelt kiszűrésére alkalmatlan, hiszen, ha tévednek abban, amikor „nem”-et mondanak, ez a tévedés nem fog stresszt okozni, mert valóban „nem”-nek gondolja a helyes választ, pedig az igen lenne, és nem szabad elfeledni a validitási százalékok csökkenését okozó fals pozitív és fals negatív eredményeket sem, valamint azt a tényt, hogy a poligráfós vizsgáló - ellentévékenységet alkalmazva – akár be is csapható.⁴⁹⁰ Mindezek mellett úgy véljük, a fenntartások állandó szem el tt tartásával a poligráf alkalmas lehet a vallomás hitelességének ellenőrzésére

Ad 2) A poligráfós vizsgálat eredménye vezethet-e bírói tévedéshez?

Ismét a validitási és megbízhatósági korlátokra kell utalnunk, amikor azt vizsgáljuk, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye önmagában bírói tévedést eredményezhet-e. Amennyiben a bíró tévedhetlen módszernek tekinti, a válasz egyértelműen az igen. Móra Mihály úgy fogalmazza ezt meg, hogy *„a bizonyítékok mechanizálásának a veszélye általában abban áll, hogy a gép korlátozott teljesítményét ama szellemi teljesítmény fölé helyezi, amelyet emberismeret, jogi tudás a terhelt kihallgatásának m. vészetében elérni képes.”*⁴⁹¹ Osztjuk ezt a véleményt, nem szabad csodaszerként tekinteni a poligráfra.

Mindkét aspektusra alkalmaznunk kell Erdei Árpád gondolatát, mely szerint *„a szakértői tévedés következményei ellen csak a tévedés hatósági felismerése nyújthat védelmet, ez pedig a mérlegelés sikerességét l függ.”*⁴⁹² Ez azt jelenti, hogy a bírónak mérnie kell a poligráfós vizsgálat eredményével szembemenni, amikor úgy véli, hogy a vizsgálati eredmény nem fedi a valóságot.

Ha már bekövetkezett a hiba, a bírói tévedés, ez nem jelenti azt, hogy ne lehetne orvosolni. Cséka Ervin szerint figyelmet kell fordítani minden olyan jogi eszközre, *„amely módot ad a már bekövetkezett eljárási tévedések, helytelen, törvénysért határozatok orvoslására annak érdekében, hogy a hibás döntés jogkövetkezményei lehet leg ne álljanak*

⁴⁹⁰ Elég csak a poligráfós vizsgálat eredményét többször is sikerrel manipuláló Ames ügynökre gondolnunk, *„aki több kárt okozott az amerikai hírszerzésnek, mint bárki más az ügynökség történetében. Kémtevékenysége nyomán legalább tíz CIA-ügynököt - kizárólag oroszokat és más kelet-európaiakat - végeztek ki a Szovjetunióban, több mint száz titkos akciót lepleztek le. Legalább harminc nyugati kém neve vált ismertté, és számtalan amerikai ügynök került rács mögé a Szovjetunióban (illetve később Oroszországban).”* In: Antony SHUGAAR: Kémsztorik. Hírheft kémek, híres ügynökök. Geographia Kiadó. Budapest, 2012. 55. o.

⁴⁹¹ MÓRA Mihály – KOCSIS Mihály: A magyar büntető eljárási jog. Tankönyvkiadó. Budapest, 1961. 288. o.

⁴⁹² ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1987. 245. o.

be, illet leg miel bb megsz njenek, s új, helyes, törvényes döntés kerüljön az el z helyébe.”⁴⁹³ Egy ilyen bírói hiba helyrehozását jelentheti a fellebbezés, vagy egy rendkívüli jogorvoslat, amely (újra) lehet séget ad a bíróságnak, hogy helyrehozza a rossz ítéletet, ebben vagy az ehhez vezet folyamatban pedig újra szerepet kaphat a poligráf, azonban a tévedhetetlenségében való kételkedésnek fokozottnak kell lennie.⁴⁹⁴

⁴⁹³ CSÉKA Ervin: A büntet jogorvoslatok alaptanai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1985. 30-31. o.

⁴⁹⁴ Egy USA-ban történt ügyben is a poligráf szerepet kapott a bírói tévedés helyrehozásában. Az esküdtszék döntése alapján a tárgyalásvezet bíró Alejandro HERNANDEZT és Ronaldo CRUZT méreginjekció általi halálra ítélte els fokon, mivel egy „kislányt brutálisan meger szakolták, majd egy husángszer fémtárggyal agyonverték.” Az ítéletet követ en került a látókörbe Brian DUGAN, aki feltételelesen beismerte a b nceselemény elkövetését, amit akkor akart csak véglegesíteni, ha ígéretet kap a halálbüntetés mell zésére. „DUGAN hajlandó volt magát poligráfos hazugságvizsgálatnak és hipnózisnak is alávetni – mindkett b nösségét igazolta.” In: BADÓ Attila – BÓKA János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó. Budapest, 2003. 26-30. o. Vehetjük példának a Móri ügyet is, amelynél a joger s bírósági ítéletet követ en került a hatóság látókörébe NAGY László és WEISZDORN Róbert. Utóbbinak vallomását poligráffal is ellen rizték.

XII. A POLIGRÁFOS VIZSGÁLAT HELYE ÉS SZEREPE A FELDERÍTÉSBEN ÉS A BIZONYÍTÁSBAN

Az el z fejezetben arra a következtetésre jutottunk, hogy fenntatásokkal ugyan, de a poligráf alkalmazható a vallomás szintességének ellen rzésére, így egyféle iránymutatást nyújthat, hogy a vallomások hiteltérde ml ségének kérdésében hogyan foglaljon állást a bíróság. Kérdés az, hogy a bizonyításon belül elhelyezhet -e a poligráfos vizsgálat, és ha igen, akkor hova lehet illeszteni. A poligráfnál, mint els sorban a nyomozás során igénybe vehet m szernél azt is tisztáznunk kell, hogy a felderítésben és/vagy a bizonyításban tölt-e be szerepet. A kérdés eldöntésének azért van nagy jelent sége, mert amennyiben csak a felderítés során alkalmazható, akkor a bizonyításban el sem lehet helyezni, és nem is kell.

1. A felderítés és a poligráfos vizsgálat

Tremmel Flórián abban látja a különbséget a felderítés és a bizonyítás között, hogy „*a bizonyításnál egyetlen verziónak a levezetése, illetve kimutatása, demonstrációja történik, „egyverziós” megismerési szint*”,⁴⁹⁵ szemben a felderítéssel, amikor még „*többverziós*” szinten van a tudás. Tremmel szerint „*úgy is mondhatjuk, hogy a felderítés még a magántudomás, a sejtés szintjén van, ezzel szemben a bizonyítás már köztudomás jelleg , mások számára is megérthet , belátható igazság kimondásához vezet.*”⁴⁹⁶ A nyomozás nem alkalmas arra, és nem is teheti a nyomozó hatóság, hogy a „*belátható igazságot*” kimondja, azonban nézetünk szerint a nyomozás végén már nem lehet többverziós a megismerési szint, egyetlen olyan, bizonyítékokkal is alátámasztott verzió lehetséges csak, amely meghatározza, hogy ki és milyen b nceseleményt követhetett el. Ezt a nyomozó hatóság által felállított egyetlen verziót els ként az ügyész fogja megvizsgálni abból a szempontból, hogy bíróság elé kerülhet-e, kell en alátámasztott-e bizonyítékokkal. Ennek az ügyészi sz r szerepnek a célja az, hogy az ügyész megvizsgálja, eredményes volt-e a nyomozás, fennállnak-e a vádemelés ténybeli feltételei, mert ahogy Bócz Endre fogalmaz: „*az „alapeljárás”-ban az el készít szakasz, amely változatlanul a „nyomozás” nevet viseli, a törvény kifejezett rendelkezése szerint a vádemelés ténybeli feltételeinek tisztázására irányul.*”⁴⁹⁷ Amennyiben az ügyész nem lát elegend bizonyítékot, megszünteti a nyomozást, de azt is teheti, hogy az iratok alapján új verzió(ka)t állít fel, és nyomozási cselekmények is következhetnek. Amint az ügyész befejezi a verziófelállítási és értékelési tevékenységét, és már csak egyetlen verziója van, ha arra alkalmasnak tartja az ügyet, vádat emel. A bíróság kötve lesz az ügyészi egyetlen

⁴⁹⁵ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 31. o.

⁴⁹⁶ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 31. o.

⁴⁹⁷ BÓCZ Endre: Krimináltechnika és büntet eljárási rend. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 27. o.

verzióhoz a tekintetben, hogy a vádiratban megnevezett személyr l és cselekményér l kell döntenie. Ha a bíróság más verziót is talál, úgy vélné, hogy egy olyan személy követhette el a b n cselekményt, aki nincs nevesítve a vádban, akkor felment ítéletet kell hoznia, mivel az újabb – személyre vonatkozó - verzióvizsgálatra csak a nyomozó hatóság jogosult. Ugyanez mondható el a cselekményr l is, ha az ügyész nem módosítja vagy terjeszti ki a vádat, a bíróság az általa meglelt új verzióval csupán annyit tehet, hogy dönt arról a b n cselekményr l, amelyet a vád tartalmaz, ami pedig hiányzik bel le az egy új büntet eljárás megindítási alapja lehet, amelyet ismét a felderítés követhet.

Visszatérve a Tremmel-i alapgondolathoz, bel le az a következtetés is levonható, hogy az egyetlen verzió felállításánál a nyomozó hatóság is végez olyan tevékenységet, amely közelebb áll ahhoz, hogy felderítésnek tekintsük, azonban egyértelm , hogy vannak hasonló vonásai a bizonyítással, még akkor is, ha az adott verzió még csak a „sejtés szintjén” van, de ha több is ennél, akkor sem mondható ekkor még ki a „belátható igazság”.

Finszter Géza úgy véli, hogy *„a felderíthet ség arra ad választ, hogy milyen feltételek mellett juthat a kriminális cselekmény a hatóság tudomására, és milyen további eljárások szükségesek ahhoz, hogy a nyomozó hatóság sikerrel tárja fel a b nös magatartás valamennyi mozzanatát.”*⁴⁹⁸ A Finszter-féle felderíthet ség fogalomból az következik, hogy a felderítés egy olyan folyamat, amely azzal veszi kezdetét, hogy az elkövetett b n cselekmény a hatóság tudomására jut, és azzal ér véget, hogy a nyomozó hatóság sikerrel feltárja a b nös magatartás valamennyi mozzanatát. A felderítést a nyomozó hatóság végzi, így a felderítés a nyomozás feladata. Pusztai László is a felderítés jelent ségét hangsúlyozza, amikor a nyomozást definiálja: *„a b nügyi nyomozás felfogható úgy is, mint egy, a múltban lezajlott esemény meghatározott jogi keretek között végrehajtott megismerése abból a célból, hogy a büntet jogi felel sség alapjául szolgáló tényeket felderítve és összegy jtve el készítse, vagy ha az összegy jtött tények alapján arra szükség nincs, mell zze a bírósági eljárást.”*⁴⁹⁹

Amennyiben abból indulunk ki, hogy milyen célból veszik igénybe a poligráfot, azt mondhatjuk, hogy a felderítés során alkalmazható. A felderítést szolgálja, amikor a nyomozás kezdetén például sz r ként alkalmazzák, hogy a poligráfos vizsgálat eredményét is felhasználva, kizárják azokat a személyeket a lehetséges elkövet k köréb l, akik nem rendelkeznek tettestudomással. A felderítéssel függ össze az is, hogy a tanúként kihallgatott személyek esetleges tettestudomását is vizsgálhatják poligráffal. Arra is poligráfot vesznek

⁴⁹⁸ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 22. o.

⁴⁹⁹ PUSZTAI László: Szemle a büntet eljárásban. Kandidátusi disszertáció I. kötet. Budapest, 1974. 392-393. o.

igénybe, hogy olyan tárgyi bizonyítási eszközhöz jusson a nyomozó hatóság, amelynek megléte, vagy például elrejtésének helye ismeretlen el tte. Ezek mellett a felderítés keretén belül tisztázzák azt is, hogy a nyomozó hatóság által felállított tényállás alapját képez vallomások mely részei nem tekintet ek szintének, ugyanis a tényállás megállapítása hibás lehet, ha nem minden történt úgy, ahogy azt például a tanú elmondta. Ebben a tekintetben a vallomás szintességének ellen rzését a felderítés érdekében végzik el a poligráffal. A felsorolt poligráf-funkciók – úgy véljük – igazolják azt, hogy a poligráf alkalmazható a felderítés során.

A további kérdés, hogy a felderítés mely részében vehet igénybe a m szer. Ha abból indulunk ki, hogy a felderítés akkor kezd dik, amikor a nyomozó hatóság tudomására jut a b nceselemény elkövetése, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy az esetleges feljelentés kiegészítés alatt végzett adatszerz tevékenység is felderítés. Els ként azt kell megvizsgálnunk, hogy a poligráf igénybe vehet -e a felderítés azon szakaszában, amikor még el sem rendelték a nyomozást. Tremmel Flórián a régi Be. 126. §-ával kapcsolatban úgy vélte, hogy a feljelentés kiegészítés során „nem végeznek nyomozási cselekményeket, nem indítják meg a büntet eljárást és így eljárásjogi bizonyítékokat sem gy jtenek – nincs tanú vagy gyanúsított kihallgatás, helyszíni szemle, szakért i vizsgálat, bizonyítási kísérlet, felismerésre bemutatás stb., de kriminalisztikai értelemben már jelent s adatgy jtés folyik, hiszen személyeket hallgatnak meg, helyszínt tekintenek meg, felvilágosításokat kérnek, szaktanácsadót vesznek igénybe, s t küls intézményt l vizsgálat lefolytatását kérhetik stb.”⁵⁰⁰ Tremmel Flórián gondolatai az új Be.-nek, a nyomozó hatóság egyéb adatszerz tevékenységét szabályozó 178., valamint a 178/A. és 178/B. szakaszaira is érvényesek, amelyb l az a következtetés vonható le, hogy a vallomás szintességének ellen rzését szolgáló poligráf nem vehet igénybe a feljelentés kiegészítése során, hiszen még vallomás sincs az eljárásban, a meghallgatásokat nem lehet ugyanis kihallgatásnak tekinteni, mert arra csak a nyomozás megindítását követ en van lehet ség. Mindebb l az következik, hogy a poligráf a nyomozás elrendelése után vehet igénybe, pontosabban az után, hogy már született vallomás. Itt újra felmerül a már említett dilemma, lehet-e a hallgatási jogával él gyanúsítotton – beleegyezése esetén - elvégezni a poligráfos vizsgálatot. Ezúttal is úgy véljük, hogy alanya lehet a vizsgálatnak, azonban ebben az esetben módosítanunk kell a poligráf alkalmazásának lehetséges legkorábbi id pontját. Eszerint a poligráf a felderítés során azután vehet igénybe, amikor a tanú vagy a gyanúsított vallomást tett, vagy a hallgatási jogával él gyanúsított vagy

⁵⁰⁰ TREMMEL Flórián: Gyanú és büntet eljárás. In: ÁDÁM Antal (Szerk.): Jubileumi Tanulmányok 40. JPT Állam-és Jogtudományi Kara, Pécs, 1985. 320. o.

tanú (azért tagadja meg a vallomást, mert például a terhelt hozzátartozója) írásban beleegyeznek a poligráfós vizsgálatba, a legkésőbbi igénybevételi lehetőség pedig a felderítés befejezése, vagyis a vádemelést követően felderítési céllal poligráf már nem alkalmazható.

Finszter Géza szerint „jól felderíthetők azok a cselekmények, amelyek büntetőjogi eszközökkel könnyen észlelhetők és megismerhetők. Ebbe a kategóriába tartoznak azok a deliktumok,

- amelyeknek természetes személy sértettjük van,
- ahol jellemző az elkövetés helyszínének nyomgazdagsága,
- ahol a véghezviteli magatartás világosan megkülönböztethető a mindennapi életjogszerű cselekményeitől, és
- amelyekről harmadik személyek pontos és jól reprodukálható ismereteket szerezhetnek.”⁵⁰¹

A Finszter-i értelmezés alapján „rosszul felderíthetők mindazok a büntetések, amelyeknél e feltételek közül egy vagy több hiányzik.”⁵⁰² Úgy véljük, hogy a poligráf igénybevételét a jól és a rosszul felderíthető ügyek egyaránt indokolhatják. A jól felderíthető ügyekben a poligráffal nemcsak a gyanúsított, hanem a sértett tanú vallomásának szintesége is ellenőrizhető, nem áll fenn annak a veszélye sem, hogy csak azért nem jelzi a tettestudomást a poligráf, mert a gyanúsított nem tartja elítélendőnek a saját tettetét, másrészt a pontos és reprodukálható ismeretekkel rendelkező tanú vallomásának poligráfós ellenőrzése is könnyebb (és nagyobb validitással is rendelkezik), mint az olyané, aki nem biztos abban, hogy mit látott és hallott. A rosszul felderíthető büntetésekben is felhasználható a poligráf, hiszen a tettestudomás vizsgálata és a tárgyi bizonyítási eszközökhöz juttatás, mind-mind segíthetik a felderítést.

Nézetünk szerint a poligráfós vizsgálatnak akkor lehet szerepe a felderítésben, amennyiben a nyomozó hatóság tisztában van a módszer korlátaival, azzal, hogy bár a poligráfós vizsgáló az alany fiziológiai változásaiból következtetés von le a tárgyi bizonyítási eszköz meglétére és elrejtésének helyére, egyáltalán nem biztos, hogy létezik, és az sem, hogy ott lesz pontosan, ahová a vizsgálat eredménye teszi. Ugyanez mondható el a tettestudomás vizsgálatáról is: lehet, hogy helyesen következtetnek a tettestudomás meglétére, de ennek ellenkezője is előfordulhat. Sokkal kisebb az esélye a szaktanácsadói tévedésnek, mint annak,

⁵⁰¹ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám, Rendőrtiszti F iskola, Budapest, 2010. 22. o.

⁵⁰² FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rendőrtiszti F iskola, Budapest, 2010. 22. o.

hogy a valóságnak megfelel eredmény születik, azonban a lehetséges hibára a felderítés során figyelemmel kell lenni.

2. A bizonyítás és a poligráfós vizsgálat

Erdei Árpád azt írja, hogy az igazság megállapításának mai módja a bizonyítás.⁵⁰³ A bíróság csak a bizonyítás útján juthat el az igazsághoz, vagyis annak megállapításához, hogy valójában ki az elkövető és milyen bűncselekményt követett el, mert Király Tibor szavai szerint *„a büntet eljárásban a megismerés központi tárgya: a múlt egyik eseménye, a bűncselekmény. Ennek elkövetéséről, valóságáról vagy valótlanságáról kell ítéletet alkotni.”*⁵⁰⁴ A bizonyosságig a bíróság azonban nem jutna el, ha nincs el tte megfelelő felderítő munka, és nem el zte volna meg bizonyítás. Kérdés az, hogy a bizonyítás átnyúlik-e a büntet eljárás több szakára is, vagyis a nyomozó hatóság a felderítés mellett alanya-e a bizonyításnak. Tremmel Flórián szerint a kontinentális büntet perben nem tanúként hallgatják ki a nyomozó hatóság tagját az ügygel kapcsolatban, hanem helyette a nyomozati iratokat olvassák fel. *„A nyomozó tehát nem vesz részt a perbeli bizonyítási eljárásban. Ámde a felolvasásra kerülő iratokat, dokumentumokat viszont készítette, következésképpen a hivatalos munkájának eredménye – például tárgyi bizonyíték lefoglalásához, leírásához kapcsolódó iratok – végső soron a bizonyítás fontos részévé válik.”*⁵⁰⁵ Eszerint a bizonyítást a bíróság végzi, akinek az angolszász modellel ellentétben nemcsak arra van joga, hogy hivatalból rendeljen el bizonyítás kiegészítést, hanem indokolni is köteles ítéletében a bizonyítékok mérlegelését, azok elfogadását vagy elvetését.⁵⁰⁶ Amikor a XIX. század végén hazánkban vita volt arról, hogy a bizonyítás alanyából passzív szereplővé változtassák-e a bírót, Wlassics Gyula az angolszász modell mellett a következőképpen érvelt: *„emeljük a bírót magas pedestalra, honnan elfogulatlanul és higgadtan tekinthesse az el tte zajló pert, melyben csak annyi része legyen, hogy ítéljen a felek harcában. Ez a perben a legszebb és a legnagyobb hivatás, melynek nagyságát nem fogja emelni az, ha a vádjog szét tépett foszlányait öltheti magára.”*⁵⁰⁷ Bár hazánk a kontinentális felfogás mellett tette le a voksát, még ma is érződik az angolszász hatás, ha a keresztkérdés intézményére gondolunk, amikor is bírői szerep háttérbe szorul. Fantoly Zsanett a keresztkérdés mellett foglal állást,⁵⁰⁸

⁵⁰³ ERDEI ÁRPÁD: Tanok és tévtanok a büntet eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó. Budapest, 2011. 30. o.

⁵⁰⁴ KIRÁLY TIBOR: Büntet ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 60. o.

⁵⁰⁵ TREMMEL FLÓRIÁN: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 26. o.

⁵⁰⁶ TREMMEL FLÓRIÁN: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 26. o.

⁵⁰⁷ WLASSICS GYULA: A bírói eljárás alapelvei. Válaszul a szaktanácskozmány elé terjesztett kérdésekre. Kilián Frigyes Egyetemi Könyvkereskedése. Budapest, 1885. 29. o.

⁵⁰⁸ Bár nem vezethető közvetlenül valamely kötelező emberi jogi tárgyú nemzetközi dokumentumból, FANTOLY ZSANETT szerint az azonban *„kétségtelen, hogy a kihallgatás e rendszere alkalmasabb arra, hogy*

amikor úgy véli, hogy „a felek általi kihallgatás a bírói pártatlanság biztosításának egyik letéteményese.”⁵⁰⁹ Fantoly szerint „a tanács elnöke csak kiegészítő jelleggel biztosított utólagos kérdezői jogot kap, az igazság hivatalból való feltárása megnehezedik.”⁵¹⁰ Hack Péter is látja azt a törekvést, hogy az angolszász eljárási rendet követő országokban nagy hangsúlyt helyeznek a bírói pártatlanság biztosítására: törvényeik „kifejezetten tilalmakat fogalmaznak meg a bíró, illetve az esküdtek elzetes iratismeretével kapcsolatban. Szabályozásuk hátterében az a megfontolás áll, hogy a vádiraton túlmenően bármilyen tény elzetes ismerete elfogulttá teszi a döntéshozót, hiszen az egyik fél, - nevezetesen a vádló – álláspontját oly módon ismerné meg a bíró, hogy azzal kapcsolatban a védelem nem tudna észrevételeket tenni.”⁵¹¹

Visszatérve a kontinentális, azon belül is a hazai jogfelfogásra, azt mondhatjuk, hogy egyértelműen a bírósághoz köthet a bizonyítás, azonban ennek a bizonyításnak része a nyomozó hatósági tevékenység is, mivel a bírósági eljárás támaszkodik a nyomozás eredményeire is, sőt a bíróság mozgásterét be is határolják a nyomozati iratok a tekintetben, hogy az ügyész azok alapján emeli a vádat. Érdemes azt is megvizsgálunk, hogy a nyomozó hatóság a nyomozás során végez-e a bírósághoz hasonló bizonyítást, teheti-e a nyomozó hatóság, hogy ne csak összegyűjtse, hanem értékelje is a bizonyítékokat.

Bócz Endre szerint a nyomozás során nem folyik bizonyítás, mivel a bizonyítás valamely tétel – a büntető eljárásbeli ténybizonyításban valamely tény – igaz voltának kimutatása olyan tételek segítségével, amelyek igaz voltát már kimutatták.⁵¹² Ebből a definícióból számára az következik, hogy „a bizonyítás egyik szükségszerű eleme a bizonyításra váró (bizonyításra felajánlott, bizonyítandó) tétel – esetünkben tény -; másik szükségszerű eleme az az alany, aki a tételt (tényt) igaznak állítja és bizonyítani kívánja; harmadik, ugyancsak szükségszerű eleme az az alany, aki számára a bizonyítandó tétel (tény)

biztosítsa a pártatlan bírósághoz való jogot, ha azt az ún. objektív megközelítési módszerrel vizsgáljuk. A strasbourg-i joggyakorlat szerint ugyanis a pártatlanság csak akkor biztosított, ha az a szubjektív és az objektív teszt szerint egyaránt megállapítható. Tekintettel arra, hogy az eljáró bíró személyes meggyőződését, hozzáállását firtató személyes elfogultság igazolása rendkívül nehéz – kivált, mert a vélelem a bíró pártatlansága mellett szól (a vélelmet a panaszosnak kell megdönteni) – a strasbourg-i szervek ún. objektív mérce alapján azt vizsgálják, hogy a „bíró eljárása nyújtott-e elégséges garanciát arra, amely kizárja az érintett legitim kételyeit az elfogultságát illetően.” In: FANTOLY Zsanett: A keresztkérdezés és a felek általi kihallgatás a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, LXIII. évfolyam, 10. szám, 2008. 506. o.

⁵⁰⁹ FANTOLY Zsanett: A keresztkérdezés és a felek általi kihallgatás a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, LXIII. évfolyam, 10. szám, 2008. 506. o.

⁵¹⁰ FANTOLY Zsanett: A keresztkérdezés és a felek általi kihallgatás a büntető eljárásban. Jogtudományi Közlöny, LXIII. évfolyam, 10. szám, 2008. 506. o.

⁵¹¹ HACK Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. Collega, I. évfolyam, 1997/6. szám, Accursius Jogász Egylet, Budapest, 1997. 14. o.

⁵¹² BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 91. o.

igaz voltát ki kívánják mutatni”, és a negyedik szükségszer eleme a bizonyító tétel(ek) (a bizonyító tények, bizonyítékok), amelyek bemutatásából és esetleges magyarázatából áll maga a bizonyítás, mint tevékenység.⁵¹³ Úgy véli, hogy a nyomozás idején sokszor maga a bizonyítandó tétel is hiányzik; csupán egy olyan jelenség (ténykomplexum) érzékelhet és észlelhet, amelynek létrejöttére az egyik lehetséges magyarázat az, hogy (valamilyen) bncselekmény történt.⁵¹⁴ Ebből az következik, hogy a nyomozó hatóság általában nem érzékeli a tényeket, csak a jelenségeket, amelyek persze maguk a tények is lehetnek, azonban ebben a nyomozó hatóság nem lehet biztos. Bócz szerint a nyomozás során megismerés, valamint ennek részeként a leendő bizonyítás elkészítése folyik azáltal, hogy a nyomozó a jelenségeket megvizsgálja és szelektálja abból a szemszögből, vajon mi, miért és minek a bizonyítására lehet alkalmas.⁵¹⁵ Ebből levonható az a következtetés, hogy a nyomozó hatóság, illetve az ügyész a nyomozati szakban, illetve az ügyész az ügyészi szakban felderítést végez, a bizonyítás pedig a bíróság feladata a bírósági szakban. Ugyanígy vélekedik Angyal Pál is, aki szerint „ – tekintettel arra, hogy a nyomozás tulajdonképpen a bizonyítás anyagát hordja össze – az alig más, mint a bizonyítékokat rögzítő elzetes bizonyító eljárás, amelynek körébe esnek tehát a terhelt nyilatkozatának kivétele, a bírói szemlének foganatosítása, a szakértő meghallgatása, a tanúk kihallgatása, az okiratok és indíciumok egybegyűjtése, az egyes kényszerselekmények foganatosítása stb. – így különösen a lefoglalás, házkutatás, személymotoszás, elzetes letartóztatás.”⁵¹⁶ Bócz Endre egy példával is szemlélteti, miért nem beszélhetünk bizonyításról a nyomozás során. „Bncügyi nyomozás esetén az, hogy a nyomozást végző hatóság úgy véli, az ismeretgyűjtést felesleges folytatnia, mert a gyanúba vett eseményről már megtudta mindazt, amit szükséges és elegendő tudnia, számára sem jelenti az eset tényeinek megismerésére vonatkozó hatósági ismeretszerzés lezárását. Tudja, hogy a törvény kötelező elírása folytán az ügyben más hatóságoknak további vizsgálódást kell folytatnia arról, vajon úgy történt-e az eset, ahogyan azt a nyomozó hatóság már összegyűjtött ismeretei mutatják. Azt is tudja, hogy ennek a vizsgálódásnak más módszerrel kell lebonyolódnia, más logika is teret nyerhet, mint amit eddig követtek, s ezért – legalábbis

⁵¹³ BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 91. o.

⁵¹⁴ BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 92. o.

⁵¹⁵ BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 94-95. o.

⁵¹⁶ ANGYAL Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve II. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1917, 24. o.

elvileg – más eredmény sem zárható ki, mint amire jutott.”⁵¹⁷ „Mit jelent tehát a „bizonyítottság” mint a nyomozás végeredményeként jelentkező tényismeret jellemzője? Valójában egy bizonyíthatóságra vonatkozó prognózist.”⁵¹⁸

Cséka Ervin - ellentétben Bóczal Endrével és Angyal Pállal - úgy véli, hogy a bizonyítás része a nyomozásnak: *„a bizonyítás a ténymegállapítás folyamatában úgy bontakozik ki, hogy a széles körben felkutatott és rögzített adatokat a büntető eljárás elvégzésében a nyomozó megvizsgálja, majd egyenként és összefüggésükben értékeli abból a szempontból, hogy mennyi és melyik tartható meg belőlük az alapos gyanút keltető bűncselekmény megtörténtének igazolására.”⁵¹⁹* Cséka azonban különbséget tesz a bírósági és a nyomozó hatósági bizonyítás között: *„a nyomozót illetően pedig a legfontosabb sajátosság az, hogy neki a tények megállapításához szükséges bizonyítékok értékelésénél, különösen a ténymegállapítás folyamán kezdetén, rendszerint meg kell elégednie a valószínűséggel, ellentétben a bíróval, aki a belső meggyőződése alapján, mindenkor a hitelt érdemlőség, a bizonyosság erejével köteles megállapítani a tényeket.”⁵²⁰* Bíró Gyula is látja a bizonyítási tevékenységet a nyomozásban: *„kriminálisztikai értelemben a nyomozás egy megismerési folyamat, a felderítés és a bizonyítás pedig a nyomozáson belül a megismerés fokozatai. A nyomozás folyamatában a felderítés adatgyűjtési tevékenység, a bizonyítás releváns adatok valódiságát igazoló eljárás.”⁵²¹* Finszter Géza bizonyíthatóság fogalma szerint bizonyítási tevékenységnek tekinthető az, amikor a hatóság számba veszi, hogy *„milyen mértékben állnak rendelkezésre a bírósági tárgyaláson felhasználható bizonyítékok, amelyek megfelelnek a perrendszer bizonyítás követelményeinek.”⁵²²* Finszter szerint *„a nyomozásban is megvalósul a bizonyítás, amelynek kezdetben egyetlen alanya a nyomozó hatóság (majd pedig értesítését követően az ügyész). Így van ez az elkövetők felderítéséig, mert az ügyben folytatott nyomozás a tényállás feltárását és a megismert tények ellenőrzését is jelenti.”⁵²³* Cséka Ervin szerint is több a nyomozás, mint a pusztán bizonyítékösszegyűjtés: már a nyomozás során is *„a történeti esemény lényegéhez – a cselekményhez és az elkövetőhöz, azaz a tárgyhoz – tartozók*

⁵¹⁷ BÓCZ Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 57. o.

⁵¹⁸ BÓCZ Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 58. o.

⁵¹⁹ CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 303. o.

⁵²⁰ CSÉKA Ervin: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 304. o.

⁵²¹ BÍRÓ Gyula: Kriminálisztika. Lícium-ART Könyvkiadó Kft. Debrecen, 2010. 25-26. o.

⁵²² FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám, Rendészeti Főiskola, Budapest, 2010. 22. o.

⁵²³ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 7-8. szám, 2006. 89. o.

(relevánsak) megmaradnak, a többiek kihullanak.”⁵²⁴ Finszter Géza bizonyítást lát abban, hogy a „nyomozó hatóság az ügyészt kívánja meggy zni a feltárt bizonyítékok bizonyító erejér l abban a kérdésben, hogy alkalmasak a b n cselekmény gyanújára következtetést levonni, és arra, hogy ismeretükben a nyomozás tovább folytatható.”⁵²⁵ Finszter rámutat arra az ellentmondásra is, hogy az ügyész akár nyomoz, akár nyomoztat, „mind a tényállás feltárása, mind pedig a feltárt információ igazolása az ügyész feladata, amelyhez igénybe veszi a nyomozó hatóság szakmai apparátusát.”⁵²⁶ Ebben az értelemben a nyomozó hatóság nem vesz részt a bizonyításban, csupán az ügyész.

Tremmel Flórián tág értelemben vett bizonyítási folyamatot lát a büntet eljárásban, amely a „bizonyítékminimumtól a bizonyítékmaximumig haladó vagy addig el nem jutó”.⁵²⁷ A nyomozás valóban nem alkalmas arra, hogy elérje a bizonyítékmaximumot, így nem értünk egyet azzal a Gödöny József-i állásponttal, amely a büntet eljárást szabályozó 1962. évi 8. számú törvényerej rendelet idejében fogalmazódott meg: a „nyomozás során csak fokozatosan jutunk el a nemtudástól a tudásig, a múltban történtek valóságnak megfelelő megállapításáig.”⁵²⁸ A tudással ugyanis csak a bíróság rendelkezik, éri el a bizonyosságot. Ezt támasztja alá a Tremmel-i gondolat is, hogy „a bizonyítás eredménye, az ítélethozatal, a bizonyosság elérése, a bizonyítottságnak az elérése, ennek eredményeként a valóságh tényállás-megállapítás.”⁵²⁹ Vámbéry Rusztem is a bizonyosság elérését nevezi meg a bizonyítás céljaként: a „bizonyítás azt a logikai műveletet jelenti, amelynek célja, hogy a bíróságban valamely tény vagy állítás bizonyosságának meggy zését keltse.”⁵³⁰ Vámbéry szerint a cél az igazság kiderítése lenne, de mivel az igazság abszolút fogalom, „amelynek az emberhez viszonyított szubjektív egyenértéke a bizonyosság, a cél csak abban állhat, hogy a büntet eljárás kiindulópontjául szolgáló gyanút (Bp. 1. §) bizonyosságra változtassa.”

Finszter Géza szerint „a büntet eljárási bizonyítás mindig a kijelentések hitelt érdeml ségének az ellen rzése, ami a tárgyaláson történik, míg az a bizonyítási cselekmény, amelyre a kijelentés támaszkodik rendszerint a nyomozás során zajlott le, amikor a bizonyító

⁵²⁴ CSÉKA Ervin: A büntet ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 303. o.

⁵²⁵ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 89. o.

⁵²⁶ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 89. o.

⁵²⁷ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 23. o.

⁵²⁸ GÖDÖNY József: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968. 69. o.

⁵²⁹ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 35. o.

⁵³⁰ VÁMBÉRY Rusztem: A b nvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 128. o.

tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása volt a feladat.”⁵³¹ Mindenek el tt szükséges a Finszter-i gondolat azon részét elemezni, amely szerint a nyomozás során feltárják a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolatot. Bócz Endre úgy véli, hogy a bizonyító tény, vagyis a bizonyíték azért lehet alkalmas a bizonyítandó tény igazolására, mert közöttük a tudományos ismeretek szerint - de sokszor a napi tapasztalatok szerint is - okozati kapcsolat van. A bizonyító tény valamilyen módon a bizonyítandó tény következménye, a kapcsolat, a bizonyítási ok, az esetek túlnyomó részében természeti törvényszer ségek uralma alatt áll.⁵³² Ebb l az következik, hogy a kapcsolat a bizonyító tény és a bizonyítandó tény között általában a természeti törvényszer ségek uralma alatt áll, éppen ezért Bócz szerint „a jogalkalmazó szerepe az, hogy a bizonyító tényeket alaposan vizsgálja meg, helyesen értelmezze, és adekvát módon helyezze el a történet szövevényébe.”⁵³³ Kertész Imre szerint is „a ténybeli adatok csak a racionális megismerés, az absztrakt gondolkodás útján tárhatók fel, érzékszerveink számára nem adottak, a bizonyítandó és kapcsolatos tények megismerése bel lük további szellemi munka eredménye.”⁵³⁴ Úgy véli, hogy „a tény objektíven, a bizonyítást végz személyek tudatától függetlenül létezik. Bizonyító tényé azonban csak akkor válik, ha bevonják a bizonyításba.”⁵³⁵ A bizonyító tények alatt a bizonyítékokat kell értenünk, amelyek Tremmel Flórián szerint a büntet eljárásban olyan adatok, „amelyek büntet jogilag releváns tényekre vonatkoznak, és a törvény által megengedett forrásokból szereznek be; éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntet jogilag releváns tényállásnak az ügydönt hatóság általi megállapítására, utólagos rekonstrukciójára (eljárásjogi bizonyítékok).”⁵³⁶ Nagy Lajos szerint is a bizonyíték minden olyan – a bíróság által ilyenek elfogadott – adat, amelyb l a bizonyítandó tényre okszer következtetés vonható le. Az eljárás korábbi részében (például a nyomozás, vizsgálat során) felmerült adat a megfelel szakaszban döntésre hivatott szervek számára (nyomozó és vizsgáló szervek) szintén bizonyíték lehet, ha ilyenek min sítették. A bíróság szempontjából azonban minden ilyen adat csak akkor lehet bizonyíték, ha azt maga is

⁵³¹ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 94. o.

⁵³² BÓCZ Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. In: BOTH Em ke (Szerk.): Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2008. 99. o.

⁵³³ BÓCZ Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. In: BOTH Em ke (Szerk.): Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2008. 99. o.

⁵³⁴ KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntet eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 50. o.

⁵³⁵ KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntet eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972, 44. o.

⁵³⁶ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 79. o.

annak fogadja el.⁵³⁷ Ebből az következik, hogy bár a nyomozó hatóság bizonyítéknak vélheti a tanú azon állítását, hogy a bűncselekményt a hozzátartozója követte el, a bíróság figyelmen kívül hagyhatja arra való hivatkozással, hogy törvénytörtés történt, mert a tanút nem figyelmeztették a vallomásmegtagadási jogára. Bócz Endre úgy véli, hogy a bizonyíték a jogalkalmazási eljárásban az olyan jogszerűen szerzett és elírt formában megjelent adat, amely a tényalak szerinti bizonyítására alkalmas lehet.⁵³⁸ Vámbéry Ruzssem szerint „a „tény” fogalma épúgy jelenti a külvilágban megtörtént eseményt (cselekvést), mint a belső tényt: a lelki állapotot vagy folyamatot (pl. szándék, félelem)”⁵³⁹, de Kertész Imre szerint „a bizonyítandó tények körébe csak az ügy eldöntéséhez szükséges, az ügy érdemi kimenetelére befolyást gyakorló tények tartoznak.”⁵⁴⁰ Úgy véli, hogy a bizonyításban tényként szerepelhet az anyagi világ objektíven létező bármely érzékileg felfogható diszkrét egyedi jelensége.⁵⁴¹ A tényből ered a ténybizonyítás fogalma is, amely Finszter Géza szerint azt jelenti, hogy amit bizonyítanak, „az valamely érzékileg észlelhető egyedi esemény, tény, a bűncselekmény, amely meghatározott időben és helyen történt.”⁵⁴²

Az adat és a tény nem ugyanaz, Bócz Endre felfogása szerint „az adat nem maga a tény, hanem a tényre vonatkozó ismeret, a tény ismert tulajdonságainak gondolati foglalata és tükröképe.”⁵⁴³ Tremmel Flórián is úgy véli, hogy a tény és adat ugyanúgy különbözik, mint a tárgy és a képmása.⁵⁴⁴ Visszatérve a Finszter-i felvetéshez, hogy a nyomozás során a bizonyító tény és a bizonyítandó tény közötti kapcsolat feltárása a feladat, ebből az következik, hogy a nyomozó hatóság összegyűjti a bizonyítékokat, vagyis a bizonyítandó tényre vonatkozó adatokat, és azt vizsgálja, hogy ezek az adatok közvetítik-e a hatóság felé a tényeket, képmásai-e az adatok a tényeknek. Egy vallomás esetén a nyomozó hatóság azt vizsgálja, hogy a tanú vallomásából megszerzett adatok megfelelnek-e a valóságnak, szintén tekinthetők-e a tanú által elmondottak. A nyomozó hatóság csak feltárni tudja az adatok és a valóság közötti kapcsolatot, de megállapítani nem, mert azt csak a bíróság teheti.

⁵³⁷ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntető perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 48. o.

⁵³⁸ BÓCZ Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. In: BOTH Emke (Szerk.): Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest, 2008. 98. o.

⁵³⁹ VÁMBÉRY Ruzssem: A büntető perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916. 131. o.

⁵⁴⁰ KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntető eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 42. o.

⁵⁴¹ KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntető eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 40. o.

⁵⁴² FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 87. o.

⁵⁴³ BÓCZ Endre: Kriminalisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008, 29. o.

⁵⁴⁴ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntető eljárásban. Dialog Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 73. o.

Ebben a feltáró tevékenységben Finszter Géza „bizonyítási” cselekményeket lát, amelyek nem azonosak a bizonyítással, amely voltaképpen „*a kijelentések hitelt érdeml ségének az ellen rzése, ami a tárgyaláson történik*”.⁵⁴⁵ A nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekményekről készült jegyz könyv a nyomozati iratok közé kerül, amely felolvasható a tárgyaláson, és az is el fordulhat, hogy a tanú vagy a vádlott a vallomásában utal vissza a bizonyítási cselekményre, így minként módon az történik, hogy a nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekmény részévé válik a bírósági szakban zajló bizonyításnak. Azzal, hogy a felderítés során alkalmazott poligráfós vizsgálatról készült jegyz könyv is része a nyomozati iratoknak, ez azt jelenti, hogy a bizonyítás során felhasználható a vizsgálat eredménye is, amennyiben a bíróság úgy dönt, hogy felolvassa a tárgyaláson. Ezen kívül úgy is bekerülhet a bizonyítási eljárásba a poligráfós vizsgálat eredménye, hogy a terhelt például, amikor vallomást tesz, hivatkozik az eredményére, vagy a szaktanácsadó, akit tanúként idéznek a tárgyalásra, elemzi és értelmezi a vizsgálati megállapításait. Mindebből látható, hogy bár a felderítés során és céljából veszik igénybe a poligráfós vizsgálatot, annak eredménye mégis a bíróság elé kerülhet, és így részévé válhat a bírósági eljárásnak. Álláspontunk szerint ez egyet jelent azzal, hogy igaz, nem közvetlenül - mivel nem maga a bíróság rendelte el a poligráfós vizsgálatot -, de közvetetten szerepe van a bizonyításban, hiszen elhangzik a poligráfós vizsgálat eredménye a tárgyaláson.

Meg kell vizsgálnunk, hogy a poligráf közvetlenül is része lehet-e a bizonyításnak. Amennyiben lehet ség van arra, hogy a bírósági szakban is igénybe vegyék, akkor nézetünk szerint közvetlenül is helye van a bizonyításban, hiszen ha a bíróság úgy dönt, hogy a vádlott vagy a tanú vallomását poligráffal kívánja ellen ríztetni, ezzel a bíróság mintegy beemeli a poligráfot, mint felderít eszközt a bizonyításba. A bizonyítási eljárás keretein belül történik, hogy a bíróság kirendeli a poligráfós vizsgálatot, majd megismeri a vizsgálat eredményét, ha szükséges, meghallgatja a poligráfós vizsgálatot, és a vádlott vagy a tanú kihallgatása keretében ismerteti az alannal a vizsgálat eredményét. Felvetésünk a jelennek szól, hiszen rámutattunk már arra, a bírósági gyakorlatban el fordul, hogy annak ellenére rendelnek ki szakért ként poligráfós vizsgálatot, hogy azt a törvény alapján nem tehetnék. Így a Be.-vel ellentétes gyakorlat azt eredményezi, hogy a poligráfnak ilyen módon közvetlenül is szerepe teremt dik a bizonyításban.

Újra vissza kell, hogy utaljunk Finszter Géza felvetésére, amely szerint „*a büntet eljárási bizonyítás mindig a kijelentések hitelt érdeml ségének az ellen rzése, ami a*

⁵⁴⁵ FINSZTER Géza: Bizonyításméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 94. o.

tárgyaláson történik”.⁵⁴⁶ A felvetés szerint a vallomás hiteltérdeml ségének ellen rzése maga a bizonyítás.⁵⁴⁷ A kijelentés, aminek a hiteltérdeml ségét vizsgálnia kell a bíróságnak, elhangozhatott egy nyomozati vallomásban, vagy a bíróság el tt tett vallomásban. Bármely szakban is került rá sor, a hiteltérdeml ségi ellen rzést a bíróság miközben végzi, figyelembe veszi a nyomozó hatóság felderítési eredményeit is, valamint a saját bizonyítási tevékenységét, és ha szükséges, újabb bizonyítási cselekményeket végez. Elek Balázs szerint „a vallomás mérlegelésénél a bíróság végigköveti és ellen rzi a büntet jogilag releváns jelenségr l eredetileg szerzett tudomás keletkezésének, meg rzésének és közlésének pszichikai folyamatát és az eljárás egyéb adatainak segítségével kiküszöböli a vallomás kialakulását befolyásoló azon tényez ket, amelyek nem az eredeti tudásszerzés, hanem egyéb körülmények folytán hatnak.”⁵⁴⁸ Azt is vizsgálnia kell a bíróságnak, hogy a vallomás szinte-e, a terhelt vagy a tanú szándékosan nem mondott-e valótlanságokat. A hiteltérdeml ségi vizsgálatban szerepet kaphat a nyomozás során elvégzett poligráfós vizsgálat eredménye is, éppúgy, mint a bírósági szakban alkalmazotté.

Bár a hiteltérdeml séget a bíróság vizsgálja, ezzel pedig bizonyít, azonban a nyomozó hatóság is – miközben felderít – valamelyest értékelnie kell a bizonyítékokat. Finszter Géza szerint „azt is mondhatjuk, hogy a nyomozó hatóság az els dleges bizonyítékok beszerzésénél önmagát kívánja meggy zni megállapításai helyességér l.”⁵⁴⁹ A bizonyítékok nyomozó hatósági értékelése mindvégig átszövi a nyomozást, hiszen a nyomozó hatóság csak akkor terjesztheti fel az ügyet vádemelésre, ha rendelkezésre áll annyi bizonyíték, ami elegend a vádemeléshez. Ha van gyanúsított vagy tanúvallomás, nyilván fel kell, hogy merüljön a nyomozó hatóság tagjában, szinte volt-e a gyanúsított vagy a tanú, nem titkolt-e el olyan adatokat, amelyek felderítése elengedhetetlen lenne a vádemeléshez. Ilyenkor a felderítés során voltaképpen megel zi a bíróságot, mondhatnánk „el zetes” hiteltérdeml ségi ellen rzést végez. A bírósági szakban ugyanezt fogja tenni a bíróság is, azzal a különbséggel, hogy a bíróság a bizonyítás keretében vizsgálja a hiteltérdeml séget, másrészt annyiban van kedvez bb helyzetben, hogy a nyomozó hatóság és az ügyész által már el zetesen ellen rzött vallomások kerülnek csak elé, amelyek hiteltérdeml sége vélhetően más bizonyítékokkal is

⁵⁴⁶ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 94. o.

⁵⁴⁷ HAMPTON szerint is arra mutat rá, hogy bizonyíték szükséges ahhoz, hogy meggy z djenek a tanúvallomás hiteltérdeml ségér l. In: Celia HAMPTON: Criminal procedure and evidence. Sweet&Maxwell. London, Egyesült Királyság, 1973. 374. o.

⁵⁴⁸ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 14. o.

⁵⁴⁹ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 89. o.

alá van támasztva. Ugyanúgy, mint a nyomozó hatóság, a bíróság is felhasználhatja a poligráfot annak ellen részére, hogy szinte volt-e a vallomás. Amennyiben azt mutatja a poligráfos vizsgálat eredménye, hogy a vallomás szinte, ez egy jelzés a nyomozó hatóság, illetve a bíróság számára, hogy valószínűleg nem tartalmaztak valótlanúságot a terheltnek azon kijelentései például, hogy nem az elkövető, soha nem is találkozott a sértettel, és arról sincs tudomása, hogy hányan követték el a bűncselekményt. Mivel a poligráfos vizsgálat eredménye nem kétséget kizáró, ezért mielőtt a nyomozó hatóságban vagy a bíróságban kialakulna egy kép a vallomás szinteségéről, vagyis elfogadhatóságáról, más ellen részési módszereket is figyelembe ajánlott venni, például összevetnie azt más tanúvallomásokkal, vagy a szembesítés eredményével.

Irk Albert bizonyítás fogalma is a hiteltérdelem vizsgálataát emeli ki, amikor arról ír, hogy a bizonyítás *„célja valamely tény vagy állítás valótlanúsága vagy valódisága iránt a bíróság lelkében meggyőződés keltése.”*⁵⁵⁰ Angyal Pál is úgy véli, hogy *„az a logikai meggyőződés pedig, amelynek útján valakiben bizonyos történés valódisága vagy valótlanúsága iránt a bizonyító eszközökön keresztül, a bizonyító okok, bizonyító erejükkel meggyőződést ébresztenek: bizonyítás (probatio, demonstratio) meggyőződés szó alá foglalhatók. A bizonyítás alatt rövidebben és a büntető eljárásra való vonatkozásában azt a tevékenységet kell tehát érteni, amely bizonyos ténykörülmények valódisága vagy valótlanúsága iránt a bíróságban megfelelő meggyőződést ébreszt.”*⁵⁵¹

Az Irk és az Angyal-féle bizonyításfogalom is a bírói mérlegelést emeli ki, mint logikai meggyőződést, amely ez esetben is hasonlít ahhoz a folyamathoz is, ami a nyomozó hatóság tagjában lezajlik, miközben végzi a felderítést. Szemben a bíróval, akinek a törvény alapján joga és egyben kötelessége is úgy ítéletet hozni, hogy elvégezte a bizonyítást, megvizsgálta a vallomások hiteltérdelemét, azt, hogy a vallomás megfelel-e a valóságnak, az azokban eladottak szintek-e, alapozható-e rájuk a bírósági ítélet. Ezzel szemben a nyomozó hatóság tagja csupán a célből végzi el az Irk Alberti értelemben vett logikai meggyőződést, hogy megállapítsa, vádképes-e az ügy, és a rendelkezésre álló vallomás nem fog-e elbukni a hiteltérdelem vizsgálataon. Azt mondhatjuk, hogy valóban, a nyomozó hatóság tagja a Bócz Endre és Angyal Pál által megfogalmazott elbizonyítást végezte, és ennek keretében mintegy elre vizsgálja a hiteltérdelemet, és ahhoz, hogy döntenie tudjon, igénybe veszi a poligráfot.

⁵⁵⁰ IRK Albert: A magyar büntetőper jog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 77. o.

⁵⁵¹ ANGYAL Pál: A magyar büntető eljárásjog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915. 315. o.

Nagy Lajos is azon az állásponton van, hogy „a büntet perben a bizonyítékok értékelése sajátosan bírói tevékenység, összetett jelleg, gondolkodási és akaratelhatározási m velet.”⁵⁵² Azt írja, hogy „ennek lényege, hogy a bíró megvizsgálja az egyes bizonyító adatokat: els sorban az ügyretartozás, a relevancia és a bizonyító adat megszerzésének törvényessége stb. szempontjából, majd ezt követ en vizsgálja az adat hiteltérde ml ségét, bizonyító erejét, az adatra alapítható megállapítás, hipotézis igazságértékét önmagában, valamint a további kapcsolódó összes bizonyító adatokkal összefüggésben. Amennyiben mindez kialakítja ésszer meggy z dését a kérdéses tény tekintetében, az adatot most már bizonyítéknak tekinti és abból következtetést von le a valóságban megtörtént tényre, s ennek eredményeként hozza meg a megfelel ténymegállapítást. Amennyiben az adatok egymásnak egészben vagy részben ellentmondanak, az adott lehet ségek közül a bíró mérlegelése alapján a meggy z dését kiváltó egyetlen (illet leg több egybehangzó) adatot fogadja el bizonyítékként, döntésének alapjául, a többi lehet séget pedig – indokoltan – elveti. Maga az értékelési, illet leg mérlegelési folyamat tehát ilyen súlyozó, latolगतó, adatokat egymással összehasonlító, egybevet m veletek láncolata.”⁵⁵³

A bírói értékelést megelő zi a bizonyítás, és azon belül is a poligráf alkalmazása, ha egyáltalán sor kerül rá. Amennyiben azt vizsgáljuk, hogy a bizonyításban mikor vehet igénybe a poligráf, figyelembe kell venni Kertész Imrét, aki azt írja, hogy „a bizonyítékok hiteltérde ml ségének végleges megállapítása csak a bizonyítás lezárásával történik meg.”⁵⁵⁴ Ebb l az is következik, hogy a poligráfos vizsgálat elvégzésének, illetve eredménye felhasználásának legkés bb a bizonyítási eljárás befejezéséig meg kell történnie. Ha a bizonyítás kapcsán azt kell meghatározni, hogy mikor lehet a legkorábban igénybe venni, azt mondhatjuk, hogy az id pont egybeesik a felderítés során meghatározott legkorábbi id ponttal, mivel a felderítési céllal igénybe vett poligráfos vizsgálat eredményét tartalmazó jegyz könyv felolvasása, vagy a vizsgálatra hivatkozó terhelti vallomás révén a tárgyalás anyagává, ezzel pedig a bizonyítás részévé válik. Tettezérhet a felderítés és a bizonyítás összefonódása Tremmel Flórián bizonyításfogalmában is, amely szerint „a bizonyítás a büntet eljárásban olyan megismerési folyamat, amely

1. az egyedi ügyben, büntet jogilag releváns, túlnyomórészt múltbeli tényállásnak az eljáró hatóság, végs soron a bíróság általi, a valósággal adekvát

⁵⁵² NAGY Lajos: Ítélet a büntet perben. A büntet bírói döntési tevékenység problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974. 236-237. o.

⁵⁵³ NAGY Lajos: Ítélet a büntet perben. A büntet bírói döntési tevékenység problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974. 237. o.

⁵⁵⁴ KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntet eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 238-239. o.

megállapítására, utólagos rekonstrukciójára irányul és

2. *a bizonyítékok összegyűjtésével, vizsgálatával és mérlegelésével kapcsolatos tevékenységben realizálódik.*⁵⁵⁵

Tremmel szerint ez a részletesebb meghatározás két szempontból tágnak, és ezért kifogásolhatónak t nhet. *„Részint kiterjed ugyanis a megismerési folyamat két szakasza (feltárás és igazolás) közül a feltárásra – a felderítésre – is, azaz a büntet eljárás el készít szakaszát els dlegesén jellemz. kutató-nyomozó, bizonyítékösszegy jt tevékenységre, részint pedig magában foglalja a bizonyítást mint logikai értelemben vett tevékenységet. Ezek véleményünk szerint csak látszólagos hiányosságok. Egyrészt a büntet eljárásban folyó bizonyításnál – utalva a fent mondottakra – a megismerés két szorosan összefügg szakaszából, részfolyamatából az utóbbi elem (az igazolás) a dönt , a meghatározó. Ugyanakkor azonban az els szakasztól mereven elhatárolni nem lehet.*⁵⁵⁶

A felderítés és a bizonyítás összefüggését támasztja alá Finszter Géza is, amikor felsorolja a bizonyíthatóság feltételeit:

- a bizonyíték beszerzése az eljárás formai szabályainak betartásával történt,
- széles körben van lehet ség a tárgyi bizonyításra, amit a nyomokban gazdag helyszín biztosít,
- a tárgyi bizonyítási eszközök bizonyító erejét szakért i vizsgálatok tárják fel,
- az elkövetési magatartások és azok következményei mindennapi tapasztalattal is könnyen felismerhet ek, a tanúkutatás és a tanúkihallgatások rendszerint eredményre vezetnek,
- a releváns bizonyítékok kiállják a védelem kontrollját és alkalmasak az ügy elbírálásához szükséges bels meggy z és kialakítására.⁵⁵⁷

Finszter Géza szerint *„könnyen bizonyíthatóak azok a b nceseletek, ahol nagyszámú, el bbiekben említett tulajdonsággal rendelkező adat áll rendelkezésre, ezek a büntet eljárásban szabályozott módszerekkel felkutathatóak és biztosíthatóak, az eljárási szabályok betartásával, a bizonyítási cselekmények utólag reprodukálhatóak, a bizonyítékok*

⁵⁵⁵ TREMMEL Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntet eljárásban. PTE Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1970. 18. o.

⁵⁵⁶ TREMMEL Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntet eljárásban. PTE Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1970. 18. o.

⁵⁵⁷ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 22. o.

*eredetisége ellen rizhet és a hatóság eljáró tagjai felderít cselekményeikről a bíróság el tt pontosan számot tudnak adni.*⁵⁵⁸

A Finszter-i meghatározás alapján megállapíthatjuk, hogy poligráf a könnyen bizonyítható ügyek esetén legfeljebb a tanúvallomás szintességének vizsgálata során kaphat szerepet, feltéve, hogy a tárgyi bizonyítási eszközök nem támasztják alá kell képpen a tanú által elmondottakat. Mivel Finszter Géza széleskör tárgyi bizonyítás lehetőségéről ír, ezért levonhatjuk azt a következtetést, hogy a poligráfot a könnyen bizonyítható ügyekben szükségtelen igénybe venni, annak szerepe csak akkor van, ha hiányzik valamelyik felsorolt feltétel.

Finszter Géza úgy véli, hogy *„az állami büntet igény kielégítése akkor a legkönnyebb, ha az ügy jól felderíthető és jól bizonyítható. Ebben az esetben rendszerint nincs szükség el zetes felderítésre, és a nyomozás sem igényel titkos adatgy jtést.*⁵⁵⁹ Ekkor a titkos adatszerzéshez hasonlóan a poligráfos vizsgálat is szükségtelennek t niki. Finszter szerint *„a könnyen felderíthető és nehezen bizonyítható ügyek kategóriájába sorolható minden olyan eset, amikor szükséges az ismeretlen tettesek kézre kerítése és az elrejtett tárgyi bizonyítékok felkutatása.*⁵⁶⁰ Az ismeretlen tettes kézre kerítése tekintetében a poligráf akkor lehet hasznos, ha a tanú tudja, hogy ki az elkövető, de a vallomásában tagadja azt. Ilyenkor olyan kérdések tehet ek fel a tanúnak, amelyek az elkövető kilétére vonatkoznak. Az elrejtett tárgyi bizonyítékok felkutatása ismét olyan felderítési feladat, amelynek megoldásához igénybe vehet a m szer. Finszter megkülönböztet még nehezen felderíthető, de könnyen bizonyítható, valamint nehezen felderíthető és nehezen bizonyítható ügyeket is.⁵⁶¹ Úgy véljük, hogy ezeknél a kategóriáknál is hasznos lehet a vallomás szintességének ellen rzése, a tettestudomás vizsgálata, és az, hogy akár tárgyi bizonyítási eszközökhöz is elvezethet a poligráf.

3. A bizonyítási tilalmak

Az el z pontokban arra a következtetésre jutottunk, hogy a poligráf ugyanúgy része a felderítésnek is, mint a bizonyításnak. Miel tt megkísérelnénk meghatározni, hogy beilleszthető-e a bizonyítási eszközök vagy a bizonyítási eljárások közé, érdemes megvizsgálunk, hogy helyesen teszi-e a bíróság, amikor a poligráfos vizsgálat eredményét

⁵⁵⁸ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 22-23. o.

⁵⁵⁹ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 23. o.

⁵⁶⁰ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 23. o.

⁵⁶¹ FINSZTER Géza: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 2010/3-4. szám, Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2010. 23. o.

beemeli a bizonyításba, nem ütközik-e a m szer alkalmazása bizonyítási tilalomba.

Király Tibor szerint „*a büntet eljárás feladata, hogy megállapítsa az igazságot, de ezt a feladatát nem teljesítheti bármi áron. Err l már az eljárási elvek és az eljárás formai el írásai tanúskodnak, de különösen a bizonyítási eszközökre és módszerekre vonatkozó szabályok és tilalmak.*”⁵⁶² Finszter Géza úgy véli, hogy a bizonyítás formai el írásai azt a célt szolgálják, „*hogy a feltárt bizonyíték hitelt érdeml sége a vádemelés és a tárgyalás szakaszaiban is ellen rizhet legyen, nem csupán az ügyész és a bíróság, hanem a védelem által is.*”⁵⁶³ Az ellen rizhet ségnek át kell sz nie az egész büntet eljárást, amelynek szakjaiban más-más a döntésre jogosult szerv. Kardos Sándor szerint „*mindegyik szakasznak az eljárásban sz r szer szerepe is van, amelyen át a további szakaszba csak az arra alkalmas ügyek jutnak. Az eljárás szakaszossága a büntet eljárás egyik garanciája.*”⁵⁶⁴ Ez egy hatósági kötelezettséget jelent, nem léphet új szakba az ügy, ha valamely bizonyítékszerzés jogszabályellenesen történt. Amennyiben a nyomozó hatóságon, illetve az ügyészen is túljutna az ügy, a bíróságnak kell - mintegy végs sz r ként - felismernie a hibát, mivel Király Tibor szavai szerint a „*büntet ítélet alapja csak bizonyított ismeret lehet, amin olyan ismeretet kell érteni, amit a bíróság törvényes bizonyítási eszközökb l (tanú vallomása, tárgyi bizonyíték stb.) szerzett.*”⁵⁶⁵

Amennyiben a bizonyíték megszerzése törvénysértéssel történt, ennek két következménye lehet: orvosolják a törvényellenességet vagy a bizonyíték elveszik.⁵⁶⁶ Herke Csongor szerint „*a helyre nem hozható jogellenesség esetén a bizonyíték nem használható fel, ellenkez esetben a tényállás e tekintetben megalapozatlannak tekinthet . Ilyen helyre nem hozható jogellenesség a Be.-ben meghatározott bizonyítási tilalom megszegése (pl. tanúzási akadályok figyelmen kívül hagyása, Miranda-figyelmeztetés elmaradása), másrészt az Alkotmány- vagy Btk.-ellenes bizonyítékszerzés (pl. törvénytelen kényszerintézkedések kapcsán nyert bizonyíték).*”⁵⁶⁷ Finszter Géza úgy látja, hogy „*az európai eljárási jog bizonyítási tilalmi végs soron annak biztosítékai, hogy az igazság a büntet perben legyen megállapítható. A bizonyítási tilalmak elismerése demonstrálja a perben szerepl k és a*

⁵⁶² KIRÁLY Tibor: Büntet ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 139. o.

⁵⁶³ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 101. o.

⁵⁶⁴ KARDOS Sándor: Jogorvoslat a büntet eljárásban. Magyar Jog, ötvenedik évfolyam, 2003. január. 21. o.

⁵⁶⁵ KIRÁLY Tibor: Büntet ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 86. o.

⁵⁶⁶ Az Amerikai Egyesült Államokban ilyen törvénysértés lehet például, ha a kihallgatás el tt nem hangoznak el a Miranda figyelmeztetések, vagy a rossz anyagi helyzet terheltek számára nem biztosítanak kirendelt véd t olyan ügyekben, amelyek szabadságvesztés büntetéssel fenyegetettek. In: Craig M. BRADLEY: The failure of the criminal procedure revolution. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, USA, 1993. 1. o.

⁵⁶⁷ HERKE Csongor: Büntet eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2010. 81. o.

„közösség” számára, hogy a rendszer tisztességes módon működik.”⁵⁶⁸

Herke Csongor felsorolja azokat az eljárási fogyatékoságokat, amelyek megakadályozzák azt, hogy egy cselekményhez a törvény által meghatározott jogkövetkezmény f z dhessen:

„Az eljárási cselekmény fogyatékosága lehet

a) személyi fogyatékoság:

- nem jogosult végezte a cselekményt (joghatóság, hatáskör, illetékesség hiánya),
- nem jogosult tesz fel kérdést,
- nem jogosult él jogorvoslattal,
- kell felhatalmazás nélkül jár el valaki,

b) tartalmi fogyatékoság:

- ténybeli: tények, események hamis felidézése, állítása, megalapozatlanság,
- jogi: jogszabály helytelen alkalmazása, téves hivatkozás vagy értelmezés,
- akarathibás cselekmény: kényszer, fenyegetés, kábítószer, alkohol hatása alatti,

c) formai fogyatékoság: a büntet eljárásjog szabályainak megsértése (alaki törvénysértés).”⁵⁶⁹

Ad a) Személyi fogyatékoság

Ugyanúgy, mint az eljárási cselekményekre általában, a poligráfus vizsgálatnál is el fordulhat személyi fogyatékoság. Mivel a BSZKI poligráfus szaktanácsadóit kell kirendelni, amennyiben poligráfus vizsgálatra kerülne sor, ezért személyi fogyatékoság lehet, ha máshonnan rendelik ki a poligráfus vizsgálatot. A szaktanácsadónak kell feltennie a kérdéseket, így ennek a megsértése is hiba lehet. Mindkett t lehet orvosolni, amennyiben a BSZKI-t l rendelik ki a szaktanácsadót, aki maga teszi fel a kérdéseket is.

A jogorvoslat annyiban érinti a poligráfus vizsgálatot, hogy panasszal élhet a vizsgálatot elutasító indítvány ellen a gyanúsított, a véd je, továbbá az ügy másik gyanúsítottja és annak véd je, ez utóbbiak csak akkor, ha a gyanúsított poligráfus vizsgálatát k indítványozták, másrészt a gyakorlat alapján a kirendel határozat ellen a gyanúsított és a véd je is panasszal élhet, tanú poligráfus vizsgálatával szemben pedig maga a tanú. Ha

⁵⁶⁸ FINSZTER Géza: Bizonyításméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 92.

o.

⁵⁶⁹ HERKE Csongor: Büntet eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2010. 161. o.

mástól, tehát nem a jogosulttól érkezik a panasz, azt el kell utasítani. Amennyiben a szaktanácsadói kirendeléssel szemben érkezik a panasz egy olyan személytől (például a gyanúsított feleségétől), aki egyébként nem lett volna jogosult annak benyújtására, és a hatóság ennek ellenére helyt ad a jogorvoslatnak, akkor ennek a következménye az lenne, hogy nem kerülne sor a poligráfus vizsgálatra. Fogyatékoságot eredményezne viszont, ha a gyanúsított indítványozná a saját poligráfus vizsgálatát, amelyet a nyomozó hatóság elutasít, azonban a gyanúsított felesége panaszának az ügyész helyt adna, így a poligráfus vizsgálatot úgy végeznék el a gyanúsítotton, hogy a panasz nem a jogosulttól érkezett. Ez nézetünk szerint egy olyan eljárási fogyatékoság lenne, amelyet már önmagában a gyanúsított poligráfus vizsgálatba való beleegyezése orvosolna.

A nem kell felhatalmazottság akkor jelenthet problémát a poligráfus vizsgálatnál, amennyiben nem szaktanácsadó, hanem szakértő végzi azt a bírósági szakban. Úgy véljük, hogy a Be. nem hatalmazza fel a szakértőt arra, hogy poligráfus vizsgálatot végezzen, ezért, ha ez történik, az fogyatékos eljárási cselekmény lesz. Mivel szaktanácsadó kirendelésére nincs lehetőség a bírósági eljárásban, ezért a hatályos Be.-t alkalmazva ez egy olyan fogyatékoság, amely nem orvosolható.

Ad b) Tartalmi fogyatékoság

A tartalmi fogyatékoság annyiban vonatkozhat a poligráfus vizsgálatra, amennyiben kérdésként merül fel a vádlott vagy a tanú vizsgálata (tanú esetén nem kiemelt jelentőségű ügyről van szó) kapcsán a helyes jogértelmezés. Mivel a Be. a tanú és a vádlott esetében sem fogalmaz meg tilalmat, csak következtetni lehet arra, így az ügyben eljáró bíróságon múlik, hogy fogyatékoságnak ítéli-e meg. Amennyiben a bírósági szakban poligráfoznak tanút vagy vádlottat, az már egyértelmű fogyatékoság lehet az elzárás pontban ismertetett okok miatt. A nyomozás során vizsgált tanú esetében nincs a Be.-ben tiltás – és rendelkezés sem –, így a jogalkalmazó pillanatnyi döntésén múlik, hogy fogyatékoságnak tekinti-e a szerinte helyes vagy helytelen jogértelmezést. A problémát a jogalkotó oldhatná meg azzal, hogy rendelkezik a tanú poligráfus vizsgálatáról.

Ad c) Formai fogyatékoság

Nézetünk szerint törvénysértést jelenthet:

- ha a bírósági szakban poligráfus szakértőt rendelnek ki;
- ha nem szaktanácsadó, hanem például a nyomozó végzi el a poligráfus vizsgálatot;
- ha kábítószer, alkohol hatása alatt alkalmazzák a poligráfot,
- ha a vizsgált személy beleegyezése nélkül végzik el a poligráfus vizsgálatot.

Úgy véljük, hogy a törvénytörés ügy orvosolható, ha újra elvégeztetjük, immár a jogszabályi keretek betartásával a vizsgálatot.

A Be. 78. § (4) bekezdése alapján *„nem értékelhet bizonyítékként az olyan bizonyítási eszköz b l származó tény, amelyet a bíróság, az ügyész vagy a nyomozó hatóság b ncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevő k eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg.”* Úgy véljük, hogy a felsorolt eljárási fogyatékoságok egyike sem esik abba a körbe, hogy b ncselekménynek min süljön. A „más tiltott módon” megszerzést sem merítik ki az esetleges eljárási hibák, ez akkor teljesülne csak, ha hazánkban a Be. kifejezetten tiltaná a poligráf igénybevételét. Végül *„a résztvevő k eljárási jogainak lényeges korlátozásával szerzett meg”* részt vizsgálva vissza kell, hogy utaljunk az alapelveknél tett megállapításunkra, amely szerint a büntet eljárási alapelvek nem sérülnek, ebb l pedig az következik, hogy a résztvevő k jogainak sérülése sem állapítható meg, így nézetünk szerint a poligráf igénybevétele nem esik bizonyítási tilalomba.

4. A bizonyítási eszközök és a bizonyítási eljárások

Tremmel Flórián szerint a bizonyítékok a büntet eljárásban olyan adatok,

- a) amelyek büntet jogilag releváns tényekre vonatkoznak,
- b) amelyeket a törvény által megengedett forrásokból szereznek be, s éppen ezért összességükben és összefüggésükben felhasználhatók (alkalmasak) a büntet jogilag releváns tényállásnak az ügydönt hatóság általi megállapításához, utólagos rekonstrukciójához (eljárásjogi bizonyítékok).⁵⁷⁰

Amennyiben bizonyítási tilalomba ütközik a releváns tényekre vonatkozó adatok beszerzése, bár megmutathatják, hogy mi történt a múltban, és ki követte el a b ncselekményt, a hatóság mégis más bizonyítékokhoz kell, hogy jusson, mert ezek a Tremmel-i értelemben vett rossz bizonyítékok, nem alkalmasak funkciójuk betöltésére, nem szolgálhatnak a tényállásmegállapítás alapjául.

Irk Albert megfogalmazása szerint a bíróban való meggy zítés keltésének alapjául szolgáló és jelenben létező tényeket bizonyító tényeknek vagy okoknak nevezzük, azon személyeket és tárgyakat pedig, *„amelyeken, illetve akiken e tények észrevehető k, bizonyító eszközöknek hívjuk s ezeket együttesen: bizonyítékoknak.”*⁵⁷¹ Balogh Jen úgy látja, hogy azok a tények, amelyek valamely konkrét büntet ügy szempontjából jelent séggel bírnak *„korábban merültek fel és így a bíróság vagy hatósági tag azokat közvetlenül rendszerint nem*

⁵⁷⁰ TREMMEL Flórián: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntet eljárásban. PTE Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1970. 29. o.

⁵⁷¹ IRK Albert: A magyar büntet perjog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 77. o.

észlelheti, hanem csak bizonyítási eszközök alkalmazása, illet leg a már bizonyított tényekb l közvetlenül vagy épen csak közvetve vont következtetés útján juthat valamely meggy z désre.”⁵⁷² Nagy Lajos szerint bizonyítási eszköz minden olyan személy vagy dolog, amely az ilyen ténynek bírói megismerését lehet vé teszi. Ebb l kiindulva bizonyító adatnak, ténynek magát a tanúvallomás tartalmát, bizonyító eszköznek pedig a tanút tekintjük.⁵⁷³ Király Tibor szerint a bizonyíték „az a tény, ami a bizonyítási eszközb l következik (az a tény, hogy a tanú látta; vagy a gyanúsított ujjnyoma a helyszínen volt), és ami a b ncselekményre vagy annak az elkövet jére, vagy éppen annak hiányára vagy cáfolatára vonatkozik. A bizonyíték tehát együtt jelent bizonyítási eszközt és a segítségével szerzett információt. Bármely tény, amelyet érzékszervekkel vagy m szerek közbeiktatásával felfogunk, lehet bizonyíték.”⁵⁷⁴ Karnyjejeva és Kertész Imre szerint „a bizonyítási eszközök és a bennük foglalt információk kapcsolatát a forma és a tartalom kölcsönös viszonya jellemzi. Szoros kölcsönös kapcsolatban vannak, hatnak egymásra, ezért nem lehet ket egymástól elvonatkoztatva vizsgálni.”⁵⁷⁵

Nézetünk szerint a bizonyítási eszközök azokat az adatokat hordozzák magukban, amelyek rámutatnak a büntet jogilag releváns tényekre, arra, hogy a múltban milyen cselekmény történt, amelyet a jog szankcionálni kíván, vagy ahogy Bócz Endre ezt megfogalmazza: „a büntet eljárásban a megismerés célja végs soron annak eldöntése, hogy a múltbeli történést alkotó folyamatok komplexumában felismerhet -e olyan emberi magatartás, amelyet a törvény büntet jogi szankció terhével tilt.”⁵⁷⁶

Finszter Géza szerint a Be. „szóhasználata nyilvánvalóvá teszi azt, hogy a bizonyítási eszközök nem azonosak a bizonyítékokkal. A bizonyítási eszközb l nyerhet bizonyíték, de kiderülhet az is, hogy az nem forrása releváns tényeknek és adatoknak.”⁵⁷⁷ A Be. nemcsak a bizonyítékfogalmat, hanem azt sem határozza meg, hogy mit értünk bizonyítási eszközön, hanem helyette taxatív felsorolja azokat, így a 76. § (1) bekezdése alapján bizonyítási eszköz a tanúvallomás, a szakvélemény, a tárgyi bizonyítási eszköz, az okirat és a terhelt vallomása.

⁵⁷² BALOGH Jen - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferenc: A B nvádi Perrendtartás magyarázata 3. kötet. Grill Károly Császári és Királyi Udvari Kereskedése. Budapest, 1899. 479. o.

⁵⁷³ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntet perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 48. o.

⁵⁷⁴ KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 248. o.

⁵⁷⁵ KARNYEJEVA, L. M. - KERTÉSZ Imre: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntet eljárási jogban. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1985. 43-53. o.

⁵⁷⁶ BÓCZ Endre: Krimináltechnika és büntet eljárási rend. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 7. o.

⁵⁷⁷ FINSZTER Géza: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 98. o.

A felsorolásból kitunik, hogy a poligráfós vizsgálat eredményét tartalmazó jegyz könyv nincs nevesítve a bizonyítási eszközök között, ebb l pedig levonható az a következtetés, hogy a szaktanácsadói jegyz könyv nem bizonyítási eszköz. Azonban érdemes megvizsgálni, hogy van-e valamilyen kapcsolata ennek ellénére a Be.-ben felsorolt bizonyítási eszközökkel.

A lehet ségek:

- a) tanúvallomás születhet a poligráfós vizsgálatot követ en,
- b) szakvélemény származhat a poligráfós vizsgálatból,
- c) tárgyi bizonyítási eszközhöz juthat a hatóság a poligráfós vizsgálatot követ en,
- d) okirati bizonyíték származhat a poligráfós vizsgálatból,
- e) terhelti vallomás születhet a poligráfós vizsgálatot követ en.

Ad a) Tanúvallomás születhet a poligráfós vizsgálatot követ en

Tanúvallomást akkor eredményezhet a poligráfós vizsgálat, ha a vizsgálatot követ en a tanú úgy dönt, hogy vallomást tesz: megmagyarázza, miért jelzett megtéveszt választ a poligráfós vizsgáló, vagy az is el fordulhat, hogy vallomása során beismeri a b ncsелеkmény elkövetését.

Tanúvallomás úgy is lehet a poligráfós vizsgálat következménye, ha tanúként idézi a nyomozás során kirendelt poligráfós szaktanácsadót a tárgyalásra, aki tanúvallomás keretében ismerteti a poligráfós vizsgálat eredményét, és válaszol a feltett kérdésekre.⁵⁷⁸ Ezt a megoldást azért választja a bíróság, mert a Be. nem teszi lehetővé a szaktanácsadó közrem ködését a bírósági szakban. Ez a gyakorlat nézetünk szerint nem aggályos, hiszen amennyiben a nyomozónak vagy a vizsgálónak tenne fel a bíróság az üggyel kapcsolatban kérdéseket, ket is tanúként hallgatná ki, azonban ezúttal is jelezzük, be kellene vezetni a szaktanácsadó meghallgatásának intézményét, amire a bírósági szakban is sor kerülhetne.

Ad b) Szakvélemény származhat a poligráfós vizsgálatból

Szakvélemény csak akkor keletkezik, amennyiben a bíróság rendeli ki a szakért t a poligráfós vizsgálat elvégzésére. Álláspontunk szerint ezzel a bíróság törvényt sért, mert szakvélemény

⁵⁷⁸ Gy r-Moson-Sopron Megyei Bíróság egyik ítéletének indokolása is ezt támasztja alá: „a pszichológus szaktanácsadó ugyancsak meghallgatásra került, aki az ügyben korábban poligráfós szaktanácsadóként járt el. Az írásban beterjesztett véleményét változatlanul fenntartotta. Elmondta, hogy a vizsgálatok során általában két kérdezési módot használnak, az egyik az általános kérdések tesztje, a másik pedig a csúcsfeszültség teszt. Az általános kérdések esetén arra lehet választ kapni, hogy a vizsgált személy a b ncsелеkménnyel összefüggésbe hozható-e, míg a csúcsfeszültség teszt esetén arra kaphatunk választ, hogy az adott b ncsелеkménnyel kapcsolatban milyen információval rendelkezik a vizsgált személy. A vádlott esetében az általános kérdések tesztjében megtéveszt választ kaptak arra a kérdésre, hogy bántalmazta-e a sértettet, illetve, hogy ki bántalmazta a sértettet, a csúcsfeszültség teszt esetében pedig arra a kérdésre, hogy a sértett bántalmazásában hány személy vett részt, az egy f s elkövetés eredménye volt értékelhet .” Gy r-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.89/2009/51. szám

nem származhatna a Be. alapján a poligráfós vizsgálatból, mivel a szaktanácsadónak kellene elvégezni a vizsgálatot. A törvénysért gyakorlat azzal lenne orvosolható, ha a bírósági szakban is lehet ség nyílna a szaktanácsadó igénybevételére.

Ad c) Tárgyi bizonyítási eszközhöz juthat a hatóság a poligráfós vizsgálatot követ en
A poligráfós vizsgálat arra is irányulhat, hogy elvezessen a nyomozó hatóság által nem ismert, vagy ismeretlen helyen lévő tárgyi bizonyítási eszközhöz. Rákérdezhetnek például arra, hogy a holttest a gyanúsított kertjében, a szomszéd telkén stb. van-e elrejtve. Amennyiben reagál a szervezete valamely szóra, feltételezhető, hogy valóban ott is lesz az elásott holttest. Miután vége a vizsgálatnak, megkezd dhet a holttest felkutatása.

Ad d) Okirati bizonyíték származhat a poligráfós vizsgálatból
A szaktanácsadói jegyz könyvben rögzített, a vizsgálat eredményét tartalmazó adatok okirati bizonyítékká válhatnak, ha a bíróság a tárgyalás anyagává teszi azt felolvasás útján. Azt mondhatjuk, hogy az okirat az a bizonyítási eszköz, amely a legközelebb áll a poligráfós vizsgálatához.

Az okirati bizonyítási eszközzé váló jegyz könyv adatokat közvetít a bíróság számára, amelyb l következtetés vonható le a büntet jogilag releváns tényekre. A jegyz könyvb l olyan adatokhoz juthat a bíróság, amelyek arra engedik következtetni, hogy a terhelt követhette-e el valójában a b nceseleményt. Ha az alanynak nincsenek fiziológiai változásai a releváns kérdéseknél, ez arra utal, hogy a múltban történt cselekményt nem az a személy követte el, akit terheltként vontak be az eljárásba. Vagy ellenkez leg, a tettestudomás megléte er sítheti a bíróságban, hogy a vádlott az elkövet .

Nemcsak a tettestudomás megléte vagy hiánya járul hozzá a tényállás megállapításához, hanem az olyan adatok is, mint például az elkövet k száma, vagy az elkövetés eszköze. A felsorolást még lehetne folytatni, azonban már ebb l is megállapítható, hogy a poligráfós vizsgálatról készült jegyz könyv számos olyan adatot tartalmazhat, amely a múltban történt cselekmény tényeire enged következtetni.

A bizonyítási eszközök között a Be. nem állít fel sorrendet, kizárólag a bíróságon múlik, hogy melyik bizonyítási eszközb l származó bizonyítéknak tulajdonít nagyobb bizonyító er t. Nagy Lajos a szakért i szemle kapcsán vizsgálja, hogy mi a teendő, ha egy tanúvallomás áll szemben egy szakvéleménnyel. *„El fordulhat, hogy a szakért i vélemény valamely releváns, az objektív valóságban végbement jelenséget állapít meg és értékel (pl. a halál oka, a sikkasztás összecszer sége stb.), amellyel összefüggésben a tanúvallomás is tartalmaz adatot. Itt tehát a tanúvallomásban foglalt kijelentés hiteltérdeml ségét kell*

objektív adatok alapján ellenrizni."⁵⁷⁹ Amellett foglal állást, hogy a szakvélemény bizonyító ereje nem feltétlenül nagyobb, mint a tanúvallomása.⁵⁸⁰ Ha abból indulunk ki, hogy a bizonyítási eszközök között a bizonyító erő tekintetében nincs különbség, arra a következtetésre juthatnánk, hogy a poligráfós vizsgálat jegyzkönyvéből, mint okiratból származó adatok nem szükségszerűen rendelkeznek kisebb bizonyító erővel, mint más bizonyítási eszközökből nyert adatok. Ez a következtetés azonban nem helyénvaló, hiszen a poligráfós vizsgálat validitási és megbízhatósági rátája miatt azt kell megállapítanunk, hogy mégis lehet sorrend a bizonyítási eszközök között. Sokkal nagyobb ugyanis a bizonyító ereje a tanúvallomásból származó adatnak, ha a tanúk egyöntetűen azt mondják minden befolyástól mentesen, hogy a gyanúsítottat értéktesen, mint annak az adatnak, amely a poligráfós vizsgálat eredményéből azt mutatja, hogy a gyanúsítottnak nincs tettestudomása, nem lehetett az elkövető. Ez nemcsak azért van, mert a tanúvallomás közvetlen bizonyíték ez esetben, hanem az oka az, hogy a poligráfós vizsgálat eredménye a validitási és megbízhatósági korlátai miatt nem alkalmas többre annál, hogy egyféle megértést, vagy éppen ellenkezőleg, az elbizonytalanítást szolgálja, de semmiképpen sem alapozhat rá tényállást a bíróság.

Nemcsak a bizonyítási eszközök, hanem a bizonyítási eljárásokról is említést kell tennünk, hiszen a Be. a bizonyítási eszközök mellett bizonyítási eljárásokat megkülönböztet. Király Tibor szerint a bizonyítási eszközöket a jellegüktől függően a nyomozó hatóság, az ügyész, illetve a bíróság különböző eljárási cselekmények által ismeri meg.⁵⁸¹ A Be. a bizonyítási eljárások közé sorolja: a szemlét, a helyszíni kihallgatást, a bizonyítási kísérletet, a felismerésre bemutatást, a szembesítést és a szakértők párhuzamos meghallgatását. Tremmel Flórián szerint azonban nem fogadható el a bizonyítási eljárások felsorolása, mivel a bizonyítási eljárások köréből kirekeszti a helyszínelést, a mászertes (poligráfós) kihallgatást vagy akár a titkos adatszerzést kizárólag bizonyítékokkal övezett, kiemelt eseteket⁵⁸², vagy ide vehetjük még az egyéb adatszerző tevékenységet is, amelynek végrehajtásáról készített jelentés – ugyanúgy, mint a TASZ esetében – az okiratokra vonatkozó szabályok alapján használható fel.

A magunk részéről sem tartjuk megfelelőnek a bizonyítási eljárások felsorolását, és úgy véljük, ha már bevezette a bizonyítási eljárás intézményét a Be., akkor szélesebb körben

⁵⁷⁹ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 505. o.

⁵⁸⁰ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntetőperben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 506. o.

⁵⁸¹ KIRÁLY Tibor: Büntető eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 296. o.

⁵⁸² FENYVESI Csaba - HERKE Csongor - TREMMEL Flórián: Új magyar büntető eljárás. Dialóg-Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2004. 220-221. o.

kellett volna felsorolni azokat az eljárási cselekményeket, amelyek bizonyítási eszközhöz juttatják a hatóságot.

A Be. 78. § (1) bekezdése alapján „*a büntet eljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás.*”⁵⁸³ Abból a megfogalmazásból, hogy „*szabadon alkalmazható minden bizonyítási eljárás*”, arra is következtethetnénk, hogy a bizonyítási eljárások felsorolása a Be.-ben nem taxatív jellegű, ha azonban megvizsgáljuk a nevesített bizonyítási eljárásokat, azzal szembesülhetünk, hogy a jogalkotó az egyes bizonyítási eljárásokhoz szabályozást is rendel, vagyis Király Tibor szavaival élve azok „*alkalmazási módját*” is meghatározza.⁵⁸⁴ Ebből pedig az következik, hogy a poligráfós vizsgálat nem tekinthető bizonyítási eljárásnak, mivel nincs nevesítve azok között, azonban érdemes megvizsgálni, hogy beilleszthető-e valamelyik bizonyítási eljárásba, pontosabban bizonyítási cselekménybe. A bizonyítási cselekmény fogalomba a kihallgatást, a szakértői és a szaktanácsadói (poligráfós) vizsgálatot is beleértjük a nevesített bizonyítási eljárásokon kívül.

5. A poligráfós vizsgálat összevetése a bizonyítási cselekményekkel

5.1. A poligráfós vizsgálat és a kihallgatás

Erdei Árpád úgy véli, hogy a poligráfós vizsgálat a szakértői vizsgálat és a kihallgatás elemeiből tevődik össze.⁵⁸⁵ Ez nemcsak a poligráfós vizsgálatnál van így, hanem Szíjártó István szerint az összes olyan szakértői vizsgálatnál, amelynél élő személy pszichológiai, elmekórtani, valamint orvosszakértői vizsgálata történik.⁵⁸⁶ Krispán István is úgy véli, hogy tartalmaz kihallgatási elemeket a poligráfós vizsgálat, hiszen olyan kérdéseket tesznek fel az alanyoknak, amelyek az ellenrész ügyben játszott szerepét, illetve azt hivatottak tisztázni, birtokában van-e olyan információknak, amelyeket a bizonyítási cselekmény elkövetőjének nagy valószínűséggel ismernie kell.⁵⁸⁷ A válaszadás azonban kötött: a kérdésekre csak „*igen*” vagy „*nem*” válasz adható. Amennyiben a poligráfós vizsgálat kihallgatásnak minősülne, sérülne a

⁵⁸³ A bizonyítás szabadsága TAPPER szerint azt jelenti az USA-ban, hogy indokolt annak a lehetőségnél a biztosítása, hogy a vádló és a védelem is olyan bizonyítékokra hivatkozzon a bírósági tárgyaláson, amelyekre csak kíván, mivel a bírók rendelkeznek azzal a szakértelemmel, hogy meg tudják hozni a megfelelő döntést a bizonyíték elfogadhatóságáról. In: Colin TAPPER: The law of evidence and rule of law. The Cambridge Law Journal, 68. évfolyam, 1. szám, March 2009. Cambridge University Press, Cambridge, Egyesült Királyság, 2009. 68. o.

⁵⁸⁴ KIRÁLY Tibor: Büntető eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 249.o.

⁵⁸⁵ ERDEI Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harminctödik évfolyam, 1988. március. 219. o.

⁵⁸⁶ SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 39. o.

⁵⁸⁷ KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rendszéri alkalmazásának magyarországi múltja, jelene, jövője. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 46. o.

terheltnek a Be. 118. § (1) bekezdésben biztosított joga, amely szerint a terheltnek módot kell adni arra, hogy a vallomását összefüggően elmondhassa.

Kertész Imre szerint „a poligráf kezeljének nem az a feladata, hogy kihallgasson, hogy az ingerkérdésekre adott válaszok „kommunikatív” jelentését vizsgálja. Nem is informatív a válaszok tartalma a „feszültségcsúcs” vagy a „pozitív ellenrész kérdés” tesztnél és minden egyéb olyan módszernél, amelynél a vizsgált személynek előre megadott módon kell válaszolnia.”⁵⁸⁸ Amennyiben a válaszok tartalmát értékeli, akkor kihallgat, ha a fiziológiai változásokat vizsgálja, akkor már különleges szakismeretet igénylő tevékenységet végez, ami azt jelenti, hogy szaktanácsadói minőségben vesz részt az eljárásban. Mivel a szaktanácsadónak azt kell leírnia, hogy a vizsgált személyt milyen ingerválaszokat kapott, ezek közül melyek voltak a kritikusak és melyikre hogyan reagált, megállapítható, hogy szaktanácsadói tevékenységre is volt szó, és nem kihallgatásról.⁵⁸⁹

Azért sem minősülhet kihallgatásnak, mivel a BSZKI-tól kirendelt szaktanácsadó nem a nyomozó hatóság tagjaként jár el, hanem a nyomozó hatóság, illetve az ügyész különleges szakismerettel rendelkező segítjeként, aki azon túl, hogy elvégzi a poligráfos vizsgálatot, és jegyzőkönyvbe foglalja annak lefolyását és eredményét, más jogosultsága nincsen. Nem jogosult kihallgatni, és arra sincs joga, hogy a terheltet a hallgatási jogára, a tanút pedig az igazmondási kötelezettségére figyelmeztesse. Ugyanúgy nem teheti ezt meg, mint például a közvetítői eljárást lefolytató pártfogó felügyelő.

Erdei Árpád szerint a másik ilyen lényeges szempont lehet a vizsgálati módszer, ugyanis a poligráf technika nem teszi lehetővé, hogy a vizsgálaton a terhelt és a vizsgálón kívül más is részt vegyen⁵⁹⁰, mert jelenléte a vizsgálat lefolytatását zavarná. Így arra sincs lehetőség, hogy a nyomozó hatóság tagja mondja el a figyelmeztetéseket, aki a vizsgálat során bent tartózkodhatna a vizsgálati helyiségben. Minden egyes kérdés egyúttal a tettestudomást is vizsgálja, ezért a tanúnál például kérdésenként kellene figyelmeztetni arra, hogy megtagadhatja a választ, amennyiben válaszával magát vagy hozzátartozóját vádolná a bűncselekmény elkövetésével, ezzel pedig maga a vizsgálat lehetetlenülne el, mivel az állandó megszakítás értékelhetetlenné tenni a fiziológiai változásokat.

Nemcsak a nyomozó hatósági, hanem a védői jelenléte is lehetővé kellene tenni, ha kihallgatásnak minősülne a poligráfos vizsgálat. A védő bármikor mondhatná a terheltnek,

⁵⁸⁸ KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 1992. november. 653. o.

⁵⁸⁹ SZIJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. Belügyi Szemle, 46. évfolyam, 1998/7-8. szám. 40. o.

⁵⁹⁰ ERDEI ÁRPÁD: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harmincötödik évfolyam, 1988 március. 219. o.

hogy ne válaszoljon a kérdésre, vagy arra is lehet séget kérhetne, hogy megbeszélhesse a terhelttel a választ. A védői jelenlét biztosítása is lehetetlenné tenné a vizsgálatot.

Álláspontunk szerint bár vannak kihallgatásszerű elemei a poligráfós vizsgálatnak, ennek ellenére nem tekinthető kihallgatásnak, és a válaszok, valamint az azok mögött lévő fiziológiai változások sem minősülnek vallomásnak.

5.2. A poligráfós vizsgálat és a szembesítés

A szembesítés is voltaképpen kihallgatás, a specialitását az adja, hogy egyszerre több személyt hallgatnak ki, akik egymás szemébe mondják a vallomásukat. Fenyvesi Csaba szerint a szembesítéshez hasonlóan a poligráf is „*igazságkeres*, *vallomás-ellenőrző felderítő eszköz*.”⁵⁹¹ Az is hasonló mindkettőben - ezért is nevezi Fenyvesi a poligráfós vizsgálatot informális szembesítésnek -, hogy folyamatosan szembesül a poligráfós vizsgálat során az önkéntesen, beleegyezésével résztvevő, kikérdezett terhelt státuszú az elé tárt adatokkal, képekkel, kérdésekkel.⁵⁹² A szembesítést és a poligráfós vizsgálatot is megelőzi általában a terhelti vallomás, mivel mindkét típusú „*szembesítés*” a vallomás szinteségének ellenőrzését szolgálja. Ugyanúgy, mint a poligráfós vizsgálatnak, a szembesítésnek is célja lehet a tettestudomás vizsgálata, akarva, akaratlanul a terhelt vagy a tanú tehet olyan kijelentéseket, amely bizonyíthatják azt, hogy rendelkezik azokkal az információkkal, amelyekről elvileg csak az elkövető tudhat. Hasonlóan a poligráfós vizsgálathoz, a szembesítéssel szerzett adatot is fenntartással kell kezelni, hiszen ugyanazok a veszélyek a szembesítésnél is fenyegetnek, amelyek a poligráfós vizsgálat validitását is csökkentik (például a házastársát kívánja megóvni a büntető eljárástól, a tudott információkat a bűncselekmény elkövetése körülményeiről, stb.). Nemcsak a poligráfós vizsgálat, hanem a szembesítés is elvezethet tárgyi bizonyítási eszközökhöz, amennyiben például a pénz elrejtésének helyére derül fény a szembesítés során.

Fenyvesi szerint „*ha a kihallgatás a szembesítés „édestestvére”, akkor a poligráf a „mostohatestvére”, hiszen itt is folyamatos hazugságellenőrzés, helyesebben szinteségellenőrzés folyik.*”⁵⁹³

Nézetünk szerint a poligráfós vizsgálat nem tekinthető szembesítésnek, és ennek az okai ugyanazok, amelyeket a kihallgatásnál az előző pontban már kifejtettük, ugyanis – mint ahogy utaltunk már rá – a szembesítés voltaképpen a kihallgatás egy speciális formája, és ugyanezen indok alapján a poligráfós vizsgálatot helyszíni kihallgatásnak sem lehet tekinteni.

⁵⁹¹ FENYVESI Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 183. o.

⁵⁹² FENYVESI Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 183. o.

⁵⁹³ FENYVESI Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 183. o.

5.3. A poligráfós vizsgálat és a felismerésre bemutatás

A Be. 122. § (1) bekezdés alapján „*a bíróság, illet leg az ügyész felismerésre bemutatást rendel el és tart, ha az személy vagy tárgy felismerése céljából szükséges.*” A poligráfós vizsgálat annyiban mutat hasonló vonást a felismerésre bemutatással, hogy az elkövet gondolatában is „*képek*” jelennek meg, a b n cselekmény elkövetésének képei, amikor a kritikus szavakat hallja. maga nem mutat rá, hogy „*igen, felismerem, ezt a kést láttam*”, viszont a fiziológiai reakciói ezt megteszik helyette. A fiziológiai változások szaktanácsadó általi rögzítése ugyanolyan hibás lehet, mint a felismerésre bemutatás jegyz könyvezése, ha a kést nem azért ismerte fel, mert az elkövet , hanem azért, mert az újságban látta róla a fotót, ezt azonban nem hajlandó elárulni a hatóságnak.

A felismerésre bemutatás nem csak jellegében hasonlít a poligráfós vizsgálatához, hanem lehet a poligráfós vizsgálatnak egy olyan eleme is, amely kifejezetten emlékeztet erre a bizonyítási eljárásra. Ez úgy valósulhat meg, ha ténylegesen fényképeket mutatnak a vizsgált személynek.⁵⁹⁴ A hasonlóság azonban nem azonosság, lényegesen eltér a felismerésre bemutatás szabályaitól, és nem is az a cél, hogy felismerésre bemutatást végezzenek a poligráfós vizsgálat keretében, csupán a szükség viszi bele a m szeres szinteségvizsgálatba, hogy a szavakkal pontosan meg nem fogalmazható, például a helyszínr l készített fotókat mutassanak be, amelynek segítségével, a fiziológiai reakciók alapján, pontosan meghatározhatóvá váljon a holttest elrejtésének helye.

5.4. A poligráfós vizsgálat és a szemle

A Be. 119.§ (1) bekezdése alapján „*szemlét a bíróság, illet leg az ügyész rendel el, és tart, ha a bizonyítandó tény felderítéséhez vagy megállapításához személy, tárgy vagy helyszín megtekintése, illet leg tárgy vagy helyszínr megfigyelése szükséges.*”

Amennyiben az ügyész másképp nem rendelkezik, a szemlét a nyomozó hatóság is elrendelheti és tarthatja. Ilyenkor a helyszíni szemlét a szemlebizottság végzi, amelynek állandó tagjai a bizottságvezet és a b nügyi technikus⁵⁹⁵, az életbiztonsági bizottságoknak pedig a rend orvos. A bizottság kiegészülhet alkalmi tagokkal is: a jegyz könyvvezet vel, az ügy jellegét l függ en bevont szaktanácsadókkal, szakért kkel, valamint a szolgálati kutya

⁵⁹⁴ A MAGDA-ügyben a poligráfós vizsgálatot úgy hajtották végre, hogy különböz temet részeket ábrázoló fényképeket mutattak be Magda Jánosnak, akit azzal vádoltak, hogy megölte az iskolából hazafelé tartó hét éves L. Andreát. In: KATONA Géza: A b n üldözés fél évszázada. BM Kiadó. Budapest, 1998. 255. o.

⁵⁹⁵ A b nügyi technikus lényegében szaktanácsadóként m ködik közre. F feladata, hogy a bizottságvezet irányítása mellett felkutassa, illet leg el hívja és rögzítse a helyszínen található és a b n cselekménnyel összefüggésbe hozható nyomokat, nyomhordozókat és anyagmaradványokat. In: ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2004. 133. o.

vezet jével.⁵⁹⁶ Pusztai László azonban úgy látja, hogy a szemlebizottságok „nemritkán mindössze egyetlen rend ri tagból, az ügyben eljáró nyomozóból és a hatósági tanukból állnak.”⁵⁹⁷

Amennyiben párhuzamot vonunk a helyszíni szemle és a poligráfos vizsgálat között, találunk hasonlóságokat: mindkét eljárási cselekménynél célként jelölhet meg a tárgyi bizonyítási eszköz megszerzése és az is hasonló, hogy mindkett re jellemz (és ez elmondható a szembesítésr l is), hogy a nyomozati szakban alkalmazzák a leggyakrabban. Hasonló vonás, hogy mindkét eljárási cselekményben kiemelked a szaktanácsadó szerepe. A szemlénél a b nügyi technikus az, valamint más szaktanácsadók, akik felkutadják a tárgyi bizonyítási eszközöket, és biztosítják azokat. Nekik van olyan különleges szaktudásuk, amely eredményessé teszi a szemlét. A poligráfos vizsgálatot is szaktanácsadó végzi, azonban különbség a helyszíni szemléhez képest, hogy a poligráfos vizsgálatnál nincs jelen a nyomozó hatóság tagja, és más személyek sem vesznek részt rajta. A helyszíni szemlénél a szemlebizottság vezet je a nyomozó hatóság tagja, a poligráfos vizsgálatot végz szaktanácsadó azonban nem a nyomozó hatóság tagjaként, hanem annak segít jeként jár el. Az is különbség, hogy míg a helyszíni szemle megismételhetetlen, visszafordíthatatlan⁵⁹⁸, addig a poligráfos vizsgálat akár többször is elvégezhet .⁵⁹⁹

Nézetünk szerint a poligráfos vizsgálat nem min sül szemlének, és távolabb áll t le, mint a felismerésre bemutatástól, avagy a kihallgatástól és a szembesítést l.

5.5. A szakért i vizsgálat és a poligráf

Már a poligráfos vizsgáló kapcsán is kifejtettük, hogy a Be. eldöntötte azt a kérdést, hogy szakért i vagy szaktanácsadói vizsgálatnak min sül-e a poligráf alkalmazása. A jogalkotó a szaktanácsadót ruházta fel a poligráfos vizsgálatához kapcsolódó jogokkal és kötelezettségekkel, amit helyesnek tartunk, hiszen a poligráfnak els dleges szerepe a felderítésben van, a szakért i tevékenységgel szemben, amelynek nagy jelent sége van a bizonyításban.

Még akkor is fenntartjuk álláspontunkat, ha maga a vizsgálat és annak eredménye jobban illeszkedik bele a szakért i tevékenységbe, mint a szaktanácsadóiba (és bármely más bizonyítási cselekménybe). Egy nyomrögzítésben való szaktanácsadói közrem ködés összehasonlíthatatlan a poligráfos vizsgálattal. Nézetünk szerint ez nem jelenti azt, hogy a

⁵⁹⁶ ANTI-BARTA-BÓCZ-KRISPÁN-LAKATOS-ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2004. 127. o.

⁵⁹⁷ PUSZTAI László: Szemle a büntet eljárásban. Kandidátusi disszertáció I. kötet. Budapest, 1974. 201. o.

⁵⁹⁸ FENYVESI Csaba: A szembesítés. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. 182. o.

⁵⁹⁹ A Be. ugyan nem zárja ki a megismételt szemle lehet ségét, azonban krimináltaktikailag nem ajánlott.

szaktanácsadói szerep ne lehetne átértékelhető a poligráf, illetve más szenteségvizsgálati szerepek esetén, amikor is nem a bizonyításban betöltött szerep az elsődleges.

E helyütt is utalnunk kell rá, hogy a gyakorlatban van rá példa, hogy a bírósági szakban szakértként rendelik ki a poligráfos vizsgálatot, aki szakvéleménybe foglalja a vizsgálat eredményét. Többször is kifejtettük már az álláspontunkat arról, hogy ez a gyakorlat nem egyeztethető össze a Be.-vel, mivel csak a szaktanácsadó jogosult a törvény értelmében poligráfos vizsgálatot végezni.

Mivel a poligráfos vizsgálat nézetünk szerint nem szakértői vizsgálat, ezért a szakértői párhuzamos meghallgatásának intézménye sem alkalmazható arra az esetre, ha a szaktanácsadók véleménye eltérne, és az eltérést csak a szaktanácsadók egymás jelenlétében való meghallgatásával lehet tisztázni.

5.6. A szaktanácsadói vizsgálat és a poligráf

A Be. alapján, és álláspontunk szerint is a poligráf igénybevétele szaktanácsadói vizsgálatnak minősül, egy olyan felderítő, és bizonyos esetekben bizonyítási cselekménynek, amelyben több bizonyítási cselekmény is fellelhető, és amelyből közvetlen (terhelt vallomása, tanúvallomás) vagy közvetlenül (okirat, tanúvallomás) bizonyítási eszközök származhatnak. A bizonyítási cselekmények közül a legjelentősebb a szakértői vizsgálat és a kihallgatás, de éppúgy vannak hasonló vonásai a szembesítéssel, a felismerésre bemutatással, a szemlével és a helyszíni kihallgatással. A jogalkotó a szaktanácsadói vizsgálat mellett tette le a voksot, azonban amikor szaktanácsadói vizsgálatként tekintünk a poligráf igénybevételére, állandóan figyelemmel kell lennünk arra, hogy több olyan elem is megtalálható benne, amely rokonítható bizonyítási cselekményekkel.

Mivel a legközelebbi rokonsága a szakértői vizsgálattal van, ezért a következő problémákat vetjük fel:

- a) A szakértő és a szaktanácsadó sem bíró.
- b) A vizsgálat során, az azt megelőzően és az utána tett kijelentések nem használhatóak fel bizonyítékként.
- c) Csak a szakértő vehet igénybe a bírósági szakban.

Ad a) A szakértő és a szaktanácsadó sem bíró

Kratochwill Ferenc úgy véli, hogy *„különös szerephez juthat a tanúvallomás hitelt érdemlőségének és a tanú szavahihetőségének vizsgálata során a szakértő közreműködése is.”*⁶⁰⁰ Székely János szerint a szakértő nem léphet a bíró helyébe, *„tette a hatóság a*

⁶⁰⁰ KRATOCHWILL Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárásjogban. ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Budapest, 1990. 61. o.

szakismeretén alapuló tényközléseket vár, és véleménye csak annyiban szakért i vélemény, amennyiben megvan a szakmai megalapozottsága.”⁶⁰¹ Nemcsak a szakért , hanem a poligráfós vizsgálatot végz szaktanácsadó sem foglalhat állást a vallomás szintességének kérdésében, csupán annyit tehet, hogy a vizsgálatról készített jegyz könyvében jelzi a kirendel hatóság felé, hogy mely válaszokat ítéli megtéveszt nek. Elek Balázs azt írja a szakért nek a szavahihet ségr l adott véleménye kapcsán, hogy az „csak az egyik elem lehet a bíróság ténymegállapító tevékenységében”.⁶⁰² Nézetünk szerint a validitási és megbízhatósági korlátokkal rendelkező szaktanácsadói poligráfós vizsgálat sem lehet egyetlen eleme a bírói ténymegállapító tevékenységnek, s t, nézetünk szerint szerepe is csak úgy lehet a tényállásmegállapítás folyamatában, ha más módszerrel is alátámasztja a bíróság az adott tényállási elemet.⁶⁰³ Egyetértünk Nagy Lajossal, aki szerint „a szakvélemény végkövetkeztetései nem kötelezik a bíróságot, hanem a szakért által észlelt adatok bizonyító erejét is végs fokon a bíróság állapítja meg.”⁶⁰⁴ Ugyezt fogalmazza meg Bócz Endre is: „az 1960-as években jelentek meg a pszichológus szakért k, s akkor szerepük körül nagy bizonytalanság volt. Kézenfekv nek látszott a vallomások hitelt érdeml ségének megítélésénél pszichológus szakért t kirendelni, s t le várni a választ arra, hogy valamely vallomásbeli kijelentés igaz-e. Ez a ténymegállapítás felel sségét (burkoltan ugyan) a szakért re hárította. Ma már világos, hogy a pszichológus szakért – az intrapszichés folyamatok törvényszer ségeinek ismeretéb l fakadó különleges szaktudás alapján – abban a kérdésben adhat véleményt, hogy tapasztal-e olyan jeleket, amelyek az érzékelés, észlelés, valamint az emlékezés pszichológiai folyamataiban végbement zavart tükröznek, amelyek tehát természettudományi oldalról a tett kijelentés igaz volta ellen szólnak. Ha ennek jelét feltárja, a döntéshozó felel ssége állást foglalni a fel l, elveti-e a kijelentést, ha pedig a

⁶⁰¹ SZÉKELY János: Szakért k az igazságszolgáltatásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1967. 363. o.

⁶⁰² ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 180. o.

⁶⁰³ Egy poligráfós ügyben helyesen döntött a Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, amikor nem hagyatkozott teljes mértékben a poligráfós vizsgálat eredményére: „I. r. vádlottnál a 2 f re adott „igen” válasza és a többire adott „nem” válasza, nem mutatott külön értékelhet reakciót. Ez önmagában nem döntheti azt el, hogy az I. r. vádlott ténylegesen, aktívan részt vett-e a sértett halálának okozásában, de arra ráirányíthatja a figyelmet, hogy az I. r. vádlott ténylegesen önmagában nem tudta a vizsgálatkor sem, hogy kett jük közül melyik vagy éppen mindkett jük részcsелеkménye folytán következett-e be a sértett halála. Ezzel kapcsolatban mutat rá arra is a bíróság, hogy az megállapítást nyert, hogy az I. r. vádlott ezen a napon rendkívül nagymértékben italozott, és ebb l fakadóan lehetséges, hogy néhány részletre még a saját cselekményéb l sem emlékszik. Figyelembe véve az I. r. vádlotról adott pszichológus szakért i véleményben foglaltakat, a megyei bíróság szerint az kizárt, hogy az I. r. vádlott szándékosan meg tudta volna téveszteni a vizsgálatnál alkalmazott m szereket.” Komárom-Esztergom Megyei Bíróság, 12-H-BJ-2009-26. számú határozat

⁶⁰⁴ NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntet perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966. 506. o.

szakért nem talál ilyen jelet, akkor a vallomást elfogadja-e vagy sem.”⁶⁰⁵ Ez a poligráfós vizsgálat eredményére is igaz, ezért nem jelent aggályt, ha a szaktanácsadó állást mer foglalni a fiziológiai változások alapján a válaszok szintességéről, a bíróság ugyanis azt nem köteles elfogadni, belátásán múlik, hogy egyáltalán figyelembe veszi-e.

Ad b) A vizsgálat során, az azt megelőzően és az utána tett kijelentések nem használhatóak fel bizonyítékként

A Be. 108. § (8) bekezdése alapján a terheltnek, a tanúnak, a sértettnek az eljárás alapjául szolgáló cselekményre vonatkozó, a szakvélemény leletirészt képező, a szakértő által tett nyilatkozata bizonyítási eszközként nem használható fel. Kérdéses, hogy ez a rendelkezés vonatkozik-e a szaktanácsadói vizsgálatra is. A Nógrád Megyei Bíróság foglalkozott a kérdéssel, amelynek alapját az adta, hogy a poligráfós vizsgálatot végző szaktanácsadó leírta a véleménye elemzésében, hogy neki szintén arról számolt be a vádlott, hogy a baba nyöszörgött megszületése után, azonban nem tudja felidézni, hogy meddig, mert nagyon meg volt ijedve. A megyei bíróság álláspontja szerint *„e vallomás felhasználhatóságára nem vonatkozik a Be. 108. § (8) bekezdésében írt tilalom, jelen esetben nem szakértői vélemény készült, de ha analóg módon is kezelnénk a szakértői véleménnyel, a vádlott és a szaktanácsadó között a beszélgetés a vizsgálatot követően zajlott, a vizsgálati eredmény nem ezen alapul.”*⁶⁰⁶ A bíróság álláspontja azt tükrözi, hogy a szaktanácsadói vizsgálatra nem vonatkozik a Be. 108. § (8) bekezdése. Arra is rámutat az ítélet indokolása, hogy szakértői vizsgálat esetén sem jelentene problémát, ha a vizsgálat után zajló beszélgetésről tenné tanúvallomást a szakértő. Álláspontunk szerint aggályos a bíróság álláspontja, mivel a poligráfós vizsgáló egyetlen feladata (legyen szaktanácsadó vagy szakértő), hogy a tanúnak segítséggel állapítsa meg, hogy az alany válasza megtévesztő-e az egyes kérdéseknél. Úgy véljük, hogy túllépi a szaktanácsadó jogkörét, amikor a vizsgálat előtt vagy után, esetleg a közben beszélgetésbe elegyedik a vizsgált személlyel, hogy a megszerzett adatokat a saját tanúvallomásával a bizonyítás részévé tegye. A poligráfós vizsgálat nem kihallgatás, és az azt megelőző, vagy követő percek sem. A pártfogó felügyelő sem teheti meg, hogy miután figyelmezteti a sértettet és a terhelt arra, hogy az ülésen elhangzottak nem értékelhetők bizonyítékként, tanúvallomás keretében számoljon be a hatóságnak a hallottakról.

⁶⁰⁵ BÓCZ Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008. 115. o.

⁶⁰⁶ Nógrád Megyei Bíróság, 12. B. 140/2009/27. szám

Visszaülünk Elek Balázusra, aki szerint a terheltnek „a pszichológus szakért el tt a kérdéses b ncesealményr l tett nyilatkozata közvetlenül nem használható fel, azonban a szakért nek az ezen nyilatkozat alapján adott véleménye már igen. A pszichológus szakért sokszor a vallomás hiteltérde ml ségér l, élményszer ségér l ad véleményt, így egyértelm a logikai törés.”⁶⁰⁷ Úgy véljük, hogy a poligráfós szaktanácsadó vizsgálati eredményeit nem befolyásolhatja az alany nyilatkozata, neki a m szer által mutatott görbék b l kell kiindulnia, nem pedig a vizsgált személy állításaiból.

Ad c) Csak a szakért vehet igénybe a bírósági szakban
Úgy véljük, hogy a bírósági szakban a poligráf alkalmazása esetén – utalva f szabály alóli kivételre – a Be.-nek lehet vé kellene tenni a szaktanácsadói kirendelést. Ennek az indokát abban látjuk, hogy véget érhetne az a törvénytért gyakorlat, amelynek során el fordul, hogy a bírósági eljárásban szakért vel végeztetik el a poligráfós vizsgálatot, mivel a szaktanácsadó igénybevételeire nincs lehet ség. Már korábban kifejtettük abbéli álláspontunkat, hogy csak a nem sértett tanúnál lehet indokolt a poligráfós vizsgálat bírósági szakban való alkalmazása, ezt szintén jogszabályi szinten kellene egyértelm síteni.

Úgy látjuk, hogy mind a nyomozás, mind a bírósági eljárás során a szakért meghallgatásának mintájára, be kellene vezetni a „szaktanácsadó meghallgatását”, hogy a szaktanácsadót ne tanúként hallgassák ki a vizsgálati eredményr l. Ezt azért tartjuk indokoltnak, mert voltaképpen a szaktanácsadó ugyanazt teszi, mint a szakért , amikor értelmezi a vizsgálat eredményét.

6. A poligráfós vizsgálat és a közvetlen vagy közvetett bizonyíték kérdése

Bár a poligráf a felderítés során kap els sorban szerepet, azonban utaltunk rá, hogy ez nem zárja ki annak lehet ségét, hogy a bíróság bizonyítékként értékelje a vizsgálati eredménybe foglalt szaktanácsadói megállapításokat. Annak ellenére, hogy nem gyakori ez a jelenség, érdemes megvizsgálnunk, hogy közvetlen vagy közvetett bizonyíték származhat-e a poligráfós vizsgálatból.

Angyal Pál szerint „a közvetlen bizonyíték az mely a bizonyítandó tényt minden közvetítés nélkül hozza a bíró elé (pl. bírói szemle); ezzel szemben a közvetett az, mely mások szóbeli vagy írásos nyilatkozatai útján érvényesül (tanu vallomása, a terhelt és sértett nyilatkozatai, a szakért i vélemény), illet leg amely bizonyos tények összefüggéséb l következtetés útján juttat a meggy z déshez (indiciumok; ez utóbbi bizonyítékokat az el bbiékkal szemben, melyeket fizikai vagy természetes bizonyítékoknak is szokás nevezni,

⁶⁰⁷ ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008. 166. o.

logikai vagy összetett bizonyíték m szóval illeti az irodalom).”⁶⁰⁸ Irk Albert is úgy véli, hogy „közvetlen bizonyítékokról akkor szoktunk beszélni, amikor a bizonyíték rendszerint maga kelt meggy z dést bíró által minden közvetítés nélkül szerzett érzéki észrevétel útján (pl. bírói szemle). Míg közvetett a bizonyíték, ha az csak következtetés útján kelt meggy z dést. A bíró tehát nem észlelheti közvetlenül a bizonyítandó tény, hanem más személyeknek észleleteib l (szakért , tanu) vagy más jelenségeknek bizonyos tulajdonságaiból (okmány) logikai következtetés útján meríti a maga meggy z dését.”⁶⁰⁹ Irk szerint a közvetett bizonyítékok „jelent s körülmények, melyek csak közvetve, bizonyítás útján nyújtanak valamely bizonyító eszköz bizonyító erejének megállapítására utmutatást (pl. a tanú vallomása hiteltérde ml ségének megállapítása kísérlete lélektani úton stb.)”⁶¹⁰

Király Tibor már nem az Angyal Pál, illetve Irk Albert-féle meghatározásból indul ki, nem attól tartja közvetlennek a bizonyítékot, ha a bíró közvetlenül észleli például a szemletárgyat, hanem úgy véli, hogy „a bizonyíték lehet olyan tény, amely közvetlenül a b nceselemnyre vonatkozik, a b nceselemnýt vagy annak valamelyik mozzanatát rzi, rögzíti, vagy lehet olyan tény is, amelyb l a b nceselemnyre vagy valamelyik mozzanatára következtetni lehet.”⁶¹¹ Így például a tetten ér tanú vallomásából közvetlen bizonyíték származhat, míg a helyszínen talált, a terhelt l származó ujjnyom csak közvetett bizonyítékként használható fel, mert a bíróság csak következtethet arra, hogy az ujjnyom a b nceselemnýt elkövetésekor került az ajtóra. Tremmel Flórián úgy fogalmaz, hogy „a közvetlen bizonyítékok esetében a törvényes forrásból merített adat magára a büntet jogilag releváns tényre vonatkozik, s ezért a közvetlen bizonyíték(ok) elfogadása esetén nyomban megállapítható a büntet jogilag releváns tény.”⁶¹² Tremmel szerint a közvetett bizonyíték esetén a törvényes forrású adat nem magára a büntet jogilag releváns tényre vonatkozik (nem azt tükrözi vissza), hanem csak azzal valamilyen kapcsolatban, összefüggésben álló más tényre, „közbens tényre” (indiciumra), ezért a közvetett bizonyíték elfogadása általában csak gyanúokat, b njelet, indiciumot tesz megállapíthatóvá, s ebb l azután több-kevesebb valószínűséggel lehet továbbkövetkezteni a büntet jogilag releváns tényre.⁶¹³ Ez a valószínűségi jelleg következtetés többértelmű, Tremmel úgy véli, hogy „több verziót lehet

⁶⁰⁸ ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárás jog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915. 331. o.

⁶⁰⁹ IRK Albert: A magyar büntet per jog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 82. o.

⁶¹⁰ IRK Albert: A magyar büntet per jog vezérfonala. Dunántúli Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs, 1931. 79. o.

⁶¹¹ KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008. 248. o.

⁶¹² TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 84. o.

⁶¹³ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 84. o.

felállítani, több verzióknak van valószínű sége.”⁶¹⁴

Tóth Mihály szerint közvetett bizonyíték „a legtöbb (de nem valamennyi) tárgyi bizonyíték, az ún. „másodlagos” vagy „hallomás-tanúk” vallomásai, valamint a terhelt b nceselexmény el tt vagy utána tanúsított magatartása is.”⁶¹⁵ Tóth Mihály a közvetett bizonyítékok közé sorolja a poligráfós vizsgálat eredményét is, és ugyanezt teszi Tremmel Flórián is, amikor arról ír, hogy a poligráfós vizsgálat „igen jelent s közvetett bizonyítékot eredményezhet akkor, ha a vizsgálat eredménye valószínű ségi vagy kategorikus jelleggel az ún. „tettetstudomás” (Täterwissen) meglétét támasztja alá.”⁶¹⁶ Egyetértünk abban Tremmel Flóriánnal, hogy a poligráfós vizsgálat által kimutatott „tettetstudomás” közvetett bizonyítéknak tekinthet , ugyanis a poligráfós teszt kérdéssoraiban a releváns kérdésekre adott fiziológiai reakciók megváltozása arra enged következtetni, hogy a vizsgált személy rendelkezik azzal az információval, amelyr l csak az elkövet tudhat, így valószínű síthet , hogy a vizsgálat alanya követte el a b nceselexményt, különben a releváns kérdésre adott reakciói nem különböznenek a semleges vagy kontrollkérdéseknél tanúsítottaktól.⁶¹⁷ Azonban ez csak valószínű ségi következtetés, egyszer „gyanúok”, mert a poligráf validitási és megbízhatósági rátái magukban hordozzák a szaktanácsadói tévedés veszélyét. Lehet, hogy a megtéveszt válasz valóban megtéveszt volt, és az alany követte a b nceselexményt, de az is el fordulhat, hogy a megtéveszt válasz oka nem a tettestudomás megléte. Éppen ezért szükség van még további közvetlen és közvetett bizonyítékokra, amelyek a valószínű séget bizonyossággá változtathatják.⁶¹⁸

Amennyiben gyanúsított a poligráfós vizsgálat alanya, minden egyes releváns kérdés

⁶¹⁴ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 110. o.

⁶¹⁵ TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekonceptiók és el ítéletek. In: ERDEI Árpád (Szerk.): A büntet ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 76. o.

⁶¹⁶ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 181. o.

⁶¹⁷ Az egyik ügyben a Veszprém Megyei Bíróság bizonyítékként értékelte a tettestudomást alátámasztó poligráfós vizsgálat eredményét. „A pszichológus azt állapította meg, hogy a vádlott a fiziológiai változások alapján szintén válaszolt akkor, amikor arra a kérdésre, hogy „hazugság az, hogy-t a faházban locsolta le benzinnel?”, illetve „hazugság az, hogy.....-t a benzinnel történ lelocsolása el tt nekilökte a falnak?” azt válaszolta, hogy „nem”. Ugyanakkor megtéveszt választ adott akkor, amikor nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy „eszméleténél volt, amikor Ön benzinnel lelocsolta?”. Noha kétségtelenül nem tekinthet ek úgymond perdönt nek a hazugságvizsgálat eredményei, a bíróság a többi mellett ezt is egyként, mint a vádat alátámasztó és a vádlott b nőssége irányába ható bizonyítékot értékelte.” In: Veszprém Megyei Bíróság, 9.B.659/2009/9. szám

⁶¹⁸ LYKKEN veszélyt lát abban, hogy akár közvetett bizonyítékként is elfogadják a poligráfós vizsgálat eredményét. Érvelése szerint el fordulhat, hogy a patológus megállapítja, hogy lövés okozta az áldozat halálát, a szakért pedig leírja a szakvéleményében, hogy a fegyveren talált ujjnyomat a terhelt l származik. A b nősség megállapításához ez a két bizonyíték azonban nem elegend , a bíróságnak tovább kell folytatnia a bizonyítást. LYKKEN szerint problémát jelent, hogy „amennyiben a bíróság elfogadja a poligráfós vizsgálat eredményét, az ítélet sorsa is el lesz döntve”, mert nem állapítják meg a vádlott b nősségét. In: David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 269. o.

egyben a „*tettestudomás*” meglétének megállapítására is irányul,⁶¹⁹ valószínűsége van annak, ha a gyanúsított nem követte volna el a b nceselexményt, a fiziológiai reakciók sem mutatnának eltérést az ügyel összefügg kérdéseknél.⁶²⁰ Ez a tanúra is igaz, amennyiben fennáll vele szemben az egyszer gyanú a b nceselexmény elkövetésére. Ha hiányzik a gyanú, csupán azt kívánják a poligráffal tisztázni, szinte-e a tanú vallomása, ekkor már nem beszélhetünk a „*tettestudomás*” vizsgálatáról, azonban közvetett bizonyítékról annál inkább, ugyanis amennyiben arra irányul a kérdés, hogy milyen szín autóba szállt be az elkövető, és a tanú az elz vallomásaiban zöld autót említ, de a poligráfos vizsgálat eredményeképpen a fehér szín állapítható meg helyes válaszként a fiziológiai reakciók alapján, akkor a poligráfos vizsgálat eredménye - tehát a fehér színre vonatkozó adat - közvetett bizonyíték lehet, amely szemben fog állni a tanú vallomásával, mint egy esetleges közvetlen bizonyítékkal. Azonban ebben az esetben is el fordulhat, hogy a fiziológiai reakciók nem azért változtak meg, mert valóban fehér szín kocsival hajtott volna el az elkövető, hanem a fehér szín autóra vonatkozó kérdés azért okozott stresszt, mert éppen aznap ütközött össze a vizsgált személy egy fehér autóval.

Ezek a felvetések más közvetett bizonyítékokkal is lehetségesek, ugyanis annak ellenére, hogy a gyanúsítottnak megtalálják az ujjnyomát a bankautomatán, nem biztos, hogy az elkövető, mert az is el fordulhatott, hogy néhány perccel a b nceselexmény elkövetése el tt csak pénzt vett fel az automatából, így hagyta ott az ujjnyomot. Ehhez a példához nyomban hozzá is kell tennünk, sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy helyesen állapítják meg az ujjnyomról, hogy a gyanúsított-e, mint a poligráffal azt, hogy megtéveszt választ adott-e a gyanúsított, amikor nemmel felelt arra a kérdésre, hogy fejszével követte-e el a b nceselexményt. Ha már a megtéveszt válasz ténye is kérdéses, igencsak csökken a poligráfos vizsgálatból nyerhető közvetett bizonyíték bizonyító ereje, éppen ezért úgy véljük, hogy nem kell ugyan tilalmazni a poligráfos vizsgálat eredményének közvetett bizonyítékként való felhasználását, azonban a bíróság nem eshet abba a hibába, hogy túlértékelje a poligráf jelentőségét, és a szükségesnél nagyobb bizonyító erőt tulajdonítson a vizsgálati eredményének.

⁶¹⁹ A Gyri Ítéltábla egyik ítéletének indokolásában utalás található arra, hogy az ügyészség bizonyítékként értékelte a poligráfos vizsgálat eredményét: „*a fellebbviteli f ügyészség képvisel je a tárgyaláson ismételtlen rámutatott arra, hogy „a poligráfos szakvéleményb l következik az, hogy a vádlott tudta, és nem tudnia kellett azt, hogy a sértett még él.”* In: Gyri Ítéltábla, Bf.88/2010/9. szám

⁶²⁰ Éppen ezért véli úgy TRIBE, hogy a nem b nősség bizonyítéka, ha a poligráfos vizsgálat azt az eredményt hozza, hogy a terhelt a releváns kérdéseknél szintén tagad. In: David T. LYKKEN: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 269. o.

7. A pótbizonyítékok

Tremmel Flórián *„Bizonyítékok a büntet eljárásban”* című monográfiájában⁶²¹ felvetette a pótbizonyíték fogalmát, amellyel a bizonyítási eljárások és a bizonyítási eszközök körét bővítené. Nézete szerint pótbizonyíték (vagy másképpen: titkos bizonyíték) lehetne például a titkos adatszerzés eredménye. Abban látja a problémát, hogy a titkos bizonyítékok esetében titokban marad a konkrét adatforrás, másfelől pedig *„maguk a keletkezett információk is tulajdonképpen egy utólag ellenrizhetetlen szelekción mennek keresztül, és ennek következtében a hiteltérdemlőség tisztázásához szükséges redundancia nem áll rendelkezésre, illetve a kiragadásnak a sajátos veszélyeit nehéz elhárítani, és a forráskritikára is kevés lehetőség nyílik.”*⁶²² Amennyiben összevetjük a jelenséget a poligráffal, hasonlóságot fedezhetünk fel a titkos adatszerzés és a poligráfós vizsgálat között, mindkét esetben szinte nincs lehetőség a forráskritikára, a titkos adatszerzésnél nincs kit ellenrizni, hogy szinte-e az, amit mond, és mindent elmond-e, amit tud, a poligráfnál pedig szintén vakon kell bízni a szaktanácsadóban, nem lehet biztos abban a hatóság, hogy egy másik poligráfós vizsgáló ugyanúgy értelmezné-e a megtévesztő választ. Sléder Judit szerint *„a bűnözés robbanásszerű növekedése és a jogállamiság kibontakozása között gyakran húzódik feszültség, mivel az eredményes bűnüldözés, felderítés érdekében gyakran van szükség titkos információgyűjtésre vagy titkos adatszerzésre”*.⁶²³ A jogállamiság szempontjából nem aggályos a poligráf alkalmazása, azonban az megítélését is feszültség jellemzi, ugyanis a gyakori igénybevétele ellenére vannak, akik a validitási és megbízhatósági korlátai miatt vitatják azt, hogy eredményes szerepet töltsön be a bűnüldözésben és a felderítésben.

Tremmel Flórián nemcsak a titkos adatszerzés esetén tartja aggályosnak a forráskritika hiányát, hanem a különösen védett tanú vallomása során is. Csányi Csaba szerint *„a különösen védett tanú kihallgatása során a nyomozási bírónak fel kell tárnia, és szükség esetén a nyomozó hatóság közreműködésével vagy más módon ellenriznie kell a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát, és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hiteltérdemlőségét befolyásolhatják.”*⁶²⁴ Mészáros Bence úgy látja, hogy *„a szóbeliség elve törést szenved, hiszen a védelem alanyai a különösen védett tanú vallomását*

⁶²¹ TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntet eljárásban*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006.

⁶²² TREMMEL Flórián: *Bizonyítékok a büntet eljárásban*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 167.o.

⁶²³ SLÉDER Judit: *A büntet eljárás megindítása*. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2010. 109. o. (Kézirat)

⁶²⁴ CSÁNYI Csaba: *Tanúvédelem*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2011. 189. o.

*tartalmazó jegyz. könyvet tekinthetik csak meg, és szintén csak írásban indítványozhatják a különösen védett tanúhoz kérdések feltevését a tárgyalás el. készítése során és a tárgyaláson.*⁶²⁵ Tremmel Flórián szerint azonban a nyomozási bíró nem fogja feltenni azokat a kérdéseket az anonim tanúnak, amelyekre válaszolva a kiléte kikövetkeztethet. lenne. *„Ez viszont jelent s korlátja a szavahihet ség védelmi ellen rzésének, vizsgálatának.”*⁶²⁶ Úgy véljük, érdemes lenne megfontolni, hogy poligráfós vizsgálattal ellen rizzék a különösen védett tanú vallomását. A poligráf – a korlátaival együtt – segíthetné a bíróságot a meggy z désének kialakításában, hogy a vallomást szintének fogadja-e el.

Tremmel a tágabb értelemben vett pótbizonyítékok közé sorolja a gyermekkorú tanú vallomását, valamint a szagazonosítást a szolgálati kutya bevonásával, mivel mindnyájuk forráskritikája szinte lehetetlen. Éppen ezért véli úgy Katona Géza, hogy a *„büntet eljárásbeli bizonyítás megalapozottsága a jöv ben sem fogja kárát látni, ha a szagazonosítást nem bizonyítási eszközként, hanem tájékoztató jelleg nyomozási segédeszközként alkalmazzák.”*⁶²⁷

Tremmel Flórián a tágabb értelemben vett pótbizonyítékok közé helyezi a poligráfós vizsgálat eredményét is, mivel a vizsgálat *„lefolytatása és eredményének értékelése is fekete dobozként viselkedik, csak a szaktanácsadó érti a paraméterek változásait, és a különböző poligráfós vizsgálók néha különböző féleképpen értékelhetik azokat. Nincs algoritmus jellege például a tettestudomás fennforgására vonatkozó végkövetkeztetésnek. A poligráfós vizsgálat sem végezhet el kontradiktórikus tárgyaláson, hanem csak az el készít eljárás során, és a processzuális kontroll teljesen csonkává válik ennek következtében.”*⁶²⁸ Úgy látjuk, hogy Tremmel jól mutat rá a poligráffal kapcsolatos megbízhatósági és validitási problémákra, amelyek valóban kétségessé teszik, hogy a hagyományos értelemben vett bizonyítási eljárások és a bizonyítási eszközök között helye lehet-e a poligráfós vizsgálatnak, illetve annak eredményének.

Tremmel Flórián ennek ellenére a hagyományos értelemben vett bizonyítási eljárások körében is elhelyezi a poligráfós vizsgálatot a helyszíneléssel és a titkos adatszerzés eredményeivel együtt.⁶²⁹ A magunk részér l azt az álláspontot képviseljük, hogy a poligráfós vizsgálat csak akkor helyezhet el a bizonyítási eljárások között, amennyiben a m szer és a

⁶²⁵ MÉSZÁROS Bence: Fedett nyomozás a b nülözésben. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011. 109. o.

⁶²⁶ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 176. o.

⁶²⁷ KATONA Géza: Még egyszer Magda János ügyér l. Belügyi Szemle, XXIV. évfolyam, 1986/8. szám. 102. o.

⁶²⁸ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 180. o.

⁶²⁹ TREMMEL Flórián: Bizonyítékok a büntet eljárásban. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006. 68- 69. o.

vizsgálati módszer olyan mértékben tökéletesedik, amelynek következményeként a validitási és megbízhatósági kételyeket el tudja oszlatni.

XIII. A VALLOMÁS SZINTESÉGÉNEK ELLEN RZÉSÉRE SZOLGÁLÓ EGYÉB M SZEREK

Király Tibor joggal véli úgy, hogy az igazság keresésének módszerei közül vannak olyanok, „*amelyek teljesen alkalmatlanok az igazság megállapítására és olyanok, amelyek a tudás magas fokára vezetnek el*”.⁶³⁰ Kérdés az, hogy a m szeres szinteségvizsgálat elvezet-e a „*tudás magas fokára*”. Az elmúlt években a cél az volt, hogy olyan m szert fejlesszenek ki, amely mind validitását, mind megbízhatóságát tekintve alkalmas legyen az szintétlenség leleplezésére. A folyamat nem állt meg, okkal feltételezhet , hogy a m szeres igazságkeresési technológiák tekintetében jelent s el relépés következik be, ugyanis a poligráf szül hazájában, az Amerikai Egyesült Államokban a 2001. szeptember 11.-ei terrortámadást követ en több száz millió dollárral támogatták a technológiák fejlesztését, és csak az USA-ban több mint 50 olyan laboratórium m ködik, amelyben a m szeres igazságkereséssel foglalkoznak.⁶³¹ Jól tükrözi az angolszász felfogást Baskin, Edersheim és Price meglátása, miszerint a jog számít azokra az eszközökre, amelyek segítenek az igazság megállapításában.⁶³²

Hazánkban a poligráf mellett három módszert alkalmaznak: a komputeres grafometriás vizsgálatot, a rétegzett hangelemzést, valamint a h kamerás vizsgálatot.

1. A komputeres grafometriás vizsgálat

Els ként a komputeres grafometriás vizsgálatot foglalkozunk, mint a poligráfos vizsgálatokhoz leghasonlóbb módszerrel. A komputeres grafometriás vizsgálat során is kérdéseket tesznek fel, amelyre nem szóban, hanem írásban kell „*igennel*” vagy „*nemmel*” válaszolni. Az alany piktogrammal felel, a kör az „*igen*”, a négyzet a „*nem*”, és minden egyes piktogramot követ en le kell írnia a nevét, valamint a kérdés sorszámát is. A módszer kiindulási alapja, hogy az szintétlen válasz során megváltozik az agym ködés, és ezzel együtt az írás is. A komputeres grafometriás vizsgáló is fiziológiai változást figyel a m szer segítségével, az agym ködés változását, amelyet a kézírás tüköz. Digitális táblára ír az alany, ez lehet vé teszi, hogy a számítógép görbeként kezelje azt, amelynek lehet például iránya, terjedelme és s r sége is, de arra is alkalmas a módszer, hogy nyomatékot, sebességet,

⁶³⁰ KIRÁLY Tibor: A védelem és a véd a büntet ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1962. 119. o.

⁶³¹ Jeffrey BELLIN: The Significance (If Any) for the Federal Criminal Justice System of Advances in Lie Detector Technology. Temple Law Review. Southern Methodist University – Dedman School of Law. Dallas, USA, 2007. 716. o.

⁶³² Joseph H. BASKIN – Judith G. EDERSHEIM – Bruce H. PRICE: Is a Picture Worth a Thousand Words? Neuroimaging in the Courtroom. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 240. o.

gyorsulást, tollpozíciót, és a lésszöget mérjen.⁶³³ Ez már lényegesebben több információ, mint amivel a klasszikus grafológia rendelkezésére áll, ezért is véli úgy Agárdi Tamás és Kármán Gabriella, hogy bár a klasszikus grafológia is alkalmas lehet arra, hogy következtessenek a vizsgált személy általános vagy – megfelelő kérdések esetén – szituatív szintétlenségére, a „*módszer pontosságának növelése valósul meg a számítógépes írásvizsgálatban.*”⁶³⁴

A komputeres grafometriás vizsgálat egy olyan eljárásnak tekinthető, amelynek során a szakértő a vizsgált személy állítása(i)-tagadása(i) során, az agyműködés megváltozását tükröző írásképváltozásból következtetéseket von le arra vonatkozóan, hogy az állítás vagy a tagadás megtévesztő volt-e, és a vizsgálat eredményéről szakvéleményt készít. Azért nem a szaktanácsadót határoztuk meg vizsgálóként, ugyanis a gyakorlat az, hogy szakértőt rendelnek ki a komputeres grafometriás vizsgálat elvégzésére, így maga a vizsgálat szakértői vizsgálatnak minősül, amelynek eredményét szakvélemény rögzíti. Álláspontunkat a későbbiekben részletesebben is kifejtjük, de már most megemlíthetjük, hogy nem tartjuk helyesnek a gyakorlatot, szaktanácsadót kellene a komputeres grafometriás vizsgálat során is igénybe venni.

A komputeres grafometriás vizsgálat – hasonlóan a poligráfhoz - több szakaszból áll:

- a.) Felkészülés az adott ügyben.
- b.) Vizsgálat előtti interjú (kalibrálás).
- c.) Vizsgálat.
- d.) Vizsgálat értékelése.

Ad a) Felkészülés az adott ügyben

⁶³³ Egy hazai kísérlet szerint a komputeres grafometriás vizsgálatokból azt a következtetést lehet levonni, hogy a tendenciaszerűen szintétlenség esetén az emberek átlagosan kevesebb időt töltenek egy szegmensben, mint amikor igazat mondanak. Az is megfigyelhető volt, hogy szintétlenség esetén szignifikánsan rövidebb a szegmensenként megtett átlag-út átlaga, mint szintén válasz esetén. szintétlen válasz esetén szignifikánsan rövidebb volt a papír-szegmensekre eső átlagos út átlaga, mint az szinténél. Tehát amit le akartak írni, azt rövidebb út alatt írták le, nem kacskaringóztak annyit, mint igazmondás esetén. Az szintétlenség esetén tendenciaszerűen alacsonyabb volt a papír: levegő út-arány átlaga. Tehát átlagosan arányaiban szintétlenségkor több időt töltöttek a kísérleti személyek a levegőben a papírhoz képest, mint igazmondáskor. Az is megfigyelhető volt, hogy szintétlenség esetén tendenciaszerűen kisebb a papírszegmenseken a sebesség, mint igazmondáskor. A grafikus paraméterek közül kitűnik, hogy átlagosan 18,25 szegmensen (tollfelemeléssel) írtak a kísérlet résztvevői (ez az érték nem független a leírtak hosszától („nem+aláírás”). Az egy szegmensre eső átlagidő 346 msec, mely nagy terjedelmet mutat (1767 msec). A papíron az átlagsebesség 430 mm/msec, a levegőben viszont több, mint a kétszerese (946 mm/msec). In: AGÁRDI Tamás - KOVÁCS Zsuzsa - HAMPERGER Anita - HOLÉCZY Zsuzsa - NEMES Antónia: Alternatív hazugságvizsgálati módszer kifejlesztése. Középmagyarországi Regionális Innovációs Ügynökség Innovációs Nagydíj pályázata (KM_CSEKK-2006-00261). 2009.

⁶³⁴ AGÁRDI Tamás - KÁRMÁN Gabriella: A hazugságvizsgálatról más szemmel. Belügyi Szemle, 47. évfolyam, 1999/10. szám. 93. o.

A vizsgálatra kirendelt szakértő a felkészülés során felveszi a kapcsolatot az ügyel adójával, és anyagot gyűjt a kérdéssor összeállításához. A folyamatban aktívan vesz részt a szakértő és az ügyel adója is, hiszen olyan kérdéseket kell megfogalmazni, amelyek alkalmasak arra a célra, amit a vizsgálatától várnak. Ha például a b n cselekmény elkövetéséhez használt fegyvert szeretnék megtalálni, elengedhetetlenek az olyan kérdések, amelyek lehetséges helyszíneket jelölnek meg, stb.

Ad b) Vizsgálat eltti interjú

A módszer azt igényli, hogy rendelkezzen a szakértő a vizsgálandó személytől származó olyan írásmintával, amely biztos, hogy igaz állítást tartalmaz, és olyanal is, amely biztos, hogy valótlaniságot rejt magában. Ezeket a vizsgálat eltti interjú során kell megszereznie.

A szakértő az els kérdés csoportban semleges kérdéseket tesz fel (Hányan vagyunk a helységben?), majd folytatódnak ezek a kérdések, de immár olyan témákat érint, amelyek kellemetlenek az alany számára. Az ügyel, valamint a vizsgálandó személy múltjáról kapott nyomozó hatóságai információk segítségével tehet ek fel ezek a kérdések, amelyeknél – hasonlóan az els kérdés csoporthoz – kéri az alanyt, hogy el ször a valóságnak megfelelen, majd valótlannal válaszoljon.

A harmadik kérdés csoport már a konkrét ügyre vonatkozik. Ezek a kérdések is érzelmileg megterhel ek a számára, és az is jellemző rájuk, hogy ugyanúgy, mint az el z kérdés csoportoknál is, a szakértő olyan kérdéseket próbál feltenni, amelyeknek el re tudja a helyes választ. Végül egy vegyes sorozat következik, amelyben véletlenszerűen helyezik el a kritikus kérdéseket. A vizsgáló ezt követ en a számítógép segítségével elemzi a kapott kézírás mintákat, és meghatározza azt, milyen változások mutatkoznak az alany írásában, amikor szintétlen választ ad.

A felkészülés utolsó szakasza, amikor ismeretlen valóságtartalmú állításokat tartalmazó kézírás mintát vizsgál a szakértő. A módszer segítségével azt figyeli, hogy az alany mikromotoros⁶³⁵ teljesítménye inkább a hamis, vagy inkább az igaz csoporttal mutat nagyobb hasonlóságot.

Ad c) Vizsgálat

Nemcsak a poligráfnál, hanem a komputeres grafometriás vizsgálatnál is az a követelmény, hogy a vizsgálat minél ingerszegényebb környezetben folyjon – bár a poligráfnál e tekintetben a grafometriás vizsgálat robosztusabb, kevésbé érzékeny a

⁶³⁵ Az idegrendszer ér és befolyásoló összes hatás lenyomata meglátszik a legkisebb izmok, a *mikromotoriumok* összerendezett mozgásának vizsgálatakor.

környezetre -, és az is szükséges a vizsgálat eredményessége szempontjából, hogy lehet leg a vizsgálatra szolgáló helyiségben az alanyon és a szakért n kívül más ne tartózkodjon. Ha ez nem megoldható, mivel például büntetés-végrehajtási r kísért a fogva lév gyanúsítottat a vizsgálati helyiséghez, és biztonsági okokból nem mell zhet a jelenléte, akkor a helység olyan részében kell lennie az rnek a vizsgálat alatt, hogy ne kerüljön szemkontaktusba az alannyal, mivel az zavarhatná a vizsgált személyt.

Amennyiben a vizsgálati id ket hasonlítjuk össze, megállapítható, hogy a komputeres grafometriás vizsgálat elviekben tovább is tarthat a poligráfós vizsgálatnál – ez azért is lehetséges, mivel a poligráfnál például a vérnyomásmérésnek egészségügyi id korlátai vannak -, azonban ennél a módszernél is van id korlát, ez pedig a figyelem, amely az id múlásával csökken. Éppen ezért id közönként ellen rzik a figyelmet, és amikor azt tapasztalják, hogy egyes kérdéseknél az nem megfelel , nem veszik figyelembe az adott válaszok kapcsán mért adatokat, mivel nem tudják ellen rizni, hogy a kifejtett reakciók a valótlan állítás, vagy a kimerültség miatt változtak-e meg.

A poligráffal szemben a grafometriás módszer nem alkalmas arra, hogy vizsgálat közben felmerül új körülményre a szakért reagálni tudjon, és új kérdéssort állítson össze, hiszen az adatok kiértékelése hosszú id t vesz igénybe, és nem a vizsgálat közben történik. A poligráfós szaktanácsadó ezzel szemben addig nem fejezi be a vizsgálatot, amíg új, releváns körülmények merülnek fel. A grafometriás vizsgálatot végz szakért legfeljebb annyit tehet, hogy egy kés bbi id pontban, egy másik napon az új kérdéssorral is elvégzi a vizsgálatot.

Amennyiben a kérdéssorok tartalmát vizsgáljuk, megállapíthatjuk, hogy nincs különbség a poligráfós és a komputeres grafometriás módszer kérdezéstechnikája, valamint a megfogalmazott kérdések között. Annyi azonban mégis különbözik, hogy a poligráfnál az „igen” válasz nem elfogadható, úgy kell feltenni a kérdést, hogy az alany nemmel válaszoljon. A grafometriás vizsgálatnál „igen” és „nem” válasz egyaránt adható, nem befolyásolja a vizsgálat eredményét, ha kör vagy négyzet piktogram szerepel a papíron.

Ad d) Vizsgálat értékelése

Hasonlóan a poligráfós vizsgálat értékeléséhez, a szakért a komputeres grafometriás vizsgálatnál is arra ad választ, hogy tapasztalt-e megtéveszt reakciókat adott válaszok kapcsán. A komputeres grafometriás vizsgálat során az is mérhet , hogy a leveg ben milyen mozgást végez a toll, még mielőtt írna vele az alany. El fordul, hogy a helyes válasz karikáját formázza meg a leírása előtt a tollal, de mikor a papírhoz ér a toll, már négyzetet, tehát tagadó választ rajzol. Ugyanez figyelhet meg a poligráfós vizsgálatnál is, amikor véletlenül mond igent a vizsgált személy. Úgy véljük azonban, hogy sem a szakvéleményben, sem a

szaktanácsadói jegyz könyvben nincs helyük ezeknek a megállapításoknak, mert a m szer kezel jének az a feladata, hogy a válaszok szintességét vizsgálja, ennél többre nem kap felhatalmazást.

A kialakult gyakorlat alapján a komputeres grafometriás vizsgálat alanya terhelt és tanú is lehet, és nemcsak a nyomozás során nyílik lehet ség az alkalmazására, hanem – igaz, ritkán – a bírósági eljárásban is. Ugyanúgy, mint a poligráfós vizsgálatnál, csökkenti a módszer eredményességét, ha az id múlik, hiszen minél több id telik el a b nceselemény elkövetése óta, egyre inkább máshogy emlékszik a történésekre, és csökkenhetnek a cselemény által kiváltott érzelmi reakciók is, másrészt egyre több információhoz jut az ügyvel kapcsolatban is, ezért indokoltnak tartjuk, csupán a nem sértett tanúnál engedni a bírósági igénybevitelét.

Ha a jellemz ügýtípusokat vizsgáljuk, megállapítható, hogy a grafometriás ügyeknél is a legjellemz bbekek az élet elleni b nceselemények, illetve a rablások, de a módszer – ugyanúgy, mint a poligráfnál - bármely más ügyben is alkalmazható, tekintet nélkül az elkövetett b nceselemény súlyára.

2. A rétegzett hangelemz

Egy másik módszer a hangot vizsgálja, amelyb l szintén következtetéseket vonnak le az elhangzott állítás vagy tagadás szintességére. 1997-ben fejlesztették ki az LVA-t (layered voice analysis, rétegzett hangelemz), amely képes lehet érzékelni az emberi beszéd alapján az alany érzelmi állapotát, stresszhelyzetét, valamint ezek változásait, és mutatja a beszél ben zajló kognitív folyamatokat is, így nyomon lehet vele követni az észlelés, az emlékezés és az információfeldolgozás mentális folyamatait.⁶³⁶ A hangelemzés els sorban érzelmet vizsgál, ezért nézetünk szerint érdemes lenne „*érzelemvizsgálatnak*” nevezni. Abból indul ki a módszer, hogy az érzelmeknek hangmintázatai vannak: ha az ember fél valamit l, nagyon szorong, más hangmintázata van, mint amikor olyat mond, ami mögött nincs érzelem, és ugyanez állapítható meg a bizonytalan válaszról is.

Az érzelemvizsgálót els sorban nem büntet jogi célzattal veszik igénybe, azonban a büntet eljárásban is hasznos lehet, amennyiben a validitása és a megbízhatósága ezt lehet vé teszi. A szakemberek szerint a módszer alkalmas lehet arra, hogy a tanúkihallgatásoknál meg lehessen határozni, melyek azok a tanúk, akik a legpontosabb adatokkal rendelkeznek a b nceselemény elkövetésér l. Félre viheti ugyanis a nyomozást, ha a tanú saját képzeletét is

⁶³⁶ William J. MAYEW - Mohan VENKATACHALAM: The Power of Voice: Managerial Affective States and Future Firm Performance. <https://www.gsb.stanford.edu/facseminars/events/accounting/documents/mv11232009.pdf> (Letöltés ideje: 2012. január 5.)

beleszövi akaratlanul a vallomásba, úgy adja el, mintha tényleg meg is történt volna az esemény. Amennyiben valóban alkalmas a megfelelő tanúk kiválasztására, gyorsabbá és eredményesebbé válhatna a nyomozás. Azt is várják a megszárt, hogy a terhelt a vallomásának színtességét ellenőrizze, és jelezze azt a pontot a kihallgatás során, amikor „meg lehet törni” az alanyt, és arra lehet készíteni, hogy ismerje be a bűncselekmény elkövetését. Itt azonban újra felmerül a poligráf esetében is felvetett probléma, hogy színtes-e a beismerő vallomás.

Arra is alkalmasnak vélik a megszárt, hogy megállapítsák vele, hol tart a kihallgatás, a nyomozó hatóságnak kell-e még várni a releváns, színtes adatokra. A megfogalmazott elvárások, vagy inkább vágyak egyértelműen azt sejtetik, hogy az érzélemvizsgálatnak a kihallgatás közben alkalmazott módszerré kell válnia. Ennek az elvárásnak az alapját az adja, hogy az érzélemvizsgálat nem igényel ingersegeény környezetet, és az sem számít, hogy hányan tartózkodnak a vizsgálat helyszínén. Míg a poligráfra és a komputeres grafometriás vizsgálatra a zárt kérdések jellemzők és zárt válaszok („igen”, „nem”), addig az érzélemvizsgálatnál nincsenek ilyen megkötések, összefüggően is lehet beszélni, és az sincs meghatározva, hogy ki irányítsa a beszélgetést, akár a hatóság tagja is kérdezhet. Mindebből az következik, hogy az érzélemvizsgálat minden más megszártes módszernél közelebbi rokonságban van a kihallgatással.

A kérdés az, hogy maga az érzélemvizsgálat tekinthető-e kihallgatásnak? Amennyiben igen, egy olyan speciális kihallgatásról van szó, amelyből többszörösen kellene bizonyítéknak származnia. Egyrészt maga a vallomás tartalmazhat olyan adatokat, amelyek bizonyítékként használhatóak fel, másrészt az érzélemvizsgálat eredménye is esetlegesen bizonyítékként vehető figyelembe. A problémát ekkor az jelenti, hogy a megszárt a kihallgatást végző hatóság tagjának kellene kezelni, aki nem jogosult arra, hogy bizonyítási eszközt hozzon létre, így azt sem állapíthatja meg, hogy a vallomás egyes elemei színtetlenek voltak. Ebből az következik, hogy az érzélemvizsgálatot kizárólag kihallgatásnak kellene tenni, magát a megszárt pedig egy, a kihallgatást segítő eszköznek, amely támpontokat ad a hatóság tagjának, milyen irányban folytassa a kihallgatást. Így a megszártes vallomásellenőrzés céljából igénybevetett érzélemvizsgálat nem töltene be rendeltetését, hiszen a kérdésfeltevés segítése, a kihallgatás irányának meghatározása nem egyenlő a vallomás színtességének ellenőrzésével. Éppen ezért indokolt továbbra is szaktanácsadói vagy szakértői tevékenységként tekinteni az érzélemvizsgálatra, mint egy olyan módszerre, amelyet nem a kihallgatás közben alkalmaznak, hanem csak azt követően. Elvárásként lehet megfogalmazni, hogy a vizsgálatra ne a kihallgatás közben kerüljön sor, hanem azt követően. Lehet ez akár a kihallgatás tartalmi

megismétlése is. Bár nem kötött válaszok hangoznak el az érzelemvizsgálat során, érvényesülnie kell annak a szabálynak, hogy a vizsgálat során elmondottak, nem használhatóak fel bizonyítékként, csupán a szakért i/ szaktanácsadói következtetések, hogy melyek azok a mondatrészek, amelyek szintétlennek t ntek. Az érzelemvizsgálatnál ugyanis azt állapítják meg, hogy milyen az szinteség és az szintétlenség aránya a vizsgált személynél, és arra is rámutatnak, hogy a beszélgetés mely részeiben fordulhatnak el az szintétlenségek. A vizsgáló a véleményében azt írja le, hogy adott mondatrészekben (2 másodperces szegmenseket vizsgálnak) szinte volt-e a vizsgálat alanya.

A poligráf alkalmazása az érzelemvizsgálathoz képest hosszabb múltra tekint vissza, ezért több kísérlettel volt lehet ségük a kutatóknak ellen rizni a validitását. J. Michael Adler azok közé tartozik, aki tesztelte, hogy a nemi erkölcs elleni b nceseleteknél milyen különbség tapasztalható a poligráf és az érzelemvizsgáló (LVA 6.50) között. Arra a következtetésre jutott, hogy a megtévesztést ugyanolyan pontossággal lehet mindkét módszerrel megállapítani, nincs közöttük különbség.⁶³⁷ Adler szerint a legutóbbi tanulmányok 93,6 és 98% közé teszik a poligráf validitását, ezt a rátát Hence Ward az érzelemvizsgálatra is alkalmazhatónak véli.⁶³⁸ Egy másik tanulmány szerz i már nem ilyen optimisták az érzelemvizsgálattal szemben. Kísérletük során amerikai letartóztatottakat vizsgáltak: arra voltak kíváncsiak, hogy a fogvatartottak a közelmúltban fogyasztottak-e kábítószer, és ha igen, melyet. A kísérlet pontosságát az adta, hogy az érzelemvizsgálatot követ en vizeletvizsgálatot is végeztek, ami kimutatta a testükben lév drogot és annak fajtáját. 319-en vállalták a vizsgálatot, a vizeletvizsgálat alapján 67,4%-uk fogyasztott legalább egyfajta kábítószer, 51,7%-uk marihuanát, 27,9%-uk kokaint, 0,6%-uk ópiumszármazékot, 5%-uk PCP-t és 17,9%-uk metamfetamint. A kísérlet azt az eredményt hozta az egyes kábítószerfajtáknál, hogy a rájuk vonatkozó megtéveszt állításoknál (tagadásoknál)⁶³⁹ átlagosan mindössze 21%-os volt az érzelemvizsgálat validitása, vagyis az érzelemvizsgálók átlagosan 79%-ban vélték igaznak (a fals negatív arány tehát 79%-os volt) a kábítószerfajta vonatkozó megtéveszt állításokat. Amennyiben az állítások igazak voltak, az eredmény ennél sokkal kedvez bb volt, ugyanis az egyes kábítószerfajtáknál átlagosan 95%-ban értékelték valósnak a valóban igaz állítást, így legfeljebb 5%-os volt a fals pozitív arány. A

⁶³⁷ William J. MAYEW - Mohan VENKATACHALAM: Internet Appendix to "The Power of Voice: Managerial Affective States and Future Firm Performance". Journal of Finance. Haas School of Business University of California, Berkeley. <http://faculty.fuqua.duke.edu/~wmayew/Bio/appMV2011%2001202011.pdf> (letöltés ideje: 2012. január 4.)

⁶³⁸ Robert FARLEY: Whole Truth About the Cain 'Lie Detector'. FactCheck.org. <http://www.factcheck.org/2011/12/whole-truth-about-the-cain-lie-detector/> (letöltés ideje: 2012. január 4.)

⁶³⁹ Nemcsak állítások, hanem tagadások is el fordulhattak a kísérlet során, azonban az érthet ség érdekében az „állítás” kifejezést alkalmazzuk.

kísérlet eredményeiből a szerzők azt a következtetést vonták le, hogy az érzelemvizsgálat nem tudott pontosabb eredménnyel szolgálni, mint a pusztán valószínűség, mivel kicsi az esélye annak, hogy megfelelően mutasson rá a megtévesztő állításokra.⁶⁴⁰ A számokból az következik, hogy az érzelemvizsgálat validitása 21 és 98% között van, ami valóban megkérdőjelezi a módszer alkalmasságát arra, hogy büntető eljárásban alkalmazzák. A kísérlet eredménye azt mutatja, hogy az alacsony válasz vizsgálata jár a legkevesebb veszéllyel, azonban az alacsony szintű esetében a 21%-os találati arány meglehetősen alacsony, így levonhatjuk azt a következtetést is, hogy az érzelemvizsgálat nem alkalmas az elkövetők vizsgálására, mert 79%-ban nem képesek mutathatja a módszer, a nem bűnösöknél viszont a 95%-os találati arány jónak mondható. Úgy véljük, hogy további módszerfejlesztésekre, illetve validitási kísérletekre van szükség, és amikor majd kimutatható, hogy a validitási arány meghaladja a poligráfnál is elvárt 80%-ot a bűnösök és nem bűnösök esetében is, akkor lesz csak érdemes büntető eljárásban igénybe venni az érzelemvizsgálót.

3. A hő kamera

A hő kamerás vizsgálat egy olyan módszernek tekinthető, amelynek során a testhőmérséklet változásokból az alacsony szintűség meglétére vagy annak hiányára következtetnek. Egy hő kamerával végzett hazai kísérlet szerint hozzávetőlegesen 1/3 Celsius fokot ingadoztak átlagosan a referenciapontokon (homlok közepe, bal szem alatt, jobb szem alatt középen, száj közepe, nyak közepe) megjelölt testhőmérsékletek, ezek közül a homlok közepén volt a legkisebb az ingadozás (0,37 C) és az ajaknál a legnagyobb (0,47 C). A kísérlet értékelésénél levonták azt a következtetést, hogy az egyes referenciapontokon az alacsony szintűségkor megjelenő átlagos hőmérsékleti maximumok magasabbak, mint az igazságra adott hőmérséklet maximum átlaga, és ugyanez volt megfigyelhető az átlagos hőmérséklet minimumoknál is.⁶⁴¹ A hő kamerás vizsgálatot alkalmazzák ugyan hazánkban is, azonban aggályos az igénybevétele a pontos validitási és megbízhatósági adatok ismeretének hiánya miatt.

4. A funkcionális mágneses rezonancia vizsgálat

Elérkeztünk azokhoz a módszerekhez, amelyeket még inkább az jellemzi, hogy kísérleti fázisban vannak, ami azt jelenti, hogy további fejlesztésekre és validitási kísérletekre

⁶⁴⁰ Kelly R. DAMPHOUSSE - Laura POINTON - Deidra UPCHURCH - Rebecca K. MOORE: Assessing the Validity of Voice Stress Analysis Tools in a Jail Setting. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/219031.pdf> (letöltés ideje: 2012. január 4.)

⁶⁴¹ AGÁRDI Tamás - KOVÁCS Zsuzsa - HAMPERGER Anita - HOLÉCZY Zsuzsa - NEMES Antónia: Alternatív hazugságvizsgálati módszer kifejlesztése. Közép-magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség Innovációs Nagydíj pályázata (KM_CSEKK-2006-00261). 2009.

van szükség ahhoz, hogy a vallomás szinteségének ellen rzésére eredményesen igénybevehető ké váljanak.

A tudomány jelenlegi állása szerint kétféleképpen lehet vizsgálni az emberi agyat. Az egyik módszerrel azt figyelik, hogy milyen agyi aktivitás jellemzi a kérdésekre adott szintetlen választ, a másik azon alapul, hogy miközben ismer s képeket mutatnak a vizsgálat alanyának, bizonyos agyi régiók aktivitást jeleznek.⁶⁴² Arrigo úgy véli, hogy az agyi aktivitás vizsgálata egy olyan fejl dést mutat, hogy egyre pontosabban válhatnak ellen rizhető vé az egyén gondolatai és tettei.⁶⁴³

Bellin szerint ezen m szerek közül a legígéretesebbnek a funkcionális mágneses rezonancia vizsgálat t nik, amely pontosabb lehet, mint a poligráf.⁶⁴⁴ Paul C. Lauterbur kémikus 2003-ban Nobel-díjat kapott a funkcionális mágneses rezonancia képalkotó (vagy egyszer bben: mágneses rezonancia tomográf), az fMRI berendezésének feltalálásáért, amely az agyon belül, 1,5mm x 1,5mm x 4mm-es felbontásban, azaz rizs(bors)szemnyi területet is képes elkülöníteni az összesen 150 ezer ilyen rizsszemnyi méret térfogattól. Fenyvesi Csaba szerint „*az agy oxigénfogyasztását, az áramló vér mennyiségét (a vér hemoglobinmolekuláinak vagy a hidrogénatommagoknak a mágneses rezonanciáját) észlelve az fMRI az ember döntéshozatali folyamatait, gondolkodását, érzelmeit, így igazmondását, illetve szintétlenségét nyomon követheti*”.⁶⁴⁵

Az Amerikai Egyesült Államokban több kísérletet is végeztek, hogy meggy z djenek arról, m ködik-e a módszer. Az egyikben a pennsylvaniai egyetemr l 23-an vettek részt, 11 férfi és 12 n , akiknek az átlagéletkora 32 év volt. A legfiatalabb alany 22 éves, a legid sebb 50 éves volt. Felajánlották nekik, hogy övék lehet a 20 dollár, ha sikerül eltitkolniuk az agyuk aktivitását vizsgáló m szer el l, hogy melyik kártyát húzták. A kísérlet során azt tapasztalták, hogy az alanyok agyának voltak olyan részei, amelyek aktívabbak voltak a hazugság esetén,

⁶⁴² Sean Kevin THOMPSON: A Brave New World os Interrogation Jurisprudence? American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 345. o.

⁶⁴³ Bruce A. ARRIGO: Punishment, Freedom, and the Culture of Control: The Case of Brain Imaging and the Law. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 462-463. o.

⁶⁴⁴ Jeffrey BELLIN: The Significance (If Any) for the Federal Criminal Justice System of Advances in Lie Detector Technology. Temple Law Review. Southern Methodist University – Dedman School of Law. Dallas, USA, 2007. 716. o.

⁶⁴⁵ FENYVESI Csaba: Elméleti modellek „kriminalisztikai” Nobel-díjak megszerzésére. Rendészeti Szemle, 55. évfolyam, 2007/1. szám. 102. o.

mint igazmondáskor. A kísérlet során arra a megállapításra jutottak, hogy az fMRI alkalmas arra, hogy ezeket az agyi aktivitásváltozásokat kimutassa.⁶⁴⁶

A feltételezések szerint a szakértő képes lehet arra, hogy miközben a kérdéseire válaszoló alanyt fMRI-vel vizsgálja, megkülönböztesse az igazságtól az igazságtól. I. Bellin szerint több cég is tervezi, hogy megjelenik az fMRI technológia piacán, mivel a terheltek azt várják az eszköztől, hogy általa bizonyíthatják nem bűnösségüket.⁶⁴⁷ Ugyanúgy, mint az érzelemvizsgálatnál, ebben az esetben is kísérletekre van szükség, hogy milyen a módszer validitása, mert egy esetleges büntető eljárásbeli igénybevételnél nem fordulhat elő, hogy nagy százalékban az elkövetőket nem bűnösnek vélik majd a vizsgálatot követően.⁶⁴⁸

5. A monofotó

Az agyműködés megfigyelésén alapuló módszerek jellemzője, hogy az agyon kívül elhelyezett műszert alkalmaznak, amellyel különböző jeleket derítenek fel, mint például az agyi elektromos aktivitást.⁶⁴⁹ A monofotó egy egycsatornás vizsgálatot jelent, az agyhullámok feltérképezését. A módszer alapja, hogy az emberi agy elraktározza az emlékképeket, a fokozott stresszállapottal járó események pedig – mint amilyen a bűncselekmény elkövetése is – mélyebben rögzülnek az emlékezetben. Lawrence A. Farwell felfedezett egy „mermer” agyi frekvenciát, amely a P300-ként ismert nagyobb agyi hullám egyik összetevője. Póczos Eszter szerint *„az új agyhullám segítségével jóval pontosabb eredményeket lehet elérni az agyi tevékenységek feltérképezése területén. Az eljárás megmutatja, hogy bizonyos hatások indukálása esetén (például szagok, képek, hangok mutatók) az agy mely része reagál. Az, amely az emlékek rögzítéséért felelős vagy az, amelyben az új információk feldolgozása történik.”*⁶⁵⁰

EEG (elektroencefalográfiai) szenzorokat használnak, hogy észleljék azokat az elektromos agyi jeleket, amelyek akkor keletkeznek, ha az alanyokat különböző ingerek érik.

⁶⁴⁶ D. D. LANGLEBEN - L. SCHROEDER - J. A. MALDJIAN - R. C. GUR - S. McDONALD - J. D. RAGLAND - C. P. O'BRIEN - A. R. CHILDRESS: Brain Activity during Simulated Deception: An Event-Related Functional Magnetic Resonance Study. NeuroImage/15. Elsevier Science, New York, USA, 2002. 729-731. o.

⁶⁴⁷ Jeffrey BELLIN: The Significance (If Any) for the Federal Criminal Justice System of Advances in Lie Detector Technology. Temple Law Review. Southern Methodist University – Dedman School of Law. Dallas, USA, 2007. 717. o.

⁶⁴⁸ Nem értünk egyet GOLDBERG GEL, aki az MRI vizsgálattal kapcsolatban úgy véli, a fals pozitív eredménytől való rettegés oda vezet, hogy költségesebb és rizikósabb vizsgálatokkal ellenőrzik az igazságtól. In: Steven GOLDBERG: MRIs and the Perception of Risk. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 236. o. Álláspontunk szerint a fals pozitív eredmény bekövetkezésének veszélyével számolni kell, és addig kell fejleszteni az adott módszert, amíg a téves vizsgálati eredmény nem kerül közel a 0%-hoz.

⁶⁴⁹ Laurence R. TANCREDI – Jonathan D. BRODIE: The Brain and Behavior: Limitations in the Legal Use of Functional Magnetic Resonance Imaging. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 272. o.

⁶⁵⁰ PÓCZOS Eszter: A hazugságvizsgálat jövő képe. Belügyi Szemle, 54. évfolyam, 2006/5. szám. 102. o.

Pettit is úgy véli, hogy a m szerrel meg lehet különböztetni a vizsgált személyek számára ismerős és az olyan ingereket, amelyekkel korábban még nem találkozott.⁶⁵¹ Amennyiben „mermer” válasz érkezik, ebből azt a következtetést vonják le, hogy az ingerhez köthető információ el van raktározva a vizsgált személy agyában. Az irreleváns ingerek ezzel szemben, nem okoznak „mermer” választ.⁶⁵²

Problémát jelent azonban, ha az adott képpel a b n cselekmény elkövetéséről nem azért rendelkezik az alany, mert az elkövető, hanem azért például, mert volt a tettenér, amit titkol a hatóság elől.

A monofotót alkalmazták már büntető eljárásban is, az Amerikai Egyesült Államokban három ügyben merült fel lehetséges bizonyítékként. Először az iowai Legfelsőbb Bíróság (Supreme Court of Iowa) nevezte bizonyítéknak, amikor 2003-ban döntött Terry Harringtonnak, a 2000-ben benyújtott rendkívüli perorvoslatáról. Lawrence Farwell a m szer segítségével arra az eredményre jutott, hogy Harrington agyában nincs információ az emberölésről, annak ellenére, hogy első fokon 1978-ban megállapították a b nösségét.⁶⁵³ A másik ügy terheltje Elvis Lebron volt, aki szintén rendkívüli perorvoslatot kezdeményezett. Lebron monofotóval és DNS vizsgálattal kívánta volna bizonyítani nem b nösségét, amit a bíróság 2005-ben elutasított.⁶⁵⁴ A harmadik monofotós ügyben Farwell arra a következtetésre jutott, hogy az emberölés miatt elítélt Slaughter agya sem tartalmazta a b n cselekmény elkövetésének információit. Farwell számokkal is alátámasztotta a vizsgálati eredményeit. Úgy vélte, hogy a módszer validitása 99%-os. Az oklahomai bíróság (Court of Criminal Appeals of Oklahoma) ezt nem találta megalapozottnak, mivel önmagában a monofotós vizsgálat nem elegendő a rendkívüli perorvoslat elrendeléséhez.⁶⁵⁵

6. Egyéb m szerek

A jövőben egy új m szeres szinteségvizsgálati módszer lehet a „*Future Attribute Screening (FAST) Technologies*”, amelyet az amerikai Belbiztonsági Minisztériumban

⁶⁵¹ Mark PETTIT: FMRI and BF Meet FRE: Brain Imaging and the Federal Rules of Evidence. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 321. o.

⁶⁵² Sarah E. STOLLER – Paul Root WOLPE: Emerging Neurotechnologies for Lie Detection and the Fifth Amendment. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 362. o.

⁶⁵³ Mark PETTIT: FMRI and BF Meet FRE: Brain Imaging and the Federal Rules of Evidence. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 338. o.

⁶⁵⁴ Mark PETTIT: FMRI and BF Meet FRE: Brain Imaging and the Federal Rules of Evidence. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 338. o.

⁶⁵⁵ Mark PETTIT: FMRI and BF Meet FRE: Brain Imaging and the Federal Rules of Evidence. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 339. o.

(Department of Homeland Security) teszteltek.⁶⁵⁶ A m szerrel az arckifejezéseket, a lélegzetvételt és a pupilla tágulását vizsgálják. Egy másik technológia - a „*Silent Talker*” (csendes beszél) - a Manchester Metropolitan University kutatócsoportjának találmánya. A vizsgálat során több ezer arc- és testmozdulatot figyelnek meg, és elemeznek. A feltatlálók szerint a csendes beszél validitása a poligráfénál nagyobb (ezt 60%-ra teszik), a 80%-ot is meghaladja.⁶⁵⁷

Van olyan elképzelés is, hogy egy mobiltelefonba is szerelhet m szer alkalmas lehet arra, hogy a hangszín változásainak értékeléséb l következtetni lehessen az szinteség meglétére vagy annak hiányára. Az Amerikai Egyesült Államokban kifejlesztették az ún. pszichológiai stresszértékel eszközt (PSE), amely méri, és grafikusán ábrázolja az emberi hang stresszhez köthet összetev it.⁶⁵⁸ A poligráftól eltér en nem igényli, hogy a vizsgált személy csak igennel vagy nemmel válaszoljon a feltejtett kérdésekre, és az is el nye, hogy a „nyolchetes poligráfós tanfolyam” helyett mindössze hat napra van szükség ahhoz, hogy valaki megtanulja a m szer kezelését. Míg a poligráfós vizsgáló két vizsgálatot tud naponta végezni, addig a PSE kezel je hetet.⁶⁵⁹

A szemh mér az szintétlenség leplezésének egyik lehetséges vegetatív hatásán, a szem anyagcseréjének megemelkedésén alapul. Az elmélet szerint, ha egy kérdésre hamis választ ad a vizsgált személy, akkor megn a szivárványhártyába jutó vér mennyisége, és ennek következtében növekszik a szem h mérséklete.⁶⁶⁰

Nemcsak az új találmányokat, hanem a régebbieket is tesztelik, Tovino például a lehetséges szinteségvizsgálati eszközök közé sorolja a röntgent is, amely az emberi testr l szolgáltat információkat.⁶⁶¹

A m szerfejlesztések is alátámasztják azt a Király Tibor által megfogalmazott gondolatot, amely szerint „*a kriminalisztika és az igazságszolgáltatás mindig vágyott olyan módszerekre és eszközökre, amelyekkel egzakt módon lehetne megállapítani, mit tud a tanú,*

⁶⁵⁶ U.S. Department of Homeland Security: Privacy Impact Assessment for Future Attribute Screening (FAST) Technologies. http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/privacy/privacy_pia_st_fast.pdf (letöltés ideje: 2012. január 5.)

⁶⁵⁷ MMYou: The „Silent” treatment. MMYou, The University Newsletter, February 2003. Manchester Metropolitan University, Manchester, Egyesült Királyság, 2003. 1. o.

⁶⁵⁸ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szinteségvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 50. o.

⁶⁵⁹ Darren HADDAD - Sharon WALTER – Megan SMITH: Investigation and evaluation of Voice Stress Analysis Technology. Air Force Research Laboratory. New York, USA, 2001. 2. o.

⁶⁶⁰ HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szinteségvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 49-50. o.

⁶⁶¹ Stacey A. TOVINO: Imaging Body Structure and Mapping Brain Function: An Historical Approach. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 221.

*mit hallgat el, igazat mond-e.*⁶⁶² Úgy véli, még nem tudjuk, hogy milyenek lesznek a m szerek, „*lehet, a poligráf tökéletesített változata lesz az.*”⁶⁶³ Szempontokat is meghatároz, milyen feltételei vannak egy ilyen m szer igénybevételének:

- a) A terhelttel szemben nem alkalmazhatóak, mert a cselekvő képessége és védekezési képessége nem korlátozható;
- b) tanúval szemben sem alkalmazható olyan eszköz, szer, vagy módszer, amely – ha átmenetileg is – megfosztaná t öntudatától és cselekvési képességét l;
- c) az alkalmazás csak az elfogulatlanság kell garanciái mellett, az eljárási elvek érvényesítésével, a bíróság, a felek által gyakorolt ellen rzés mellett folyhat.⁶⁶⁴

Ad a) A terhelttel szemben nem alkalmazhatóak, mert a cselekvő képessége és védekezési képessége nem korlátozható

Ugyanúgy, mint a poligráf esetében, más szinteségvizsgálati m szereknél sem látjuk akadályát annak, hogy terhelttel szemben alkalmazzák. A feltétel a megfelelő validitás és megbízhatóság, valamint a beleegyezés megszerzése a vizsgálandó személyt l. Annak is garanciának kell lennie, hogy a vizsgálatot végző személy nem kihallgat, hanem szaktanácsadói vizsgálatot végez, csupán a terhelt fiziológiai változásait figyeli, és abból von le következtetéseket az szinteségre vagy az szintétlenségre.

Ad b) tanúval szemben sem alkalmazható olyan eszköz, szer, vagy módszer, amely – ha átmenetileg is – megfosztaná t öntudatától és cselekvési képességét l

Bár a poligráf és más m szerek is olyan fiziológiai változásokat mérnek, amelyeket a vizsgált személy nem tud befolyásolni, ebb l azonban – nézetünk szerint - nem következik az, hogy tiltani kellene az alkalmazásukat. Amikor a szakértő ujjnyomatot vesz a terheltt l, a terhelt ugyanúgy korlátozva van a cselekvési képességében, mint az szinteségvizsgálati m szer alkalmazása esetén, egyik vizsgálati eredményt sem tudja befolyásolni. Ugyanúgy, mint a terheltnél, a tanúnál is csökkentheti az aggályokat a beleegyezés el írása. Amennyiben a tanú nem kívánja, hogy megfigyeljék fiziológiai változásait, mindenféle jogkövetkezmény nélkül annyit tesz, hogy megtagadja a vizsgálatot.

Ad c) Az alkalmazás csak az elfogulatlanság kell garanciái mellett, az eljárási elvek érvényesítésével, a bíróság, a felek által gyakorolt ellen rzés mellett folyhat

Amennyiben a vizsgálatot elvégző szaktanácsadó elfogult lenne, ki kellene zárni az eljárásból. Nézetünk szerint a Be. 103. §-a által felsorolt szakértői kizárási okok a m szeres

⁶⁶² KIRÁLY Tibor: Büntető ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 135 o.

⁶⁶³ KIRÁLY Tibor: Büntető ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 135-136. o.

⁶⁶⁴ KIRÁLY Tibor: Büntető ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972. 136. o.

szinteségvizsgálatot végző szaktanácsadóira is alkalmazandóak, így nem járhat el:

- aki az ügyben mint terhelt, védő, továbbá mint sértett, feljelentő vagy mint ezek képviselője vesz, vagy vett részt, valamint ezek hozzátartozója;
- aki az ügyben mint bíró, ügyész vagy nyomozó hatóság tagja járt vagy jár el, valamint ezek hozzátartozója;
- aki az ügyben tanúként vesz, vagy vett részt;
- a BSZKI szaktanácsadója, ha az első pontban meghatározott kizáró ok a BSZKI vezetőjével szemben áll fenn;
- a szakértői intézmény és a szervezet szaktanácsadója, valamint a szakértői testület tagja, ha az a) pontban meghatározott kizáró ok a szakértői intézmény, a szervezet vagy a szakértői testület vezetőjével szemben áll fenn;
- akit az ügyben szakértőként vettek igénybe;
- akit elfogulatlan szaktanácsadói jegyzék könyv egyéb okból nem várható.

A Be. 103. § (3) bekezdése alapján szaktanácsadó a vele szemben felmerült kizárási okot köteles a kirendelőnek haladéktalanul bejelenteni, gazdasági társaság, szakértői intézmény, szervezet, illetve szakértői testület kirendelése esetén a bejelentést a kirendelt társaság vagy szervezet útján kell megtenni. Kizárásáról az a bíróság, ügyész, illetve nyomozó hatóság határoz, amely elítelt az eljárás folyik.

Úgy véljük, hogy a Be. adta kizárási okok garanciát jelentenek a más szenteségvizsgálatot végző szaktanácsadó elfogulatlanságára. Már csak az a kérdés, hogy az eljárási elvek tudnak-e érvényesülni, és a bíróságnak, valamint a feleknek lehet segítségük az ellenkezésre. Az eljárási elvek a poligráfnál kifejtettek alapján nem sérülnek, amennyiben más más szerek esetén is betartják azokat a garanciákat, amelyek érvényesülése elengedhetetlen (a beleegyezés, mint a vizsgálat feltétele, stb.). Az ellenkezés annyiban tud érvényesülni, hogy megvizsgálható, a jogszabályok betartásával történt-e a módszer alkalmazása. Amennyiben kételkedik a bíróság a vizsgálat eredményében, összevetheti más vallomásellenzési módszerrel is, de arra is lehetőség nyílik, hogy újabb más szenteségvizsgálatot rendeljen el, feltéve, hogy erre nem csupán a nyomozati szakban nyílt volna lehetőség. Ha a bíróságnak kétségei vannak a módszer és annak eredménye miatt, azt is teheti, hogy egyszerűen csak nem veszi figyelembe.

Nézzük a további problémákat, amelyek felmerülnek a más szerekkel kapcsolatban:

- a) Nincsenek adatok a validitásra és a megbízhatóságra.
- b) Nem jelennek meg a Be.-ben.
- c) Nem indokolt, hogy szakvélemény készüljön az eredményükről.

Ad a) Nincsenek adatok a validitásra és a megbízhatóságra

Gertz és Talarico szerint „*a megbízhatóság és a validitás kritikus fokmérő a tudományos vizsgálódásoknak.*”⁶⁶⁵ Ennek jegyében a poligráfnál rámutattunk arra, hogy validitási és megbízhatósági problémák merülnek fel az alkalmazásával kapcsolatban. Ugyanez jellemzi a többi m szer is, és az aggályokat tovább fokozza, hogy míg a poligráfnál számos validitási adat áll rendelkezésre, más módszerek esetében ez nem jellemző, így a kevés adat, vagy azok teljes hiánya kétségesé teszi az alkalmazhatóságukat. Mindegyik m szerre jellemző, hogy fiziológiai változásokat mér, ezért ugyanazokkal a szakértő i/szaktanácsadói tévedéseket okozó veszélyekkel kell számolni, mint a poligráfnál. Csak felsoroljuk a legfontosabb lehetséges veszélyforrásokat, amelyekről részletesen szóltunk a poligráf kapcsán: a vizsgált személy ugyan nem követte el a b n cselekményt, de érzelmileg reagál a b n cselekménnyel kapcsolatos kérdésekre⁶⁶⁶; a vizsgált személy b ntudatos vagy ellenséges; a vizsgált személy nem az elkövető, a b n cselekmény körülményeiről mástól szerezte a tudomást; a vizsgált személy szemtanúja volt a b n cselekménynek; a vizsgált személy a felfedező tanú; az alany egészségügyi és/vagy pszichiátriai betegségéből fakadóan alkalmatlan a vizsgálatra; rossz a feltett kérdés. Csak a legfontosabbakat emeltük ki a lehetséges okok közül, amelyek csökkenthetik a módszerek validitását, de gondolhatunk a lehetséges ellentétekenységekre is, mert biztosak vagyunk abban, hogy a poligráfos vizsgálóhoz hasonlóan a többi m szer is manipulálható.

Mivel az jellemzi az szinteségvizsgálati m szereket, hogy nem rendelkeznek kell validitási és megbízhatósági adattal – ez alól kivételt képez a poligráf -, ezért rendkívül aggályos az alkalmazásuk a büntető ügyekben, mert a módszerek legtöbbször ugyanolyan sokoldalú, mint a poligráf, velük is vizsgálják a tettestudomást, tőlük is várják a tárgyi bizonyítási eszközt, valamint a vizsgálatot követően beismerő vallomást, és ami talán a legfontosabb, a vallomás szinteségének is velük kívánják ellenőrizni.

Ad b) Nem nevesíti a Be.

Mivel a Be. nem nevesíti, és más jogszabályok sem rendelkeznek a komputeres grafometriás

⁶⁶⁵ Marc G. GERTZ – Susette M. TALARICO: Problems of reliability and validity in criminal justice research. Journal of Criminal Justice, 5. évfolyam. New York – Oxford – Toronto, 1977. 217. o.

⁶⁶⁶ Az egyik ügyben például rablással és emberöléssel gyanúsították a vizsgálat alanyát. A nyomozó hatóság rendelkezett a beismerő vallomással, azonban az eltulajdonított aranyat nem találták, ezért sor került a komputeres grafometriás vizsgálatra. A rendőrök megjelölték öt helyet az elrejtés feltételezett helyszíneiben. A vizsgálat alanyának reakciói eltértek az egyik helynél, azonban az adott helyen hiába ástak, nem találták meg az elrejtett aranyat. Végül egy hatodik helyen találtak rá, és az is kiderült, hogy mi okozhatta az eltérő reakciót az adott helyszínen: amíg az elkövető b ntársa a szabadságvesztés büntetését töltötte, addig szexuális viszonyt folytatott az abban az utcában lakó barátnőjével. Ez érzelmileg sokkal erősebb volt számára, mint maga az emberölés.

vizsgálatról, az érzelmvizsgálatról és a h kamerás vizsgálatról sem, megállapítható, hogy teljes a szabályozatlanságuk. Ez azonban nem jelenti azt, hogy büntet eljárásjogi elveket sértene az igénybevételük, garanciát jelent ugyanis, hogy a Be. rendelkezései, ha nem is közvetlenül, de rájuk is vonatkoznak, mivel olyan eljárási cselekményeknek min sülnek, amelyet a büntet eljárás keretein belül végeznek. Ebb l pedig az következik, hogy a Be. alapelvei rájuk is vonatkoznak, ennek tudható be az a gyakorlat, hogy - eltér en más szakért i vizsgálatoktól - írásos beleegyezéshez kötött az igénybevételük.

Ad c) Nem indokolt, hogy szakvélemény készüljön az eredményükr l

Úgy véljük, hogy hasonlóan a poligráfos vizsgálatához, a többi m szernél is indokolt lenne a szaktanácsadói igénybevétel, mert a jelenlegi korlátaik között nekik is a felderítést kellene szolgálniuk els sorban, és nem pedig a bizonyítást, amelyet egyébként sugall a vizsgálati eredményr l készül szakvélemény. Ugyanúgy, mint a poligráfnál, a többi módszernél is fontos, hogy a hatóság ne vélje megkérd jelezhetetlennek a vizsgálati eredményt, mert ez tévútra viheti az ügyet.

A tendenciák miatt várható, hogy a poligráf alternatíváit jelent módszerek további jelent s változásokon fognak keresztül menni. Vannak olyan technológiák, amelyek rövid id n belül kiforrottak lehetnek, és vannak, amelyek még csak kezdetleges fázisúak. Az új módszereknél is kísérletek sokaságára van szükség, hogy jogalkotó és jogalkalmazó, valamint a közvélemény egyaránt meggy z djön azok validitásáról és megbízhatóságáról. Nem lehet tudni, hogy valaha lesz-e olyan eszköz, amely száz százalékos validitással rendelkezik majd, az azonban biztosnak t nük, hogy az emberiség nem mond le err l az igényr l.

Bármelyik technológiáról is legyen szó, követelményként kell megfogalmazni a vizsgálandó személy beleegyezésének a megszerzését. A tanúnál csak akkor tudjuk elképzelni a kötelez vizsgálatot, amennyiben a validitási és megbízhatósági arányszámok 90% fölé emelkednek. Ett l még messze vannak a m szeres szinteségvizsgálati módszerek, ezért indokolt az írásbeli beleegyezés további fenntartása a tanú esetében is.

Figyelembe véve, hogy a poligráfon kívül már napjainkban is alkalmaznak más m szereket, ezért indokoltnak tartjuk, hogy a Be. a poligráf helyett szinteségvizsgálati m szerr l rendelkezzen. A Be.-nek azt kellene tartalmaznia, hogy „*a terhelt beleegyezése nélkül a vallomása szinteségvizsgálati m szer alkalmazásával nem vizsgálható.*” A Be. arról is rendelkezhetne, hogy „*szaktanácsadó igénybevétele kötelez , ha a terhelt vagy a tanú vallomását szinteségvizsgálati m szer alkalmazásával vizsgálják*”, és lehet vé kellene tenni a m szeres szinteségvizsgálatot végz szaktanácsadó bírósági eljárásban való alkalmazását is. Bár a poligráfnál megfogalmaztuk aggályainkat a bírósági igénybevétellel kapcsolatban,

azonban nem zárhatjuk ki annak a lehet ségét, hogy más m szerek alkalmasak lehetnek a bírósági eljárásban való alkalmazásra. Korábban már kifejtettük, hogy fiatakorúaknál nem tartjuk indokoltnak a poligráf alkalmazását, ugyanígy vélekedünk más m szerek esetében is. Álláspontunk szerint a nagykorú terhelt és a nagykorú tanú az, aki beleegyezése esetén alanya lehet a m szeres szintésévizsgálatnak.

Nézetünk szerint a Be.-nek a javasolt rendelkezéseken kívül mást nem kellene tartalmaznia, a részletszabályokat a m szeres szintésévizsgálatról szóló önálló törvény foglalhatná magába. Meg kellene határozni a törvényben, hogy mely m szerek vehet k igénybe a m szeres szintésévizsgálatra, ki vizsgálhat, a vizsgálónak milyen végzettséggel és képzettséggel kell rendelkeznie, valamint a vizsgálat személyi és tárgyi feltételeit is tartalmazhatná. A vizsgálat menetét, valamint az eredményét rögzít jegyz könyvvel kapcsolatos el írások is megjelenhetnének a törvényben, valamint azok a speciális rendelkezések, amely a nem büntet jogi célzatú igénybevételt szabályozná.

Már a poligráfnál is utaltunk rá, hogy a vizsgálat eredményéb l közvetett bizonyíték is származhat. Ugyanez a lehet ség fennáll más m szerek esetében is, azonban rájuk is vonatkozik az a követelmény, hogy a bíróság nem tekintheti tévedhetetlennek egyik módszert sem. Amennyiben a jöv ben olyan m szereket fejlesztenek ki, amelyek validitási és megbízhatósági arányszámai meghaladják a 90%-ot, - nézetünk szerint - indokolt lesz átéértelni a m szeres szintésévizsgálat helyét, amely a felderítési oldalról, a bizonyítás oldalára kerülhet. Ha ez megtörténik, úgy véljük, hogy a bizonyítási eljárások között el kell majd helyezni, hiszen a m szeres szintésévizsgálat is bizonyítási eszközök megszerzésére irányul, legyen az a vizsgálat eredményét tartalmazó szaktanácsadói jegyz könyv, amely okirati bizonyítékként használható fel, vagy az a tárgyi bizonyítási eszköz, amely elrejtése helyének meghatározását a vizsgálattól várják, de gondolhatunk arra is, hogy a vizsgálatot követ vallomás, esetleg beismer vallomás is a célok között szerepelhet.

Amíg a jöv várat magára, addig els sorban a felderítés során igénybe vehet módszerként kell rá tekintenünk, de nem zárjuk ki annak a lehet ségét sem, hogy a bírói mérlegelés függvényében esetlegesen bizonyíték származzon a m szeres szintésévizsgálatból.

XIV. A KUTATÁSI EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA

A kutatás során megvizsgáltuk a poligráfra és más szinteségvizsgálati módszerekre vonatkozó hatályos jogi szabályozást, rávilágítottunk a jogalkalmazási problémákra, és ismertettük az igénybevételekhez kapcsolódó büntető eljárásjogi és kriminalisztikai ismereteket. Az alábbiakban összefoglaljuk fontosabb megállapításainkat, és de lege ferenda javaslatainkat.

A bevezetésben abból indultunk ki, hogy a büntető ügyekben eljáró hatóságoknak folyamatosan vizsgálniuk kell a terhelt és a tanú szinteségét, hogy a bíróságnak, amikor határozatot hoz, ne azzal kelljen szembesülnie, hogy a rendelkezésre álló vallomások némelyikére nem támaszkodhat. Felvetettük, hogy a poligráf és más módszerek segíthetik az szinteségvizsgálatot. A kutatás során arra a megállapításra jutottunk, hogy a módszeres szinteségvizsgálat eredményét tartalmazó szaktanácsadói jegyzőkönyv, illetve szakvélemény hozzájárulhat ugyan annak eldöntéséhez, hogy a vallomás szinte-e, azonban önmagában egyik módszer sem alkalmas arra, hogy a bíróság kizárólag a szaktanácsadói, illetve szakértői megállapításokra támaszkodva végezze el a hitelt érdemlő ségi vizsgálatot. Egyik módszer sem csodaszer, és nem is tévedhetetlen, ezért már a nyomozás során is ügyelni kell arra, hogy kell kétellyel tekintsenek a vizsgálati eredményekre.

Megvizsgáltuk, hogy igazságkeresésnek tekinthető-e a büntető eljárás. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a hazai jogalkalmazásban még mindig benne él az anyagi igazság megállapításának igénye, az arra való törekvés, hogy a bíróság, amikor ítéletet hoz, a megállapított anyagi igazság azonos legyen a valósággal. Úgy véltük, hogy az anyagi igazsághoz már az ügyész és a nyomozó hatóság is eljuthat, azonban a bíróság az, aki jogosult arra, hogy ezt a valósággal egybeeső anyagi igazságot a Be. által elírt módon, az ítélelhozattal megállapítsa.

A módszeres szinteségvizsgálatot elhelyeztük a kriminalisztika tudományában. Kifejtettük azt is, hogy a módszerekre úgy tekinthetünk, mint krimináltechnikai eszközökre, amelyek azt a célt szolgálják, hogy a büntető eljárásban eljáró hatóságok számára a szaktanácsadón, illetve szakértőn keresztül megjelenítsék, nyilvánvaló tegyék, hogy a vizsgált személynek a bűncselekménnyel összefüggő kérdésekre adott válaszok során milyen fiziológiai változásai voltak. A módszeres szinteségvizsgálatot a krimináltaktikával is összefüggésbe hoztuk, mivel a krimináltaktikai ajánlások azok, amelyek segíthetik a nyomozó hatóságot és az ügyészt abban, hogy tudja, mikor mely módszeres szinteségvizsgálati módszer vehető igénybe, és hogyan alkalmazható az eredményes nyomozás érdekében. Definiáltuk a

m szeres szinteségvizsgálathoz tartozó legfontosabb fogalmakat, és szóltunk a poligráf jellemzőiről is.

Áttekintettük a poligráf, valamint az igazságkeresés hazai és külföldi fejlődéstörténetét, és arra a következtetésre jutottunk, hogy az emberiség csak a XIX. században kezdett el m szerben gondolkodni, mint az szinteségvizsgálat lehetséges eszközeiben. Megállapítottuk, hogy az ókori és középkori igazságkeresési módszerek elsősorban népi megfigyeléseken és a misztikán alapultak, amelyek nem tekinthetők a poligráf elődeinek, azonban mutatják azt az igényt, hogy az emberiség rátaláljon arra a biztos módszerre, amely segítséget nyújt az igazság megállapításához. A XIX. század kísérletei után 1921-ben az szinteségvizsgálati módszerek közül elsőként a poligráf született meg, majd terjedt el világszerte. Alkalmazásának kezdetei hazánkban az 1980-as évek elejére tehetőek. A poligráf mellett más módszereket is fejlesztettek a nagyhatalmak, keresték az „igazságszérumot”, de a kutatások nem hozták meg a várt eredményt.

A poligráf alkalmazásának egyes külföldi jellemzőivel, példáival és modelljeivel is foglalkoztunk. A kutatás során arra a következtetésre jutottunk, hogy öt modell állítható fel:

- vannak olyan országok, amelyek tiltják a poligráf alkalmazását,
- mások csak szakmai háttérvizsgálatként tekintenek rá, és nem rendelkeznek róla jogszabályban,
- egyes országokban törvény(ek) keretében szabályozzák a poligráfos vizsgálatot,
- vannak önálló poligráfos jogszabályt alkotó országok,
- és vannak vegyes modellek is, amelyek több modell ismerveivel jellemezhetők, vagy a poligráfos vizsgálat - tiltás nélküli - hiányával.

Azt tapasztaltuk, hogy nem egyforma a poligráf megítélése, ha valamely országban engedik is az igénybevételét, eltér annak megítélése, hogy a bíróságok figyelembe vehetik-e bizonyítékként. Azt is megfigyeltük, hogy a poligráf alkalmazását tiltó országok nem jogszabályban rendelkeznek a tilalomról, hanem legfeljebb bírósági, alkotmánybírósági vagy legfeljebb ügyészségi szinten. Vizsgálódásunk során azt is tapasztaltuk, hogy a validitást nemcsak a poligráfot tiltó, hanem az azt engedélyező országokban is vitatják, éppen ezért általában ritka az, hogy bizonyítékként értékeljék a poligráfos vizsgálat eredményét, inkább szakmai háttérvizsgálatként tekintenek rá. Megállapítottuk, hogy azokban az országokban, amelyekben alkalmazzák a módszert, nemcsak gyanúsítottat, hanem tanút is vizsgálnak vele, és arra is lehetőség van, hogy a bírósági eljárásban is igénybe vegyék.

Bemutattuk a poligráf hazai jogi szabályozását is. Megállapítottuk, hogy Magyarország – hasonlóan Horvátországhoz és Lengyelországhoz, valamint az Amerikai Egyesült Államok egyes államaihoz - a harmadik modell országokhoz tartozik, amelyekre az a jellemző, hogy törvények keretében szabályozzák a poligráf vizsgálatot. Ismertettük és elemeztük a poligráffal és más m szerekkel összefüggésbe hozható hatályos és hatályon kívül helyezett jogforrásokat, így a NYUT-ot, az Rtv.-t, a Be.-t, a NYOR-t, a Személy- és tárgyköröze 1 sz 10 törvényt, a 329/2007. (XII. 13.) kormányrendeletet és a 2011. évi LXXXIX. törvényt. Kitértünk a nem büntet jogi célzattal felhasznált m szeres szenteségvizsgálatra vonatkozó jogforrásokra is, így az adatvédelmi törvényre, a munka törvénykönyvére, a 2005. évi CIX. törvényre, valamint a Hjt.-re, és foglalkoztunk az ombudsmani állásfoglalásokkal is.

Rámutattunk arra, hogy a magyar jogalkotó az önálló poligráftörvény helyett azt az utat választotta, hogy több jogszabályban is fogalmazott meg olyan rendelkezéseket, amelyek közvetlenül vagy közvetve, de érintik a poligráf (és esetlegesen más szenteségvizsgálati m szerek) alkalmazását. A jogi normák áttanulmányozása után arra a következtetésre jutottunk, hogy több más országhoz hasonlóan, hazánkban is az a jellemző, hogy a jogalkotó túlnyomórészt a jogalkalmazóra bízta annak meghatározását, hogy milyen feltételekkel vehet igénybe a poligráf. A jogalkalmazói szabadság még inkább jellemzi a többi m szert, mivel azokra konkrét jogszabályi rendelkezés nem áll rendelkezésre, csupán következtetni lehet arra, hogy az Rtv., amikor m szeres (poligráf) vizsgálatról ír, a poligráf mellett más m szerekre is kötelez szabályokat fogalmaz meg.

A poligráf vizsgálatot a büntet eljárás alapelveivel is összevetettük. Megállapítottuk, hogy az alapelvek korlátokat jelentenek a nyomozó hatóság, az ügyész és a bíróság számára, másrészt jogosítványokat a büntet eljárás magánszemély f személyeinek, így a terhelt, a véd , valamint a sértett részére. A nyomozás megindításától kezdve, a vádemelésen át, a joger s bírósági ítéletig a büntet eljárásnak úgy kell lefolynia, hogy az alapelvek ne sérüljenek. Ezt a követelményt igaznak véljük az szenteségvizsgálati m szerek mindegyikére, így a poligráfra is. Úgy kell a vallomás m szeres ellen rzését elvégezni, hogy az csak a lehető legkisebb mértékben korlátozza az alapelveket. Kutatásunk során arra a megállapításra jutottunk, hogy az szenteségvizsgálati m szerek nem sértenek alapelveket, ezért alkalmazhatóak a büntet eljárásban. Magyarország Alaptörvényébe sem ütközik az igénybevétele, és az Emberi Jogok Európai Egyezményét sem sértik. Annak ellenére láttuk így, hogy tisztában vagyunk a kritikákkal, amelyek az elmúlt évtizedekben fogalmazódtak meg a poligráffal szemben. Korábban azért nem tartották alkalmasnak az

szinteségvizsgálatra, mert az eljárási elveket „súlyosan sérti” és a „kényszerítés fogalomkörébe tartozó” eljárásnévként is jellemezték. Voltak, akik a középkori barbársághoz hasonlították, és követelték a betiltását, mivel az emberi jogok megsértését látták benne. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy a validitási probléma az, amely leginkább jellemzi a poligráffal kapcsolatos vitákat, és bírósági döntéseket, nem pedig annak kétségbevonása, hogy nem sérti az emberi jogokat. Azt is megállapítottuk, hogy a kényszerítés sem jellemzi a poligráfos vizsgálatot, hiszen hazánkban akár a terheltet, akár a tanút vizsgálják, írásos beleegyezés szükséges hozzá. Felvetettük azt is, vajon a tanú számára el lehetne-e írni a kötelező poligráfos vizsgálatot. Úgy véltük, hogy a tanú poligráfos vizsgálatra kötelezése sem jelentene kényszerítést, amennyiben a tanú, amint magát vagy hozzátartozóját vádolná bűncselekmény elkövetésével, megtagadhatná a választ. Megállapítottuk, hogy nincs valóságalapja annak a kritikának sem, hogy „súlyosan sérti az eljárási elveket”, hiszen a poligráfos vizsgálat bár a fiziológiai változásokra összpontosít, amelyet a vizsgált személy nem tud befolyásolni (hacsak nem törekszik arra, hogy becsapja a bíróséget), ezzel együtt a kialakított garanciák miatt fel sem merülhet az eljárási elvek súlyos sérülése. A vizsgálatba való beleegyezés megkövetelése, és annak a biztosítása, hogy az alany a poligráfos vizsgálat során bármikor megállíthatja a vizsgálatot, visszavonhatja a beleegyezését, olyan garanciák, amelyek már önmagukban cáfolják az ezirányú kritikát. Bár a gyanúsítottnak - ha megfelel a bíróséget validitása - nincs lehetősége arra, hogy elhallgasson valamit, vagy ne a valóságnak megfelelően beszéljen a bűncselekmény elkövetéséről, mint ahogy ezt megtehetné a kihallgatás során, de amikor beleegyezését adja a vizsgálatba, vállalja annak kockázatát is, hogy fény derül a titkaira. Nemcsak az önvádra közeledés tilalma, hanem a bemutatott más alapelvek alapján is kijelenthet, hogy a poligráf igénybevétele nem alapelvellenes, nem indokolt a bíróséget alkalmazásának tiltása arra hivatkozva, hogy súlyosan sérti a büntető eljárási alapelveket. Azt is megfogalmaztuk, hogy megállapításaink a poligráf alternatíváira is vonatkoznak.

Meghatároztuk, hogy a Bp. alapján kit tekinthetünk a poligráfos vizsgálat alanyának. Ráműttatuk arra, hogy a jogalkalmazás nem egységes, amelynek az oka arra vezethető vissza, hogy a törvény nem határozza meg egyértelműen, hogy a büntető eljárásban kit lehet vizsgálni. A Bp. vonatkozó szakaszaiból levontuk azt a következtetést, hogy a poligráf terhelttel szembeni igénybevétele a nyomozás során kerülhet sor, mivel a Bp. egyrészt a gyanúsítottnál tesz említést a poligráfról, másrészt a szaktanácsadóra vonatkozó poligráfos rendelkezés is a nyomozást szabályozó szakaszok között helyezkedik el. A törvény azt is szabályozza – amivel mi is egyetértettünk –, hogy a fiatalok terhelt vallomása poligráf

alkalmazásával nem vizsgálható. Mindezekből azt a következtetést vontuk le, hogy a Be. alapján a nagykorú gyanúsított lehet alanya a poligráfos vizsgálatnak.

Megvizsgáltuk annak a lehetőséget is, hogy indokolt lenne-e a nagykorú vádlottat is alanyként tekinteni. Arra a megállapításra jutottunk, hogy sem a hatóság, sem a terhelt érdekei nem teszik szükségessé a vádlott alannyá válását. Bár a poligráfot alkalmazó külföldi országok egyikében sem tiltják a vádlott poligráfos vizsgálatát, úgy véltük, hazánkban érdemes ragaszkodnunk ahhoz, hogy csak nagykorú gyanúsított lehessen alanya a vizsgálatnak.

Ráműtöttünk arra is, hogy a vizsgálat feltétele az önkéntes beleegyezés kell, hogy legyen, és ne a hatósági presszió eredményezze. Kifejeztük, hogy nem tartjuk elfogadhatónak azt a gyakorlatot, amely arra irányul, hogy a vizsgálandó személy csak közvetlenül a poligráfos vizsgálat előtt értesüljön a vizsgálat tényéről, szinte választási lehetőséget sem hagyva, hogy dönthessen a beleegyezés és a vizsgálat megtagadása között.

A gyanúsított kapcsán felvetettük azt a kérdést is, hogy vallomásnak kell-e megjelölnie a poligráfos vizsgálatot. Úgy láttuk, hogy a hallgatási jogával élő gyanúsítottat nem indokolt megfosztani attól a jogától, hogy indítványozza a poligráfos vizsgálat elvégzését, és ugyanezt gondoltuk a hatósági oldalról is, hiszen a nyomozást hátráltatná, ha a vallomást nem teszi, viszont a poligráfos vizsgálatot vállaló gyanúsított vizsgálatára nem kerülhetne sor.

Foglalkoztunk a tanú poligráfos vizsgálatával is. Megállapítottuk, hogy a Be. csak a kiemelt jelentőségű ügyekben teszi lehetséges alannyá. Mivel további rendelkezést nem tartalmaz a törvény róla, ezért bizonytalanság alakult ki a gyakorlatban az alkalmazhatóságával kapcsolatban. A bizonytalanság a múltat is jellemezte, amikor aggályokat fogalmaztak meg a tanú poligráfos vizsgálata kapcsán. A probléma gyökere abból fakad, hogy a Be. nem ismeri a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személy jogi helyzetét, így a nyomozó hatóságnak tanúként kell kihallgatni azt a személyt is, akivel szemben még nem áll fenn a gyanúsításhoz szükséges megalapozott gyanú. Ennek tükrében öt tanúkategóriát állítottunk fel: megkülönböztettük a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható tanút, a hamis vallomást tevő tanút, az akarata ellenére nem tesz vallomást tevő tanút, az önként tesz vallomást tevő tanút és a sértett tanút. Arra a következtetésre jutottunk, mivel a hatóság nem lehet biztos benne, hogy melyik típusú tanú az, aki vallomást tesz, ezért megengedhet mindegyik tanúkategóriában a poligráf alkalmazása, azzal a kitételrel, hogy a tanúvallomás színtességét ne kizárólag a poligráfos vizsgálat eredménye alapján ítélik meg.

Kifejtettük abbéli álláspontunkat, hogy a tanú poligráfos vizsgálatának lehetősége a Be.-ben el kell helyezni a tanú kihallgatásánál (181. §), valamint a tanú kihallgatását

szabályozó (Be. XIII. Fejezet I. Címe) 293. § (3) bekezdés végére kerülhetne (egy új bekezdésbe), hogy „*a tanú beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható*”. A vádlott poligráfos vizsgálatának tiltásával szemben azért tartottuk elfogadhatónak a tanú bírósági szakban történő poligráfos vizsgálatát, mivel a vádlottal ellentétben, neki kevés az információja az ügyről, az iratok közül is csak a vallomását tekintheti meg, így a poligráfos vizsgáló olyan feltételek mellett dolgozhat vele, mintha a nyomozás során kerülne sor a vallomásellenőrzésre. Ehhez persze az is kell, ami a nyomozás során is alapvető követelmény, hogy ne kerüljenek nyilvánosságra az ügy olyan részletei, amelyek lehetetlenné tehetnék az eredményes poligráfos vizsgálatot, másrészt a tanú jó emlékezési képességére is szükség van, mivel az idő múlása következtében a tanú elfelejtheti a releváns információkat. Úgy véltük, hogy a Be. tanúra vonatkozó új bekezdésének azt is kellene tartalmaznia, hogy a bírósági eljárásban a sértett nem vizsgálható poligráffal. Ennek az okát abban láttuk, hogy a sértett annak ellenére, hogy a nyomozati iratokból csak a rá vonatkozókat tekinthetné meg, a gyakorlatban az tapasztalható, hogy gyakran ugyanazokat az iratokat ismerheti meg, mint amelyeket a gyanúsított rendelkezésére bocsátanak, másrészt a nyomozás során jelen is lehet egyes eljárási cselekményeknél, így összességében szinte ugyanannyi információt szerezhet az ügyről, mint a vádlott, ezért a vizsgálat validitása nála is erősen megkérdőjelezhető. A tanú kapcsán is arra a következtetésre jutottunk, hogy kiskorú esetében indokolt lenne a tiltása, nemcsak a Be.-ben, hanem az Rtv.-ben is.

Mivel a poligráf validitása és megbízhatósága viszonylag alacsonynak tekinthető, ezért mi is úgy láttuk, jobb, ha nem írja elő a jogszabály a tanú kötelező poligráfos vizsgálatát, amelynek megtagadása, vagy a közre nem vehetőség rendbírósággal lenne sújtható.

A tisztázatlan helyzet tanúval kapcsolatban arra a következtetésre jutottunk, hogy a Be.-nek önálló jogalanyisággal kellene felruháznia a bűncselekmény elkövetésével gyanúsítható személyt, akinek az ilyen minőség eljárásjogi helyzete csak addig tartana, amíg a személyre vonatkozó egyszeri gyanú megalapozottá nem válik. A gyanúsítható személy jogalanyiságát csak rövid ideig, az elállítási és a megalapozott gyanú közlése közötti ideig lenne indokolt fenntartani, ez alatt védőigénybevétele nélkül is tehetne vallomást, és beleegyezése esetén a poligráfos vizsgálatra is lehetőség nyílna. Nem lehet előre tudni, hogy gyanúsított lesz-e, így arra a megállapításra jutottunk, hogy vele szemben alkalmazott rövid idejű, legfeljebb 24 óra időtartamú szabadságkorlátozás lenne csak elfogadható. Amennyiben a gyanú fokának változása nem történik meg, az ügyésznek nyomozást megszüntető határozatot kellene hozni a gyanúsítható személlyel szemben, aki – szükség esetén – a továbbiakban tanúként venne részt az eljárásban. Ugyanez lenne a következménye annak is,

ha a nyomozás eredményeképpen megállapíthatóvá válna a személlyel szembeni gyanú hiánya. Azt is megfogalmaztuk, hogy a gyanúsítható személy - írásos beleegyezése esetén - alávetethet lenne a poligráfós vizsgálatnak, valamint nyomozási cselekményeket is végezhetnének annak érdekében, hogy a gyanú megalapozottá váljon, és a gyanúsítható személyből gyanúsított lehessen, vagy a gyanú megszűnjön, és megszüntessék vele szemben a nyomozást. A gyanúsítható személy védőt hatalmazhatna meg, és ugyanúgy, mint a gyanúsítottat, a hallgatási jog is megilletné. A célunk az volt a gyanúsítható személy eljárásjogi helyzetének tisztázásával, hogy a gyanú esetleges megalapozottá válásáig ne ériék hátrányok abból fakadóan, hogy tanúként vonják be az eljárásba, annak ellenére, hogy a hatóság már azzal is számol, hogy ő is a feltételezett elkövetők között lehet.

A kutatás során arra is választ kerestünk, hogy ki lehet poligráfós vizsgáló. Megállapítottuk, hogy a jogalkotó nem hozott rossz döntést, amikor a szaktanácsadóhoz rendelte a poligráfós vizsgálat elvégzését, mivel a poligráfós vizsgálat elsősorban a nyomozó hatóság és az ügyész segítjé kíván lenni, ugyanúgy, mint a szaktanácsadói intézmény. Ráműtöttünk arra, hogy a szakvélemény elsősorban nem a nyomozás tervezéséhez és szervezéséhez kíván segítséget nyújtani, hanem a jelentőségét az adja, hogy a bíróság bizonyítékként veheti figyelembe, ezzel szemben a szaktanácsadó és a poligráfós vizsgálat szempontjából háttérbe szorul ez a kérdés. Problémának láttuk azonban, hogy a jogalkotó a törvényben nem válaszolja meg azt a kérdést, mi a teendő akkor, ha bírósági szakban vennék igénybe a poligráfót, ugyanis a bíróság nem rendelhet ki a Be. alapján szaktanácsadót. Arra a megállapításra jutottunk, hogy a Be.-nek lehetnéne kellene tennie, hogy kizárólag a poligráfós vizsgálat esetén a szaktanácsadó alkalmazható legyen a bírósági szakban is. Érdekesnek gondoltuk bevezetni a szaktanácsadó meghallgatása intézményt is, hogy ne tanúként hallgassák ki, vagy szakértőként hallgassák meg a poligráfós vizsgálatot, mint ahogy ezt teszik a bíróságok, ha értelmeznie kell szöveget is a szaktanácsadónak a vizsgálat eredményét. Amennyiben a bíróság meghallgatná a szaktanácsadót, kérdezési jog illetné meg az ügyészt, a vádlottat, a védőt, a sértettet, illetve a magánfelet.

Foglalkoztunk a poligráfóműködésével is, meghatároztuk a vizsgálat alanyi és tárgyi feltételeit, bemutattuk a vizsgálat menetét, és kitértünk az egyes kérdezéstechnikákra is, rámutatva az előnyeikre és hátrányaikra. Megállapítottuk, hogy a kérdezéstechnikák kombinálása hatékonyabb lehet a büntető eljárás eredményessége szempontjából. Kifejtettük azokat a hibalehetőségeket is, amelyek tévessé tehetik a poligráfós vizsgálat eredményét:

- a nyomozó hatóság is követhet el hibát;
- a nyomozó hatóság nem tisztességes;

- a poligráf validitása nem megfelel ;
- a poligráfos vizsgálat alanya b ntudatos vagy ellenséges;
- a vizsgált személy ugyan nem követte el a b ncselekményt, de érzelmileg reagál a b ncselekménnyel kapcsolatos kérdésekre;
- a vizsgált személy nem az elkövet , a b ncselekmény körülményeir l mástól szerezte a tudomást;
- a vizsgált személy szemtanúja volt a b ncselekménynek;
- a vizsgált személy a felfedez tanú;
- az alany egészségügyi és/vagy pszichiátriai betegségéb l fakadóan alkalmatlan a vizsgálatra;
- rossz a vizsgálat során feltett kérdés.

Bemutattuk a poligráf egyes gyakorlati kérdéseit is. Megvizsgáltuk, hogy a m szernek milyen szerepe lehet az emberölési és az elt nési ügyekben, továbbá alkalmas-e a gyanúsítottak körének sz kítésére és b vítésére. Foglalkoztunk a hamis beismeréssel is, valamint azzal a jelenséggel, hogy a tanúból gyanúsított is válhat a poligráfos vizsgálat következményeként. Megnéztük azt is, hogy a szexuális b ncselekmények esetén érdemes-e poligráfot alkalmazni. Végül a vizsgálat id zítésével és a média hatásaival kapcsolatban fejtettük ki meglátásainkat. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a poligráf - a téves vizsgálati eredményeket leszámítva – bármely ügypusban segítheti azonosítani az elkövet t, er sítheti a személyre vonatkozó gyanút vagy gyengíthetheti, és hozzájárulhat a b ncselekmény elkövet i körének a sz kítéséhez és tágításához. A poligráffal vizsgálható a vallomás szintesége is, és gyakori, hogy az alany, szembesülve a számára kedvez tlen eredménnyel, „*meztörök*” és beismer vallomást tesz. Az is el nye lehet a poligráfnak, hogy általa újabb bizonyítékokhoz is juthat a hatóság. Az el nyök mellett arra is utaltunk, hogy a téves eredményt hozó vizsgálat lehet ségét mindenkor szem el tt kell tartania a hatóságnak, mert tévútra térhet, ha csodaszerként tekint a poligráfra.

A poligráf validitásával is foglalkoztunk. Egyetértettünk azzal a fogalom meghatározással, amely szerint a validitás azt mutatja meg, hogy hogyan aránylik egymáshoz a valóságnak megfelel és az attól eltér eredmény. A szakirodalom tanulmányozása alapján megállapítottuk, hogy a poligráf validitása 50 és 98,6% között van. A fals negatív eredmény aránya 1 és 20% közé tehet , ami azt jelenti, hogy a poligráfos vizsgáló 1-20%-ban gondolja nem b nösnek azt a személyt, aki egyébként a valódi elkövet . A fals pozitív eredmény aránya 4,25 és 47% között mozog, amely azt mutatja, hogy a nem b nöst 4,25-47%-ban gondolhatják b nösnek a poligráfos vizsgálat eredményét tekintve. A valódi

elkövet knél 76-98,5% közé tettük a poligráf validitását, míg a nem b nösöknél ez 53-98%-os. Rámutattunk arra is, hogy a hazánkban alkalmazott feszültségcsúcs tesztnél a valódi elkövet knél 76-88,2%-os a validitás, a nem b nösöknél pedig 83-96,7% között van, a poligráf összvaliditása pedig 80-93%-os. Mivel az általános nézet szerint a 80%-os validitási arány még éppen, hogy elfogadható, ezért a hazai feszültségcsúcs teszttel elérhető validitási értéket megfelelőnek tekintettük. Megállapítottuk azt is, hogy a valódi elkövet knél (76-88,2%-os a validitás) viszonylag nagy az esélye annak, hogy tévesen nem b nösnek hozza ki a vizsgálat, míg a nem b nösöknél kedvezőbb a validitás (83-96,7%). Ebből levontuk azt a következtetést, hogy a poligráf alkalmasabb a nem b nös azonosítására, vagyis a tettestudomás hiányának a valóságnak megfelelő megállapítására, mint a valóban meglévő tettestudomás megállapítására. Ebben is láttuk az okát, hogy a valódi elkövet knél érdekelhető a vizsgálathoz, mert jó esélye van arra, hogy tévesen nem b nösnek véli a poligráfos vizsgálat. Megállapítottuk, hogy a nem b nösök számára azt jelenti a validitási érték, hogy a poligráf validitás az esetükben a legmagasabb, a fals pozitív eredmény a feszültségcsúcs tesztnél mindössze 5%-os, vagyis 5%-ban fordulhat csak elő, hogy tévesen elkövet knél vélik.

A validitási értékekből azt a következtetést vontuk le, hogy a poligráf, mint a vallomás szinteségének ellenőrzésére alkalmazott módszer, igénybe vehető annak vizsgálatára, hogy a nem b nös személy valóban nem b nös-e, vagyis amit a vallomásában állított, az valóban szinte-e. Így az szinteség mérésére alkalmas lehet, amikor a bíróság a vallomás hitelt érdemlőségét vizsgálja, de ugyanúgy, mint az igazságügyi orvosi gyakorlatban, a poligráf esetén is ajánlott más módon is végrehajtani az ellenőrzést, akár egy bizonyítási kísérlettel, vagy egy szembesítéssel, stb. A valódi elkövet knél esetében is alkalmazható a poligráf, viszont a bíróságnak tisztában kell lennie azzal, hogy ez esetben éppen hogy elfogadható a poligráfos vizsgálat eredménye, mivel viszonylag nagy számban (1-17%) fordulhat elő a feszültségcsúcs tesztél, hogy valaki elkövet knél, azonban tévesen nem b nösnek fogja mutatni a vizsgálati eredményt.

A megbízhatóság definíciójaként azt határoztuk meg, hogy a megbízhatóság megmutatja, hogy különböző poligráfos vizsgálatok, egymástól függetlenül, ugyanazon mérések regisztrátumának értékelése alapján milyen arányban jutnak ugyanarra a következtetésre. A szakirodalom áttanulmányozása után azt állapítottuk meg, hogy a poligráfos vizsgálat megbízhatósága 52,5-90% közé tehető.

A poligráf esetén definiáltuk a hitelt érdemlőség vizsgálatának fogalmát, ami azt jelenti, hogy a bíróság az adott ügyben el tudja-e bizonyítani a fogadni a poligráfos vizsgálat

eredményét. Rámutattunk arra is, hogy a bíróság figyelembe veszi a poligráf validitását és megbízhatóságát, valamint a konkrét vizsgálatot, illetve az ügy körülményeit, amikor állást foglal a hiteltérdemlég kérdésében. Úgy véltük, hogy a poligráfos vizsgálat validitási és megbízhatósági arányszámai nem teszik lehetetlenné azt, hogy a bíróság felhasználja annak eredményét a hiteltérdemlég vizsgálatára, azonban mindenkor figyelembe kell vennie az ügy körülményeit is, valamint azt, hogy a módszer validitása és megbízhatósága nem éri el a 100%-ot.

Szóltunk a poligráf validitását és megbízhatóságát is csökkent ellentéveségekről is, amelyek arra irányulnak, hogy az alany megtévessze a poligráfos vizsgálatot. A justizmord kapcsán azzal foglalkoztunk, hogy a poligráf alkalmas-e arra, hogy hasonlóan a DNS vizsgálathoz, megkérdezzék vele a vallomás szinteségét, elkerülve ezzel a justizmordot. Úgy véltük, hogy a poligráf a validitási és megbízhatósági korlátai miatt a több közül lehet az egyik módszer, vagyis csak más módszerekkel együtt alkalmazandó a vallomás szinteségének vizsgálatára. Arra is választ kerestünk, hogy a poligráfos vizsgálat eredménye vezethet-e bírói tévedéshez. Úgy véltük, amennyiben a bíró tévedhetlen módszernek tekinti, a válasz egyértelműen az igen.

Kísérletet tettünk arra is, hogy meghatározzuk a poligráf helyét és szerepét a felderítésben és a bizonyításban. Megállapítottuk, hogy a felderítést szolgálja, amikor a nyomozás kezdetén szűrőként alkalmazzák, hogy a vizsgálati eredményt is felhasználva, kizárják azokat a személyeket a lehetséges elkövetők köréből, akik nem rendelkeznek tettestudomással. A felderítéssel függ össze az is, hogy a tanúként kihallgatott személyek esetleges tettestudomását is vizsgálhatják poligráffal. Arra is poligráfot vesznek igénybe, hogy olyan tárgyi bizonyítási eszközhöz jusson a nyomozó hatóság, amelynek megléte, vagy például elrejtésének helye ismeretlen lehet. Ezek mellett a felderítés keretén belül tisztázzák azt is, hogy a nyomozó hatóság által felállított tényállás alapját képező vallomások mely részei nem tekintendők szintesének, ugyanis a tényállás megállapítása hibás lehet, ha nem minden történt úgy, ahogy azt például a tanú elmondta. Úgy véltük, hogy a felsorolt poligráf-funkciók igazolják azt, hogy a poligráf alkalmazható a felderítés során.

Azt is megvizsgáltuk, hogy a felderítés mely részében vehet igénybe a nyomozó. Megállapítottuk, hogy a nyomozás elrendelését követően alkalmazható, mert a feljentes kiegészítés során nincs lehetőség kihallgatásra, így poligráfos vizsgálatra sem. Legkésőbb a felderítés befejezése előtt vehet igénybe, vagyis a vádemelést követően felderítési céllal poligráf már nem alkalmazható.

Arra a megállapításra jutottunk, hogy a poligráfus vizsgálatnak akkor lehet szerepe a felderítésben, amennyiben a nyomozó hatóság tisztában van a módszer korlátaival, azzal, hogy bár a poligráfus vizsgáló az alany fiziológiai változásaiból következtetés von le a tárgyi bizonyítási eszköz meglétére és elrejtésének helyére, egyáltalán nem biztos, hogy létezik, és az sem, hogy ott lesz pontosan, ahová a vizsgálat eredménye teszi. Ugyanezt jegyeztük meg a tettestudomás vizsgálatáról is: lehet, hogy helyesen következtetnek a tettestudomás meglétére, de ennek az ellenkezője is előfordulhat. Sokkal kisebb az esélye a szaktanácsadói tévedésnek, mint annak, hogy a valóságnak megfelelő eredmény születik, azonban a lehetséges hibára a felderítés során figyelemmel kell lenni.

A bizonyítás kapcsán megállapítottuk, hogy olyan tevékenységet jelent, amely a bírósághoz köthet, azonban a bizonyításnak része a nyomozó hatósági munka is, mivel a bírósági eljárás támaszkodik a nyomozás eredményeire is, és a bíróság mozgásterét be is határolják a nyomozati iratok tekintetében, hogy az ügyész azok alapján emeli a vádat. Egy vallomás esetén a nyomozó hatóság azt vizsgálja, hogy a kihallgatás során megszerzett adatok, megfelelnek-e a valóságnak, szintén tekinthetünk rá a tanú által elmondottak. A nyomozó hatóság csak feltárni tudja az adatok és a valóság közötti kapcsolatot, de megállapítani nem, mert azt csak a bíróság teheti, ezért vontuk le azt a következtetést, hogy a nyomozó hatóság ténylegesen nem bizonyít, csak felderít és ennek keretében esetleg bizonyítási cselekményeket végez.

Arra is rámutattunk, hogy a nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekményekről készült jegyzőkönyv a nyomozati iratok közé kerül, amely felolvasható a tárgyaláson, és az is előfordulhat, hogy a tanú vagy a vádlott a vallomásában utal vissza a bizonyítási cselekményre, így mindezt módon az történik, hogy a nyomozás során elvégzett bizonyítási cselekmény részévé válik a bírósági szakban zajló bizonyításnak. Úgy véltük, azzal, hogy a felderítés során alkalmazott poligráfus vizsgálatról készült jegyzőkönyv is része a nyomozati iratoknak, ez azt jelenti, hogy a bizonyítás során felhasználható a vizsgálat eredménye is, amennyiben a bíróság úgy dönt, hogy felolvassa a tárgyaláson. Ezen kívül úgy is bekerülhet a bizonyítási eljárásba a poligráfus vizsgálat eredménye, hogy a terhelt a vallomástétel során hivatkozik az eredményére, vagy a tanúként idézett szaktanácsadó elemzi és értelmezi a vizsgálati megállapításait. Mindebből arra a meglátásra jutottunk, hogy bár a felderítés során és céljából veszik igénybe a poligráfus vizsgálatot, annak eredménye mégis a bíróság elé kerülhet, és így részévé válhat a bírósági eljárásnak. Ez egyet jelent azzal, hogy igaz, nem közvetlenül - mivel nem maga a bíróság rendelte el a poligráfus vizsgálatot -, de közvetetten szerepe van a bizonyításban, hiszen elhangzik a poligráfus vizsgálat eredménye a tárgyaláson.

Azt is megvizsgáltuk, hogy a poligráf közvetlenül is része lehet-e a bizonyításnak. Úgy véltük, amennyiben lehetőség van arra, hogy a bírósági szakban is igénybe vegyék, akkor közvetlenül is helye van a bizonyításban, hiszen ha a bíróság úgy dönt, hogy a vádlott vagy a tanú vallomását poligráffal kívánja ellenőriztetni, ezzel a bíróság mintegy beemeli a poligráfot, mint felderítő eszközt a bizonyításba. A bizonyítási eljárás keretein belül történik, hogy a bíróság kirendeli a poligráfos vizsgálót, majd megismeri a vizsgálat eredményét, szükség esetén, meghallgatja a poligráfos vizsgálót, és a vádlott vagy a tanú kihallgatása keretében ismerteti az alannal a vizsgálat eredményét. Felvetésünk a jelennek szólt, hiszen rámutattunk arra is, hogy a bírósági gyakorlatban előfordul, hogy annak ellenére rendelnek ki szakértőként poligráfos vizsgálót, hogy azt a törvény alapján nem tehetnék. Így a Be.-vel ellentétes gyakorlat azt eredményezi, hogy a poligráfnak ilyen módon közvetlenül is szerepe teremtődik a bizonyításban.

Foglalkoztunk a poligráfos vizsgálat és a bizonyítási eszközök között fennálló kapcsolattal is. A következő megállapításokra jutottunk:

- a) tanúvallomás születhet a poligráfos vizsgálatot követően,
- b) szakvélemény származhat a poligráfos vizsgálatból,
- c) tárgyi bizonyítási eszközhöz juthat a hatóság a poligráfos vizsgálatot követően,
- d) okirati bizonyíték származhat a poligráfos vizsgálatból,
- e) terhelti vallomás születhet a poligráfos vizsgálatot követően.

A bizonyítási eljárásokról is szóltunk, és megállapítottuk, hogy a jogalkotó sorolta fel azokat. Kirekesztette például a helyszínelést, a titkos adatszerzést és az egyéb adatszerző tevékenységet is.

Miután a poligráfos vizsgálatot összevetettük a bizonyítási cselekményekkel, arra a következtetésre jutottunk, hogy a poligráf igénybevétele szaktanácsadói vizsgálatnak minősül, egy olyan felderítő, és bizonyos esetekben bizonyítási cselekménynek, amelyben több bizonyítási cselekmény is fellelhető, és amelyből közvetlen (terhelt vallomása, tanúvallomás) vagy közvetlenül (okirat, tanúvallomás) bizonyítási eszközök származhatnak. A poligráfnak a bizonyítási cselekmények közül a legközelebbi a rokonsága a szakértői vizsgálattal és a kihallgatással, de éppúgy vannak hasonló vonásai a szembesítéssel, a felismerésre bemutatással, a szemlével és a helyszíni kihallgatással is. Rámutattunk arra is, hogy a jogalkotó – helyesen - a szaktanácsadói vizsgálat mellett tette le a voksot, azonban amikor szaktanácsadói vizsgálatként tekintünk a poligráf igénybe vételére, állandóan figyelemmel kell lennünk arra, hogy több olyan elem is megtalálható benne, amely rokonítható bizonyítási cselekményekkel.

Felvetettük, hogy közvetlen vagy közvetett bizonyíték származhat-e a poligráfos vizsgálatból. Megállapítottuk, hogy a poligráfos vizsgálat által kimutatott „tettetstudomás” közvetett bizonyítékként vehet figyelembe, ugyanis a poligráfos teszt kérdéssoraiban a releváns kérdésekre adott fiziológiai reakciók megváltozása arra enged következtetni, hogy a vizsgált személy rendelkezik azzal az információval, amelyről csak az elkövető tudhat, így valószínűsíthető, hogy a vizsgálat alanya követte el a bűncselekményt, különben a releváns kérdésre adott reakciói nem különböznenek a semleges vagy kontrollkérdéseknél tanúsítottaktól. Hangsúlyoztuk azonban, hogy csak valószínűsíti a következtetés, egyszer „gyanúok”, mert a poligráf validitási és megbízhatósági rátái magukban hordozzák a szaktanácsadói tévedés veszélyét. Lehet, hogy a megtévesztett válasz valóban megtévesztett volt, és az alany követte a bűncselekményt, de az is előfordulhat, hogy a megtévesztett válasz oka nem a tettetstudomás megléte. Éppen ezért szükségesnek láttuk követelményként megfogalmazni, hogy további közvetlen és közvetett bizonyítékokra is szükség van a poligráfos vizsgálat eredménye mellett, amelyek a valószínűséget bizonyossággá változtathatják. Úgy véltük, hogy a poligráf a validitási és megbízhatósági korlátai miatt nem származhat jelentős közvetett bizonyíték a vizsgálatból, azonban amellett foglaltunk állást, hogy a jelentéktelenségből nem következhet az, hogy tiltsák a poligráfos vizsgálat eredményének közvetett bizonyítékként való felhasználását. Követelményként fogalmaztuk meg, hogy a bíróság nem eshet abba a hibába, hogy túlértékeli a poligráf jelentőségét, és a szükségesnél nagyobb bizonyítóerőt tulajdonítson a vizsgálati eredménynek.

Megállapítottuk, hogy a jogszabályokkal összhangban alkalmazott poligráf nem ütközik bizonyítási tilalomba, és abbéli álláspontunkat is kifejtettük, hogy a poligráfos vizsgálat csak akkor helyezhető el a bizonyítási eljárások között, amennyiben a módszer és a vizsgálati módszer olyan mértékben tökéletesedik, amelynek következményeként a validitási és megbízhatósági kételyeket el tudja oszlatni.

A vallomás szinteségének ellenőrzésére szolgáló egyéb módszereket is bemutattuk. Megállapítottuk, hogy a felsorolt módszerek többsége még csak kísérleti fázisban van.

Kifejtettük azt is, hogy ugyanúgy, mint a poligráf esetében, más szinteségvizsgálati módszereknél sem látjuk akadályát annak, hogy terhelttel szemben alkalmazzák. A feltétel a megfelelő validitás és megbízhatóság, valamint a beleegyezés megszerzése a vizsgálandó személytől. Úgy véltük, annak is garanciának kell lennie, hogy a vizsgálatot végző személy nem kihallgat, hanem szaktanácsadói vizsgálatot végez, csupán a terhelt fiziológiai változásait figyelni, és abból von le következtetéseket az szinteségre vagy az szinteségtelenségre.

Megfogalmaztuk azt is, hogy bár a poligráf és más módszerek is olyan fiziológiai

változásokat mérnek, amelyeket a vizsgált személy nem tud befolyásolni, ebből azonban nem következik az, hogy tiltani kellene az alkalmazásukat. Aként vélekedtünk, hogy nem indokolt, hogy szakvélemény készüljön a m szeres szinteségvizsgálat eredményéről, ezért érdemes lenne - a gyakorlattal ellentétben - szaktanácsadói vizsgálatnak tekinteni.

Megállapítottuk, hogy mindegyik m szerre jellemző, hogy fiziológiai változásokat mér, ezért ugyanazokkal a szakértő/szaktanácsadói tévedéseket okozó veszélyekkel kell számolni, mint a poligráfnál: például a vizsgált személy ugyan nem követte el a b n cselekményt, de érzelmileg reagál a b n cselekménnyel kapcsolatos kérdésekre.

Úgy véltük, hogy bármelyik technológiáról is legyen szó, követelményként kell megfogalmazni a vizsgálandó személy beleegyezésének a megszerzését. A tanúnál csak akkor lehetséges a kötelező vizsgálat, amennyiben a validitási és megbízhatósági arányszámok 90% fölé emelkednek. Ezzel még messze vannak a m szeres szinteségvizsgálati módszerek, ezért indokolt az írásbeli beleegyezés további fenntartása a tanú esetében is.

Problémának láttuk, hogy a Be. csak a poligráfra tartalmaz rendelkezéseket. Figyelembe véve, hogy a poligráfon kívül már napjainkban is alkalmaznak más m szereket, indokoltnak tartottuk, hogy a Be. a poligráf helyett szinteségvizsgálati m szerrel rendelkezzen. A Be.-nek azt kellene tartalmaznia, hogy *„a terhelt beleegyezése nélkül a vallomása szinteségvizsgálati m szer alkalmazásával nem vizsgálható.”* A Be. arról is rendelkezhetne, hogy *„szaktanácsadó igénybevétele kötelező, ha a terhelt vagy a tanú vallomását szinteségvizsgálati m szer alkalmazásával vizsgálják”*, és lehetővé kellene tenni a m szeres szinteségvizsgálatot végző szaktanácsadó bírósági eljárásban való alkalmazását, valamint a tanú vizsgálatát is. Bár a poligráfnál megfogalmaztuk aggályainkat a bírósági igénybevétellel kapcsolatban, azonban nem zártuk ki annak a lehetőségét, hogy más m szerek alkalmasak lehetnek a bírósági eljárásban való alkalmazásra. Álláspontunk szerint a nagykorú terhelt és a nagykorú tanú az, aki beleegyezése esetén alanya lehet a m szeres szinteségvizsgálatnak. Úgy véltük, hogy a Be.-nek a javasolt rendelkezéseken kívül más nem kellene tartalmaznia, a részletszabályokat a m szeres szinteségvizsgálatról szóló önálló törvény foglalná magába. Meg kellene határozni a törvényben, hogy mely m szerek vehetők igénybe a m szeres szinteségvizsgálatra, ki vizsgálhat, a vizsgálónak milyen végzettséggel és képzettséggel kell rendelkeznie, valamint a vizsgálat személyi és tárgyi feltételeit is tartalmazhatná. A vizsgálat menetét, valamint az eredményét rögzítő jegyzőkönyvvel kapcsolatos előírások is megjelenének a törvényben, valamint azok a speciális rendelkezések, amelyek a nem büntető jogi célzatú igénybevételt szabályozzák.

Szóltunk arról is, hogy hasonlóan a poligráfhoz, más m szereknél is fennáll a lehet sége annak, hogy közvetett bizonyíték származzon a vizsgálati eredményb l, és rájuk is vonatkoznia kell annak a követelménynek, hogy a bíróság nem tekintheti tévedhetetlenek egyik módszert sem. Arra a megállapításra jutottunk, hogy amennyiben a jöv ben olyan m szereket fejlesztenek ki, amelyek validitási és megbízhatósági arányszámai meghaladják a 90%-ot, indokolt lesz átéértelni a m szeres szinteségvizsgálat helyét, amely a felderítési oldalról, a bizonyítás oldalára kerülhet. Ha ez megtörténik, a bizonyítási eljárások között kell majd elhelyezni, hiszen a m szeres szinteségvizsgálat is bizonyítási eszközök megszerzésére irányul, legyen az a vizsgálat eredményét tartalmazó szaktanácsadói jegyz könyv, amely okirati bizonyítékként használható fel, vagy az a tárgyi bizonyítási eszköz, amely elrejtése helyének meghatározását a vizsgálatról várják, de gondolhatunk arra is, hogy a vizsgálatot követ vallomás, esetleg beismer vallomás is a célok között szerepelhet.

Amíg a poligráf és más m szerek sem közelítik meg a 100%-os validitást és megbízhatóságot, addig els sorban a felderítés során igénybe vehet módszerekként kell rájuk tekintenünk, amelyek magukban hordozzák a tévedés veszélyét is. A tudatos kételkedés segítheti abban a büntet eljárás alanyait, hogy mindenkor helyes következtetés kövesse a vallomás m szeres ellen rzését. Amennyiben ez megvalósul, és a javaslataink szerint a jogi környezet is megváltozik, úgy véljük, tettünk egy lépést azon az úton, amely az anyagi igazság megtalálásához vezet.

IRODALOMJEGYZÉK

AGÁRDI Tamás - KÁRMÁN Gabriella: A hazugságvizsgálatról más szemmel. Belügyi Szemle, 47. évfolyam, 1999/10. szám. 92-106. o.

AGÁRDI Tamás - KOVÁCS Zsuzsa - HAMPERGER Anita - HOLÉCZY Zsuzsa - NEMES Antónia: Alternatív hazugságvizsgálati módszer kifejlesztése. Közép-magyarországi Regionális Innovációs Ügynökség Innovációs Nagydíj pályázata (KM_CSEKK-2006-00261). 2009.

ALDER, Ken: The lie detectors: the history of an American obsession. Simon&Schuster. New York, USA, 2007.

ALFÖLDI Ágnes Dóra: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntet eljárásban. Ügyészek Lapja, 19. évfolyam, 2012/1. szám. 19-25. o.

ANDREASSI, John L.: Psychophysiology: human behavior and physiological response. Lawrence Erlbaum Associates. Mahwah, New Jersey, USA, 2007.

ANTI – BARTA – BÓCZ – KRISPÁN – LAKATOS - ROMASZ: Krimináltaktika I. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2004.

ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárásjog tankönyve I. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1915.

ANGYAL Pál: A magyar büntet eljárásjog tankönyve II. kötet. Atheneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Budapest, 1917.

ARRIGO, Bruce A.: Punishment, Freedom, and the Culture of Control: The Case of Brain Imaging and the Law. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 457-482. o.

BADÓ Attila – BÓKA János: Ártatlanul halálra ítélték. Az amerikai igazságszolgáltatás tévedései. Nyitott Könyv Kiadó. Budapest, 2003.

BALOGH Jen - EDVI Illés Károly - VARGHA Ferencz: A B nvádi Perrendtartás magyarázata 3. kötet. Grill Károly Császári és Királyi Udvari Kereskedése. Budapest, 1899.

BASKIN, Joseph H. – EDERSHEIM, Judith G. – PRICE, Bruce H.: Is a Picture Worth a Thousand Words? Neuroimaging in the Courtroom. American Journal of Law Medicine. 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 239-269. o.

BÁNÁTI János – BELOVICS Ervin – CSÁK Zsolt – SINKU Pál – TÓTH Mihály – VARGA Zoltán: Büntet eljárásjog. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2006.

BÁRD Károly: Bizonyítási rendszerek és az igazság kiderítése büntet ügyekben. In: FENYVESI Csaba (Szerk.): A Magyar Büntet jogi Társaság jubileumi tanulmánykötete. Budapest-Pécs-Debrecen, 2011. 29-34. o.

BÁRD Károly: Emberi jogok és büntet igazságszolgáltatás Európában. Magyar Hivatalos Közlöny Kiadó. Budapest, 2007. 29-34. o.

BÁRD Károly: Erkölc és büntet igazságszolgáltatás – a hallgatás joga. In: HOLÉ Katalin – KABÓDI Csaba – MOHÁCSI Barbara (Szerk.): Dolgozatok ERDEI Tanár Úrnak. ELTE Állam- és Jogtudományi Kara. Budapest, 2009. 12-26. o.

BÉLI Gábor: Magyar Jogtörténet. A tradicionális jog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 1999.

BELLIN, Jeffrey: The Significance (If Any) for the Federal Criminal Justice System of Advances in Lie Detector Technology. Temple Law Review. Southern Methodist University – Dedman School of Law. Dallas, USA, 2007.

BÍRÓ Gyula: Kriminálisztika. Lícium-ART Könyvkiadó Kft. Debrecen, 2010.

BLASKÓ Béla: Magyar Büntet jog Általános Része. Rejtjel Kiadó. Budapest-Debrecen, 2010.

BÓCZ Endre: A bizonyítás egyes elméleti kérdései és gyakorlati problémái. In: Both Em ke (Szerk.): Kriminológiai Közlemények 65. Magyar Kriminológiai Társaság. Budapest, 2008. 95-102. o.

BÓCZ Endre: Kriminálisztika a tárgyalóteremben. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2008.

BÓCZ Endre: Krimináltechnika és büntet eljárási rend. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 7-31. o.

BÓCZ Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntet eljárásban. In: TÓTH Károly (Szerk.): Emlékkönyv Dr. CSÉKA Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged, 1992. 83-96. o.

BODOR Endre: A gyanúsítottal szembeni eljárás szabályai terheltté nyilvánítás el tt. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/7. szám. 642-648. o.

BOLLÓK Sándor: A poligráf – a szakért szemével. Belügyi Szemle, 25. évfolyam, 1987/6. szám. 41-47. o.

BÓNIS György: Középkori jogunk elemei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

BÖGÖLY Gyula – BUDAHÁZI Árpád – CSÁNYI Csaba – SLÉDER Judit: Büntet eljárás-jog (f iskolai jegyzet). Rejtjel Kiadó. Budapest, 2010. 107-176. o., 229-248. o., 299-300. o., 439-445. o., 459-478. o.

BRADLEY, Craig M.: The failure of the criminal procedure revolution. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, USA, 1993.

BROADBENT, Graeme: Polygraph evidence in Jamaica – the door left ajar. The Journal of Criminal Law, 62. évfolyam, 1998/6. szám. USA, 1998. 585-591. o.

BRÓSZ Tünde – HORVÁTH András: Érvek és tények a poligráf alkalmazása mellett. Rendészeti Szemle, 40. évfolyam, 1992/12. szám. 73-78. o.

BUDAHÁZI Árpád: A bizonyítási eljárások és a poligráf. Rendvédelmi Füzetek, 2010/4. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2010. 5-17. o.

BUDAHÁZI Árpád: A bizonyítási eszközök és a poligráf. Magyar Rendészet, VIII. évfolyam, 2008/3. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2008. 11-25. o.

BUDAHÁZI Árpád: A büntet eljárási alapelvek és a poligráf. Rendvédelmi Füzetek, 2010/1. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2010. 16-23. o.

BUDAHÁZI Árpád: A média, a rendészeti kommunikáció, az erkölcset és a büntet eljárást. In: NÉMETH Zsolt (Szerk.): Tiszteletkötet SÁRKÁNY István 65. születésnapjára. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2010. 37-47. o.

BUDAHÁZI Árpád: A mester szintes vizsgálati módszerek helye és szerepe a büntet eljáráshoz. In: FÜLÖP Péter (Szerk.): Tavasz Szél 2012. DOSZ, Budapest, 2012. 662-667. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf hazai és külföldi alkalmazása. In: ZADRAVECZ Zsófia (Szerk.): Tavasz Szél 2011. DOSZ, Pécs, 2011. 53-59. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf helye és szerepe a büntet eljáráshoz. Magyar Rendészet, XI. évfolyam, 2011/2. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2011. 66-73. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf helye és szerepe a büntet eljáráshoz. Jog-Állam-Politika. SZE Állam- és Jogtudományi Kar, Győr, 2009/3. 98-105. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf jövője. Magyar Rendészet, XII. évfolyam, 2012/1. szám. NKE Rendésztudományi Kar, Budapest, 2012. 33-39. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf, mint nyomozást orientáló eszköz. Rendvédelmi Füzetek, 2009/1. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2009. 86-93. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf múltja, jelene és jövője. Magyar Rendészet, VII. évfolyam, 2007/3-4. szám. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2009. 27-41. o.

BUDAHÁZI Árpád: A poligráf vizsgáló. In: ÁDÁM Antal (Szerk.): PHD Tanulmányok 8. PTE ÁJK, Pécs, 2009. 53-63. o.

BUDAHÁZI Árpád: Az erkölcset közönség és a poligráf. In: NÉMETH Zsolt – PALLAGI Anikó (Szerk.): Tanulmányok a 60 éves BLASKÓ Béla tiszteletére. Rendvédelmi Fiskola, Budapest, 2010. 28-36. o.

BUDAHÁZI Árpád: Az igazságkeresés múltja, különös tekintettel a poligráfra. Kriminológiai Közlemények/Különszám. Budapest, 2009. 115-121. o.

BUDAHÁZI Árpád: Conditions and Requirements of Polygraph Examination. European Polygraph, 6. évfolyam, 2012/3. szám. Andrzej Frycz Modreowski University, Cracow, Lengyelország, 2012. (Megjelenés alatt.)

BUDAHÁZI Árpád: Poligráf a büntet eljáráshoz. Belügyi Szemle, 59. évfolyam, 2011/12. szám. 104-117. o.

BUDAHÁZI Árpád – GERGI-HORGOS Lívია: Büntet eljárásjogi alapismeretek. Tansegédlet. NKE Rendészettudományi Kar, Budapest, 2012. 53-111. o.

BURKAY, Lee M.: The Case Against Polygraph. American Bar Association Journal, 51. évfolyam, September 1965. American Bar Association, Chicago, Illinois, USA, 1965. 855-857. o.

CHENG, Iris: New technologies: novelty lie detector a hit among techno buffs. <http://www.com.cuhk.edu.hk/varsity/0211/science.htm> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

CSÁNYI Csaba: Tanúvédelem. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2011.

CSÉKA Ervin: A b nceselemény alapos gyanújáról. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/1. szám. 32-43. o.

CSÉKA Ervin: A büntet ténymegállapítás elméleti alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.

CSÉKA Ervin: Büntet eljárásunk reformja és a nyomozási szak néhány elvi kérdése. In: GÖDÖNY József (szerk.): Kriminálisztikai tanulmányok I. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1962. 7-70. o.

CSÉKA Ervin - KIRÁLY Tibor – KRATOCHWILL Ferenc - SZABÓNÉ NAGY Teréz — VARGHA László: Magyar Büntet eljárási jog I. Tankönyvkiadó. Budapest, 1984.

DAMPHOUSSE, Kelly R. – POINTON, Laura – UPCHURCH, Deidra – MOORE, Rebecca K.: Assessing the Validity of Voice Stress Analysis Tools in a Jail Setting. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/219031.pdf> (Letöltés ideje: 2012. január 4.)

DEVROYE, Jennifer: The rise and fall of the American Institute of Criminal Law and Criminology. In: The Journal of Criminal Law & Crimonology, 100. évfolyam, 1. szám. Northwestern University, School of Law, USA, Northwestern University, 2010. 7-32. o.

DUGARD, John: South African criminal law and procedure. IV. évfolyam. Juta & Co., Limited, Cape Town, Wetton, Johannesburg, Dél-Afrikai Köztársaság, 1977.

EDWARDS, Carl N.: Responsibilities and dispensations. Behavior, science & American justice. Four Oaks Press. Dover, Massachusetts, USA, 2001.

EKMAN, Paul: Beszédes hazugságok. Kelly Kft. Budapest, 2009.

ELEK Balázs: A vallomás befolyásolása a büntet eljárásban. Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft. Debrecen, 2008.

ERDEI Árpád: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, harmincötödik évfolyam, 1988. március. 211-220. o.

ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: ERDEI Árpád (Szerk.): A büntet ítélet igazságtartalma. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 9-22. o.

ERDEI Árpád: Tanok és tévtanok a büntet eljárásjog tudományában. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.

ERDEI Árpád: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987.

FANTOLY Zsanett: A keresztkérdés és a felek általi kihallgatás a büntet eljárásban. Jogtudományi Közlöny, LXIII. évfolyam, 10. szám, 2008. 504-508. o.

FARKAS Ákos: A falra akasztott nádpálca avagy a büntet igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai. Osiris Kiadó. Budapest, 2002.

FARLEY, Robert: Whole Truth About the Cain 'Lie Detector'. FactCheck.org. <http://www.factcheck.org/2011/12/whole-truth-about-the-cain-lie-detector/> (Letöltés ideje: 2012. január 4.)

FAYER László: A magyar bírói perrendtartás vezérfonala. Franklin – Társulat. Budapest, 1905.

FENYVESI Csaba - HERKE Csongor - TREMMEL Flórián: Új magyar büntet eljárás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest - Pécs, 2004.

FENYVESI Csaba - TREMMEL Flórián: Kriminálisztika. PTE-ÁJK, Pécs, 1997.

FENYVESI Csaba: A véd ügyvéd. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2002.

FENYVESI Csaba: Elméleti modellek „kriminálisztikai” Nobel-díjak megszerzésére. Rendészeti Szemle, 55. évfolyam, 2007/1. szám. 99-106. o.

FENYVESI Csaba: Szembesítés. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008.

FERENTZI Tünde: Hazudj, ha tudsz. Zsarú Rend őrségi Magazin 2011/48. szám.

FINSZTER GÉZA: A vesztegetés nyomozása. Magyar Rendészet, X. évfolyam, 3-4. szám. Rend őrségi F iskola, Budapest, 2010. 16-40. o.

FINSZTER GÉZA: Bizonyításelméletek a jog világában. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 70-102. o.

FISHER, Jim: The Polygraph Wars. <http://jimfisher.edinboro.edu/forensics/polywar1.html> (letöltés ideje: 2011. július 23.)

FRISTER, Helmut: Der Lügendetektor - Zulässiger Sachbeweis oder unzulässige Vernehmungsmethode? Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 106. évfolyam, 1994/2. szám. Berlin, Németország, 1994. 303-331. o.

FUKOMOTO, Junichi: Psychophysiological Deception in Japan - The Past and the Present. <https://www.ncjrs.gov/App/Publications/abstract.aspx?ID=87282> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

GALIANOS, John: Brief History of the Polygraph. http://home.total.net/~galcar/html/brief_history_of_the_polygraph.html (letöltés ideje: 2011. július 20.)

- GEORGE, B. James: Criminal procedure sourcebook. II. évfolyam. Practising Law Institute, New York City, USA, 1976.
- GERTZ, Marc G. – TALARICO, Susette M.: Problems of reliability and validity in criminal justice research. Journal of Criminal Justice, 5. évfolyam. New York – Oxford – Toronto, 1977. 211-224. o.
- GOLDBERG, Steven: MRIs and the Perception of Risk. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 229-237. o.
- GÖDÖNY József: Bizonyítás a nyomozásban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1968.
- GÖDÖNY József: A terheltté nyilvánítás kérdéséhez. Magyar Jog, 3. évfolyam, 1956 február. 36-38. o.
- GÖDÖNY József: Gyanúsított – terhelt. GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminálisztikai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 5-45. o.
- GÖDÖNY József: Kriminálisztikai kérdések az új büntet eljárási tvr.-ben. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/6. szám. 499-509. o.
- GREELY, Henry T. – ILLES, Judy: Neuroscie-Based Lie Detection: The Urgent Need for Regulation. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 377-431. o.
- HACK Péter: A büntet ügy sorsától emberek sorsa függ. A 90 éves KIRÁLY Tibor tiszteletére. Ügyvédek lapja. XLIX. évfolyam, 6. szám, 2010. november. 21-24. o.
- HACK Péter: A kihallgatás rendszere a tárgyaláson. Collega, I. évfolyam, 6. szám, Accursius Jogász Egylet. Budapest, 1997. 14-15. o.
- HADDAD, Darren – WALTER, Sharon – SMITH, Megan: Investigation and evaluation of Voice Stress Analysis Technology. Air Force Research Laboratory. New York, 2001.
- HAMM, Rainer: Monokeltests und Menschenwürde. Neue Juristische Wochenschrift, 52. évfolyam, 1999/13. szám. Frankfurt a. M., Németország, 1999. 922-923. o.
- HAMPTON, Celia: Criminal procedure and evidence. Sweet&Maxwell. London, Egyesült Királyság, 1973.
- HANDRIK Adél: A justizmordok okai – tévedési források a büntet eljárásban. Belügyi Szemle, 59. évfolyam, 2011/9. szám. 41-63. o.
- HANSON, F. Allan: Testing testing. Social consequences of the examined life. University of California Press. Berkeley and Los Angeles, California, 1993.
- HAUTZINGER Zoltán: A büntet eljárásjog alapelveinek hatása a katonai büntet eljárásra. Miskolci Jogi Szemle, 4. évfolyam, 1. szám. Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Miskolc, 2009. 43-62. o.

HAUTZINGER Zoltán: A magyar katonai büntet eljárás fejlesztési irányai. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2011.

HAUTZINGER Zoltán: Az igazságügyi szinteségvizsgálat. In: KORINEK László - K HALMI László - HERKE Csongor (Szerk.): Emlékkönyv IRK Albert Egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára. PTE ÁJK, Pécs, 2004. 43-51. o.

HELLE, Darcia: Lie Detection - A History Of. <http://ezinearticles.com/?Lie-Detection---A-History-Of&id=3828314> (letöltés ideje: 2011. július 19.)

HERKE Csongor: Büntet eljárásjog. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2010.

HERKE Csongor: Súlyosítási tilalom a büntet eljárásban. PTE ÁJK, Pécs, 2010.

HOFMANSKI, Piotr – KUNŠTEK, Eduard: Criminal Procedure System of the Republic of Poland. In: Berislav PAVIŠIĆ (Szerk.): Transition of criminal procedure systems. Pravni fakultet Sveucilišta u Rijeci. Rijeka, Horvátország, 2004.

INBAU, Fred. E.: Some avoidable lie-detector mistakes. The Journal of Criminal Law and Criminology, 89. évfolyam, 1999/4. szám. Northwestern University School of Law, USA 1999. 1371-1376. o.

IRK Albert: A magyar büntet perjog vezérfonala. Dunántúl Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T. Pécs. Pécs, 1931.

JANNIRO, Michael J.: Interview and interrogation. Department of Defense Polygraph Institute. Columbia, USA, 1991.

JANZA Frigyes: A rend ri hazugságokról. In: Pécsi Határ r Tudományos Közlemények XI. Tanulmányok a Quo vadis rendvédelem? Szabadságjogok, társadalmi kötelezettségek és a biztonság cím tudományos konferenciáról. Pécs, 2010. 45-62.o.

KARDOS Sándor: Jogorvoslat a büntet eljárásban. Magyar Jog, ötvenedik évfolyam, 2003. január. 21-29. o.

KARNEYEVA, L. M. - KERTÉSZ Imre: A bizonyítékok forrásai a szovjet és a magyar büntet eljárási jogban. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1985.

KATONA Géza: A b nülözés fél évszázada. BM Kiadó. Budapest, 1998.

KATONA Géza: Még egyszer Magda János ügyér l. Belügyi Szemle, XXIV. évfolyam, 1986/8. szám. 96-104. o.

KATONA Géza: Szakért k és szaktanácsadók bevonása krimináltechnikai kérdések tisztázására. In: ILLÁR Sándor (szerk.): Krimináltechnika II. Rejtjel Kiadó. Budapest, 1998. 147-156. o.

KATONA Tibor: Gondolatok a hazugságvizsgálatról az Emberi Jogok Európai Egyezményének tükrében. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett (Szerk.): Ünnepi kötet Dr. CSÉKA Ervin professzor 90. születésnapjára. SZEK Juhász Gyula Fels oktatási Kiadó, Szeged, 2012. 261-274. o.

KAYE, D. H.: The validity of tests: caveat omnes. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/4. szám. American Bar Association, USA, 1987. 349-361. o.

KELLY, Donald M.: Polygraphs ("Lie Detectors"). <http://criminal.findlaw.com/crimes/more-criminal-topics/evidence-witnesses/polygraphs-lie-detectors.html> (letöltés ideje: 2011. augusztus 6.)

KENYON, Carleton W.: The Sudan: Law of Criminal procedure. Law Library, Library of Congress. Washington, D. C., USA, 1984.

KERTÉSZ Imre: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1965.

KERTÉSZ Imre: A poligráfus vizsgálat helye a büntet eljárásban I. rész. F iskolai Figyel , II. évfolyam, 1990/2. szám. Rend rtiszti F iskola, Budapest, 1990. 101-130. o.

KERTÉSZ Imre: A poligráfus vizsgálat helye a büntet eljárásban II. rész. F iskolai Figyel , III. évfolyam, 1991/1. szám. Rend rtiszti F iskola, Budapest, 1991. 3-19. o.

KERTÉSZ Imre: A szaktanácsadó. Jogtudományi Közlöny, 28. évfolyam, 1973/12. szám. 635-640. o.

KERTÉSZ Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntet eljárási jog és a kriminalisztika tudományában. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1972.

KERTÉSZ Imre: A tanú ismételt kihallgatása. In: GÖDÖNY József (Szerk.): Kriminalisztikai tanulmányok II. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1963. 107-119. o.

KERTÉSZ Imre: Diogenész lámpása vagy elektronikus vattatópad? Magyar Jog, harminckilencedik évfolyam, 11. szám, 1992. november. 649-657. o.

KHOLODNY, Yuri I. – AKENTIYEV, Pavel V.: Criminalistics use of polygraph in Russia: modern level and development prospects. <http://en.liedetector.ru/2008/01/12/criminalistics-use-of-polygraph-in.html> (letöltés ideje: 2011. július 29.)

KIRÁLY Tibor: A védelem és a véd a büntet ügyekben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1962.

KIRÁLY Tibor: Büntet eljárási jog. Osiris Kiadó. Budapest, 2008.

KIRÁLY Tibor: Büntet ítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

KISS Anna: A sértett szerepe a büntet eljárásban. Doktori értekezés. Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Miskolc, 2006.

KORINEK László: Kriminológia II. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010.

KOVÁCS Lajos: A Mór megtette... Az elmúlt évek legmegrázóbb magyar gyilkosságai. Korona Kiadó. Budapest, 2009.

KRATOCHWILL Ferenc: A sértett jogi helyzete a magyar büntető eljárási jogban. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1990.

KRAUJALIS, Laimutis – KOVALENKO, Aleksandr – SALDZIUNAS, Vitas: Legal and practical aspects of using the polygraph in the Republic of Lithuania. Lithuanian polygraph, 1. évfolyam, 2007/1. szám. Litvánia, 2007. 17-24. o.

KRISPÁN István: A poligráfós hazugságvizsgálatok rendeségi alkalmazásának magyarországi múltja, jelene és jövője. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 42-50. o.

KRISPÁN István: Tájékoztatás és sugalmazás – avagy mire jó a poligráfós hazugságvizsgálat. Belügyi Szemle, 53. évfolyam, 2005/1. szám. 102-111. o.

LANGLEBEN, D. D. - SCHROEDER, L. - MALDJIAN, J. A. - GUR, R. C. - McDONALD, S. - RAGLAND, J. D. - O'BRIEN, C. P. - CHILDRESS, A. R.: Brain Activity during Simulated Deception: An Event-Related Functional Magnetic Resonance Study. NeuroImage, 15. évfolyam, 3. szám, March 2002. Elsevier Science. New York, USA, 2002. 727-732. o.

LARIN, A. M.: Poligráf és személyiségi jogok a büntető eljárásban. Magyar Jog, 29. évfolyam, 1982. április. 354-358. o.

LOIZOU, Andreas Nicola – PIKIS, George Michael: Criminal procedure in Cyprus. Proodos Press. Nicosia, Cyprus, 1975.

LYKKEN, David T.: Reply to RASKIN & KIRCHER. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 278-282. o.

LYKKEN, David T.: The validity of tests: caveat emptor. Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 263-270. o.

MADAI Sándor: A csalás büntető jogi értékelése. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2011.

MAJESKI, William J. - Ralph Butler: Hazugságvizsgáló könyv. Bagolyvár Könyvkiadó. Budapest, 1998.

MASCHKE, George W. – SCALABRINI, Gino J.: The Lie Behind the Lie Detector. AntiPolygraph.org. USA, 2005. <http://antipolygraph.org/lie-behind-the-lie-detector.pdf> (letöltés ideje: 2012. szeptember 8.)

MATEI László: A bizonyítási indítványok szerepe a büntető eljárásban. Rendészeti Szemle, 54. évfolyam, 2006/7-8. szám. 147-159. o.

MATTÉ, James Allan: Forensic psychophysiology using the polygraph: scientific truth verification, lie detection. J.A.M. Publications. Williamsville, New York, USA, 1996.

MAYEW, William J. – VENKATACHALAM, Mohan: Internet Appendix to “The Power of Voice: Managerial Affective States and Future Firm Performance”. Journal of Finance. Haas School of Business University of California, Berkeley. <http://faculty.fuqua.duke.edu/~wmayew/Bio/appMV2011%2001202011.pdf> (Letöltés ideje: 2012. január 4.)

MAYEW, William J. – VENKATACHALAM, Mohan: The Power of Voice: Managerial Affective States and Future Firm Performance. <https://www.gsb.stanford.edu/facseminars/events/accounting/documents/mv11232009.pdf> (Letöltés ideje: 2012. január 5.)

MEIJER, Ewout H. – KOPPEN, Peter J. van: Lie Detectors and the Law: The Use of the Polygraph in Europe. In: David CANTER - Rita ZUKAUSKIENÉ (Szerk.): Psychology, crime and law. Ashgate Publishing Company. Burlington, USA, 2008. 31-48. o.

MEIJER, Ewout H. – VERSCHUERE, Bruno – MERCKELBACH, Harald L. G. J. – CROMBEZ, Geert: Sex offender management using the polygraph: A critical review. International Journal of Law and Psychiatry. Montreal, 2008.

MÉSZÁROS Bence: Fedett nyomozás a b nődözésben. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2011.

MEZEI Barna: A magyar jogtörténet forrásai. Szemelvénygy jtemény. Osiris Kiadó. Budapest, 2006.

MIKLÓS Lajos - BÓCZ Endre: Az egyéniség vizsgálata a nyomozás során. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/9. szám. 510-526. o.

MIKOLAY Sándor: Kriminálpszichológia a magyar rend rségen a Fejér Megyei Rend r f kapitányság példáján. Belügyi Szemle, 52. évfolyam, 2004/6. szám. 27-41. o.

MITRICSEV, Vitalij – HOLODNIJ, Jurij: Poligráf mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. Rendészeti Szemle, 52. évfolyam, 1994/2. szám. 97-103. o.

MÓRA Ferenc: Hogyan tanultam meg írni? Mesék a diákévekr l. Anno Kiadó, 2005.

MÓRA Mihály – Kocsis Mihály: A magyar büntet eljárási jog. Tankönyvkiadó. Budapest, 1961.

NAGY József: A kriminálmetodika általános kérdései. Rend rtiszti F iskola, Budapest, 2007.

NAGY Lajos: A nyomozási cselekmények szabályozását módosító rendelkezések az új büntet eljárási jogban. Rend rségi Szemle, 10. évfolyam, 1962/9. szám. 798-820. o.

NAGY Lajos: Ítélet a büntet perben. A büntet bírói döntési tevékenység problémái. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1974.

NAGY Lajos: Tanúbizonyítás a büntet perben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1966.

OLASZ József: Poligráfról – a nyomozó szemével. Belügyi Szemle, 36. évfolyam, 1988/1. szám. 62-63. o.

OSTFELD, Greg: Speedy Justice and Timeless Delays: The Validity of Open-Ended „Ends-of-Justice“ Continuances Under the Speedy Trial Act. The University of Chicago Law Review, 64. évfolyam, 3. szám, Summer 1997. The University of Chicago Law School, Chicago, USA, 1997. 1037-1066. o.

PECHER, Otto – HECK, Jacques: Strafproze . Carl Heymanns Verlag KG. Köln-Berlin-Bonn-München, Németország, 1985.

PETH Erzsébet Margit: A modern kriminalisztikai eszközök bizonyítékként történ értékelése a büntet eljárásban.

http://www.fovarosi.birosag.hu/szellelimuhely/dr_petho_erzsebet_margit.pdf (letöltés ideje: 2011. július 20.)

PETTIT, Mark: FMRI and BF Meet FRE: Brain Imaging and the Federal Rules of Evidence. American Journal of Law Medicine, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 319-340. o.

PÓCZOS Eszter: A hazugságvizsgálat jöv képe. Belügyi Szemle, 54. évfolyam, 2006/5. szám. 100-109. o.

PUSZTAI László: Szemle a büntet eljárásban. Kandidátusi disszertáció I. kötet. Budapest, 1974.

PUTZKE, Holm – SCHEINFELD, Jörg – KLEIN, Gisela – UNDEUTSCH, Udo: Polygraphische Untersuchungen im Strafprozess. Zeitschrift für die Gesamte Strafrechtswissenschaft, 121. évfolyam, 3. szám. De Gruyter Recht. Berlin, 2009. 607-644. o.

RASKIN, David C. – KIRCHER, John C.: The validity of LYKKEN's criticisms: fact or fancy? Jurimetrics Journal, 27. évfolyam, 1987/3. szám. American Bar Association, USA, 1987. 271-277. o.

REGAN, Priscilla M.: Legislating privacy: technology, social values, and public policy. The University of North Carolina Press. USA, 1995.

SALTZBURG, Stephen A.: American criminal procedure. Cases and commentary. Third Edition American casebook series., West Publishing Co. St. Paul, Minnesota, USA, 1988.

SAXE, Leonard – SHAKHAR, Gershon Ben: Admissibility of Polygraph Tests. Psychology, Public Policy, and Law. American Psychological Association. Washington, USA, 1999/1. szám. 2-80. o.

SEGRAVE, Kerry: Lie detectors: a social history. McFarland & Company. Jefferson, North Carolina, USA, 2003.

SELIC, Polona – JURATOVEC, Andrej: Compensating information gaps through complementary use of profiling and polygraph methods. In: Alojz ŠTEINER (Szerk.): Counterterrorism challenges is South Eastern Europe. Bilten Slovenske vojske, 10. évfolyam, September 2008. Tiskarna Oman. Oman, Szlovénia, 2008. 177-198. o.

SHUGAAR, Antony: Kémsztorik. Hírhedt kémek, híres ügynökök. Geographia Kiadó. Budapest, 2012.

SLÉDER Judit: A büntet eljárás megindítása. Doktori értekezés. PTE-ÁJK Doktori Iskola, Pécs, 2010. (Kézirat)

SOMOGYI Endre: Az igazságügyi orvostan alapjai. Medicina Könyvkiadó. Budapest, 1982.

STOLLER, Sarah E. – WOLPE, Paul Root: Emerging Neurotechnologies for Lie Detection and the Fifth Amendment. *American Journal of Law Medicine*, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 359-375. o.

STREATFIELD, Dominic: *Agymosás*. HVG Kiadó Zrt. Budapest, 2007.

SZÉKELY János: *Szakértők az igazságszolgáltatásban*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1967.

SZÍJÁRTÓ István: A pszichofiziológiai (poligráf) vizsgálat és eredményeinek felhasználási lehetősége az élet elleni bűncselekmények felderítésében. *Tansegédlet*. Rendészeti Fiskola. Budapest, 1990.

SZÍJÁRTÓ István: Poligráf a büntető eljárásban. *Belügyi Szemle*, 76. évfolyam, 1998/7-8. szám. 30-45. o.

SZLAVIKOVICS István Gábor: A poligráf alkalmazásának lehetőségei és korlátai. In: DRINÓCZI Tímea (Szerk.): *Studia Iuvenum Iurisperitorum*. Pécs, 2006. 316-339. o.

TANCREDI, Laurence R. – BRODIE, Jonathan D.: The Brain and Behavior: Limitations in the Legal Use of Functional Magnetic Resonance Imaging. *American Journal of Law Medicine*, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 271-294. o.

TAPPER, Colin: The law of evidence and rule of law. *The Cambridge Law Journal*, 68. évfolyam, 1. szám, March 2009. Cambridge University Press, Cambridge, Egyesült Királyság, 2009. 67-89. o.

THOMPSON, Sean Kevin: A Brave New World or Interrogation Jurisprudence? *American Journal of Law Medicine*, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 341-357. o.

TÓTH Mihály: A magyar büntető eljárás az Alkotmánybíróság és az európai emberi jogi ítélkezés tükrében. *KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.* Budapest, 2001.

TÓTH Mihály: Közvetett bizonyítás, prekoncepciók és elítélések. In: ERDEI Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. Budapest, 2010. 74-88. o.

TOVINO, Stacey A.: Imaging Body Structure and Mapping Brain Function: An Historical Approach. *American Journal of Law Medicine*, 33. évfolyam, 2-3. szám. Boston University School of Law. Boston, USA, 2007. 193-228. o.

TRAEST, Philip: Judicial control on the gathering and reliability of technical evidence in a continental criminal justice system. <http://www.isrcl.org/Papers/Traest.pdf> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

TREMMELE Flórián: *A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntető eljárásban*. PTE Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1970.

TREMMELE Flórián: *Bizonyítékok a büntető eljárásban*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2006.

TREMMELE Flórián: Gyanú és büntet eljárás. In: ÁDÁM Antal (Szerk.): Jubileumi Tanulmányok 40. JPT Állam- és Jogtudományi Kara, Pécs, 1985. 315-328. o.

TREMMELE Flórián – FENYVESI Csaba – HERKE Csongor: Kriminálisztikai tankönyv és atlasz. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2005.

TREMMELE Flórián: Magyar büntet eljárás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest- Pécs, 2001.

VARGA Zoltán: A hazugság árnyékában. Ügyvédek Lapja, LI. évfolyam, 4. szám. 2012. július-augusztus. 41-43. o.

VARGA Zoltán: A tanú és a poligráf. In: GÁL István László (Szerk.): Tanulmányok TÓTH Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. PTE-ÁJK, Pécs, 2011. 537-544. o.

VÁMBÉRY Ruzssem: A b nvádi perrendtartás tankönyve. Grill Károly Könyvkiadóvállalata. Budapest, 1916.

VENCKUS, Juozas: This site was started to spotlight a polygraph tests usage in Republic of Lithuania. <http://www.polygraph.lt/page2.html> (letöltés ideje: 2011. július 28.)

VOLYK, Andryi: History of the Polygraph. <http://www.argo-a.com.ua/eng/history.html> (letöltés ideje: 2011. december 20.)

WISEMAN, Christine M.: Invasion by polygraph: an assesment of constitutional and common law parameters. Saint Louis University Law Journal, 32. évfolyam, 1987/1. szám. Saint Louis, Missouri, USA, 1987. 27-74. o.

WLASSICS Gyula: A b nvádi eljárás alapelvei. Válaszul a szaktanácskozmány elé terjesztett kérd. pontokra. Kilián Frigyes Egyetemi Könyvkereskedése. Budapest, 1885.

WOOLF, Matthew A.: Poligraph Evidence: The Determination of the Admissibility of Scientific Evidence in the Fifth Circuit and State Courts of Louisiana. Tulane Law Review. 74. évfolyam, 3. szám, Tulane University Law School, New Orleans, USA, February 2000. 1097-1127. o.

YAMAMURA, Takehiko – MIYATA, Yo: Development of the polygraph technique in Japan for detection of deception. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/037907389090256X> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

ZOMBOR Ferenc: Új hatalmak, alattvalók. In: Majtényi László (szerk.): Az információs szabadságok. Adatvédelem és a közérdek adatok nyilvánossága. Complex Kiadó. Budapest, 2006. 97-107. o.

ZUBANSKA, Magdalena: Accuracy of Polygraph Testing and its Status as Scientific Evidence. In: Piotr BOGDALSKI (Szerk.): Internal Security, 2009/1. szám. Higher Police School, Szczytno, Lengyelország, 2009. 51-60. o.

EGYÉB FORRÁSOK

(1997) 51 WIR 241, PC, (Privy Council, Jamaica)

2000.08.29 No. VIII-1906, a (litván poligráf törvény)

A holland legfőbb ügyészség 2003I001. számú. utasítása

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának véleménye a T/3522. számú, az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló törvényjavaslatról www.birosag.hu/resource.aspx?ResourceID=T3522 (letöltés ideje: 2012. augusztus 15.)

A Pallas Nagy Lexikona, X. kötet. Magyar Elektronikus Könyvtár. <http://mek.oszk.hu/00000/00060/html/073/pc007325.html#8> (letöltés ideje: 2012. augusztus 6.)

A poligráf és az emberi jogok a büntető eljárásban: Sovetskoe gosudarstvo i pravo, kivonatos közlés az 1981/6. számból. Belügyi Szemle, XX. évfolyam, 1982/4. szám. 122-123. o.

American Polygraph Association: What is a Polygraph? <http://www.polygraph.org/section/resources/frequently-asked-questions> (letöltés ideje: 2011. november 20.)

American Polygraph Association: Who uses the polygraph? <http://www.polygraph.org/section/resources/frequently-asked-questions> (letöltés ideje: 2011. augusztus 6.)

Army Regulation 195–3. Acceptance, Accreditation, and Release of United States Army Criminal Investigation Command Personnel. Headquarters Department of the Army Washington, DC, 22 April 1987. http://www.apd.army.mil/pdffiles/r195_3.pdf (letöltés ideje: 2012. szeptember 8.)

Beloborodov v. Russia, no. 11342/05, EJEB

Biblia. Szent István Társulat. Budapest, 1979.

Bragadireanu v. Romania, no. 22088/04, EJEB

BSZKI Poligráfós Vizsgáló Osztály: A poligráf rövid története. <http://www.bszki.hu/page.php?556> (letöltés ideje: 2011. július 21.)

Code of Alabama 1975

Debreceni Ítéltábla, Pf.II.20.638/2008/4. szám

Employee Polygraph Protection Act of 1988, EPPA, USA

Euro Poligraf Center: Legality and the proof force of the examinations. <http://www.poligraf-center.ro/index.php?page=104> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

Euro Poligraf Center: Polygraph in Romania. <http://www.poligraf-center.ro/index.php?page=101&lang=en> (letöltés ideje: 2011. július 27.)

European Polygraph: Introduce of the scholarly journal European Polygraph. <http://www.polygraph.pl/index.php> (letöltés ideje: 2011. július 22.)

Frye v. United States, 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923) (USA)

Gy ri Ítéltábla, Bf.88/2010/9. szám

Gy r-Moson-Sopron Megyei Bíróság, B.89/2009/51. szám

Hoge Raad der Nederlanden, 18 June 2004, LJN AU 5496, a holland legfels bb bíróság döntése

International League of Polygraph Examiners: Polygraph/Lie Detector FAQs http://www.theilpe.com/faq_eng.html (letöltés ideje: 2011. július 23.)

Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Bíróság, 7.B.1033/2008/32. szám

Kodeks Postepowania Karnego, az 1997. június 6-tól hatályos lengyel büntető eljárási kódex

Kriminalisztika (tankönyv). Belügyminisztérium Tanulmányi és Módszertani Osztálya. Budapest, 1961.

Legf bb Ügyészség Ig. 404/2009. számú emlékeztetője

Legf bb Ügyészség Nyomozásfelügyeleti és Vádel készítési F osztálya NF.3797/2005/10-1. számú állásfoglalása

Legf bb Ügyészség: Tájékoztató a büntető bíróság eltti ügyészi tevékenység 2011. évi adataiból. <http://www.mklu.hu/repository/mkudok7354.pdf> (letöltés ideje: 2012. augusztus 14.)

Louisiana Supreme Court. 368 So.2d 975 (La.1979) (USA)

Louisiana Supreme Court. 407 so. 2d 702 (La. 1981) (USA)

MMYou: The „Silent” treatment. MMYou, The University Newsletter. Manchester Metropolitan University, Manchester, Egyesült Királyság, February 2003.

National Human Rights Commission: Guidelines on Administration of Lie Detector Test. New Delhi, India. <http://nhrc.nic.in/disparchive.asp?fno=167> (letöltés ideje: 2011. július 25.)

National Research Council: The Polygraph and Lie Detection. The National Academies Press. Washington, 2003.

Nógrád Megyei Bíróság, 12. B. 140/2009/27. szám

Nógrád Megyei Bíróság, 6. B. 17/2008/117. szám

OBH 354/A/2000. számú ügy

OBH 6580/2001. számú ügy

Pest Megyei Bíróság, 14-H-BJ-2008-56. számú határozat

Pest Megyei Bíróság, 11.P.22.732/2006/28. szám

Pécsi Városi Bíróság, 2/1-H-BJ-2007-4. szám

Še i v. Croatia, no. 40116/02, EJEB

Supreme Court of India, Criminal appellate jurisdiction, Smt Selvi and Others Vs State of Karnataka, Judgment in Criminal Appeal No. 1267 of 2004

Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság, 3.Bf.542/2009/8. szám

Tatabányai Törvényszék, 12-H-BJ-2009-26. számú határozat

Tatabányai Törvényszék, 12-H-BJ-2010-9. számú határozat

The Employee Polygraph Protection Act. <http://www.dol.gov/dol/compliance/comp-eppa.htm>
(letöltés ideje: 2012. január 7.)

The Voice of Russia: Lie detectors should get green light in Russia.
<http://english.ruvr.ru/2010/11/02/31213342.html> (letöltés ideje: 2011. július 29.)

Veszprém Megyei Bíróság, 9.B.659/2009/9. szám

Zakon o kaznenom postupku – ZKP. Narodne novine 110/1997, 27/1998, 58/1999, 112/1999, 58/2002, 143/2002, 62/2003, a horvát büntető eljárási törvény

Zakon o policiji Narodne novine 129/00, a horvát rendőrségi törvény

MELLÉKLET

Honoured Colleague,

As an assistant lecturer at the Department of Criminal Law and Criminology at the Police College Budapest I would like to inform you about my (Ph.D.) scientific research. It's title is:

"The polygraph in aspect of criminal procedure and criminalistics".

In the framework of research I am studying - between others - all European countries' - includes yours - legal rules and criminaltactical suggestions about polygraph.

First of all for the clearness of the topic; the theoretical and practical definition "polygraph examination":

The polygraph is used, when the investigator or prosecutor wants to know whether the suspect or the witness is credible and they are connected with the crime or not. The polygraph is also suitable for getting evidences. After seeing the result of polygraph examination most of the suspects give evidence because they can see that they are shown up and it is no use denying. However, for example it is also possible to know with the help of the examination where the stolen thing was covered or where the dead body was hidden.

The polygraph measures the heart rate, the blood pressure, the blood volume, the breathing and the electrodermal system. It is the job of the polygraph examiner to analyze the changes of the suspect's or witness's lifefunctions. If they hear a critic word, their lifefunctions will change. For example their breathing will become quicker or the the blood pressure will be higher. Nowadays the result of polygraph examination is not regarded as an evidence in Hungary, but it orients the investigation because it helps the police to get evidences.

For the success of the research project I would like to ask your professional, (fraternal) help to answer in the listed questions.

- 1. Is polygraph examination in your country a terminus technicus, a legal institution?*
- 2. Are there any rules about it? (legal rule, criminaltactical suggestions?) (In Hungary there are both; related to criminal procedure and criminalistics as well.)*
- 3. What is the exact name/number/paragraph/article of the legal source, and text? (If the text is translated into rough English it is perfect for me.)*
- 4. Does the polygraph exist in the criminalistics (forensic science as a criminaltactic method) and if yes, what are the suggestions to it like? (If it is possible, please write about the main tactical suggestions with a few words.)*
- 5. What is the main part of (your) criminal procedure where the polygraph really does exist? (during the investigation or before the court, or both)*
- 6. What is the effectiveness of the implementation of polygraph in the practice?*

7. *Who is the polygraph examiner in your country?
(In Hungary it is the adviser.)*

8. *Is it possible to exam the suspect and also the witness with the polygraph? Which is common?*

(In Hungary the suspects' polygraph examinations are examined common.)

9. *Is the result of the polygraph exam regarded as an evidence in your country?*

10. *What is the opinion of the legal experts (police investigators, prosecutors, judges, attorney at laws - include yourself) about the polygraph?*

Thank you very much in advance your efforts, help, in return I offer my help for you in any time.

Wishing the best

Árpád Budaházi dr.
police lieutenant, assistant lecturer
Police College Budapest
Criminal law and Criminology Department
Post address: 1121 Budapest,
Farkasvölgyi út 12.
Hungary